

BANKA

ÜÇ AYLIK MESLEK DERGİSİ

Yıl : III

Temmuz - Aralık 1952

Sayı : 11 - 12

İÇİNDEKİLER

Bankalarda senet tabiri	Namık Zeki ARAL
Roma'da Bankacılar içtimalı	Asım Süreyya İLOĞLU
Geri Kalmış Memleketler de Bankaların rolü	Gıyas AKDENİZ
Merkez Bankacılığın da yeni inkişafılar	Dr. Mehmet ERTUĞRULOĞLU
Dış Tediyeler de Milletlerarası Bankaların Yeri ...	Doç. Dr. Süleyman BARDA
İpotek Mukabili Kredi	Dr. H. Avni ZARAKOĞLU
Muhtelif memleketler de Mevduat karşılıkları yüzdesi ve karşılıkların istimal şekilleri	Şakir ÖZMEN
Vesikalı akreditiflerde ibraz edilen vesikaların tetkiki	Orhan GÜLEN
Türkiye de Küçük Tasarruf Problemi ve Posta Bankaları ...	Cahit KAYRA
Banka Muhasebesi ve Blâncoları	Hikmet KEYMAN
Vesikalı Kredilere dair Beynelmîlel örf ve adetler (Çevirme)	Turhan TUMAY
Amerika'da Ziraî Sigorta	Şakir AĞANOĞLU
İngiltere'de Ziraî Kredi mevzuatı	Vecdi ÜNAY
Avrupa'da kadro mensuplarıyla mes'uliyet deruhte eyliyen elemanların mes'uliyetleri	Hasan ERDİNÇ
Milli Plânlama (Çevirme)	Menteş ERTAY
1951 de Dünya ve Türkiye de Ticaret	Şakir ÖZMEN
Bankacılığın ilgilendiren Hukukî kararlar	Nazif KEYMAN
Dünya da ve Türkiye de Bankacılığın ilgilendiren haberler	S. ALSON, M. GÜRSU, R. DERVIŞOĞLU

EKONOMİ - BANKAÇILIK : (Bankacılık Siyaseti, Banka Muameleleri ve İşletme Tekniği, Bankaların Teşkilâtı, Bankacılık Hukuku) -HABERLER - ANKET - BİBLİYOGRAFYA

AMELİ BANKACILIK BİLGİLERİ

Türkiye İş Bankası

Sermaye, ihtiyat ve karşılıklar yekünü : 56.689.898,15
Umumi Mevduat yekünü : 367.155.409,05

BÜTÜN YURTTA 108 ŞUBE, AJANS, BÜRO

Ankara	Galata (İstanbul)	İzmir
„ <i>Samanpazarı</i>	Gaziantep	„ <i>Alsancak</i>
„ <i>Bahçelievler</i>	Gemlik	„ <i>Basınahane</i>
„ <i>Cebeci</i>	Giresun	„ <i>Eşrefpaşa</i>
„ <i>Dışkapı</i>	İskenderun	„ <i>Konak</i>
„ <i>Megrutiyet</i>	İstanbul	„ <i>Tepecik</i>
„ <i>Yenimahalle</i>	„ <i>Bakırköy</i>	„ <i>Yeniğün</i>
„ <i>Kale</i>	„ <i>Beşiktaş</i>	İzmit
„ <i>Köprübaşı</i>	„ <i>Beyazıt</i>	İsparta
Adana	„ <i>Büyükkada</i>	Karaman
„ <i>Kuruköprü</i>	„ <i>Eyüp</i>	Kars
Adapazarı	„ <i>Fatih</i>	Kayseri
Afyon	„ <i>Heybeliada</i>	Konya
Akhisar	„ <i>Kadıköy</i>	Kilis
Akşehir	„ <i>Kartal</i>	Malatya
Antalya	„ <i>Kazlıçeşme</i>	Manisa
Aydın	„ <i>Küçükpazar</i>	Maraş
Ayvalık	„ <i>Samatya</i>	Mardin
Bafra	„ <i>Şehremini</i>	Mersin
Balıkesir	„ <i>Şehzadebaşı</i>	Nazilli
Bandırma	„ <i>Parmakkapı</i>	Nevşehir
Bergama	„ <i>Taksim</i>	Ordu
Beyoğlu (İstanbul)	„ <i>Tophane</i>	Ödemiş
Bursa	„ <i>Üsküdar</i>	Salihli
„ <i>Setbaşı</i>	„ <i>(Seyyar)</i>	Samsun
Ceyhan	„ <i>Arnavutköy</i>	Sivas
Denizli	„ <i>Balat</i>	Tarsus
Diyarbakır	„ <i>Bebek</i>	Trabzon
Edirne	„ <i>Büyükdere</i>	Tire
Edremit	„ <i>Karagümrük</i>	Turgutlu
„ <i>Burhaniye</i>	„ <i>Kasımpaşa</i>	Urfa
Elâzığ	„ <i>Kurtuluş</i>	Uşak
Erzurum	„ <i>Küçükmustafapaşa</i>	Yalova
„ <i>Lalapaşa</i>	„ <i>Nişantaşı</i>	Yenişehir (Ankara)
Ereğli (Konya)	„ <i>Pangaltı</i>	Zonguldak
Eskişehir	„ <i>Sarıyer</i>	
	„ <i>Şişli</i>	
	„ <i>Teşvikiye</i>	

(Hariçte Şube)
İSKENDERİYE

Bütün dünyada muhabirleri
daima emrinize âmade

24 Ev ve 1.000.000 lira İkraniyeli Tasarruf Sistemi

Türk Ticaret bankası

1953 İkramiye Plânı

350.000 Lira

EV

PARA

ALTIN

TRAKTÖR

OTOMOBİL

Tasarruf hesaplarında
her **150 Lirası** bulunan
müşterilerimiz ikramiye
çekilişine iştirak ederler

BANKA

ÜÇ AYLIK MESLEK DERGİSİ

Tesisi : 26/3/1948

Sahip ve Müessisleri: Hikmet KEYMAN - İshak TURANOĞLU - Mesud ERDA
Neşriyatı Fiilen İdare Eden: Hikmet KEYMAN

Sayısı 1.25 Yılığ 500 Kurustur

Neşriyat başlıca gazetelerde ilân olunur

İdare ve Yazı yeri:

Tuna Cad. Adakale Sok. No. 21 Yenişehir - Ankara — Posta Kutusu (11) Ankara
Banka hesabı: T. C. ZIRAAT BANKASI 49/4898 Ankara

Yazı İşleri : Derginin çalışma ve yazı programını ilgilendiren ve başka der-
gelerde çıkmamış olan yazılar kabul edilir. Derneğimize gönderilen yazılar derç edil-
sin edilmesin iade edilmez. Mesleki eserlerden bir adet gönderildiği takdirde kont-
radüsü yapılır.

İlân İşleri : Bütün Bankaların ve müesseselerin ilân işleri yapılır.

Müracat : Yazı, abone ve ilân işleri için Dergi Müdürlüğüne müracaat edil-
melidir.

Bütün muhaberatın posta kutusu adresi ile yapılması, adres ve ilân değişikliklerinin vaktinde
bildirilmesi, abone paralarının banka havaletleri ile gönderilmesi rica olunur.

BANKA DERGİSİ'NE

ABONE OLUNUZ!

«Banka» Dergisi Bankaların, Bankacıların ve Bankacılığı öğrenmek isteyen memurların ve öğrencilerin, Banka müşterilerinin ve Bankayla alakalı herkesin ve her münevverin kitaplığında bulunacak vedaime müracaat edebileceği, mesleki müş-
küllerini çözebileceği eserdir.

İ L Â N V E R İ N İ Z İ ! !

«Banka» Dergisi Bankaların, Sigorta ortaklıklarının, ticaret evlerinin, Ban-
kalara ait türlü büro levazımı, demirbaşları ve makineleri satan bütün kurumların
ve ilmi ve mesleki yayınların en elverişli ve esaslı ilân ve reklâm yeridir.

BANKA

ÜÇ AYLIK MESLEK DERGİSİ

Yıl: III

Temmuz - Aralık 1952

Sayı: 11 - 12

Bankalarımızda "Senet" Tâbiri

Yazan : Namık Zeki ARAL

«Senet» tabiri arapçadır. Kelimeyi «Lehce-i Osmani» sinde Vefik paşa: elde tutulup ihticaç olunacak (yani höcset, vesika olarak gösterilecek) şey, dayanacak şey, istinat olunacak delil, diye tarif eder. Tabirin cem'i yine arapçada «senedat» dır. Bizim Ticaret Kanunumuzun ticarî senetlere ait hükümleri de «Senedât-i Ticariyye» tabiri altında toplanmıştır.

Bankalarda senet denilince hatıra ilk önce iskonto muamelesi gelir. Bu muamele yoluyle bankaların cüzdanlarına giren senetler ya ticarî senetler hakkındaki hükümlere veyahut «Devr-i matlup» hakkındaki hükümlere tabidirler. Ticarî senetler tabiri Fransızcadaki (Effets de Commerce) tabirinin mukabilidir. Ticarî senetler denilince bizde mütâden poliçe, emre muharrer senet ve çek anlaşılır. Bunlara ait hükümler, biraz evvel işaret ettiğimiz gibi Ticaret Kanununda toplanmış olup üçüncü bâbın mevzuunu teşkil ederler (Madde: 527-641). Fakat Fransızlar «Effets de Commerce» tabirini kullanırken mânasını bu üç senedin haricine taşıyarak varan vesaire gibi daha bir takım senetlere de teşmil ederler. Fransızcada poliçeye (Lettre de change) veya (Traite), emre muharrer senede (Billet à Ordre) ve çeke (Chèque) denilir. İsviçrelilerin (Billet de Change) dedikleri senet bizim emre muharrer senedimize tekabül eder.

Poliçe, emre muharrer senet ve çek haricinde kalan alacak senetlerini de bankalar kı-

rarak cüzdanlarına korlar. Resmî dairelerin veya hususî müesseselerin hakiki veya hükmi şahıslar lehine borçlarını natik bir takım senetler bu cümledendir. Bu gibi senetler, ticarî senetler hakkındaki hükümlere değil, devr-i matlup hükümlerine tâbidirler (Ticaret Kurumu, matlubun devri - Madde 771-781). Gerek devr-i matlup senetleri (Effets cessibles), gerek ticarî senetler banka bilânçolarında iskonto cüzdanı (Portfeuille - Escompte) veya senetler cüzdanı (Portfeuille - Effets) adını alan kaleme toplanır. Devr-i matlup senetleri ticarî senetlere nisbetle banka cüzdanlarında cüz¹ bir yer işgal ederler.

İskonto cüzdanında toplanan senetler bir başka bakımdan ikiye ayrılırlar: İskonto senetleri (Effets escomptés) ve iştirâ senetleri (Effets achetés). Birinci nev'i senetler iskonto edildiği mahalde tahsil edilecek senetler ve ikinci nev'i senetler iskonto edildiği mahalden gayri bir yerde tahsil edilecek senetlerdir.

Fakat bankalar yalnız vadesinden evvel kırıp bedelini vadesinde tahsil etmek üzere cüzdanlarına senet komazlar. Müşterilerinden sırf tahsilârlığını yapmak üzere bir takım senetler de alırlar ki bunlara tahsile senetler (Effets à l'encaissement) veya tahsil senetleri derler. Bu nev'i senetler banka bilânçolarında nâzım hesaplar (Comptes d'ordre) denilen hesaplara sokulurlar. İskonto cüzdanı kaleminde yer almazlar. Senetlerin tahsil edilen bedelleri

de müşterisine göre ya (muhtelif alacaklılar), ya (tevdiat) hesaplarına veyahut (câri hesaplar) a girer, o hesaplar da muamele görürler.

Bankalar müşterilerine açtıkları bir takım borçlu cari hesaplar için teminat makamında da senetler alırlar. Bunlara teminat senetleri (Effets en garantie) denilir. Mütâden bu senetlerin yüzde yüzü değil, arada bir ihtiyat payı bırakılarak yüzde 90, yüzde seksen... ilâh bedeli müşterilere tesviye edilir. Teminat senetleri mukabilinde müşterilere tesviye edilen paralar borçlu cari hesaplar (Comptes courants débiteurs) e geçerlerse de senetlerin tam muhtevalları üzerinden kayıtları tahsile senetlerde olduğu gibi yine nazım hesaplarda yer alırlar (Merkez Bankası teminat senedi mukabilinde ödediği paraları pek kaideye mutabık olmayarak iskonto cüzdanı kaleminde gösterir - Bankanın 1950 raporu- S. 22).

Banka cüzdanlarına giren senetlerden bilhassa işira senetleri nev'ine dahil bir kısmı vardır ki bunlara konşimento, sigorta poliçesi vesaire gibi bir takım vesikalar merbut bulunur. Bu nev'i senetlere vesikalı senetler (Effet documentaires) adı verilir. Senet sayet bu kabul vesikalardan mücerret ise o zaman serbest senet (Effet libre) ismini alır. Banka bilânçolarında vesikalı senetler de iskonto cüzdanı kalemi içindedirler, ayrıca gösterilmezler.

Cüzdanda senet vadesini geçirir, yani vadesinde ödenmez ise tediyesi gecikmiş senet (Effet en souffrance) adını alır. Büsbütün çürür ve böylece tahsili imkânsız hale gelirse o zaman da tahsili gayrı mümkün senet (Effet irrécouvrable) ler arasına girmiş olur.

Banka cüzdanındaki senetler mütâden hakiki ticaret muamelelerinden doğmuş senetler olmak lâzımgelmekle beraber araya uydurma bir takım senetlerin girdiği de olmaz değildir. Hakiki hiç bir ticari muameleye istinat etmiyerek sadece bankadan para çekebilmek maksadiyle ihdas edilmiş bu kabul senetlerle mücamele senetleri veya hatır bonoları (Effets de complaisance ou de cavalerie) derler.

Bir de matlup senetleri (Effets à recevoir) ve tediye senetleri (Effets à payer) tabirleri vardır ki banka bilânçolarımızda bunlara aynen tesadüf edemeyiz. Matlup senetleri alacak senetleri demek olup banka bilânçolarında iskonto senetleri tabiriyle müteradif olarak is-

konto cüzdanı kaleminde yer alırlar. Tediye senetleri ise tediye edilecek senetler demek olup bankalarımızda en mühim kısmını bilânçoların (Tediye emirleri) kalemi içinde yer alan (tediye edilecek çekler) teşkil eder. Müşteri bir yerden başka bir yere para nakli maksadiyle beldelini tediye ederek bankadan bir çek alır. Bu çeki bilâhare ya kendi veya bir başkası tediye mahallindeki bankaya ibraz ederek bedelini tahsil eder. İşte tahsil edilmek üzere ibraz olunmalarına intizaren (Tediye emirleri-Ordres de Paiement) kaleminde bekleyen alacaklar arasında bu kabilden çek bedelleri de bulunur.

**

Banka bilânçolarında senedat cüzdanı kaleminden başkaca Esham ve Tahvilât cüzdanı (Portefeuille-Titres) diye de bir kalem görürüz. Bu ikinci nev'i cüzdanın muhteviyatını teşkil eden Devlet veya şirket tahvilleri (Obligations), sonra şirket hisse senetleri (Actions), daha sonra müessis hisseleri (Parts de fondateur) ve daha sonra hazine bonoları (Bons du Trésor) ndan her biri birer senettirler. Sahibi-ne şu ve bu şekilde bir takım haklar tanırırlar. Bunlar da senettirler, fakat bu nev'i senetleri idare eden hükümler iskonto cüzdanındaki senetleri idare eden hükümlerden başkadırlar. Şirket tahvillerine ait hükümleri Ticaret Kanununda (ezcümle M. 420-433), hisse senetlerine ait hükümleri yine Ticaret Kanununda (ezcümle M. 400 - 419), müessis hissesine ait hükümleri kezalik Ticaret kanununda (ezcümle M. 279, 281, 289 ve 298), hazine borularına ait hükümleri âmme hukukuna ait kanunlarda (meselâ bütçe kanunlarında ve daha başka kanunlarda), Devlet tahvilâtına ait hükümleri yine âmme hukukuna ait kanunlarda (meselâ istikrazlardan her biri için çıkan kanunlar) buluruz.

Fransızcadaki (Titre) tabiri için yine Fransızcadaki (Effet) tabirinden daha şumullüdür, diyebiliriz. (Effet) tabiriyle hisse senedini veya müessis hisselerini veya şirket tahvilini kasdedemeyiz. Halbuki (Titre) tabirini -banka tabiri olarak değil fakat- hukuki bir tabir olarak bilfarz çek, poliçe, emre muharrer senet ve daha bir çok mümasilleri hakkında pekâlâ kullanabiliriz. Yalnız Devlet tahvilâtı gibi bazı âmme camiaları istikraz senetlerine Fransızlar (Effets publics) adını verirler.

Hazine bonosuna bizim bankalarımızın hem senedat cüzdanlarında hem esham ve tahvilât cüzdanlarında tesadüf ederiz. Banka bonoyu müşteriden iskonto ederek almış ise iskonto cüzdanına, yok eğer doğrudan doğruya Hazineden almış ise esham ve tahvilât cüzdanına kor.

«Senet» tabiri yerine bazen «Kâğıt» tabiri de kullanır. Nitekim Ceza Kanunumuzun 323 üncü Maddesinde İtibâr-ı âmme kâğıtları tabiri geçer ki bunlardan maksat biraz yukarıda mevzu bahis ettiğimiz (Effets publics) dir. Bu tabirin lisanımızda harfiyen mukabili «umumi senetler» dir.

Senet tabiri üzerinde dururken kıymetli evrak (Papiers-valeurs) tabirini de hatırlamak yerinde olur. Zira bunlar da senetlerdir. Kıymetli evrakdan maksat ticârî senetlerden ve hisse senedi, müessis hissesi, tahvil ve hazine bonosundan başkaca varan (Warrant), konşimento (Connaissance), sigorta poliçesi (Police d'assurance), nakliye senedi (Lettre de voiture), ipotekli borç senedi (Cédule hypothécaire), irat senedi (Lettre de rente), Banknot (Billet de banque), faiz ve temettü kuponları gibi senetlerdir. Ticaret Kanunu varana, konşimentoya, sigorta poliçesine, nakliye senedine ait hükümleri, medenî kanun ipotekli borç senedi ve irat senedine ait hükümleri, 1715 numara ve 11 Haziran 1930 tarihli Merkez Bankası Kanunu banknota ait hükümleri, Ticaret Kanunu ve 12 Haziran 1933 tarih ve 2308 numaralı kanun şirket tahvil ve hisse senetlerinin fa-

izlerine ve temettü hisselerine ait hükümleri tahsisen ihtiva ederler.

Fransızcadaki (Billet) tabiri de senet mânasını ifade eder. Meseâ hamiline senet (Billet au porteur) tabirinde olduğu gibi. Lisanımıza İngilizceden girmiş banknot tabirinin Fransızca da mukabili olan (Billet de banque) tabiri de dilimize harfiyen terceme edilmek lâzımgelirse (banka senedi) demek iktiza eder. Bizde banknot tabiriyle müteradif tutularak bazen evrakı nakdiye tabiri kullanılmaktadır. Hatta bu tabir Merkez Bankası Kanununa da girmiştir (Meselâ madde 15). Kullanılmamak daha iyi olur. Evrakı nakdiye tabiri bizde daha ziyade devlet tarafından birinci dünya harbî sırasında çıkarılmış olan kâğıttan paralara alem olmuştu ki Fransızca tam mukabili (Billets de monnaie) dir. Veyahut harfiyen tercemenen biraz ayrılarak (Billets d'Etat) da denilebilir. Tedavül bankamızın kâğıtlarına her hâlde evrakı nakdiye denilmemeli, banknot denilmelidir.

Bizde senet tabiri makamında bazen «Bono» tabiri de kullanır. Nitekim yukarılarda Hazine bonusu ve Hatır bonusu tabirlerini gördük. Bir çok kanunlarımızda da Bono tabiri geçer. Meselâ Ziraat Bankası Kanununun 21 inci maddesinde bono tabirine, Merkez Bankası Kanununun 38 inci maddesinde Hazine kefaletini haiz bono tabirine tesadüf ederiz. Vadedi tevdiat için bankalarca tevdiat sahiplerine verilen senetlere Tevdiat bonusu (Bon de dépôt) denilir. Bunlara Vezne veya Sandık bonusu (Bon de caisse) denildiği de vardır.

«00»

**Cemiyet İktisadında
Ana Meseleler, Ana Mefhumlar**

Muharriri: Prof. Dr. Alfred Amonn

Türkçeye çeviren: Asım Süreyya Hoğlu

- Muharririn, eserinin Türkçeye tercümesi dolayısıyla yazdığı yeni bir başlangıçla Pek Yakında İktisat Fakültesi neşriyatı meyanında çıkıyor. -

Roma'da Bankacılar İçtimai

Yazan : Asım Süreyya İLOĞLU

Geçen senenin Ekim ayının son haftasına doğru, Roma'da toplanmış olan «Milletlerarası Birinci Kredi Konferansı» hakkında mecmuamızın okuyucularına bugüne kadar maalesef malûmat veremedik. Yaşadığımız devrin çeşitli hadiselerle dolu günleri arasında, en yakın hatıralarımız bile kısa bir zamanda sisli ve soluk bir çehre alıyor! Konferansın toplanmasından bir müddet sonra okuyabildiğimiz vesikalardan, bugün taze bir hız alarak, Roma toplantısının manevî havasından, münakaşaları ağırlık merkezinden; vakit, vakit çok alevlendiğini anladığımız müzakerelerin hararetili safhalarından okuyucularımıza şimdiki bir şeyle duyurmak bir hayli güç olacak!

Bu itibarla bu satırlara iyi niyetle girişmiş bir denemeden başka bir nazarla bakılmamasını rica ederiz. Mesleğimiz bakımından ehemmiyet arzeden Milletlerarası bir içtimai, sahifelerimizde bir iz bırakmadan geçmesine razı olmadık.

..

«İtalyan Bankacılar Birliği» nin «Associano Bancaria İtaliana» nin teşebbüsüyle içtimaa edilmiş ve Fransızca tercümesiyle «Milletlerarası Birinci Kredi Konferansı» ismini taşıyan bu toplantı, geçen senenin Ekim ayının 18 inde Roma'da başlamış ve 24 ünde kapanmıştır. Tarihi Roma şehrinin, yine her biri Orta Çağın ayrı ve ihtişamlı bir tarih devresini ifade eden büyük saraylarında, azametli binalarında, konferans azaları umumî heyetlerini akdetmişler, ihtisas komisyonlarını toplamışlar ve bu çalışmalarıyla, «belki de eski Roma'nın» Argentario» ismini taşıyan sarafıyla, Orta Çağ İtalya'sının faal bankerleriyle manevî bir bağ tesis etmişlerdir. Çünkü bu konferansın esas mevzuu da, nihayet para konusuna, para kıymetinin muhafazasına istinat ediyordu.»

Konferansa «45» milletin «800» mümessili iştirâk etmiştir. İtalyanlar, «160» delege ile, Fransızlar 45-50 delege ile en kesif bir surette temsil edilen milletler olmuşlardır. Bu konu da belki en ziyade dikkate şayan olan cihet «20» ye yakın Merkez Bankası mümessilinin de konferansda hazır bulunmasıdır. Bir Alman mec-

muası bu hususta şunları yazıyor: «Bazı Merkez Bankalarının, bu meyanda meselâ İngiltere Bankasının bu toplantıya iştirâk hususunda gösterdikleri ihtirazın pek de yerinde olmadığını müzakerelerin seyri açıkça göstermiştir. Konferansda serdolunan tenkidi mülâhazalar, Merkez Bankalarına karşı olmaktan ziyade politika adamlarına tevcih edilmiş bulunuyordu. Çok acı tecrübeler, Merkez Bankalarının muhtar bir surette karar alabilme kuvvetlerine karşı büyük ümitler beslenmesine esasen mani idi.»

Muhtelif heyetlere müşavir olarak 56 mütehasıs refakat etmiştir. Bunların başında bugünkü İtalya'nın meşhur İktisatçılarından Profesör Bresciani-Torri bulunmuştur. Bundan başka, milletlerarası işbirliğinin muhtelif sahalarında bir symbolü olarak «Milletlerarası para fonu» mümessilleriyle dünya bankası mümessilleri «Milletlerarası Tediye Bankası» mümessilleri ve nihayet «Milletlerarası Ziraî Kredi» konfederasyonu ile «Milletlerarası Halk Kredisî» konfederasyonu mümessilleri de kongreye iştirâk eylemişlerdir.

Kongrenin fahri Başkanlığını İtalyan Cumhuriyet başkanı Luigi Einaudi deruhde etmiştir. Haddizatında bir İktisat Profesörü olan muhterem Cumhuriyet başkanının ismi harp sonu İtalyasının iktisadî politikasıyla, bilhassa İtalyan lîretinin iyi ve kötü günleriyle sıkı, sıkıya alâkalıdır. 1947 de İtalya Bankasının Umum Müdürü bulunan Luigi Einaudi İtalyan iktisadiyatını inhidamdan kurtarmağa muvaffak olmuş ve bunu yaparken de çok çetin bir dünya harbinin bir çok memleketlerde ve devlet adamlarında yarattığı müdahaleci zihniyetten kendini kurtararak daha ziyade piyasa iktisadını İtalya ekonomisinin nazım ve müdür kuvveti haline sokmuştur. Bu bakımdan harp sonu Alman ekonomisiyle aynı devreye ait İtalyan ekonomisi arasında bir muvazilik bulmak mümkündür. Ancak Batı Almanya, ekonomisini düzeltmek maksadiyle bütün iktisadî hayat için sağlam bir motor, şaşmaz bir «ibre» olarak ortaya müstekar kıymetli bir yeni Alman parası çıkarmak lüzumunu duyduğu ve bu suretle bir

«çığ» gibi Alman ekonomisini tazyiki altında bulunduran eski rayihsmarkı tedavülden kaldırdığı halde, Einaudi İtalyan liretinin itibari kıymetine dokunmamış, buna mukabil bankaların mevduat mukabili tutacakları likidite karşılıklarını muhtelif vesileler ve muhtelif nisbetlerle çoğaltmak suretiyle tedavül hacmini daraltmıştır.

«Einandi» nin konferansın fahri reisliğine getirilmesi keyfiyetini, onun liberal zihniyetiyle pek yakından alakalı saymak yerinde olsa gerektir. İtalyan Cumhurbaşkanının liberal zihniyeti, hakikaten konferansın her türlü çalışmalarına aynen aksetmiştir.

Konferans açılırken İtalyan Bütçe Nazırı misafirleri selâmladıktan sonra şu sözleri söylemiştir.

«Sizler, bankaların likiditeleriyle enflasyonun karşılıklı münasebetleri üzerinde dururken, sosyal bakımdan büyük bir ehemmiyet taşıyan bir mevzu üzerinde tevakkuf eylemiş oluyorsunuz. Enflasyona karşı mücadele etmekle hakikat halde, milletlerin hayat standartlarını müdafaa ediyor ve her enflasyon hareketinin memleketlerin mukadderatı üzerinde icra ettiği fena tesirleri karşıyorsunuz!»

**

Konferansın dış kadrosu hakkında çizmeğe çalıştığımız su küçük tablodan sonra, doğrudan doğruya esas mevzulara geçiyoruz.

Alâkalılara gönderilen davetnamelerden de anlaşıldığı üzere, gündemde iki büyük mesele var idi. Bunlardan biri «Dış Ticaret mevzuunda Bankaların Rolü» diğeri de «Bankalarda Likidite» durumu idi. Her iki mevzu üzerinde de dikkate değer münakaşalar cereyan edeceğini, çeşitli memleketlerden gelen selâhiyet sahibi bir çok kimselerin bulunduğu bu konferansyon «Bankacılık Tekniği» bakımından gayet vazih neticelere varılacağını, muhtelif memleketlerde yapılan tecrübelerle nazaran muhafazası icabeden likidite nisbetleri hakkında gayet sarih rakamların ortaya konacağını ve bu sahada müzakerelerin ana konusunun bu teknik hususların teskil edeceğini zannedenler öyle anlaşılıyor ki biraz haval kırıklığına uğramışlardır. Süphesiz, dış ticarete müteallik konuşmalarda «Milletlerarası bir Police Kanunu»; «Vadeli Döviz Satışlarının genişletilmesi imkânları», dış ticarete «sigorta» gibi mevzulara temas

olunmuş ise de, umumi olarak müzakerelerin ve münakaşaların ana mevzuunu; konferansa takaddüm eden aylarda bir çok memleketlerde kendisini tekrar göstermeğe başlayan enflasyonist cereyan ve temayüller teşkil etmiş, bunların sebepleri ve bunlara karşı alınması lâzım gelen tedbirler üzerinde muannit bir işarla durulmuştur. Muhtelif komisyonlara münavebe ile reislik eden kıymetli mütehassıslar, meselâ bu meyanda «Chase National Bank» ın İktisat Müşaviri Haggat Bek-hard» bankalarda kasa mevcudiyile, her nev'i mevduat, ibrazlı mevduat ile vadeli mevduat, özkaynaklar ile yabancı kaynaklar arasındaki nisbetler hakkında selâhiyetli meslekdaşlarının belli nisbetler tayin etmesini rica etmiş ise de bu sözlerin büyük tesiri olmamış, müzakerelerde yine enflasyon mevzuu üzerinde karar kılınmıştır:

Gündemde yer almış bulunan likidite mevzuu itibariyle konferansın manevî bilânçosu bu olmakla beraber pratik bakımdan da, konferansdan tamamen eli boş çıktığına hüküm etmemek icabediyor. İctimadan evvel, muhtelif delegasyonlar tarafından yalnız bu mevzuda gönderilen yüze yakın rapordan tertip heyetinin kıymetli teşebbüsüyle iki güzel hülâsa çıkarılmış olduğunu konferans neşriyatından anlıyoruz. Bunlardan birini «İtalyan Bankacıları Birliği» Umumi Kâtibi «Pasquale Sorcena» nun, diğeri de başka bir İtalyan Bankacılık müessesesinin İktisat Müşaviri Madam «Vera Lutz» ın kalemlerine borçlu bulunuyoruz.

Bunlardan birinde «bir banka bakımından likidite meseleleri» diğeri de «kredi kontrolünde eski ve yeni vasıtalar» mevzuu ele alınmış, her iki konu bugünkü anlayışımız, bugünkü telâkilerimiz dahilinde incelenmek ve konferansa verilen raporlar esas alınmak suretiyle, dikkate değer bir vuzuh ve nüfuzu nazarla tetkik edilmiştir. Konferansın teknik neticeleri bakımından bu iki vesikayı bilhassa tavsiyeye değer buluyoruz.

**

Konferansda cereyan eden müzakerelerden umumi olarak çıkarabileceğimiz neticeye göre enflasyon mevzuunda bilhassa şu noktalar üzerinde durularak tedavül hacminde görülen enflasyonist cereyan ve temayüllerin bunlardan ileri geldiği hakkında hemen umumî bir kanaat hasıl olmuştur.

- a — Likidite mefhumunda son zamanlarda vukubulan değişiklik,
- b — Bazı hükümetler tarafından takip olunan ucuz para siyaseti,
- c — Banka yatırımlarında devlete ait kıymetlerin geniş yer alması;
- ç — Geniş halk tabakalarının para politikasıyla ilgili mevzularda her zaman salim bir düşünceye varamaması;

Bu itibarla, bu temayül ve cereyanlara karşı mukabil hareketler de bu noktalardan başlamalıdır. Gerek devletin, gerek hususî iktisadın (kredi) mevzuundaki «mefruz hakları» para kıymetinde istikrarın muhafaza edilmesi kaydıyla tahdit olunmuştur. «Faiz» in iktisadî mekanizmada serbest olarak vazifesini görebilmesi büyük bir ehemmiyeti haizdir. Enflasyona karşı mücadelede evvelâ her memleket kendi hudutları içinde başlamalıdır. Malî bakımdan bir istikrar temin olunduğu takdirde «aşırı» bir «likidite» olamayacağı gibi enflasyon da olmaz. Bu cihet sağlanabildiği takdirde, muhtelif memleket paralarının «convertibilite» leri ve serbest döviz hareketleri için lâzım gelen esas şart da sağlanmış olur. Bu şartlar tahakkuk ettirildiği takdirde şüphe yok ki, yine muhtelif memleketlerin para kıymetleri; döviz tahditlerine nazaran daha iyi emniyet altına alınmış olur.

**

Muhtelif delegasyonların, konferansın toplanmasından bir iki ay evvel göndermiş oldukları raporlardan anlaşıldığı üzere, bankalar daha ziyade «likidite» bolluğundan şikâyetcidirler. Halbuki likiditenin bolluğu, «likidite» noksanı gibi aynı derecede muzirdir. Fazla likiditenin banka kârları üzerindeki tesirinden sarfı nazar, bu hal enflasyonist bir hareketin habercisi olduğundan bankalar, zahiri bir «Konjonktür» inkişafı içinde bulunurlar. Böyle bir şişkinlik devresinde evvelâ bankaların sermaye ve ihtiyatlarının hakiki kıymetleri azalır. Saniyen mevduat yekûnunun itibarî kıymeti fiat ve maliyet artışı temposunda ilerliyez.

Son zamanlarda likidite mefhumunda oldukça büyük bir değişiklik olmuştur. Daha doğrusu hâlen iki nev'i likiditeyi, yekdiğerinden ayırt etmek icap eylemektedir. Likit kıymetler tabiri altında pasif hesapların lüzumlu kıldığı mühlet zarfında tekrar paraya tahavvül edebi-

len, diğer bir ifade ile bu mühlet içinde tekrar para haline geçerek «kendi kendini tasfiye eden» kıymetleri anlarız. Bir banka mevcut yatırımları bakımından bu nev'i kıymetlere ne kadar geniş nisbette malik olursa, likiditesi o derece yerinde sayılır. Bittabi bunun da muayyen bir ölçüde olması icabeder. Aksi takdirde banka kolaylıkla «para» emanetçisi vaziyetine düşer ve «kâr» etmeden çalışır. Yahut likiditesini kaybeder ki bunun vahim neticeleri de herkesce malûmdur.

Bu küçük istidradtan sonra bugünkü likidite mefhumuna geçelim. Bu tabirden şimdi anlaşılması lâzımgelen mâna, banka aktifindeki kıymetlerin «kendi kendilerini tasfiye etmeleri» değil; fakat Merkez Bankasına intikal ettirilebilmeleri kabiliyetidir. Konferansda aktiflerin bu imkân ve kabiliyetlerine, yani dolayısıyla paraya çevrilebilme kabiliyetlerine -likidite için yabancı bir kaynaktan faydalanabilmesi imkânına- İngilizce bir tabir olarak «schiftable» ismi verilmiştir ki biz bunu «başkalarına seyir ve intikal ettirilmesi mümkün likidite diyoruz. Likidite tabirinin başka suretlerle de anlaşıldığını görüyoruz.

«Société Générale de Paris» Bankası Umum Müdürü, bunu «hakikî likidite» ve «şekli likidite» olarak ikiye bölüyor. Bunlardan birincisi, kısa vadeli ve yakın bir gelecekte, bizzat paraya tahavvül edebilecek olan banka plâsmanlarını ihtiva eder. İkincisi ise, aktif kıymetlerin Merkez Bankasında tekrar iskontoya kabulüyle elde olunur. Bu nev'i likidite bundan yirmi sene evveline kadar nisbeten az bir rol oynadığı halde, bugün tamamen ön safa geçmiş ve adeta en mühim likidite mefhumu halini almıştır. Bunun sebebini kolaylıkla bulmak mümkündür. «Banka bilânçolarında» bugün «devlet» en mühim müşteri olarak yer almakta, devlete ait tahvillerin sağlamlığında bankalar hiç bir zaman şüphe etmemektedir. Çünkü devletin bu

a) «İtalyan Bankacıları Birliği» Umumî Kâtibi Pasquale Sorant yukarıda bahsettiğimiz kıymetli raporunun başında banka likiditesini bize nazaran daha toplu olarak şu suretle tarif etmektedir:

«Bir banka bakımından likidite, azami kâr «profit maximum» teminini mümkün kılmak kaydı ve şartıyla o bankaya giren kıymetler ile bankadan çıkan kıymetler arasında her zaman bir muvazene temin edilecek kabiliyetidir.»

shahada taahhütleri her zaman Merkez Bankasının fiili teminatı altında bulunmaktadır.»

Konferans Umumî Kâtipliği tarafından, konferansa gelen raporlardan çıkarılan bir hü-lâsa, bahis konusu tahvillerin, muhtelif memleketlere ait bankaların umum aktif yekûnlarında e'ân büyük bir mevki işgal ettiğini göstermektedir.

Devlete Ait Tahvillerin Umum Aktiflerde Nisbetleri (Kanunî Karşılıklar Kasası Dahil)

Memleketin ismi	1935	1945	1950
Belçika	23,8	78,5	57,9
Fransa	22,6	70,5	25,4
İtalya	29,6	47,5	31,6
İngiltere	43,2	74,5	60,2
Birleşik Amerika	54,8	79,7	61,7

Bütün borçlular gibi şüphesiz ki «devlet» de mümkün olduğu kadar «ucuz» kredi bulmakta menfaat sahibidir. Şu kadar var ki, diğer borçluların hilâfına olarak «devlet» bu imkâna fiilen de sahiptir. Ucuz para siyaseti» namı altında bundan takriben otuz sene evvel tutulan ve haddi zatında para cephesinden yapılacak müdahaleler sayesinde iktisadî bir «dépression» dan kurtulmayı istihdaf eden yol, devlete bu imkânı sağlamıştır. Ancak münhasıran iktisadî gerileme devrelerinde kullanılması icabeden bu silâhın, kredi bolluğuna hiç bir suretle lüzum olmayan devrelerde de istimal edilmesi «ucuz para siyasetine» başka bir veçhe vermiştir.

«Faiz haddinin» tamamen sabit ve dün bir seviyede tutulması, diğer bir ifade ile «faiz» in iktisadî mekanizmada oynaması icabeden rollecek kredilerin gerek miktar, gerek keyfiyet bakımından murakabesini mümkün kılacak yeden tecrit edilmesi, iktisadî sahalara akıtılabilni vasıtaların bulunmasını icap ettirmiştir. Bankalar bir çok memleketlerde bu maksatla, geniş ölçüde devlet tahvilleri satın almak mecburiyetinde bırakılmıştır. Bundan maksat, tedavül sahasındaki fazla «para» yı «mas» edip ortadan kaldırmaktır. Fakat bu harekete girişilirken haddi zatında arzu olunmayan diğer bir neticenin doğmasına sebep olunmuştur. Çünkü «devlet» «faiz» haddinin düşük bir seviyede tutulması hususundaki politikasını yürütmek için, ucuz faizli tahvillerinin piyasadaki fiyatlarını

muhafaza eylemek, bunlar da kıymet sukutlarına meydan vermemek lüzumunu duymuş ve bundan dolayı, lüzumuna göre piyasada daima alıcı olmuştur. Bu suretle bir taraftan «ucuz para siyaseti» yahut düşük faiz haddi, diğer taraftan da piyadasa «para» bakımından bir şişkinliğe meydan verilmemesi yani para hacminin daratılması, siyaseti birbirleriyle telif edilememiştir.

«Vera Lutz» yukarıda bahsettiğimiz rapordan bu hususu şöyle anlatmaktadır.

«Ticaret Bankalarının «mecburi» likidite karşılıkları nisbetini yükseltmek suretiyle kredinin miktar bakımından murakabesi hakkındaki usul, bunu ötedenberi tatbik eden memleketlerde prensip itibarıyla muhafaza edilmiştir. Fakat bu mecburi karşılıkların çoğaltılmasından beklenen tesir, ekseriya Merkez Bankasının aynı zamanda piyasada giriştiği tahvil mübayaalarından, yahut Merkez Bankasının doğrudan doğruya hazineye yaptığı avanslar yüzünden ortadan kalkmaktadır.» (1)

Neederlândshe Bank-vereiniğini ismindeki Hollanda Bankasının İktisat Müşaviri P. Snep de yine bu yolda bir kanaat izhar ederek, yukarıda işaret ettiğimiz sebeplerden dolayı bankalarda likidite bolluğunun hemen hudutsuz bir hale geldiğini söylemektedir. (2)

Yukarıdaki satırlarda bankalardaki «likidite» bolluğunun, devletin «para» politikasıyla sıkı sıkıya alâkadar olarak «likidite» mefhumunda hasil olan değişiklikle münasebeti görüldüğünü ve bu yüzden kolayca Merkez Bankalarına gidilerek, para piyasasına daha geniş

1) Conférence Internationale du Crédit. Birinci kısım, Sahife: 41

2) «Bankaların elinde fazla miktarda devlet tahvili bulunması, tedavül halinde bulunan mevduatın ve dolaşısıyla bütün para hacminden büyük bir kısmının devletten geldiğine bir delil tekil eder. Bundan dolayı para sahasında devlet de büyük bir ehemmiyet ve nüfuz kazanmıştır. Banka portföylerinde devlet tahvillerinin tezayüt eylemesi, bunların mahiyetinde vukubulan değişiklikler, bu alanda devlet nüfuzunun artması ortada tamamen «gayrı sıhhi» bir durumun yer almasına sebep olmakta, ve bu hal enflasyonist tehlikeler yaratmaktadır. Bankaların vazifesi ticarete ve sanayie kredi açmaktır ibarettir. Bütçe açıklarını kapamak değildir. Bu sebebe binaen banka plâsmanlarında hasil olan örgü değişikliği yüzünden artık bankaların likidite durumları teknik bir problem olmaktan çıkmıştır.» Konferansa verilen rapordan alınmıştır.

paraların aktılması mümkün bir hale gelmiş olduğunu, -konferansda hasıl olan umumî kanaate nazaran- anlatmak istedik. Diğer bir ifade ile Ticaret Bankaları, kendilerini bu hususta mazur göstermeğe çalışmakta, enflasyonist tesirlerin çoğalmasını likidite mefhumunun değişmesinde ve bundan doğan neticelere, «ucuz para» siyasetine, «faiz» in esas rolünden uzaklaştırılmaya ve buna karşılık olarak tabihine çalışılan kemmi ve keyfi kredi kontrollerinin tesirsiz kaldığına atfeylemektedirler.

••

Konferansa iştirak eden İngiliz mütehassıslarından Theodore Gregorg bilhassa İngiltere ve Birleşik Amerika'da Merkez Bankaları ile Ticaret Bankalarının durumlarına temas ederek bu sahada dikkate değer bazı sözler söylemiş olduğundan, bunları hulâsaten naklederek yazımızın bu ilk kısmına nihayet vermek istiyoruz.

«Her şeyden evvel bankacılık hayatında umumî bir seviye düşüklüğü olduğunu tebarüz ettirmek lâzım gelmektedir. Bunun sebebi de âmme müesseselerinin bu sahada, ekseriya birbirlerine zıt mânalarda, mütemadî müdahaleleridir. Büyük Britanya'da olduğu gibi Birleşik Amerika'da da Merkez Bankalarını sevk ve idare edenlerinin vakitlerinin büyük bir kısmını, bizzat mes'ul oldukları hataların, tesirlerini bertaraf etmek için aramakla geçirdiklerini müşahade eylemek insanı hakikaten müteessir ediyor.»

«Diğer cihetten, konferansa verilen raporlar okunduktan sonra insanı cidden düşünmeğe sevkeden bir hal de bankacının zamanımızda tatbik edilen kontrol sistemini, münakaşa etmeden umumiyetle kabul eylemesi ve durum bu minval üzere devam eylediği takdirde «bankacılık» mesleğini icra edip edemeyeceğini kendi kendisine sormamasıdır. Diğer bir ifade ile âmme kuvvetleri, bugün yaptıkları gibi yarın da müdahalelerini devam ettirecek olurlarsa, Merkez Bankaları ile, Ticaret Bankalarının rolleri ne olacaktır? Umumî efkâr, bugün bizatihi yanlış olmakla beraber derin bir surette yerleşmiş bazı esas mefhumların tesiri altındadır. Bilhassa son yirmi senenin hadiseleri bu yanlış mefhumların kuvvet kesbetmelerine sebep olmuştur.»

Umumî efkâr üzerinde bugün «enflasyon»

fikri hâkimdir. Dünya yirmi senedenberi «enflasyon» içinde yaşamakta, insanlar da bunu tabii bir hal telâkki ederek hareketlerini buna ittibak ettirmektedirler. (Bilhassa tasarruf ve yatırım mevzularında)

«Zamanımızda hâkim olan ikinci bir fikir de «Plânlı İktisat» fikridir. Bugün herkes «Plâncı» oldu. Bankacıya «yukarıdan gelen emirleri» tatbik eylemekten başka vazife kalmıyor. Üçüncü bir hakim fikir de «ucuz para» dır. Bunun neticesi olarak da bankalar, esas sıfatlarını muhafaza edemiyorlar. Yani kredi dağıtımında birer ıstıfa-selection-âleti olmaktan çıkıyorlar. Dördüncü ve çok mühim bir nokta da, bankaların halk tarafından satın alınmayan âmme tahvillerini almak mecburiyetinde oldukları farz edilmelidir.»

«İşte bu yolda hareket olunmasından dolaydır ki hakikatte, umumî refahın muhafazasına ve vergi mükellefleriyle tasarruf erbabının menfaatlerine hizmet olunamamaktadır. Zamanımızda «para» kıymetinin ve dolayısıyla «tasarruf» kıymetinin düşmesine şahit oluyoruz. Bu hal vatandaş kitlesine ika olunabilecek en büyük zarardır.»

••

Enflasyonist cereyan ve temavüllere sebep olmak hususunda âmme kuvvetlerine karşı serdolan ithamlara mukabil bir çok memleketlerde hatta tamamen enflasyonist bir devre vasamış bulunan memleketlerde bile halk tabakalarının bu mevzudaki sevir ve hareketleri de dikkatle tetkiki icabeden bir manzara arz evlemektedir. Bu memleketlerde bir taraftan halk enflasyondan korkmakta ve bu korku kendisini ancak enflasyon tehlikesinin sezilmesi ve görülmesiyle izahı mümkün «reaksivonlara» sevk evlemekte, diğer taraftan yine kendisi hic şüphesiz farkında olmayarak enflasyonist cereyanların doğmasına sebep olmaktadır.

«Bütçe Açığı» sivasetiyle ilgili olarak devlet masraflarının artması bir çoklarının hosuna sitemekte, nolitikacılar bu yolu tasvip evlemektedir. Çünkü devlet hazinesinden muhtelif suretlerle, muhtelif isimler altında yardım görmek keffiveti, seçmenler üzerinde de iyi tesirler icra etmektedir. İşte halkda görülen vekdigerine zıt bu iki zihniyet yâni bir taraftan enflasyonist

*) Konferans neşriyatı - İkinci kısım - Sahife 115-116

lâsyon korkusu, diğer taraftan da enflâsyona kapıyı ve bacayı açan bir politikaya hiç şüphesiz bilmiyerek taraftar olmak arzusu üzerinde Birleşik Amerika Delegelerinden «Roy L. Reierson» tarafından ehemmiyetle durulmuş ve mumaleyh halkı bu hususta tenvir etmek vazifesinin bankalara da teveccüh ettiğini söylemiştir. Kendisinin kanaatine göre bahis konusu memlekette para hacminin şişmesine sebep olan âmiller pek çoktur. Bunlardan biri de «herkese iş bulma» Plein emploi siyasetidir. Fiatlar ile işçi ücretleri arasında bir yarış başlamıştır.

Çünkü ücretler, yükselen hayat masraflarını karşılayacak surette arttırılmaktadır. Bu vaziyet, zirai maddeler fiatlarını tutmak siyaseti yüzünden vehamet kesbetmektedir. Himaye fiatları müstahsillerin kendilerine lüzumlu bulunan maddeler için ödedikleri fiatlara istinat ettirilmektedir. Halbuki, bizzat bu fiatlar, işçi ücretlerinin arttırılmış olmasından dolayı esasen bir artışa maruz kalmışlardı. Zirai madde fiatlarının daha bariz bir surette tezyidi, geçim masraflarını arttırmakta ve işçi ücretlerinin yeniden çoğaltılması yolunda yeni taleplere yol açmakta ve durum böyle devam edip gitmektedir. Bu müşkülleri, münhasıran kredi kontrolü ile ortadan kaldırmak mümkün değildir.

Roy L. Reierson, bankaların halkı bugünkü kredi politikasının fena neticeleri üzerinde tenvir etmelerini lüzumlu bulmakta, bilhassa halkın ücret politikası, zirai madde fiatlarını himaye politikası ve astronomik rakamlara varan bütçe siyaseti üzerinde aydınlatılmasını, enflâsyonla mücadele bakımından pek lüzumlu görmektedir. Halk kitlelerinin banka kredisinin rolü hakkında daha vazih bir fikri olmalıdır. Mumaleyh, son seneler zarfında, Birleşik Amerika'da banka kredisinin suiistimal edildiğine kanidir. (a)

**

İktisadî mekanizmada faiz serbest bırakıldığı takdirde, bunun anti enflâsyonist bir tesir yapacağı kabul edilmekle beraber, bu tedbirin başlı başına kâfi gelmeyeceği ve bu sahada diğer bazı tedbirlerin alınması icabedeceği kanaatinin, konferans müzakerelerinde büyük bir ekseriyet tarafından izhar edildiğini anlıyoruz. Bu münasebetle ileri sürülen bir meselede «âm-

me müesseselerinin ve hususî iktisadın kre alma hususunda farazî hakları» konusunda Merkez Bankalarının kapıları, son yirmi ser zarfında, bazı memleketlerde olduğu gibi âme teşekküllerine ve hususî iktisat müesseselerine her zaman ardına kadar açık tutulmalı mıdır? Merkez Bankaları prensip itibarıyla reeskont muamelelerini «para» kıymetinin muhafazası endişesiyle telif etmelidirler. Bu bankalar tarafından yapılmakta olan reeskont muameleleri için yalnız reeskont arzulanacak senetlerde muayyen vasif ve şartların aranması, le iktifa olunması keyfiyeti, pek yakından tekniği icabeden bir mevzudur. Çünkü bu hareket tarzıdır ki elinde böyle bir vesika bulunan her şahıs, veya bu yolda bir vesika tedariki imkânına olan her müesseseyi, kendisinde Merkez Bankasına müracaat etmek için bir hak sahibini farz ettirmektedir.

Prof. R. S. Sayers'in kanaatine göre bankalar, aktiflerinin Merkez Bankalarınca reeskontta kabul edilebilecek bir mahiyette olmasında dikkat ederek muamelelerinin ağırlık merkezini bu nokta üzerinde teksif eyledikleri takdirde önümüzdeki on, onbes sene zarfında da enflâsyon tehlikesinin devam edeceğini kabul etmek icabeder.

Bundan yüz yıl evvel, Bankers School tarafından ileri sürülen ve kredi hacminin, piyasanın ihtiyacına göre hudutsuz bir surette tezyidini mümkün gören noktaî nazar, yine zaman Turrency School tarafından red ve cer edilmekle beraber zamanımızda âdeta yenide canlanır gibi bir vaziyete geçmiştir.

Bu itibarla, hakikaten enflâsyonist temayüllere karşı mukavemet edilmek arzu olunduğu takdirde bütün iktisadî manzumede her fezdin, her müessesenin ve âmme teşekküllerinin banka kredisine taeplerine bir hudut çizilmelidir.

Bu mevzuyla ilgili olarak ileri sürülen noktaî nazarı, Vera Latz kıymetli raporunu son kısmında, gayet güzel bir surette hülâsa etmiştir. Biz bu kısmı aynen nakletmeğe çalışacağız. «Raporumuza nihayet veririken, buraya kadar serdedilen mülâhazaları kısmen telh edebilecek umumî bir netice tesbit edebiliriz. Bu netice de şu olacaktır ki, son zamanlar

Konferans neşriyatı -İkinci kısım- Sahife: 112

Konferans neşriyatı -Birinci kısım, Sahife: 53

*) İktisat ve Ticaret Ansiklopedisi sahife: 340-341

mevcut olduğu şekilde, yahut benzer şartlar dahilinde gelecekte vücut bulabilmesi muhtemel olan enflasyonun durdurulabilmesi için iktisadî sistemimize dahil muhtelif unsurların muayyen tahditler ve muayyen mesuliyetler kabul etmeleri icap eder. Biz, bu mevzuda bilhassa şu dört unsuru diğerlerinden ayırt edebiliriz:

a — İş adamları - bunlar, Ticaret Bankaları kredilerinden hudutsuz bir surette faydalanmağa haklı olduklarını iddia etmemeleridir.

b — Ticaret Bankaları Merkez Bankası fonlarından hudutsuz bir surette faydalanmağa haklı olduklarını iddia etmemeleridir.

c — Devlet ihtiyaçlarını aşırı bir surette ucuz bir yoldan tatmin etmeğe muktedir olduğunu iddia eylememelidir.

ç — Merkez Bankası (yahut bunun gerisinde hazine) iktisadî sisteme intikal ettirilen seyyal vasıtaların lüzumlu hudutları dahilinde tutulması mesuliyetini üzerine almalıdır.»

••

Enflasyonun nasıl önleneceği mevzuu üzerinde görüşülürken gayet tabii olarak, bu mesele memleket paraları arasındaki münasebetler ve convertibilite bakımından da ele alınmıştır. İç memlekette masraflar ile gelirlerin

denkleştirilmesi, bilhassa devlet bütçesinin tevazın bulundurulması pek ehemmiyetli görülmüştür. Diğer taraftan hususî iktisat sahâsında da, memlekette sermaye terakümünü aşan bir «yatırım» a gidilmemesi tavsiye olunmuştur. Bankalarda haddinden fazla bir likidite hasıl olması, bu iç muvazenenin kurulamağına bir delil sayılır.

«Tediye Bilânçosu» iç memleketin iktisadî muvazenesinin bir ölçüsüdür. Bu muvazene temin edilemediği takdirde, tediye bilânçosunu denk getirmeğe imkân yoktur. Çünkü munzam alım kuvveti yaratılması tediye bilânçosu üzerinde de tesir icra eder. İç memleket iktisadî muvazenesiyle tediye bilânçosu tevazunu arasındaki münasebetlerin tayin ve izahı keyfiyeti Milletlerarası tediye bankası iktisat Müşaviri Per yacobsson'un konferansa verdiği tebliğin esas mevzularından birini teşkil etmiştir.

Bibliyografya;

Bu yazı hazırlanırken, Konferans Umumi kâtipliği tarafından neşrolunan iki ciltlik fransızca eserden bilhassa faydalanılmıştır. Bunun dışında olarak «The Banker» in bir makalesiyle almanca ve fransızca bazı mecmualardan ve yabancı gazete muhabirlerinin gündelik yazılarından istifade olunmuştur.

*) Konferans neşriyatı -Birinci kısım, Sahife: 73-78

Sizin malınız olduğu kadar aynı zamanda milli bir servet olan emtianız emniyetle muhafazasını, bakılmasını istiyorsanız;

UMUMÎ MAĞAZALAR

TÜRK ANONİM ŞİRKETİNE MÜRACAAT EDİNİZ.

TEMİZ VE MUNTAZAM DEPOLAR... İYİ BAKIM...

NORMAL TARİFE...

Emtia karşılığında Umumi Mağazalarca verilecek Resepise - Varant senediyle malınızın yer değiştirmeden el değiştirmesini, terhinini ve Bankalardan kredi teminini sağlayabilirsiniz.

Umumi Mağazalar İthalât ve İhracatta ödenmesi icabeden Liman, Gümrük resimleriyle nakliye ve sair hizmetlerin masraflarını finanse eder.

Umumi Mağazalar Resepise - Varant senediyle tevdi olunan emtia, Ticaret Kanununun 809 uncu maddesindeki kayıtlar dahilinde olmak üzere, haciz muamelesine karşı mezkûr kanunun emniyeti altındadır.

Umumi Mağazaların muhafazasına bırakılan emtianın bozulmaması ve çürümemesi için gereken bütün tedbirler alınır... Bu mallar işlenir.. Paketlenir... Anbalâjlanır.. Numune alınır.. Karşılığında musaddak Numune Şahadetnamesi verilir... Ekspertizi yapılır... Gümrüklenir... Sevkedilir... Satışına tavassut olunur... Emtia makbuzu ile depolanan emtia karşılığında Bankalarla rehin muamelesi yapılabilmektedir.

MÜRACAAT YERLERİ :

Ankara'da Koçak Han
İstanbul'da 4 üncü Vakıf Han
İzmir'de Konak mevkiinde
Mersin'de Tarsus Yolu üzerinde.
Samsun'da İskele Caddesi.
İskenderun'da 5 Temmuz Caddesi

TELEFON :

12735
24029 - 22827
4142
1260 - 1081
177
425 - 349

Geride Kalmış Memleketlerde Bankaların Rolü

Yazan : Gıyas AKDENİZ

İktisaden geride kalmış memleketlerin karakteristiği gizli işsizliktir. (1). Gizli işsizlik bir istihşâl branşında o branşın cap ettirdiği iş gücünden fazla işçi temerküz etmesidir. Öyle ki, bu fazla muhtelif vasıtalarla bel'edildiği takdirde istihşâle halel gelmez.

Böylece geride kalmış memleketlerin dâvası bu gizli işsizliği bertaraf etmek, diğere bir deyişle fazla iş gücünü diğere istihşâl sahalarına kanalize etmektir. Bu da mevcut istihşâl branşlarını tevsi etmek veya yeni istihşâl sahaları yaratmakla olur. Gerek mevcutların tevsi gerekse yeni istihşâl sahaları tesisi her şeyden evvel kapital meselesidir. Bu suretle geride kalmış memleketlerin iktisadî inkişafı evvelâ kapital temini meselesine dayanır.

Bir memlekette kapital iki yoldan temin edilir: İhtiyarî tasarruf, cebri tasarruf (vergi).

İhtiyarî tasarruf mevzuunda bankalar birinci derecede rol oynar. Gerçekten, bir memlekette ihtiyarî tasarrufu toplayan, onun inkişafını sağlayan müesseseler bankalardır. Geride kalmış memleket bankaları bu rolü ifa edebilmek için bazı ana prensiplere bilhassa riayet etmek mecburiyetindedirler. Bu prensiplerin başında «Tevdiatın emniyeti» meselesi gelir. Bir vatandaşın tasarrufunu bir bankaya tevdi ederken arayacağı birinci şart «Emniyet» dir. Tasarruf sahibi yatırdığı paranın herhangi bir tehlikeye maruz kalmayacağını bilmeli, buna emin olmalıdır. Bu da bankaların tasarruf sahibine karşı olan taahhütlerini zamanında ve eksiksiz olarak ifa etmeleriyle mümkün olabilir. Tasarruf sahipleri ancak uzun seneler bankanın bu husustaki itinasını, titizliğini kontrol ettikten sonra bu müesseseye itimad ederler.

Geride memleketlerde tevdiatın bankalara teveccüh etmesinin ikinci şartı tasarruf sahibine kâfi bir avantaj temini meselesidir. Tevdiat sahibi evvelâ parasının emniyette olup olmadığına ehemmiyet verir. Bundan sonra da parasını ban-

kaya yatırmak suretiyle kâfi bir avantaj temin etmeğe gayret eder. Bu avantaj faizdir. Bankaların bu bakımdan tatminkâr olabilmeleri için ekonomik ve rasyonel çalışmaları icabeder. İyi organize edilmemiş, masrafa boğulmuş ve işinin ehli olmayan bankalar tasarruf sahiplerine fazla avantaj temin edemezler. Ve tasarrufu kendilerine çekemezler. Ancak burada şuna dikkat etmek lâzımdır ki fazla avantaj hiç bir vakit emniyeti haleldar edecek usul ve metodlara dayanmamalıdır. Riski fazla olan plâsmanlarla temin edilen avantajlar geride kalmış memleketler bankaları için katiyyen terviç olunamaz. Bu sistem neticede tasarruf sahibinin bankaya olan itimadını sarsmaktan başka bir netice vermez.

Bazı memleketlerde avantaj mevzuunda mevduatın bir kısım vergilerden istisnası cihe-tine gidilmiştir. Fakat, bu, modern vergilerdeki umumiyet prensibine muhalif olduğundan pek sayanı tavsiye değildir.

İkramiye usulü, bazı memleketlerde, bankaların ilk inkişaf devrelerinde, muvaffakiyetle tatbik edilmiştir. Bu sistem halkta bankaya para yatırma itiyadını uyandırma bakımından faidelidir (2). Fakat bu usulü suiistimal etmemek lâzımdır. Çünkü ikramiye tasarruf sahibinde bir nevi havadan para kazanma itiyadı yaratır ki bu itiyad tasarruf itiyadının tamamen aksî istikamettedir. Binaenaleyh geride kalmış memleketlerde ilk yerleşme ve teessüs zamanlarına maksur olmak ve bilâhare tamamen terk edilmek üzere bu usulden istifade edilebilir.

Bazı geride memleketlerde de bankalar tevdiatı celbetmek için bunları garantili ve avantajlı bazı plâsmanlara bağlama usulüne başvurmuşlardır.

Geride memleketlerde tevdiatın celbinde üçüncü şart kredi müessesesini tasarruf sahibinin ayağına götürmektir. Bankaların, nüfusun kesif ve kazancın kâfi olduğu mahallerde şube veya seyyar ajans açmak suretiyle tasarruf sa-

(1): Nations Unies, Mesures à prendre pour le développement économiques des pays insuffisamment développés, pags 5-9

(2): Nations Unies, Méthodes permettant de financer Le développement économique des pays insuffisamment développés, pgs. 4

hibinin işini kolaylaştırmaları tevdiat celbinde oldukça müsbet tesirler yapar.

Bir çok memleketlerde posta bankalarının geniş bir mevduat temin etmesinin bir sebebi de budur. Çünkü bu müesseseler geniş miyastada ve her tarafta şubeleri olan müesseselerdir.

Mevzuubahsimiz olan memleketlerde bankaların tasarruf celbinde riayet edecekleri diğer bir şart da banka muamelelerinde kolaylık ve sür'attir. Bir bankanın günün her saatinde açık olması, her saatinde muamele yapması, muamelelerini çok çabuk ve en az formalite ile ifa etmesi tasarruf sahiplerini celbeden mühim sebeplerden biridir. Hatta memurların müşterilere güler yüzle muamele etmesi, nazik davranması, daima hizmete âmade olması gibi ehemmiyetsiz görünen bazı şartlar tasarruf sahibini bankaya celb hususunda büyük bir rol oynarlar.

Bankaların tevdiat celbi için baş vuracakları diğer mühim bir vasıta da reklâmdır. Bankalara yapılacak tevdiatın avantajlarını gösterecek reklâmlar bilhassa yarı rasyonel kitleler üzerinde mühim tesirler icra ederler. Ancak bu reklâmların halkın psikolojisine uyacak, onu celbedecek şekilde olması lâzımdır.

Yukarıda tasarrufu celb için lüzumlu şartlardan bahsettik. Mevduatın celbi safhasından sonra mevduatın kullanılması safhası gelir ki bu mevzuda bankacılık tekniğine girmek istemeyiz. Ancak geri kalmış memleketlerin iktisadî kalkınması bahsinde mevduatın plâsman, meselesinin mevduatın celbi kadar ehemmiyetli olduğuna işaret etmek isteriz. Mevduatın memleketin ekonomik kalkınmasını temin edilecek yerlere plâse edilmesi, riskin haddi asgariye indirilmesi, ticaret bankalarının iş bankalarının sahasına kaymamaları bu mevzuda üzerinde bilhassa durulacak mühim noktalar-
dır.

Hülâsa etmek lâzımgelirse geri kalmış memleketlerde bankaların rolü finansman vasıtası olan tasarruf fikrini uyandırmak, yaymak, tasarrufu bankalara kanalize etmek ve bunu memleketin ekonomik inkişafı bakımından en müsmir, en emin yerlerde kullanmaktır.

Bir memlekette kapitalin esas temeli küçük tasarruftur. Küçük tasarruf kuvvetlenmedikçe büyük kapitallerin teessüsüne imkân yoktur. Büyük kitlelerin tasarruf edecekleri küçük

paralar! işte bir memleketin iktisadî kalkınmasının hakiki finansman vasıtası budur.

Bu bakımdan bankalar meyanında posta bankaları dediğimiz tasarruf müesseselerine bilhassa yer vermek lâzımdır. Çünkü hususi kredi müesseseleri ne kadar inkişaf etmiş olursa olsun posta bankaları kadar geniş bir teşkilâta sahip olamazlar. Binaenaleyh küçük tasarruf mevzuunda bu müesseselerden faydalanmak ve bunları biran evvel tesis eylemek zaruridir.

Geri kalmış bazı memleketlerde bankaların ademi merkezîyetçi bir politikaya göre inkişaf ettirilmesi tezi müdafaa edilmiştir. Bu memleketler ancak bu sayede bankaların en küçük içtimai ünitelere kadar nüfuz eden mahalli bankalar şeklinde teessüs edeceğini, tasarruf sahiplerinin yakından tanıdıkları bu müesseselere daha kolaylıkla ısınacaklarını ve tasarruflarını daha emniyetle tevdi edeceklerini, bunların bîdayet sermayeleri küçük olacağından kolaylıkla teessüs etmeleri mümkün olacağını ve memleketin her tarafına kolaylıkla yayılarak daha geniş bir tasarruf tevdiatı temin edebileceklerini ileri sürmektedirler. Buna mukabil diğer bazı memleketler fazla adette şubesi olan büyük bankaların faydasına kanidirler. Bunlara göre bu bankalar daha geniş mevduat toplarlar. halka daha fazla itimad telkin ederler, kontrolleri daha kolaydır. Hükümet malî politikasını bunlar vasıtasıyla daha kolaylıkla tatbik edebilir.

Kanaatimizce bu iki noktai nazarda da hakikat hissesi vardır. Binaenaleyh her iki sistemden de istifade edilerek hem mütemerkez, hem mahalli bankalar sistemi yan yana tatbik olunabilir. Çünkü her iki sistemin de kendine göre avantajları vardır.

Geri memleketlerde bankaların rolünden bahsederken devletin bu sahadaki fonksiyonları üzerinde de durmak isteriz. Geri kalmış memleketlerde iktisadî inkişafın pişdarı olmak mecburiyetinde olan devlete banka hizmetlerinin teessüsü ve genişlemesi mevzuunda bir çok vazifeler terettüp eder. Bunlar:

- 1) Bankaların inkişafını temin edecek bir banka mevzuatı tedvin etmek,
- 2) Bankalara vaki tevdiatın emniyetini sağlayacak bir mekanizma kurmak,
- 3) Bankaların kolaylıkla çalışabilmesi için

onlara gerek reeskont gerekse otofinsanman kanaliyle elastiki bir disonibilite temin eylemek,

- 4) Bankaların plâsmanlarını kontrol ve bunların istihali arttıracak sahalara kanalize edilmesini sağlamak,
- 5) Sağlam ve müstakar bir mali politika tesis ve takip eylemek.

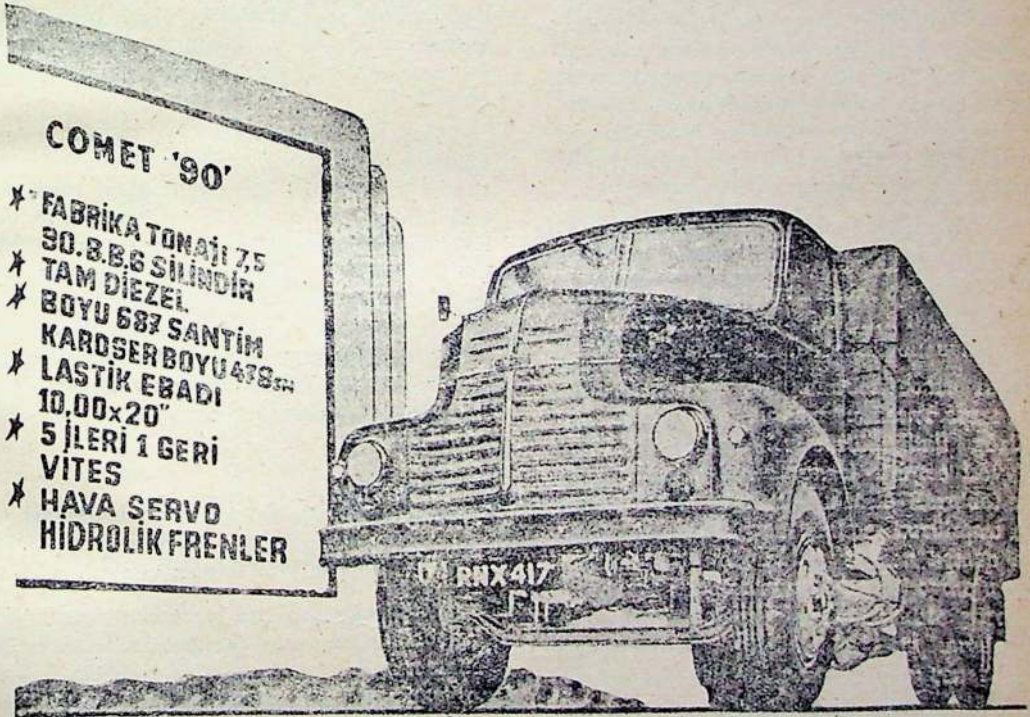
Burada mühim bir noktaya daha temas etmeden geçemeyeceğiz. Bir memlekette banka sistemi ne kadar mükemmel olursa olsun umumî tasarruf terbiyesi yalnız bu müesseseler vasıtasıyla yaratılıp tamim ve teşmil edilemez. Bunların yanında ve bunlara yardımcı olarak tedris sisteminde de tasarrufa, tasarrufun faydasına ve gayesine geniş bir yer vermek, tasarruf terbiyesine okuldan hatta aileden başlaya-

cak şekilde bir tasarruf politikası takip etmek, her vasıtanın istifade eden geniş bir tasarruf propağandası yapmak suretiyle tasarruf fikrini büyük vatandaş kitlelerine yaymak lâzımdır.

Yazımızı Birleşmiş Milletlerin bu mevzua dair hazırladığı raporun hemen başında zikredilen bir kaç cümle ile bitirmek isteriz:

«Bir memlekette kâfi maddî ve manevî kaynak yoksa mali müesseselerin ıslâhı yalnız başına bir inkişaf temin edemez. Malî müesseselerin ve faaliyetlerinin ıslâhiyle ancak mevcut kaynakların iktisadî inkişafı teşci ve bundan aşırı bir karışıklık ve büyük güçlükler doğmaması temin olunabilir.» Ancak, «iyi bir mali organizasyon bizzat inkişaf sağlayamazsa da fena bir organizasyon bu inkişafı tehlikeye düşürür.»

«00»

LEYLAND

COMET «90»

MODELİ

ÇİFKURT

TİCARET VE SANAYİ T. A. Ş.

RIHTIM CADDESİ NO. 45 İSTANBUL

Telgraf: ÇİFKURT - İstanbul TEL: 40897

Merkez Bankacılığında İnkişafılar

Yazan :

Dr. Mehmet ERTUĞRULOĞLU
Maliye Tetkik Kurulu Üyesi

Ekonomik ve malî meseleler, hayatın icaplarını takip ederek mütemadiyen gelişmekte ve ilerlemeler kaydetmektedirler. Ekonomi sahasında ilmi araştırmalar ve tahliller ilerledikçe telâkkiler değişmekte ve tatbikatın kısa bir fasıldan sonra buna muvazî bir seyir takip ettiği görülmektedir. Bilhassa iki cihan harbi arasında ve hususile ikinci cihan harbinden beri hadiselerin tesiri altında malî ve iktisadî müesseselerin bünyelerinde büyük değişiklikler hasıl olmuştur. Ekonomik hayatta en büyük rolü oynayan para ve kredi mekanizması mevzuunda Merkez Bankalarının ehemmiyeti malûm bulunduğuna göre yukarıda bahsedilen değişikliklerin Merkez Bankacılığı üzerinde de tesir göstermesi tabiidir.

Merkez Bankaları, banknot ihraç eden müesseselerdir. Şu halde bunların teşkilâtı, vazifeleri ve bu vazifeleri başarmak hususunda kullandıkları usuller ve vasıtalar banknotun zaman içindeki fonksiyonunu ve maruz kaldığı değişiklikleri ister istemez takip edecektir.

Bu bakımdan banknotun, her zaman altına çevrilmesi mümkün bir altın bonosu mahiyetini muhafaza ettiği ve dünyada altın mîkyasının tam mânasıyle hüküm sürdüğü zamanlarda Merkez Bankasının teşkilât ve vazifeleriyle kâğıt para devresindeki durumu arasında şüphesiz farklar bulunacaktır. Gerçekten banknot bir altın bonosu sayıldığı müddetçe Merkez Bankalarının vazifesi, onun her türlü şartlar içinde altına çevrilmesini sağlamaktır. Fakat bugün dünyada hemen her yerde kâğıt para rejimi hâkimdir ve altın sikkelerin dahilinde para vazifesi görmesi artık tarihe karışmıştır. Yalnız para mekanizmasının kötü kullanıldığı, büyük karışıklıklar paranın normal olarak fonksiyonlarının ifasına imkân vermediği devrelerde altın tekrar ortaya çıkmakta ve bir tasarruf vasıtası olarak kullanılmaktadır. Bunun anormal ve gayri hukukî bir vaziyet olduğu ve altının böyle bir vaziyette dahi kıymetlerin biriktirilmesinde yegâne vasıta sayılmayacağı, pul koleksiyonları, sanat eserleri, kristal takımlar,

antika mobilyeler ve halıların da aynı şartlar içinde rağbet kazandıkları düşünülecek olursa hâdiseyi daha ziyade enflâsyondan kaçmak için sığınak aramak çerçevesi içinde mütalâa edebiliriz. Bunun dışında altın, milletlerarası tediyemüvazenerinin açığını kapamak üzere kullanılan başlıca bir vasıta olarak dış tediyelerde mevkiini hâlâ muhafaza etmektedir. Banknotlar ve kâğıt paralara gelince dahilî piyasada rakipsiz olarak paritedir. Banknotlar ve kâğıt paralara gelince dahilî piyasaya rakipsiz olarak tediyemüvazeneri görmektedirler. Rakipsiz tabiri, mevduatın bugün çek mevzuu olarak bilhassa Anglo-Sakson memleketlerinde oynadığı rolü küçümsemek için kullanılmamıştır. Çünkü çek mevzuu olan alacaklar dahi, para ünitesi olarak kullanılan ve bugün dahilinde yalnız kâğıt para şeklinde tedavül eden paraları temsil etmektedir.

Tam altın mîkyasının (Full Gold Standard) hakim bulunduğu bir devre de ekonomik müvazaneyi tesis etmek için uygulanacak para politikası ile kâğıt para devresinde kullanılan para politikası arasındaki büyük farklar, bu politikanın tatbikinde devletin baş yardımcısı olan Merkez Bankalarının bünye vazife ve imkânlarında zaman içinde büyük değişiklikler husule getirdiğinden bunları izaha ve bu suretle modern Merkez Bankacılığında vukua gelen inkişafıları kavramağa çalışalım:

I

Banknot çıkarmak yetkisi hangi bankalara verilmelidir mevzuunda Merkez Bankasıyle devletin idarî münasebetleri:

Bu hususta serbestî, reglementation kollektif tekel ve tek banka imtiyazı mevzuları üzerinde durarak tarihî tekâmülü izah etmek suretiyle okuyucuları yoracak değiliz.

Klâsik ekonomi kitaplarında şimdîye kadar bunlardan çok bahsedilmiştir. Yalnız Merkez Bankalarının devletle olan idarî münasebetleri meselesi aktüel bir konu olmakta devam

etmektedir. Devletin Merkez Bankaları üzerinde kuvvetli bir nüfuz sahibi olmaması, devletin itibariyle Merkez Bankası itibarının birbirine karıştırılmaması gerektiği binaenaleyh Merkez Bankalarına daha ziyade hususî bir teşebbüs karakteri verilmesi lüzumu klâsik doktrince müdafaa edilmiş ve banka üzerinde devlet nüfuzunun artırılması iyi görülmemiştir. Tabiiyle Merkez Bankasının bir devlet bankası vasfını haiz olması hiç tervec edilmemiştir.

Bizce mühim olan nokta Merkez Bankasının devletin para politikasına tabî olup olmaması ve banka üzerinde devletin kuvvetli bir nüfuzu bulunup bulunmaması keyfiyetidir. Merkez Bankasına bir devlet bankası statüsü verilmesi veyahut güdülen maksada uygun başka bir tertip bulunması sadece bir şekil meselesidir.

Merkez Bankaları üzerinde devletin nüfuzunu mümkün mertebe azaltmasıyla bu nüfuz kuvvetlenmesini iltizam eden iki doktrininden bugünkü icaplara hangisinin uygun olduğunu evvelâ nazari bakımdan incelemek ve sonra tatbikatta meselenin halen nasıl halledildiğini görmek yerinde olacaktır.

A) Nazari bakımdan :

Merkez Bankalarının bir hususî müessese olmasını iltizam etmeyenlerin fikirleri şöyle hülâsa edilebilir:

Merkez Bankaları, banknot çıkarmak imtiyazını devletten almaktadır. Bu bir altın madeni imtiyazı gibidir. Hatta banknot ihracı altın istihracına nazaran çok daha az masraflıdır. Devletin bir hususî müesseseye böyle bir imtiyaz vermek suretiyle onun mahdut miktardaki hissedarlarını zenginleştirmesi doğru olmaz. Çünkü Merkez Bankasının fonksiyonları ifasında, sermayesinin hiç bir rolü yoktur. Bu bakımdan kârların tamamıyla hazineye tahsisi uygun olur.

Aksi tezi müdafaa edenler ise şöyle demektedirler.

Devletin itibariyle Bankanın itibarını birbirine karıştıracak bir sistemden sakınmalıdır. Banknot çıkarma muamelesi, haddizatında bir kredi muamelesidir. Şu halde banknotların değerlerini muhafaza etmesi, halkın bankaya olan itimadının devamına bağlıdır. İtimat sarsılırsa, banknot, değerinden kaybeder. Onun hususî bir kredi müessesesi tarafından çıkarılması halin-

de bankayı idare edenler, bankanın itibarını korumak için lüzumlu tedbirleri almakta kusura etmezler. Çünkü bu itibar yıkılır veya sarsılırsa bankanın sermayesi tehlikeye düşer. Hisse darların şahsî menfaatleri bundan müteessif olur. Banka, devletin nüfuzunda olursa, mal güçlükler karşısında devlet, tatbiki güç sıkı tedbirler almak yoluna gitmeyebilir. Bankanın direkt veya endirekt avanslarına müracaat eden Piyasayı banknotlar istilâ eder. Bu hal, itimadını sarsar. Neticede mecburî tedavül usulü konularak kâğıt para rejimine geçilir. Para değeri düşer. Memleket ekonomisi, bundan zarar görür.

Altın standardının tam mânasiyle hâkim bulunduğu devrelerde bu son görüş çok kuvvetli idi. Bu takdirde bütün mesele, Convertibilitê şartlarının muhafazasından ibaretti. Ekonomik müvazenenin teessüsü için hükümetlerin aktif bir politika takip etmesi düşünülemezdi. Hemen her yerde para rejimi altına dayandığı için zaman zaman bozulmağa yüz tutan ekonomik müvazene otomatik olarak yeniden düzeliyordu. Binaenaleyh Merkez Bankası, otomatik müvazene şartlarının muhafazası ve tanzimi için serbest bırakılmalı idi. Bu takdirde takip olunacak para politikası basit olup Merkez Bankası tarafından idare edilmektedir.

Şöyle ki:

a) Altın standardında güdülecek para politikası:

Paranın dış değerinin tediye müvazenesiyle ilgili bulunduğu malûmdur. Kambiyo rayıçları de arz ve talebin tesirine maruzdur. Muayyen bir zamanda bir memleketin tediye müvazenesi açık verirse yabancı rayıçları yükselmeye temayül eder. Altın standardının tam mânasiyle carî bulunduğu hallerde memlekette harice altın çıkarılması serbest olduğundan bu yükseklik, altın çıkış noktasını tecavüz edemez. Bu noktaya ulaşılmaması halinde memlekette altın çıkmağa başlar. Merkez Bankası mevcut olmasında piyasada yalnız altın sikkeler tedavül etseydi memlekette altın çıkmağa başlayınca para miktarı azalacaktı. Bu, deflasyon demektir. Netice, iş sahasının daralması, paraların gelirlerinin (nominal gelir) azalması ve fiyatların düşmesidir. Bu suretle çıkan altınların aktığı memlekette ise bunun aksi vaki olur. Yani para miktarı artar. Para gelirleri çoğalır ve fiatlar yükselmeye temayül eder. B

memlekette fiatların düşmesi, ihracatı teşvik eder. Yükselmesi ise ithalâtın artmasını in-
ac eder. Yâni kendisinden altın çıkan memle-
zetin kısa bir fasıldan sonra ihracatı artar. Al-
tının gittiği memleketlerde ise ithalât fazlala-
ır. Bu hal karşılıklı olarak müvazenesine te-
tir yapar. Açıklar kapanır altın çıkışı durur,
İsambiyö temevvüçleri Gold points etrafında
eyreder. Böylece dünyadaki fiat seviyelerinde
stikrar husule gelir. Tabii, para dışındaki âmil-
lerin doğurduğu buhranlar ve müvazenesizlik-
er konumuzun dışında kalmaktadır.

Merkez Bankaları kuvvetlenince altın sik-
eler (madeni para) yanında banknot da teda-
ül etmeğe başladığı için tediye müvazenesin-
eki açık, Merkez Bankası stoklarının zayıfla-
masını mucip olmuştur. Convertibilité şartla-
nının devamı bu stokların (altın veya gümüş)
akviyesine bağlıdır. Tedavül hacmi ile encaise
arasında muayyen bir nisbetin muhafazası
tecburiyetinin konulması, bundan ileri gelmek-
edir. Şu halde altın stoklarının, altın çıkışının
rtması ile emniyet seviyesi dünuna düşmesi,
anka için tehlikelidir. Buna karşı Bankanın
lâsik müdafaa silâhi, iskonto haddinin yüksel-
mesidir. Bu, kredinin kısılması demektir. Fa-
z hadleri bu tedbirin bir neticesi olarak yük-
elmeğe başlar. Tedavül hacmi evvelâ, altın çı-
ışı dolayısıyla saniyen iskonto haddinin yük-
elmesiyle küçülür. Neticce, para gelirlerinin
zalması, mallara karşı olan talep seviyesinde
üşüklük husule gelmesi ve nihayet fiatların
akutudur. Aynı para sistemi ve emisyon meka-
izması diğer memleketlerde de cari bulundu-
u takdirde onlarda yukarıda izah edilen tema-
ülün aksi müşahede edilir. Fiatlar yükselir.
iatları düşmeğe temayül eden memleketin ih-
acatı, diğerinin ithalâtı artar. Ve müvazene
essüs eder. Böylece iskonto haddinin yüksel-
esi encaisse'i korumuş olur. Bu yükselmenin
arıçten sermaye celbini teşvik etmesi ve Mer-
ez Bankası stoklarının bu suretle takviyesi de
ümkündür. Görülüyor ki altın standardının
am mânasiyle hâkim bulunması halinde uygu-
nacak para politikası basittir. Ve devletin
üdahalesine yer bırakmamaktadır. Böyle bir
stemde devletin işe karışması ekseriya bütçe
çıklarının banka avansları ile kapatılması ih-
malini ortaya koymaktadır. Bu suretle yaratıl-
ın ödeme vasıtalarının ekonomik ihtiyaçlara
evap vermemesi halinde nominal gelirleri yük-

selteceğine şüphe yoktur. Buna mukabil satışa
arzedilen mal ve hizmetler hacminde bir artış
vukua gelmeyeceğinden netice enflasyona va-
rır. Enflasyonun ithalâtı artıracağına tediye
müvazenesini bozacağına kabaran tedavül hac-
mi dolayısıyla Convertibilité'yi tehlikeye koya-
cağına şüphe yoktur.

Bu gün dünyada kâğıt para rejimi cari bu-
lunduğundan eski para sistemlerine uygun ola-
rak kurulmuş olan Merkez Bankası sistemi ve
yukarıdaki mülâhazalar değerlerini büyük öl-
çüde kaybetmişlerdir. Şöyle ki:

b) Altın hareketlerinin tesirlerini zafa uğ-
ratan sebepler:

Bugün otomatik müvazene imkânsızdır. Al-
tın stoklarının dünyadaki devletler arasında
gayri mütenasip bir şekilde tevezzünün do-
ğurduğu güçlükler bir tarafa bırakılsa bile bir
memlekette altın çıkmağa başladığı zaman
kendisine altın akan memleketlerin Merkez
Bankaları bu altınların fiatları yükseltmek hu-
susunda klâsik ve normal bir şekilde fonksiyon-
larının ifasına mani olabilirler ve olmaktadır.
Bu maksatla altınların, fiat mekanizması-
na tesiri önlenmektedir. Buna stérilisation de-
nir. Amerikaya vaki altın akışının fiat meka-
nizması üzerindeki tesiri bu usul ile hükümsüz
bırakılmıştır. Bu politikanın tatbiki hususunda
kullanılan vasıtalar aşağıda izah edilecektir.
Böylece altın standardı sistemlerinde altın ha-
reketlerinin karşılıklı tesir göstermesi köstek-
lenmekte ve karşı tarafta altın akışı dolayısıyla
fiatlarda bir yükselme ve neticede ithalâta bir
artış vukua gelmemektedir. Böyle bir vaziyet-
te kendisinden altın çıkan memlekette, fiatla-
rın ihracatı teşvik edecek seviyeye gelmesi için
sukutun pek fazla olması yani deflasyon hare-
ketinin çok ileri götürülmesi ve uzun sürmesi
icabeder. Deflasyonun stokların fiyatını düşür-
mek suretiyle bilançolarda zarar husulüne se-
bebiyet vermesi iflâslara yol açar. Fiatlardaki
aşırı sukutlar iş hayatını baltalar. Psikolojik
tesirlerle yatırımın azalmasına, mevcut teşeb-
büslerin iş hacminin küçülmesine sebebiyet ve-
rir. İşsizlik artar. Para gelirlerinin büyük ölçü-
de azalması bütçe müvazenesini çok sarsar. Bu
da enflasyona zemin hazırlar. Hasılı, böyle bir
politikada sebat edilmesi çok güç ve hemen he-
men imkânsızdır. Bunun para tarihinde misal-
leri çoktur.

Normal vaziyetlerde bile altın çıkışı yolu ile deflasyon yoluna girilmesi, fiat sukutu meselesinde matlup neticenin elde edilmesine imkân vermemektedir. Çünkü fiat sukutu, istihsal âmillerinin fiatına bağlıdır. Bir taraflı dahili deflasyon hareketinin haricetin ithal edilen mallar eğer başka memleketlerde aranmakta ise bunların fiatını düşürmeyeceği tabiidir. İptidai ve ham maddelerde bu mühim bir noktadır. Bundan başka asıl mühim olan şey işçi ücretlerinin düşürülmesidir. Kollektif iş mukaveleleri, sendikaların mali kaynaklarının zamanla takviye edilmiş bulunması ve nihayet grev hakkının mevcudiyeti bunu çok güçleştirmektedir.

Misal olarak 1931 de İngiliz devalüasyonu gösterilebilir. İşçi ücretlerinin indirilmesindeki müşkülât İngiliz seviyesinin dünya fiatları seviyesine gelmesine, altın çıkışlarına rağmen mani olmuş ve tediyeye müvazenesindeki açığın devam etmesi harice sermaye kaçması yolu ile spekülâtif hareketler neticesinde altın stoku o derecede zayıflamıştır ki İngiltere, Convertibilitè'yi başa baştan tesis etmişken devaluation'la da iktifa etmemiş ve para sistemini değiştirecek Convertibilitè'yi son vermiştir. Bunun gibi Fransa 1928 deki Stabilisation dan sonra Fransa Bankasının altın stoku pek kuvvetli bulunduğu ve Fransa, vaziyetini normal sayarak hiç değıle paradan ötürü bir kriz beklemeyi halde İngilteredeki devaluation ve buna karşılık Amerika Birleşik Devletlerinde alınan tedbirler Fransadaki fiat seviyesinin dünya fiatlarından yüksek kalmasını intac etmiş ve bu memlekette alınan ciddi deflasyon tedbirlerine rağmen vaziyet bir türlü düzelememiştir. Nihayet deflasyon durumunun devamı memnuniyetsizlikleri arttırdığından bu hal 1936 da devaluation'a yer vermiş ve Fransa daha elâstik bir para sistemi kabule mecbur olmuştur. Buna kambiyo kontrolunun koyduğu engelleri de ilâve edebiliriz.

Görülüyor ki Merkez Bankasının basit iskonto haddi mekanizmasıyla para politikasını idare etmesine imkân yoktur. Yeni icapların ortaya koyduğu meselelerin halli, devletin enerjik ve aktif bir para politikası takip etmek suretiyle bozulan ekonomik müvazene ve fiyat istikrarını temin etmesi lüzumunu kuvvetlendirmektedir. Bu suretle Merkez Bankası, devletin umumî ekonomik politikasının bir safhasının icrasında hükûmete yardım etmek du-

rumundadır. Konjonktüre karşı alınacak tedbirler bakımından bu lüzum daha bariz bir vaziyet arzeder. Şimdi biraz da bu noktaya temas edelim:

c) Prosperité ve depresyon devresinde para politikası:

Burada da ekonomik temevvüçlerin sebeplerini uzun boylu anlatmak yoluna gidecek değiliz. Bu hususta eski Milletler Cemiyeti tarafından 1945 de yayınlanan Economic stability in the Post War world adlı raporda kıymetli malûmat mevcuttur.

Biz mesleyi yalnız para politikası ve bu politikanın tatbikatı cümlesinden olmak üzere devletle Merkez Bankalarının karşılıklı münasebetleri bakımından incelemeğe çalışacağız.

Ekonomik hayat, bugün Business Cycle denilen temevvüçlere tabiidir. Bunlar, individualite bir ekonominin alâmetleridir. Bu türlü ekonomilerde ilerleme, daha yüksek bir istihsal ve refah seviyesine doğru daimi bir yükseliş şeklinde olmayıp kuvvetli bir hamle ve onu takip eden bir tevakkuf veya aşığulama devreleri olarak vukua gelmektedir. Yani Prosperité devrelerini depressionlar takip etmektedir.

Depresyonun farik vasfı, geniş işsizlik ve istihsal ve materyel kaynaklarının kullanılmamasının tatilidir. Kaynakların tam randımanla çalıştırılmayarak yalnız mahdud bir kısmıyla çalıştırılması da buraya dahildir. Netice, millî gelirin ve hayat seviyesinin mevcut kaynaklara ve teknik imkânlarla nazaran ulaşabilecekleri seviyenin çok dúnunda kalmasıdır. Bugün modern ekonomik telâkkilere göre, çalışmak, bir hak sayılır. İşte depresyon, bu hakka zarar vermektedir. Neticede bir tarafta sefalet hüküm sürerken diğer tarafta gayri iradî olarak kaynaklardan istifade edilememektedir. Depresyonda gelirler ve binnetice satınalma gücü azalır. Fiatlar düşer. Bu hal gelirlerin yeniden azalmasına ve fiatların tekrar düşmesine münce olur. Yani bir sukutu, daha derin bir sukut takip eder.

Gerçekten para geliriyle talep yekûnu arasında büyük bir münasebet mevcuttur. Ekonomik faaliyetler gelir yaratır. Ancak bu faaliyetlerin vüs'ati masrafların miktarına bağlıdır. İstihsal vetiresi vukubulurken ödenen ücretler faizler ve ham madde masrafları umumiyetle derece nihâiyede mal mübayaası için harcanan

gelirler şeklini alırsa talep yekünü, gelir yekünuna satılır. Eğer bu masrafların bir kısmı, iktisadi faaliyet çerçevesinden hariçte bırakılarak talep şeklinde ortaya çıkmazsa ekonomik faaliyet neticesinde istihsal olunan malların mübayaasına, talep yekünü kâfi gelemez. Bazı mallar, cari fiat üzerinden satılamayarak kalırlar. Fiatlar düşmeğe başlar bu da istihsalı azaltır.

Bunun aksine olarak ekonomik faaliyetten doğan harcamalar, diğer bazı kaynaklardan beslenirse, talep yekünü, lüzumlu miktarın üstüne çıkar. Bu hal, istihsalın artmasına ve fiatların yükselmesine doğru bir temayül doğurur. Bir kısım gelirlerin masraf ve talep şekline inkılâp etmeyecek ekonomik faaliyet çerçevesi dışında kalmasının sebebi banka borçlarının ödenmesinden veya âtil kalmak üzere biriktirilmesindedir. Banka kredileri buna karşı bir müvazene sağlayacak şekilde genişlemediği takdirde, satınalma gücünün akışında bir azalma vaki olur. Paranın tedavül sürati azalır. Mevduatın Banka kasalarında âtil kaldığı devre uzamış olur. Bunun zıddına olarak ekonomik faaliyetten doğan harcamaların, diğer kaynaklardan beslenmek suretiyle artması, bu suretle âtil kalan fonların ve mevduatın, kredinin inkişafı suretiyle harekete geçmesi neticesidir. Böylece istihsal artar stoklar yenilenir ev eşyası ve kumaşlar ve otomobil gibi uzun müddet dayanabilecek mallar daha fazla mübayaaya edilmeğe başlar yâni âtil kalmış fonlar, cari nominal gelirlere katılmak suretiyle talep yekünü fazlaladır bankalardaki mevduat hacmi çoğalır.

Bu kısa izahattan sonra depresyonla nasıl mücadele edileceğini anlatalım:

Bunun için talep yekününün muhafazası ve idamesi lâzımdır. Gıda maddeleri gibi istihlâk masrafları zaten istikrarlıdır. Depresyon devrelerinde bu masraflar azalmaz. Esasen içtimai sigorta müesseseleri, bu hususta nazım vazifesi görmektedirler. Halkın yaptığı yatırım masrafları ise pek mühimdir. Çünkü fiatların sukutu, bunları, işlerini genişletmeğe teşvik etmemektedir. İşte devlet ve bankanın bu gibi vaziyetlere çare bulmak üzere işbirliği yapmaları lâzımdır.

Şöyle ki:

Banka iskonto haddini indirmelidir. Bu, kısa vadeli ikrazat faizlerini düşürür ve zaman ile uzun vadeli faiz hadlerine müessir olur. İler-

lemiş memleketlerde faiz hadleri esasen düşük olduğundan yeni bir indirim yapılması mümkün değilse de az inkişaf etmiş memleketlerde faiz hadleri yüksek olup indirilmesinde fayda vardır. Böyle yapıldığı takdirde maliyetin düşmesi istihsal ve hususi yatırım için bir teşvik olur.

Taksitli satış mekanizmasının Merkez Bankasının müdahalesiyle tanzimi, ileride izah edilecektir. Kredi marjlarının genişletilmesi, kanunî karşılık miktarının azaltılması ve nihayet açık piyasa operasyonlarına müracaat suretiyle tedavül hacminin genişletilmesi, müracaat edilecek tamamlayıcı tedbirlerdir. Yalnız depresyonun pek derin olduğu zamanlarda bu tedbirler yalnız başına kâfi değildirler. Devletin müdahalesi zaruridir.

Devlet, bu gibi vaziyetlerde açık bütçe yapmaktadır. Hususi sektörün yatırım noksanı âmme sektörünce telâfi edilir. İstikraz yoluna baş vurularak âtil fonlar seferber edilir. Bayındırlık işleri genişletilir. Endüstriye siparişler verilir. İş sahası böylece genişler. Halkın iştira gücünün artması, uzun müddet dayanan kumaş, ev eşyası ve elektrik süpürgesi buz dolabı gibi konfor mallarına olan talebi artırır. Bunları imal edenler işlerini genişletirler. Bankalardan kolay ve ucuz kredi bulurlar. Hususi yatırım da böylece çoğalmış olur ve durum düzelir.

Buna müvazi olarak vergilerde indirme yapılır. Kalkınma başlar başlamaz enflasyonist temayülleri önlemek üzere vergilerin ayarlanması, âmme sektörü masraflarının azaltılması, gelir fazlası tesisi gibi malî tedbirler alınır. Aşırı fiat yükselmelerini, bir sukutun takip ettiği malümdür. Bunu önlemek için fiat yükselmelerinde tehlike sezilmez iskonto haddi yükseltilir, tahvil satışıyla tedavül hacmi azaltılır. Taksitli satışlardaki kolaylıklar bertaraf edilir. Kredi marjı daraltılır. Kanunî karşılık miktarları arttırılır.

Bütün bu tedbirler para gelirini azaltacağından talep yekünü da azalmağa başlar. Fiatlar bir miktar düşer, beklenen sukut ve panik önlenmiş olur. Maksat tam çalıştırmayı temindir. Böylece işsiz sayısı asgariye iner ve prodüktif kaynaklar bütün kapasitelerile faaliyete geçer.

Görülüyor ki modern ekonominin icapları devletin ekonomik müvazaneyi temin hususun-

da faal bir rol oynamasını gerektirmektedir. Malî politikanın masraf, gelir ve istikraz tertipleri bu geniş ekonomik politikanın tahakkukunda bir vasıtaadır. Ancak bu politikanın devletçe, para politikasından ayrı olarak tatbik edilmesinden müsmir bir netice beklenemez. Malî politikanın beklenen tesiri yapması, para ve kredi politikasıyle ahenkli yürütülmesine bağlıdır. Para ve kredi mevzuunda ise Merkez Bankasının rolü büyüktür.

Bunun neticesi şudur ki Merkez Bankası takip edeceği para politikasını kendisi, bağımsız olarak kararlaştıracak durumda değildir. Para gibi bütün ekonomiyi ve bütün memleketi ilgilendiren bir mevzu, yarı müstakil ve sorumsuz otoritelere bırakılamaz. Masraf, vergi ve istikraz politikaları âmme menfaatinin koruyucusu olan devlet tarafından kararlaştırıldığı gibi bunların ayrılmaz bir cüzü telâkki edilen para politikasında da devletin hâkim bulunması kaçınılmaz bir neticedir. Devletin malî sahada aldığı tedbirlerin neticesini ve hattâ müessiriyetini tehlikeye koyacak bir para politikasının Merkez Bankası tarafından yürütülmesi tasavvur bile edilemez. Merkez Bankaları üzerinde devlet nüfuzunun gün geçtikçe artması ve bunların bünyelerindeki süratli tahavvülün sebepleri işte bu icaplarda aranmalıdır.

Bundan başka banknotun bir kredi vasıtası olmakla kalmayarak hakikî bir para vazifesi gördüğü devletin bugün kredi sahasına dahi eskisine nazaran müessir bir şekilde müdahaleye mecbur kaldığı da hesaba katılmalıdır. Esasen Merkez Bankalarının hususi bir müessese karakterini taşıması halinde de bunlardan büyük bir istiklâl beklenemez. Çünkü banknot çıkarma imtiyazının her teddidinde devlet müdahalesini arttırabilecek durumda olduğu gibi hal ve şartların zorlaması altında kanun alınmak suretiyle müdahalelerin genişlemesi bir emri vakidir. Neticede Banka hisse senedi hâmillerinin hükümetlerin arzularına mukavemet etmesi bir nazariyeden ibaret kalmış ve tatbikatta tahakkuk etmemiştir. Bunu olaylar arasındaki sebep ve netice münasebetlerinde görmek temayülü gün geçtikçe kuvvetlenmekte ve tatbikatın seyri bu görüşe hak vermektedir.

B) Tatbikat bakımından:

İngilterede:

1844 de çıkarılan Robert Peel kanunu ile banknot ihraç imtiyazını haiz bulunan İngilte-

re Bankası, hususi bir müessese idi. 29 Ekim 1945 kanunu bu duruma nihayet vererek Bankayı millileştirmiştir. Aksiyonlar bu suretle devletin eline geçmiştir. Governör ve yardımcısını beş yıl için devlet tayin eder. İdare Meclisinde yer alan 16 üye de hükümetçe tayin olunur. Bunların tayin süresi 4 yıldır. Hükümet Umum Müdürü dinledikten sonra Bankaya direktif verebilir. 1945 kanununun idari bünyeye yaptığı bu değişiklik fiilî bir durumu hukukileştirmiştir. Çünkü İngiltere Bankası, icraatında hükümetin politikasını ve görüşünü daima nazarı dikkate almıştır.

Fransada:

Fransa Bankası, eskiden bir anonim ortaklıktı. Hissedarların seçtiği 15 kişiden mürekkep İdare Meclisi ile hükümetin tayin ettiği bir Umum Müdür (Governör) ve iki Umum Müdür Yardımcısı Bankanın idaresinde işbirliği yapıyorlardı. 1936, 1940 ve en son 2 Aralık 1945 de çıkarılan kanunlarla vaziyet tamamiyle değişti. Hisse senetleri, tazminat karşılığı olarak devlete intikal etti. Umum Müdür ve Muavimleri yine devletçe tayin olunmaktadır. On bir kişilik idare meclisi üyelerinden onunu ya doğrudan doğruya veya dolayısıyla devlet tayin etmektedir. Yalnız üyelerden biri banka personeline temsil eder ve onlar tarafından seçilir.

Amerika Birleşik Devletlerinde:

Bu memlekette Merkez Bankası fonksiyonu Federal Reserve System tarafından ifa olunur. Sistem 1913 de kurulmuştur. Buna göre memleket 12 bölgeye ayrılır. Her bölgede bir Federal Reserve Bankası vardır. Bölgedeki bütün millî bankalar oradaki Federal Reserve'in üyeleridir. Birleşik Amerika devletlerini teşkil eden 48 devletten her birinin kanunlarına göre kurulup Devlet Bankası adını taşıyan bankalar da Federal Reserve sistemine üye olabilirler. Yalnız bu sonuncuların iştiraki mecburî değil ihtiyarîdir. Üye Bankalar, sermayelerinin % 6 sı nisbetinde Federal Reserve'in sermayesine yazılmağa mecburdurlar.

Böyle Amerikan sistemi, ilk bakışta özel bir teşebbüs manzarası arzeder. Fakat aşağıdaki izahattan anlaşılacağı veçhile Federal Reserve System kendisine has bir karakter taşımakta ve devlet nüfuzu ve âmme vasfı bankanın idaresinde ağır basmaktadır:

a) İdare bakımından

Her bölgedeki Federal Reserve Bankasının

9 direktörü vardır. Bunlardan üçü, A sınıfını diğer üçü B sınıfını ve mütebakisi de C sınıfını teşkil eder.

A ve B grubuna dahil direktörleri, bölgedeki üye bankalar seçerler.

A grubuna seçilenler banker olabilirler. B grubundakiler ise bölgede sanayi, ticaret ve tarım sahalarında aktif olarak çalışan kimseler arasından seçilir. Bunlar, A grubundakilerin aksine olarak herhangi bir bankanın Müdür memur veya müstahdemini arasından almazlar.

C grubundaki üç direktör Vaşingtondaki (Board of Governors) tarafından seçilir. Bunlar herhangi bir bankanın memur, direktör müstahdem veya hissedarı olamazlar.

Görülüyor ki direktörlerin seçilmesinde üye bankalar serbest değildirler. İdare Meclislerinde bankacı olmayanlar ekseriyettedir. Seçimlerde üye bankaların menfaati değil âmme menfaati gözetilmiştir.

Direktörler Bankanın Başkanını ve Başkan Vekilini seçerler. Ancak bu seçimler (Board of Governors) un tasvibine sunulur.

12 bölgenin 12 Federal Reserve Bankası arasında işbirliği yapılması Vaşingtondaki Board of Governors tarafından sağlanır. Bu meclis bir devlet müessesesidir. 7 üyeden topludur. Bunları Amerike Cumhurbaşkanı tayin eder. Memuriyet süreleri 14 yıldır. Her iki yıl sonunda bir üyenin memuriyet süresi bitmektedir. (Board of Governors) bütün sistemi kontrol eder. Hükümetle sistem arasında irtibatı sağlar. Ekonomik araştırmalar yapar. Sistem tarafından uygulanacak kredi politikasını tayin eder. Her bölgenin uygulamaya karar verdiği iskonto haddinin muvafık olup olmadığını kararlaştırır, lüzum görürse iskonto haddini değiştirir. Açık piyasa muamelelerini (Open Market Operations) yapar. Üye bankaların Federal Reserve de bulunduracakları kanunî ihtiyat nisbetlerini, kanunun tesbit ettiği hudutlar içinde azaltıp çoğaltabilir. Kredi marjlarını tayin eder.

b) Gaye bakımından

Federal Reserve Bankaları, kâr gayesi gütmeyizler. Memlekete elâstik bir para temini, enflasyon ve deflasyonda mücadele, istihsalde istikrar sağlanması, memlekette çalıştırılan kimselerin sayısının yükselmesini sağlayacak

ekonomik şartların hazırlanmasına yardım, vasatı refah seviyesinin yükseltilmesi Bankanın başlıca gayelerini teşkil eder. Yeni Federal Reserve binasını Ekim 1937 de açarken Başkan «Roosevelt» Bankanın gayelerini «içinde her iğşinin her zaman ailesine daima yükselen bir refah seviyesi temin edebilecek idcal bir Amerika yaratılmasına doğru ilerlemek» şeklinde formüle etmiş ve yeni binayı bu gayeye ithaf etmiştir (1).

Görülüyor ki Bankanın, üye bankaların kârını arttırmak meselesile hiç bir ilgisi yoktur. Esasen üye bankalar, iştirak ettikleri sermaye karşılığı olarak % 6 dan fazla kâr alamazlar. Masraflar da çıktıktan sonra kârdan geri kalan miktar (surplus) denilen bir hesapta toplanır. Tasfiye halinde buradaki meblâğlar devlete intikal eder.

Kredi politikasını ve bu politikanın yürütülmesini teminen alınacak tedbirleri Gubernörler Meclisi tayin ettiğine ve bunlar da devlet memuru olduğuna göre Amerikan sistemi gerek gaye ve gerek idarî bünye bakımından hususi teşebbüs vasfından uzaklaşmış ve kendisine has bir karakter iktisap etmiştir.

II

BANKNOT İHRAC ŞARTLARI

Banknot ihraç şartlarını tesbit meselesinde ötedenberi iki fikirle karşılaşmıştır. Bunlardan birincisini «Banking School» denilen mektep temsil etmektedir (1).

Bunlara göre banknot bir kredi vasıtasıdır. İhracı serbest olmalıdır. Onu çıkaran bankanın memleketin ekonomik ihtiyaçlarını göz önünde bulundurması tabiidir. Eğer iktisadi faaliyet artıyorsa bankalara karşı yapılan kredi müracaatları çoğalacaktır. Bankalar bu talepleri mevcut kaynakları ile karşılayamadıkları takdirde Merkez Bankasına müracaat edeceklerdir. Merkez Bankası, herhangi bir tahdid mevzuu bahis olmaksızın bu müracaatları karşılamalıdır. Şüphesiz tedavül hacminin genişlemesi bazı ahvalde mahzurludur. Ancak bu mahzurların sırf banknot ihracının evvel-

(1): Federal Reserve System. Its purposes and Functions 1947

Board of Governors. S: 1, 110

(1) Jean Marchal, Cours d'économie Politique, Tome premier, 1949 Sayfa 812

den tahdidi suretile önlenmeğe çalışılması doğru değildir.

İkinci fikir «Currency School» tarafından temsil edilmektedir. Bunlara göre banknot, para vazifesi görmekte ve madeni para yerine kaim olmaktadır. Tedavülde yalnız madeni para bulunsa idi herhangi bir burhan çıkmayacaktı gibi yanlış bir kanaata dayanarak banknot ihracının daima madeni bir para stoku ile karşılanmasını iltizam etmektedir. Böyle yapıldığı takdirde tedavül hacmi, stok miktarına göre ayarlanacak ve bu hal muhtemel tehlikeleri önleyecektir.

Kanaatımıza göre ihraç edilen banknot miktarının ekonomik ihtiyaçlara uygun olmasını müdafaa eden tez doğrudur. Banknot para vazifesi görmektedir. Ekonomik faaliyetin artması para ihtiyacını artırmaktadır. Madeni para ise elâstikiyet yoktur. Miktarının artması, kıymetli madenlerin istihsaline bağlıdır.

Ekonomik ihtiyaçlar genişledikçe bunları karşılayacak parayı bulamayanlar krediye müracaat ederler. Kredi senetlerinin gidecekleri son yer, Merkez Bankasıdır. Bunlar, banknot ihraç ederken altın stokları ile tahdid edilirse ihtiyaçları karşılayamazlar. Ancak Merkez Bankalarının her talebi karşılamasında mahzur görülmediğinden reeskônta arz olunabilecek senetlerin vasıflarını tayin etmek suretile alınan tedbirlere ilâveten Currency School'un yukarıda arz olunan fikirlerine yer verilmesi ihmal edilmemiş ve emisyon miktarı ile encaisse arasında bir nisbet muhafaza edilmesi ihtiyatlı sayılmıştır. Bunun yanında Fransada tatbik olunan Plâfon usulü de baş vurulan tedbirler arasındadır.

Hakikat sudur ki emisyonun bir tehlike arz etmemesi altın stokunun takvivesile önlemek istenildiği takdirde 1844 de İngilterede çıkarılan Peel kanununun ilk şeklinde olduğu gibi encaisse miktarının emisyon miktarına müsavi tutulmasından başka çare yoktur. Bu takdirde de Merkez Bankasından beklenen fonksiyonların ifasına imkân kalmaz. Nitekim İngilterede vaktile bu sistemin doğurduğu buharlar bir defasında kanun bir tarafa bırakılarak bankava karşılıksız ihtiyaç müsaadesi verilmek ve bilâhare Parlâmentodan af talep edilmek suretile, bir defasında da yabancı memleketlerden altın istikrazı yapılarak bertaraf edilmiştir. Birinci Dünya Harbi içinde

ise İngiliz hazinesi kâğıt para çıkarmak zorunda kalmıştır. Harpten sonra bu kâğıtların İngiltere Bankasına devredilmesine mecburiyet duyulması, sistemi bir darbe idi. Müşkülât karşısında kalındıkça alınan tedbirler ise sistemin ihtiyaçları karşılayamadığını gösterir.

Emisyon miktarı ile altın stoku arasında bir nisbet muhafazası da manasızdır. Çünkü memleketin para rejiminde daha doğrusu ekonomik bünyesinde bir bozukluk, husule geldiği takdirde harice yapılacak transferlere hiç bir stok ve hatta hiç bir altın madeni dayanamaz. Bunun misali çok görülmüştür. İngilterede 1931 buhranında altın stoku, tazyike dayanmadığından daha elâstik bir sistem (Gold Standard Souple) kabul edilmiştir. Fransa, aynı sebeplerle 1936 da parasını düşürmüştür. Almanya ya gelince altın stoku, Birinci Cihan Harbi için de mark'ın kurunu sun'î olarak tutmak için bir çok müdahalelerden sonra 1919 Aralıkta 811 tona düşmüş 1923 de ise 167 tona kadar inmiştir. Bilâhare 30 Ağustos 1925 kanunu ile emisyonla encaisse arasında % 10 u döviz ve % 30 u da altın olmak üzere % 40 bir nisbet muhafazası mecburi kılınmış da 1929 - 1932 buhranları devresinde Reichsbank'ın altın stoku 31 Aralık 1929 da 2 milyar 700 milyon mark'dan 1932 Haziranın sonunda 962 milyon marka düşmüş ve nihayet altın çıkış temposuna dayanılmayarak transferlere bir nihayet verilmiştir.

Yukarıdaki misallar bizi iki sık karşısında bırakmaktadır. Ya başa baştan altın karşılık veyahut karşılık hususunda rijid bir nisbet tesbit edilmemesi.

Amerika Birleşik Devletlerinde banknot tedavül hacmini karşılamak üzere % 40 bir altın stoku bulundurulması mecburi iken bu gün bu nisbet % 25 e indirilmiştir. Bu memlekette tediye müvazenesi durumu çok müstesna ekonomik ve tarihî şartların tesirile uzun seneler müsait gittiğinden stok miktarı fazladır. Ancak stok fazlalığı ara rejimi üzerinde daima havırkâr bir tesir varmamış ve zaman zaman para otoritelerini tedbir almağa sevkettir. Şimdi bu durumu izaha çalışalım:

Federal Reserve sisteminde altının rolü:

Birleşik Devletlerde Federal Reserve sistemi tarafından çıkarılan banknotların bu gün % 25 nisbetinde bir altın stoku ile karşılanma

sı lüzumdur dedik. Bu memlekette altına yalnız hazine malik olabildiğinden emisyonla altın stoku arasındaki irtibat şöyle kurulmaktadır:

Altın mübayaasını hazine yapar. Satan kimseye Federal Reserve'ce ödenen bir çek verir. Çeki alan kimse onu kendi bankasına, hesabına geçirilmek üzere tevdi eder. Banka, onu Federal Reserve'e verir. Federal Reserve, çeki ibraz eden bankanın kendi nezdindeki alacak hesabına, çekin taşıdığı meblâğ miktarında çoğaltır. Bundan başka aynı meblâğı, hazine çek hesabının zimmetine yazar. Buna karşılık hazine, zimmetine ilâve edilmiş meblâğı temsil eden bir altın şahadetnamesini, Federal Reserve'e tevdi eder. İşte banka, tedavül hacmile altın stoku arasındaki nisbeti gösterirken bu şahadetnelere dayanır. Yani hazır bulunduğu beher altın şahadetnamesinin 4 misline kadar ihtiyaç halinde emisyon yapabilir. Hazine Bankaya şahadetname verecek yerde bunları Banka adına matlup kayd edebilir. Bu gün tatbikatta daha ziyade bu usul kullanılmaktadır. Altınlar fiilen hazinededir.

Halén Amerikada çok miktarda altın bulunduğuundan tedavül hacmile altın stoku arasında bir nisbet muhafazası güç değildir. Bunun aksine olarak zaman zaman altın girmesi, enflasyoncu bir durum yaratmıştır. Çünkü kendilerinden kredi istenilen üye bankalar bu sayede reeskonte senet arzetmek külfetinden kurtulmaktadırlar. Eğer reeskonta müracaat edilseydi Federal Reserve Bankası, iskonto haddini yükselterek kredi hacmini ve daha doğrusu para miktarını ihtiyaçlara göre ayarlayabilecekti. Halbuki haricteki alacaklar dolayısıyla memlekete giren altınları Hazineye satan ihracatçılar karşılığında aldıkları çekleri bankalarına ibraz etmek suretile üye bankaların yukarıda arz edildiği şekilde Federal Reserve Bankasından alacağını çoğaltmaktadır. Böylece üye bankanın müracaatları karşılık üzere kredi açmak hususundaki kapasitesi, reeskont mekanizmasına ihtiyaç göstermeksizin yükselmektedir. Federal Reserve Bankasının açık piyasa muameleleri, kredi marjını tayini, kanunî karşılık nisbetlerinin ayarlanması yolu ile harekete geçerek memlekete giren altın dolayısıyla üye bankaların iktisap ettikleri ödeme vasıtası yaratmak kudretini azalt-

ması, yani altının tesirini bertaraf etmesi bundan mütevellittir.

İstiraden verilen bu izahat altın karşılıklarını her zaman kendiliklerinden hayırkâr bir tesirleri bulunmadığını anlatmak içindir.

Buna mukabil tatbikatta İngiltere 1931 den sonra sabit bir nisbet muhafazası mecburiyetini koymadığı halde para sistemi, fonksiyonlarını ifa edebilmiştir. Sabit bir nisbet mecburiyeti konulan yerlerde de müşkülât baş gösterince ya bu mecburiyet kaldırılmış veya hut nisbet küçültülmüştür.

Fransada uzun müddet uygulanan Plâfon sisteminde ise ihtiyaçlar tedavül hacminin genişlemesini gerektirdiğçe Plâfon yükseltilmiştir.

Bir para sisteminin encaisse ile irtibatlandırılmaksızın dahi miktarı ihtiyaçlara uygun tutulduğu ve mekanizmayı bozacak âmillerin bertaraf edildiği hallerde fonksiyonlarını mükemmelen başardığı tatbikatta çok görülmüştür. Altın stokunu henüz muhafaza edebilen bazı memleketler dışında dünyadaki rejimin halen bu olduğu söylenebilir. Bu hususta Almanyada yapılan tecrübeleri alâka çekici bulduğumuz için kısaca bahsedeceğiz (1).

Birinci Cihan Harbinden sonra bu memlekette Mark'ın değeri çok düştüğünden ne İngilterede yapıldığı gibi kıymetinin eski pariteye göre ihyası ve ne de Fransada yapıldığı gibi paranın düştüğü kademelerden birinde tevklif edilerek stabilize edilmesi düşünülemezdi. Bunun için 1923 de reel temellere dayanan bir para ihdası yoluna gidildi. Bu para, sabit bir kur üzerinden altına ve diğer paralara çevrilebilecekti. Bunun için Almanya Başkanına yetki veren bir kanuna dayanılarak 15 Ekim 1923 de yayınlanan kararla (Rentenbank) kuruldu ve bu müesseseye tarafından (Rentenmark) denilen bir para çıkarılması hususunda gereken tedbirler alındı.

Rentenbank, özel bir kredi müessesesi olup sermayesi 3.200 milyon altın marktı. Ziraat, sınaif ve ticarî teşebbüsler üzerinde teşkil edilen bu sermaye, bu teşebbüslerin sermaye değerlerinin % 4 ünü temsil ediyordu. Yani reel servet sahipleri üzerinde banka 3.200 milyon marklık bir alacağı malikti. Mevzuu bahis

(1): Récentes expériences monétaires, Cours de Mr. Jacque Belin, 1939-1940 S. 329 ve devamı.

teşebbüslerin sermaye değerlerinin takdirinde ise evvelce bazı vergilerin cibayeti için konulan usuller esas ittihaz edilmiştir.

Rentenbank bu ipotekli alacak karşılığında Rentenbriefe denilen rant senetleri veya obligasyon çıkarmıştır. İşte bunlar, yeni bankanın emisyonu için karşılık teşkil etmiştir. Bu suretle çıkarılan Rentenmark'ların değeri bir altın marktı. Tedavüldeki kâğıt marklara nazaran değeri ise bir trilyon kâğıt mark olarak tesbit edilmişti. Alınan diğer tedbirler sistemin vazifesini görmesini sağladı. Devlete 1 milyar 200 milyonluk bir avans verildi. Fakat enlânsyonla mücadele için uygun tedbirler alındı. Ağır bir vergi sistemile Circuit'in kapatılması sağlandı. Reicysbank'ın hazineye yaptığı avanslara son verildi. Vergilerin tesbit edilen partiye göre altın mark olarak ödenmesi mecburî kılındı. Sistem muvaffak oldu.

Bilâhare bu sistemin terk edildiğini görüyoruz. Gerçekten Almanyanın altın stoku tükenmiş bulunduğu ve harp borçları da harici transferler için yük teşkil ettiği cihetle haricîten altın istikrazları yapılması, markın eski kıymeti üzerinden kurunun 0 gr - 358.425 olarak tesbiti ve % 40 bir encaisse muhafazası suretile yukarıda arzolunduğu gibi 1925 de klâsik sisteme dönülmüştür. Bunun sebebi biraz sonra arz edilecektir. Burada tebarüz ettirmek istediğimiz nokta, dahilde miktarı ihtiyaçlara uygun bulunmak şartile karşılıksız bir para sisteminin işleyebileceğidir. Bunun belîğ misallerden bir diğerini yine Almanyada görmekteyiz. Filhakika 1925 de kurulan sistem bir müddet işledikten sonra 1929 - 1932 buhranlarının sarsıntısına dayanamayarak yıkılmıştır. Şimdi bu hususta bazı izahat verelim.

1927 den itibaren bu memlekette yatırımın yavaşlaması aksiyonların ve diğer kıymetlerin borsada sukutu gibi bazı kriz âlâmetleri görülmeye başlamıştır. 1931 ortalarında meşhur bir Avusturya Bankasının kişelerini kapamağa mecbur olması Almanyanın durumunu çok ağırlaştırmıştır. Esasen Nasyonal Sosyalistlerin secimleri kazanması harp tehlikesi korkusu ile bir kısım yabancı sermayelerin Almanyadan çekilmesini intaç etmiş ve bu hal Reichsbank'ın altın stokunu mühim miktarda zayıflatmıştır.

Kişelerini kapayan Avusturya Bankası, kaynaklarını uzun vadeli istikrazlarda kullan-

dığı için alacaklarını çekmek isteyen istihkak sahiplerinin taleplerine cevap verememişti. Hariçteki sermayedarlar, Almanyada da vaziyetin aynı olduğunu biliyorlardı. Çünkü Alman Bankaları hariçten ve bilhassa Anglo - Sakson memleketlerinden aldıkları kısa vadeli kredileri uzun vadeli yatırımlarda kullanmışlardı. Alman endüstrisinin kapasitesi kuvvetli olduğu için dünyada fiat sukutu başlama saydı bir tehlike mevzuu bahis olmayacaktı. Fakat biraz evvel arz olunduğu gibi krizin başlaması ve fiatların sukutu Almanyada durumu güçleştirmiştir. Avusturyada meşhur bir bankanın iflâs ettiği gören Almanya ile ilgili yabancı sermayedarlar paniğe kapılarak sermayelerini Alman bankalarından hep birden talep ettiler. Diğer taraftan aynı devrede kriz İngilterede esasen tesirini gösteriyordu. Yabancılar sermayelerini oradan da çekiyorlardı. İngiliz Bankaları bu tazyike mukavemet edebilmek için Almanyaya yaptıkları plâsmanları geri istediler. Bütün bu olaylar yukarıda bilvesile anlatıldığı veçhile Reichsbank'ın altın stokunu çok zayıflatmış ve 31 Aralık 1929 da (700) milyona düşürmüştür. Daha çekilecek 12 milyar mark mevcut olduğundan Almanya, transferleri durdurmuştur. Alman sanayii harice kaçan sermayelerin büyüklüğü sebebiyle kredi bulamıyordu. İktisadî buhran, teşebbüsleri baltalamış ve işsizleri çoğaltmıştı. Bunların sayısı bir aralık 6 milyona kadar yükselmiştir. Alman sanayii kapasitesinin % 60 ı nisbetinde çalışıyordu.

Bu günkü para hâdiselerini ve Merkez Bankası fonksiyonlarını kavramak hususunda o zaman Reichsbank'ın Müdürü ve Ekonomi Bakanı olan Dr. Schacht'ın kullandığı metodları incelemekte büyük fayda vardır.

Almanyada istihsal mekanizmasının çok kuvvetli olduğu kuvvetli bir işçi ve teknisyen ihtiyatı bulunduğunu bilen doktor Schacht, müşkülâtın yalnız işletme sermayesinin daha doğrusu kredinin fıkdanından ileri geldiğini biliyordu. Bunun için klâsik doktrinleri bir tarafa bıraktı. Klâsik doktrine göre herkesin çalışması, kazancından bir kısmını tasarruf etmesi ve bu suretle elde edilen sermayelerin teşebbüs sahiplerine ikraz edilmesi lâzımdı. Halbuki uzun bir enflâsyon devresi, harpten sonra nakit sermayeleri hiçe indirdiği gibi ya-

bancaların, sermayelerini çekmeğe başlaması buna imkân vermiyordu.

Schacht, bunun aksini yaptı. Açık bir bütçe tavsiye etti, Devlet, bütçeye koyduğu tahsisatla endüstriye tutarı bir milyarı aşan siparişler verdi. Fabrikalar, siparişi aldılar. Fakat bunları icra etmek için para lâzımdı. Bunun için Schacht'ın tavsiyesile fabrikatörler çalıştırma veya iş ihdası poliçesi (Traite de Création de travail) kullandılar. Bu poliçeler, siparişi veren âmmeye toplulukları üzerine çekildi. Bunlar mükerrer iskontaya tâbi tutularak lüzumlu para, tedavüle çıkarılacaktı. Lâkin iktisadi hareketleri takip edemeyen ve sabit fikirlere saplanan bazı kimselerin tedavül hacmindeki artışa bakarak telaşlanması ve teknik şartların haklı göstermeyeceği bir panie kapılması mümkündür. Çünkü Birinci Dünya Harbinin sonunda Almanyanın geçirdiği enflânsyon felâketinin hatıraları henüz tazeliğine muhafaza ediyordu. Schacht bu duruma çare buldu, dış borçların ödenmesi transfer müşkülâtı yüzünden durdurulmuştu. Para otoriteleri, borçluların borçlarını bu maksatla teşkil edilen bir sandığa yatırmakla borçtan kurtulacaklarını bildirecek alâkalıları böyle yapmağa davet ettiler. Sandık bilâhare imkân bulunca bu suretle toplanan fonların transferini yapacaktı. Hakikatta bu paralar çalıştırma poliçelerinin iskonto edilmesinde kullanıldı, neticede herkesin iştirâ gücü arttı. Talep yekûnu fazlalaştı. Satışa arzolan mal ve hizmetlerde aynı zamanda arttığı için korkulan olmadı, tecrübe muvaffak oldu. Alman hadiselerini objektif bir görüşle tetkik eden dean Marchal mümasil teknik şartlar içinde Merkez Bankalarının yapılacak emissonların hiç bir tehlike getirmeyeceği kanaatini yukarıda adı geçen eserinde cesaretle ortaya koymaktadır.

Bütün bu olaylardan anlaşıldığına göre hem Rentenmark ve hem de Schacht tecrübeleri muvaffak olmuştur. Rentenmark tecrübesi hariçten sermaye bulunmasından dolayı bırakılmıştır. Esasen dış tediyelerde bir altın stokunun lüzum ve zaruretine etüdümüzün baş tarafında temas edilmiştir. Schacht tecrübesinde karşılaşılan güçlük de aynı mahiyettedir. Bunun çaresi moratoryomda, harice yapılan transferlerin durdurulmasında aranmış ve döviz kontrolü ile yabancıların alacaklarını blo-

ke edilmiştir. İkinci Dünya Harbi içinde aynı politika, yalnız Almanyada tatbik sahası bulunmakla kalmayarak İngiltere ve Fransaya da sirayet etmiş ve istihsal olunan mal ve hizmetlerin büyük bir kısmının harp ihtiyaçlarına tahsisi neticesinde nominal gelirle mübayaaya arzedilen mallar arasındaki nisbetsizliğin doğuracağı tesirler, satınalma gücünün devlete intikalini temin eden kapalı bir daire tesisi suretile önlenmiştir. Bunun tatbikinde kullanılan metodlar son kısımda izah edilmiştir.

Bütün bu izahattan çıkan neticeye göre tedavül hacmi ile altın stoku arasında bir nisbet muhafazasında zaruret yoktur. Mühim olan nokta, tedavül hacminin memleketin hakiki ekonomik ihtiyaçlarına uygun olmasıdır.

Bu esaslardan mülhem olan 5 Temmuz 1936 tarihli Kanada kanunu, Merkez Bankasının para ve krediyi milletin ekonomik hayatının ihtiyaçlarına en uygun bir şekilde ayarlanmasını mecburi kılmaktadır. Arjantin Merkez Bankası kanununda da buna benzer hükümler vardır. Bir kısmında henüz kanunlaşmamış olmakla beraber müterakkî memleketlerin yapmağa çalıştığı da budur.

III

MERKEZ BANKALARININ VAZİFELERİ

Merkez Bankalarının başlıca vazifelerinin banknot ihracı olduğu malumdur. İhtiyaçlar, daha doğrusu iktisadi faaliyetin artması, krediye müracaatı mecburi kılmaktadır. Bankaların kaynakları mahdud olduğundan müracaatları karşılayamadıkları hallerde reeskont yoluna müracaat ederler. Tedavül hacmi de bu suretle ihtiyaçlara göre genişleyip daralmaktadır. İhtiyaçların lâyıkı ile karşılanmasını sağlamak maksadiledir ki tedavül hacmi ile «caisse» arasında sabit bir nisbet muhafazası tenkid edilmiştir. Binaenalevh memlekete elâstik bir para temini Merkez Bankası fonksiyonlarının başında gelmektedir.

Reeskont mekanizmasından bahsettik. Reeskont muameleleri Merkez Bankasının tatbik ettiği iskonto haddi üzerinden cereyan etmektedir. Bu haddi yükseltmek kısa vadeli faiz hadlerini de yükseltir. Alçaltmak, paranın fiyatını ucuzlatır. Yukarıda Prospérite ve Depp-

ression devrelerinde uygulanacak para politikası hakkında izahat verirken deppression'da likiditeye olan ihtiyacın sıkıntısızca karşılanabilmesi için faiz hadlerinin indirilmesi lüzumuna temas edilmiştir. Bu da iskonto haddinin düşürülmesiyle tahakkuk ettirildiğine göre Merkez Bankasına ekonomiyi kontrol etmek hususunda mühim vazifeler yüklenmektedir. Yani Merkez Bankası iskonto haddi üzerinde değişiklikler yapmak suretile enflasyon ve deflasyonla mücadele edecek. fiatlarda ve kıymetlerde istikrar sağlayacak, tam çalışma seviyesinin idamesinde müessir bir rol oynayacaktır. Yukarıda Federal Reserve System'den bahsedilirken bu gayeler hakkında izahat verilmiştir. Elâstik bir para temininden maksat budur. Federal Reserve System'in yukarıda mevzuu bahsedilen ve Roosevelt'in nutkunda ifadesini bulan gayesi, bu gün modern Merkez Bankacılığı sisteminde esasdır. Federal Reserve sistemi hakkında guvernörler meclisince çıkarılan ve yukarıda bilvesile adı geçen eserin sonunda açık olarak ifade edildiği gibi Merkez Bankalarının vazifelerini ifada istikbalde karşılaşacakları meseleler ve güçlükler ne olursa olsun hedefleri aynı kalacaktır. Yani istihsalin ve değerlerin istikrarına yardım etmek ve yüksek bir çalışma ve hayat seviyesinin muhafazasına âmil olmak. Bu da uygun bir para ve kredi politikası takibile mümkündür. Binaenaleyh Merkez Bankasının bu gayeyi sağlamak üzere devletin para politikasını en uygun şekilde yürütmeleri icabeder.

Hazine muamelelerini yapmak ve devlete avans vermek veyahut hazine bonolarını mükerrer iskontoya tâbi tutmak hususunda Merkez Bankalarının rolü malûmdur. Yalnız hazine bonolarının iskonto edilmesi veya devlete direkt avans verilmesi meselesinde klâsik fikirlerden gittikçe uzaklaşmaktadır. Deflasyonla ve deprasyonla mücadele meselesinde istikrazlarla âtil fonların mobilize edilmesi yanında, piyasanın müsait bulunduğu hallerde devletin direktavans yolu ile piyasaya munzam satınalma gücü sürmesini iltizam eden ekonomistler de mevcuttur. Ancak bu mevzu prosperite ve depresyon devresinde uygulanacak mali politika ile ilgili bulunmakta ve ayrı bir etüd konusu teşkil etmektedir. Mesele Amerikan Ekonomi Derneğinin 16 ncı yıllık toplantısında münakaşa edilmiştir. Bu hususta bilgi edinmek

istiyenler American Economic Review'in Mayıs 1948 nüshasına müracaat edebilirler.

Vaziyet bu zaviyeden tetkik edildiği takdirde memleketimizde iktisadî devlet teşekküllerinin finansmanı hususunda kullanılan hazine kefaletini haiz bono mekanizmasının tenkidi yeni bir safhaya girecektir. Bu takdirde tenkitlerin, esasa değil tatbikatta enflasyon şartlarını bertaraf edecek metodların kullanılıp kullanılmadığı cihetlerine yönetilmesi lâzımgelecektir. erçekten halen meri bulunan Cumhuriyet Merkez Bankası Kanunumuzun Bankanın vazifelerini saymakla kalmayarak onun gayesini memleketin iktisadî inkişafına yardım gibi geniş ve müsbet bir şekilde tayin etmesi isabetlidir. Bu bakımdan Bankanın statüsü üzerinde tadiller yapılırken bu gayeyi daha müessir bir şekilde tahakkuk ettirecek imkânlar düşünülmesi, Merkez Bankacılığının ve bu gün dünyada kaydeylettiği inkişafın seyrine uygun olacaktır.

IV

MERKEZ BANKALARININ PARA VE KREDİ POLİTİKASINI YÜRÜTMEK İÇİN KULLANDIKLARI USULLER

Bunlar iskonto haddinin tesbiti, açık piyasa operasyonları, kanunî karşılık hadlerinin tayini ve kredi marjlarının ekonomik durumun icaplarına göre ayarlanmasıdır.

a) İskonto haddinin tesbiti :

Merkez Bankaları, mübayaâ ettikleri altın karşılığında şüphesiz banknot çıkarabilirler. Fakat bu gün normal emisyon yolu, ticarî senetlerin mükerrer iskontoya tâbi tutulmasıdır. Mükerrer iskonto için bankaca tesbit edilen nisbet, iskonto haddidir. Yukarıda bilvesile arz olunduğu gibi nisbet, kısa vadeli kredilerde faiz haddini tayin eder.

Tediye müvazenesinin açık vermesi halinde altın standardı hakim iken iskonto haddinin tanzimi suretile Merkez Bankalarının para ve fiat mekanizmasına nasıl tesir yaptığını gördük. Altın standardı mevcut olmayan hallerde de iskonto haddi yükseltilecek suretile kredinin tahdidi yoluna gidilmektedir. Bu hal, para arzını tahdid ve para gelirlerini tenkis suretile deflasyoncu bir tesir yaratarak fiatları düşmeğe doğru meylettirebilir. Ancak devlet, uygulanacak para ve kredi politikasını tayin eder-

ken birbirine aykırı iki menfaat arasında bazen tereddüde düşmektedir. Bunlardan biri, tediye müvazenesinin düzeltilmesidir. İskonto haddinin yükseltilmesi encaisse'i korur. Fiatların yukarıya doğru gitmesini önleyecek bir mücadele vasıtasıdır. Fiat sukutu, ihracatı için bir teşviktir. Bu gün sırf iskonto haddinin yükseltilmesi matlup neticelerin tamamile elde edilmesine kâfi gelmemekle beraber diğer tedbirlerin tesirini arttırmak için hâlâ kullanılacak klasik bir silâhtır.

İkinci menfaat memlekette ucuz para politikası takibinin bütçe yükünü hafifletmesidir. Bu gün âmme borçlarının miktarı her memlekette büyük yekûnlara varmaktadır. Devlet sık sık istikraz yoluna girmektedir. Kısa vadeli faiz hadlerine iskonto haddi devamlı tesirlerde bulunmak suretile zaman ile uzun vadeli kredi şartlarına da müessir olabilir. Memlekette para kirasının pahalılaşması, âmme borçlarının yükünü artırır. Bu da vergi yolu ile mükelleflere inikâs eder. Şu halde iskonto politikası tesbit edilirken bu iki menfaat çarpışmaktadır.

Yüksek iskonto haddi aleyhine bir mülâzaza daha vardır ki o da deflasyoncu hareketlerin iş hayatına yaptığı menfi tesirlerdir. Neticenin işsizliği arttırdığı evvelce izah edilmiştir. Esasen bu günkü şartlar yüksek faiz sistemile kısa zamanda netice alınmasına imkân vermekte ve amele ücretlerinin indirilmesi yolunda karşılaşılan mukavemet, krizi derinleştirmekte ve uzatmaktadır.

Bu son iki mülâhaza bu gün dünyada iskonto hadlerinin neden yüksek tutulmadığını, ucuz para politikasının ısrarla takibindeki sebepleri açık olarak anlatmaktadır. Böyle olmakla beraber iskonto haddinin yükselmesine ihtiyaç gösteren vaziyetler de mevcuttur. Bu gün dünyanın içinde bulunduğu ekonomik şartlar, uzun süren bir ucuz para politikasından sonra iskonto hadlerinin yükseltilmesine para otoritelerini zorlamıştır. Bunun son mînali 1952 yılı bütçesile İngilterede görülmektedir. Gerçi Muhafazakârların bütçe politikası ile işçilerin bütçe politikaları arasında büyük bir fark mevcuttur. Ve ucuz para politikası aleyhine muhalefetçe 1947 denberi tenkitler yapılmaktadır. Ancak İngilterede faiz hadlerinin yükseltilmesi sabık işçi iktidarının son senelerinde başlamıştır. Bu da gösteriyor ki tek-

nik şartlar, para ve maliye sahasında vukuf sahibi kimselere hangi telâkkiye malik olurlarsa olsunlar bazı hallerde büyük bir hareket serbestisi bahşetmemektedir.

İskonto haddinin yükseltilmesine, enflasyona karşı esaslı bir mücadele silâhıdır. Sarılan itimadın iadesi hususunda lüzumlu psikolojik şartları hazırdır. Fiatların süratli yükselmeler kaydetmesi ekseriya yakın bir depresyonun alâmetleridir. Çünkü süratle yükselen fiatları, işçi ücretleri uzaktan takip etmekte diğer sabit gelirlerin ise iştirâ gücü buna mütenazir olarak azalmaktadır. Fiat yükselmesi, yatırımı teşvik eder. İşçi ücretlerinin yükselmeğe başlaması ve istihsal âmillerinde görülen diğer fiat yükselmeleri, maliyeti yükselmekle beraber fiat seviyesindeki umumî yükselme temposu, iş adamlarını genişleme gayretlerinde teşvike devam etmektedir. İskonto haddinin yükseltilmesi ve diğer mali tedbirlerle bu hareketler, frenlenmediği takdirde kısa bir zaman içinde elde edilecek bol istihsali satın almağa halkın satınalma gücü kifayet etmeyeceğinden stokların bir kısmının elde kalması mukadder olacaktır. Netice fiatların sukutu, iflâslar, cesaretsizlik ve umumî bir yıkılıştır ki Prosperité devresindeki yükselme zirvesinin büyüklüğü nisbetinde depression devresindeki sukutun derinliği fazlalaşmakta ve normale avdet için uzun bir müddetin geçmesini icabettirmektedir. Bu hareketin zamanında önlenebilmesi, fiat ve çalıştırma seviyesinin tehlikeli sayılacak noktaya yükselmesine fırsat vermeden başta iskonto haddinin yükseltilmesi olmak üzere deflasyon tedbirlerinin tatbikine başlanmasile mümkündür. Bu açık piyasa operasyonları gibi diğer moneter tedbirler yanında âmme sektöründeki masraf tertiplerinin azaltılması, vergi hasılatının artırılması ve bütçede bir gelir fazlalığı yaratılması gibi tedbirlerdir.

İşte Merkez Bankası devletin ekonomik ve mali politikasile ahenkli olarak iskonto haddini tesbit ederken yukarıda arzedilen mülâhazalardan mülhem olmaktadır.

b) Açık piyasa Operasyonları (Open Market Operations):

Merkez Bankalarının para politikalarını yürütmek hususunda kullandığı tesirli vasıtalarından biri de açık piyasa operasyonlarıdır.

Bunlardan maksat, iskonto haddinde olduğu gibi para arzını azaltmak veya çoğaltmaktır.

Az inkişaf etmiş memleketlerde iskonto haddinin ayarlanması, güdülen politikanın gagesine ulaşmasında henüz kuvvetli ve bir çok hallerde kâfi bir vasıta olmakta devam etmektedir. Bunun birinci sebebi yukarıda da arz edildiği gibi bu memleketlerde faiz hadlerinin üzerinde mühim değişiklikler yapılmasına müsait olacak kadar yüksek bulunmalıdır. İlerlemiş memleketlerde ise faiz hadleri esasen ehemmiyetsiz bir seviyede bulunduğu için daha fazla indirilemez. Böyle bir hareket, ikraz muamelelerini Bankalar için kârlı olmaktan çıkaracağı için mukavemetle karşılaşmaktadır.

İskonto haddinin yükseltilmesi de bu memleketlerde matlup neticeye ulaşmasını sağlayamaz. Çünkü banka sistemi çok kuvvetsizdir. Ayrıca sigorta müesseselerinin elinde kuvvetli fonlar mevcuttur.

Banka sistemi, kendisine yapılacak kredi taleplerini mükerrer iskontoya müracaat etmeksizin de karşılayabilir. Çünkü banknotun yanında yazı para (Monnaie Scripturale) mevcuttur. Yani banka mevduatı çek mevzuu olmakta ve ödeme vasıtası olarak kullanılmaktadır. Bankaların karşılıksız kredi açmaları veya esham ve tahvilât mübayaa etmeleri bankalardaki umum mevduat yekûnunu yükseltmektedir. Banka mevduatının modern memleketlerde banknot tedavül hacmini 6 ilâ 8 misli aşmasının sebebi budur (1). Bunun manası şudur ki bankaya mevduat olarak verilen bir meblâğ, banka tarafından açılan ve lehdarları tarafından çek istimali yolu ile kullanılan krediler kanalıyla mevduat yekûnunu mezkûr meblâğın 6 - 8 misli tezyid etmektedir. Pratikte, bu şöyle vaki olmaktadır:

Bankalar, mevduatı kullanarak müracaat edenlere kredi açabilirler. Bu suretle kredi alanlar, açılan kredi nisbetinde çek yazabilirler. Mevduat sahipleri de çek yazmak hakkına malik olduklarından yazı para olarak kullanılacaklar böylece artmış olur. Kendilerine kredi açılan kimselerin yazdıkları çekler, bu çeklerin lehdarlarının bankalarda mevcut mevduatlarını yükseltir. Böylece o şahıs-

ların bankalarının müşterilerine kredi açma imkânı artar. Bunlar tarafından yeniden kredi açılması halinde aynı şeyler tekerrür eder ve bütün bu muameleler neticesinde çek mevzuu olabilecek umum mevduat yekûnu yükseltmekte devam eder. Bunun içindir ki bir memlekette ödeme vasıtaları yekûnu hesap edilirken piyasada bilfiil tedavül eden banknotlara Merkez Bankasındaki mevduattan aynı olarak çek mevzuu olabilecek mevduat da ilâve edilmektedir. Birleşik Amerika devletlerinde bir bankanın elinde bulunan ihtiyatları kullanmak suretile mevduat yekûnunu yukarıda anlatıldığı şekilde mezkûr ihtiyatların 6 misli artırılacağı hesaplanmıştır. Bankaların açtıkları kredilerle, çek istimalinin mutad olduğu memleketlerde mevduat yekûnunu böylece arttırabilecekleri kabul etmekle beraber bu artışın bir memlekette,

1) Nakid mevcudunun miktarile,

2) Halkın elinde bulundurmaya itiyad edildiği para miktarile, (çek istimali mutad olmalıdır),

3) Bankaların emniyet mülâhazısıyla lüzumlu gördükleri kasa mevcudu yekûnu ile,

Mahdut bulunduğu yani bankaların krediyi tezyid suretile mevduat yaratmak imkânlarının yukarıda gösterilen üç unsurla tahdid edildiği kabul edilmektedir. Bu üç unsurun Birleşik Amerikada bankalara mevduat yaratmak hususunda verdiği imkân ise biraz evvel arz edildiği gibi banka ihtiyatlarının 6 mislidir.

Verilen bu izahat, mevzuu olarak kullanılacak ödeme vasıtalarının tezyid veya tenkisinde birinci ve 3 üncü unsurların bankacılık tekniği bakımından ehemmiyetini belirtmektedir.

Şimdi birinci unsuru ele alalım.

Bir memlekette para hacmini azaltmak hususunda sigorta müesseselerinin mali imkânlarıyla bankaların yaptığı kredi enflasyonu iskonto haddinin müessir olmasına imkân vermediği takdirde Merkez Bankası, açık piyasa operasyonlarına baş vurarak devlet tahvili satmaktadır. Böylece tedavül hacmini yeni kredinin tevessüüne imkân veren birinci unsuru tahdit etmiş olur. Tedavül den çekilen her meblâğ bankalarda mevduat yekûnunun mezkûr meblâğın 6 misli azalmasına müncer olur. İşte bu

(1): Economies by Frederic Benham third edition 1945 S: 365-367 The Federal Reserve Sys, Its purposes and functions 1947 S: 10-23

misal açık piyasa operasyonlarının para arzı üzerindeki tesirini anlatmağa kâfidir. Bunun aksine olarak piyasada para bolluğu temin edilmek isteniliyorsa bankaca mübayaaya edilecek tahviller dolayısıyla ödenecek meblâğlar, üye bankaların ihtiyatlarını arttıracığından bankaların kredi yolu ile mevduat yekûnunu artan ihtiyatların 6 misli arttırmalarına imkân verir. Böylece Merkez Bankası depression zamanında tahvil mübayaaya etmekte bir deflasyon politikası tatbik etmek lâzımgelince de tahvil satmaktadır. Birleşik Amerika Devletlerinde bu operasyonları Vaşingtondaki Board of Governors idare etmektedir.

Açık piyasa operasyonları hakkında söyleyeceklerimiz bundan ibarettir.

c) Kanunî ihtiyatlar.

Bankalar, mevduata karşı, yapılan talepleri her an karşılayabilmek için Bankalar ihtiyat olarak bir kasa mevcudu bulundururlar. İngilterede bunun mevduat yekûnuna nisbeti, teamül olarak % 10 civarındadır. Amerika Birleşik Devletlerinde buna ilâveten üye bankalarda mevcut mevduatın muayyen bir yüzdesinin Federal Reserve'de muhafazası necburidir. Memleketimizde kanunî karşılık üye alınan karşılıklar da buna benzemektedir. İalen Amerika Birleşik Devletlerinde kanunî ihtiyat nisbeti ortalama % 15 tir. Yukarıda arzedildiği vechile bankaların kredi yaratmak hususundaki imkânlarını tahdid eden âmillerden üçüncüsü bankaların kasalarında bulundurduğu meblâğlardır. Çünkü bir bankadaki mevduat miktarı yükselince emniyet tedbirleri cümlesinden olmak üzere o bankanın kasa mevcudu nisbetini, mevduat yekûnundaki artışa müvazi olarak muhafaza etmesi, yani kasa mevcudunu artırması lâzımdır. Aksi takdirde kasa mevcudu nisbeti, emniyet haddi dununa düşecek ve banka belki nakden tediye hususunda mevduat sahiplerinin yapacakları müracaatları karşılayamayacaktır.

Halkın nakid para buldurma hususunda ki itiyadı ile birlikte piyasadaki bankont tedavül hacminin ve madenî para olarak kullanılan miktarların bankaların imkânlarını tahdid ettiği de malûmdur. İşte bunlara ilâveten kanun, mevduatın muayyen bir yüzdesinin ihtiyat olarak Merkez Bankası nezdinde muhafazasını emretmekle bankaların kredi yaratmak hususundaki imkânlarını tahdid eden 3 üncü unsu-

run tesirini artırmaktadır. Yani bankaya yatırılan 100 liralık bir meblâğdan banka, ikrazlarda 90 lirasını kullanacak yerde kanunî ihtiyat mecburiyeti yüzünden % 75 ini kullanabilecektir. Banka kredilerinin yaratacağı mevduat yekûnu da bu % 75 in 6 mislidir.

Amerika Birleşik Devletlerinde kanun, kanunî ihtiyat miktarını asgarî ve azamî olmak üzere iki had arasında tesbit etmekte ve faizsiz olarak bu miktarların Federal Reserve Bankalarında muhafazasını emretmektedir. Bu hadlerin % 15 - 25 olduğu düşünöldüğü takdirde tatbik olunacak nisbet; memleketin ekonomik durumuna göre Board of Governors tarafından tesbit edilecektir. Bu meclis, memlekette kredinin genişlediğini, bankaların ikraz muamelelerinde cömert davrandıklarını mevduat hacminin çok yükseldiğini görünce iskonto haddini yükseltmek ve tahvil satın almak tedbirlerine müracaat edebileceği gibi kanunî ihtiyat nisbetini % 15 den meselâ % 20 ye çıkarabilir. Dilerse her üç tedbiri birlikte tatbik eder. Bunun aksine olarak piyasada para bolluğu yaratmanın uygun bulunduğu kanaatinde ise iskonto haddinin mütehammil bulunduğu ahvalde bu haddi tenzil, tahvil mübayaası suretile para mevcudunu tezyid ve kanunî ihtiyat nisbetini azaltmak suretile bankaların kredi yaratmak imkânını artırabilir.

d) Kredinin kontrolunda kullanılan diğer usuller :

Yukarıda a, b, c kısımlarında bahsedilen kontrol vasıtaları umumî mahiyettedir. Bu tedbirlerden herhangi birinin alınması neticesinde kredi imkânlarını ekonominin bütün sahalarına şâmil olmak üzere azaltıp çoğaltmak mümkündür. Halbuki bütün sahalar için krediye azaltmak veya çoğaltmak ekonomik ihtiyaçlara uygun olmayabilir. Kredinin yalnız bir sahada kontrol altına alınmasının lüzumlu bulunduğu haller de vardır. Meselâ bir borsa spekülasyonu karşısında kalınabilir. Esham ve tahvilâtın bankalara terhini suretile altın mübayaasına girişirse veya muayyen ticarî malları (pamuk, demir gibi) mübayaaya suretile bir mal darlığı yaratılırsa ne yapılacaktır? Fevkalâde zamanlarda bunların misalleri çok görölmektedir. İskonto haddinin yükseltilmesi umumî bir tedbir olup istihsalin inkişafı için mahzurlu olabilir. Bu takdirde Federal Reserve'ce müracaat edilen usuller şunlardır:

1) Kredi marjlarının tahdidı;

Bankalar, esham ve tahvilât karşılığında avans verirler. Bunun için muayyen bir kredi marjı mevcuttur. Bu marj, borcun ödenmesi halinde bankanın, terhin edilen menkul kıymetleri sattırarak hakkını alabilmesini temin edecek şekilde tayin edilir. Kıymetlerin muhtemel sukutu, bunda nazarı dikkate alınır. Meselâ devlet tahvilâtı karşılığında nominal kıymetin % 90 ı nisbetinde avans verilmesi banka için tehlike teşkil etmeyebilir. Ancak tahvilâtın terhini suretile elde edilen kredilerin altın veya ticarî malîar üzerinde yapılan spekülasyonlarda kullanıldığı müşahede edilirse bunun önlenmesi için kredi marjı % 80 e ve hatta sifıra kadar indirilebilir. Harp içinde Birleşik Amerikada fonların spekülâtif maksatlarda kullanılması bu sayede önlenmiş ve borsa spekülasyonlarına son verilmiştir. Banka ikrazlarının istihlâk kredilerine gitmesinin mahzurlu sayıldığı hallerde de bu usulden faydalanmak mümkündür. İskonto haddi yine düşük kalır. Para da boldur. Böylece işlerini genişletmek isteyen sınaî ve zirai teşebbüs erbabı müsait kredi şartlarından istifade etmekte devam eder.

2) Taksitli satışların ayarlanması :

Birleşik Amerika Devletlerinde Federal Reserve'in harp içinde aldığı tedbirlerden biri de taksitli satışların tanzimidir. Bir memlekette mübayaâ edilecek mal miktarı az ve satılma gücü fazla ise fiatlar yükselir. Bu vaziyette taksitli satışlara imkân vermek, durumu ağırlaştırır. İkinci Cihan Harbi içinde Amerika Cumhurbaşkanı olağanüstü zamanlarda kullanılmak üzere kendisine evvelce verilmiş kanunî yetkilere dayanarak Federal Reserve'i bu yolda tedbir almadığı davet etmiştir. Federal Reserve, piyasada az olan malların taksit miktarlarını tezyid ve taksit sürelerini tenkis edecek tedbirler alınmasını sağlamıştır. Harp bitince bu tedbirler kaldırılmıştır.

V

MEKEZ BANKALARININ DEVLET İSTİKRAZLARINI KOLAYLAŞTIRMAKTAKİ ROLÜ

Merkez Bankaları, devletin malî müşaviridir. Bunların bilhassa istikraz işlerinde rolleri büyüktür. Yapılacak istikrazların zaman,

ihraç ve itfa şartları ve diğer hususlar hakkında devleti tenvir ederler. Esasen para ve kredi politikası mesailinde aralarındaki işbirliği malûmdur. Açık piyasa operasyonlarının mahiyeti ise devlet tahvilâtı alım ve satımıdır.

Merkez Bankası, yapılacak istikrazlar için para piyasasını müsait bir durumda bulundurulur. Deyn tahvili imkânları hakkında devleti tenvir eder.

Bilhassa harp zamanlarında Merkez Bankalarının bu işlerde yardımları çok önemlidir. Misal olarak Federal Reserve'i alalım. Bu sistem, kredi marjını sifıra indirmek suretile spekülasyonları önlemiştir. Neticede tasarruf hesapları devlet tahvilâtı mübayaasından başka plâsman imkânı bulamamışlardır. Tasarruf sahiplerinin bel'edemedikleri tahsilât, üye bankalarca mübayaâ edilmiştir. Bunun bir kredi enflasyonu olduğu malûmdur. Çok istimalinin mutad olmadığı memleketlerde Merkez Bankalarından alınan direkt krediler, kâğıt para enflasyonuna yer vermektedir. Kredi enflasyonunun da tedavül hacmile yukarıda arz edilen ilgisi dolayısıyla kâğıt para miktarını çoğalttığı malûmdur. Enflasyonun tesirlerini azaltmak hususunda devlet ve Merkez Bankaları işbirliği yaparlar. Bunun için kapalı bir daire tesirini sağlayacak lüzumlu şartlar hazırlanır. Banka bu maksatla kredi marjlarını azaltır. Ve istihlâk kredilerini (taksitli satışlar dahil) tahdid edecek tedbirler alır.

Harp istihsali, sivil ihtiyaçlara tahsis edilecek mallarla ihracat mallarının istihsali mevzularında kredi şartları kolaylaştırılır. Âmm sektöründe sivil masraflar, devletçe tenkis edilir. Ağır vergilerle satılma gücünün büyük bir kısmı çekilir. Yalnız vergilerdeki ağırlık istihsali baltalayacak seviyeye yükseltilmez. İptidai maddeler yukarıda sayılan üç istihsa sektörü arasında devletçe tevzi edilir. Hayaî maddelerde vesika usulü, sistemi tamamlanır. Böylece satılma gücünün mühim bir kısmı talep şekline inkilâp edemez. İthal mallarını bir kısmile dahilde istihsal edilen gıda maddeleri devletçe yüksek bir fiatla mübayaâ edilmede ve fakat vesikalarla yapılan tevzilerde fiatlar yükselmemektedir. Bu suretle bir sektördeki fiat yüksekliğinin diğer sahalara inikâs önlenmiş olur.

Aradaki fiat farkı bütçeye konulan Subsidilerle karşılanır.

Dış Tediyeelerde Milletlerarası Bankaların Yeri

Yazan : Doçent Dr. Süleyman BARDA

Milletlerarası ticarî ve malî münasebetlerin gerektirdiği tediye dâvası ötedenberi enternasyonal iktisat âlemini yakından ilgilendiren bir mevzu olmuştur. Nitekim dünyanın bütün milletleri birbirleriyle olan iktisadî münasebetlerinin zaman zaman tasfiyesi hususunda tediye kolaylıklarını sağlamak lüzumunu daima duymuşlar ve bu sebeplerdendir ki, piyasalar arasındaki malî transfer meselesi, dün olduğu kadar bugün de, milletler arası iktisadî sektörde

hali lüzumu en çok duyulan güçlüklerin başında gelmekte devam etmiştir.

Bilindiği üzere, 19 uncu asrın klasik "otomatizm" (automatisme) mekanizması içinde milletler arası tediyeler hemen hemen ârızasız işleyen bir "trend" manzarası göstermekte idi. Gerçekten bir yandan enternasyonal ticaret serbestisi ile fiyatlardaki istikrar ve serbest rekabet şartlarının müsait durumu, diğer yandan da millî paraların altına ve dolayısıyla diğer dövizlere serbestçe tahvil kabiliyeti esasına dayanmaları, iç ve dış para piyasalarında ve milletler arası sermaye hareketlerinde istikrar doğurmuş, bu neticeler devrin para ve tediye münasebetlerinin âdetâ karakteristiği olmuştur.

Böyle bir rejimde harcanmayan gelir fazlası ne yapılacaktır? Spekülasyona gidilmesi önlenmiştir. Yegâne çare faiz getiren devlet tahvilâtının veya harp bonolarının mübayaasıdır. Bankalar, halkı buna teşvik ederler. Halk bunu yapmazsa parasını ya bankaya yatıracak veya nakid olarak yanında muhafaza edecekler. Bankaya yatırırca banka bunları satılacak tahvillerin mübayaasında kullanır. Yanda muhafaza ederse devlete faizsiz ödünç para vermiş olur bunun için Anglo-Sakson memleketlerinde halk devlet tahvilâtına para yatırmayı daha avantajlı bulmakta ve Circuit'nin kapanması suretiyle enflasyon tehlikesi izale edilmektedir.

Fakat, milletler arası ödemelerin tabii bir neticesi olarak beliren enternasyonal sermaye hareketleri, içinde bulunduğumuz 20 nci asırda ise büsbütün başka bir mahiyet almıştır. İktisadî konjonktür seyri içinde kapalı devre diyebileceğimiz "iki harp arası devri" nin ortaya koyduğu farklı gümrük barajları ve kliring, kontenjanman, kambiyo mürakabesi.. ilâ.. şeklinde tatbikatta yer alan "tahdidat rejimleri" neticesinde, bugün millî paralar arasında serbest bir "tahvil kabiliyeti = convertibilité" esasını hemen hemen ortadan tamamıyla kalkmış, farklı kambiyo rayiçleri yaratan istikrarsız bir entesnasyonal nakdî piyasa devri meydana gelmiştir.

Merkez Bankacılığının iki Cihan Herbi içinde kaydeylediği inkişaf, esaslı noktalarında bunlardan ibarettir. Görülüyor ki bu iktisadî şartlar ve ihtiyaçlar değiştikçe bunları karşılamak üzere kurulan müesseseler de buna müvazi olarak gaye ve bünye değiştirmekte ve fonksiyonlarını ihtiyaçlara uygun olarak yapabilmeleri için yeni imkânlarla teşhiz edilmektedir.

İşte bu vaziyetlere bir hal çaresi bulmak lüzumu dolayısıyledir ki, gerek Birinci Dünya Harbinden sonra ve gerek İkinci Dünya Harbini takip eden senelerde, milletler arası ödemelerin düzenlenmesi ve kolaylaştırılması mevzuunda birçok bankaların kurulması yoluna da gidilmiş ve bunlar içinde bugün dahi tatbikatta yer alan iki büyük müessese milletler arası tediyeler sahasında hayırlı diyebileceğimiz faaliyetlerde bulunmuştur. Bunlar, bilindiği gibi, Milletler Arası Tediye Bankası ile Milletler Arası İmar ve Kalkınma Bankalarıdır.

Cemiyetin inkişafı, refahının artması bu icapların kavranmasında gösterilen sürate ve intibak kabiliyetine bağlıdır. Bunun için sabit fikirlere saplanılmamalı ve ekonomik hâdiselerin müşahede ve tahlilinden çıkan neticelerin kavranmasına çalışılmalıdır. (*)

Ancak, devrimizin başlıca milletler arası bankalarından olan bu iki büyük müessesenin

(*) Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi Cilt VI Sayı (1-4)

bünye, faaliyet ve dış tediyelerdeki rolleri hakkında aşağıda vereceğimiz izahata geçmeden önce, milletlerarası ödemeleri tanzim için bugüne kadar sarfedilen gayretlerin tarihi seyri- ne de, makalemizin şumülü dahilinde kalarak, kısaca temas etmeyi faydalı buluyoruz.

A) BANKACILIK SAHASINDA MİLLETLER ARASI İŞBİRLİĞİ FİKRİNİN TEKAMÜLÜ :

Malûm olduğu üzere milletler arası sahada, bir yandan ticarî münasebetlerin gelişmesi ve bunların dayandığı tediye kolaylıklarının temini, diğer yandan da tahdidat rejimlerinin artırılması neticesinde vücut bulan kambiyo rayıçları arasındaki değişiklikleri mümkün mertebe azaltmak ve memleketler arasında dış tediyelerde umumiyetle altın naklini önleyecek şekilde imkânlar hazırlamak için gereken tedbirlerin alınması, birçok memleketlerin ötedenberi üzerinde durdukları esaslı mevzulardandı. Hatâ bu husustaki gayretler 1914 harbinden çok evvelki yıllara kadar uzanmakta, gerek teori ve gerek tatbikat sahasında bir çok proje ve misallere rastlanmakta idi. Bu faaliyeti kısaca iki devre halinde hulâsa etmek kabildir (1) :

1 — 1914 den önceki durum :

Milletlerin para ve tediye tarihi gözönüne getirilirse, piyasalardaki karışıklıkları önlemek ve tediye mekanizmasını kolaylaştırmak için bankaların nakdi piyasalara müdahalesi şeklinde bazı tedbirlerin milletler arası sektörde de alındığı görülmüştür.

a) Bu hususta ilk olarak enternasyonal panayırları zikredebiliriz. Gerçekten, dünya ticaretinin transpor güçlüğü çekmekte olduğu orta zamanlarda büyük yol ve münakale kavşaklarında milletler arası geniş panayırlar kurulduğu malûmdur. Meselâ, meşhur "Charlemagne" panayırları bunların en mühimlerinden biri idi. Bu panayırlar umumiyetle mal ve kambiyo panayırları şeklinde kurulmakta, muayyen bir müddet (ekseriyetle bir ay) mal mübadelesi rejimi devam etmekte, sonra taraflar arasında muamelelerin ödenmesi safhasına geçilmekte, ve tam bir tahvil kabiliyeti rejimi altında, hat-

tâ müşterek bir hesabî para ünitesi de kabul edilerek, böylece tediye güçlükleri önlenmeğe çalışılmakta idi.

Fakat, bütün diğer panayırlar nevlere gibi bu panayırlar da umumiyetle mevzii kalmışlar ve bastıkları hesabî para üniteleri mahallî olmaksızın ileri gidememiş, milletler arası piyasalarda mevcut değişik madenî paralar arasında mutlak bir istikrar yaratmağa muvaffak olmamışlardı.

b) 1914 den önceki devrede ikinci gurup olarak, "ciro bankaları" nı hatırlatabiliriz. Bu müesseseler bankacılık sahasında milletler arası işbirliği fikrini yayan ilk resmî teşekküllerden madut olup, bunlar üzerinde bir takım projeler de ileri sürmüştü. Bu bankaların en canlı misali olarak iki müessese zikredebiliriz (2) :

Bunlardan birincisi 1619 de kurulan ve milletler arası ödemelerde hesap ünitesi olarak Fransız gümüş parasına muadil "Mark - banco" yu piyasalara süren Hamburg bankasıdır. Bu banka, dahildeki muamelâtında olduğu kadar enternasyonal sahada da bu üniteyi kullanmış, "Mark-banco" lar adetâ umumî bir kabule mazhar olmuş; meselâ Fransa 1870 harbî tazminatının karşılığı olarak 300 milyon Mark-banco ödemişti.

İkinci müessese daha sonraları, 17 nci asrın sonuna doğru kurulan Amsterdam bankasıdır. Bu banka da gümüşe bağlı olarak "Rixdal" isimli bir milletlerarası hesabî para ünitesi yaratmış ve 19 uncu asra kadar devrin milletler arası ticaret sektöründe bu para üniteleri sağlama ödeme kabiliyetinin ifadesi olmuşlardı.

c) Yukardaki bankalardan sonra 19 uncu asrın sonlarına doğru bazı "milletler arası banka" projelerinin de ileri sürüldüğünü görüyoruz. Bunlardan biri Raphael - Jorges Lévy'nin tarafsız bir memlekette (meselâ Bern'de) milletlerarası bir emisyon bankası kurulması şeklindeki teklifi, diğeri ise hemen hemen aynı yıllarda E. Bouton'nun ortaya koyduğu aynı mahiyetteki projesidir. Bu iki teklife göre, kurulacak enternasyonal banka altın karşılığında her memlekete senetler verecek, bu senetler her

(2) Bu muhtelif müesseseler ve teklif edilen projeler hakkında fazla malûmat almak için, Profesör Emile James'in "L'adoption d'une Monnaie de Comte Internationale" isimli kitabına bakınız. (Paris 1922. Sayfa 189 ve sonra...).

(1) Bu hususta Harry D. Gideonse'un "The International Bank" isimli kitabında geniş ve teferruatlı malûmat bulmak kabildir. (1930, New Brunswick).

zaman altınla değiştirilebilecek, senetlerin kıymeti her memleketin millî hesap ünitesine göre ifade edilecekti. Böylece bu banka, daha çok milletler arası bir "para standardı" sistemine yaklaşmakta ve bu suretle enternasyonal sahada para istikrarı yoluna varmağı düşünmekte idi.

Bu iki projeden başka aynı mevruda İsviçre'den profesör Julius Volf'un 1892 Brüksel milletler arası para konferansı için hazırladığı projeyi de hatırlatabiliriz. Profesör Volf, zamanın altın azlığını gidermek için, altını milletler arası tediyelerde tasarruf edecek bir organizasyon teklif etmekte, bu sayede enternasyonal bir "ciro" sistemine dayanan bir nevi milletler arası takas odası teşkilâtı kurmağı tavsiye etmekte idi. Hiç şüphesiz buna benzer daha birçok teklif ve projeleri bu mevruda saymak kabildir. Biz mevzuu yaymamak için bunların mühimlerinden bir kaçını zikretmekle iktifa ettik.

d) Nihayet, milletler arası ödemeleri kolaylaştırma bakımından, daha 19 uncu asrın başlarında, merkez bankalarının, mevzii mahiyette yabancı memleketlere yaptıkları yardımlardan da bahsedebiliriz. Hakikaten merkez bankaları arasındaki işbirliği prensibi daha o zamanlarda kuvvet bulmuş ve birçok devlet bankaları bu hususta diğer devlet bankalarından mali istifadeler sağlamışlardır. Bu hususta İngiltere bankasının Fransa ve Hollanda bankalarından gördüğü yardımları, Fransız bankasının Rusya'ya Fransız rantlarını satışı hadiselerini hatırlatabiliriz (3).

Netice itibarıyla, gerek yukarıda çok hülâsa olarak belirttiğimiz enternasyonal mahiyetteki proje ve teşekküllerinin, gerekse bunlara müvazi olarak dünya tediyeye mekanizmasını düzenleme yolunda geçen asırlarda meydana getirilen büyük Para Birliklerinin (Lâtin Birliği, Almanya'daki para anlaşmaları, İskandinavya Birliği v.s.) ve milletler arası konferansların (1867 Paris, 1892 Brüksel konferansları gibi..) bütün 19 uncu asır boyunca ârızasız işleyen milletler arası tediyeye münasebetlerinde iyi netice-

(3) Bu hususta fazla malûmat için, R. Raherivolo'nun "La Collaboration Internationale des Banques Centrales D'émission" isimli kitabına bakınız. (Paris 1934).

ler verdiği söylenebilir. Halbuki, Birinci Dünya Harbini takibeden yıllarda ise, aşağıda hülâsa edeceğimiz gibi, vaziyet tamamiyle değişmişti.

2 — 1914 den sonraki durum :

Birinci dünya harbini takip eden devrede dünya ekonomisinin, bünyesi içinde ve dışında, birçok değişikliklere mâruz kaldığını, 19 uncu asrın iktisadî "otomatizm" inin artık tarihin malı olduğunu görüyoruz. Hakikaten dört senelik harp boyunca birbiri peşinden gelen enflasyonist hareketler neticesinde dünya para ve tediyeye mekanizması altüst olmuş ve kambiyo kurları arasındaki istikrar tamamiyle bozulmuştu. Şu halde bu devrede, diğer enternasyonal müesseseler yanında, yeni tediyeye esaslarına dayanan ticaret münasebetlerini ve milletler arası sermaye hareketlerini düzenleyecek ve yeni ihtiyaçlara cevap verebilecek enternasyonal bir banka sisteminin de yeniden kurulması şiddetle hissedilmekte idi. Mamafih bu sahada fiilî bir teşkilâta malik olmak için 1930 yılına kadar beklemek icap etti.

Malûm olduğu üzere birinci dünya harbinden sonra, 19 uncu asırdaki para ve banka enternasyonalizmi sistemi artık yerini bir nevi "para ve banka nasyonalizmi" rejimine devretmişti. Hakikaten 1919 dan sonra hemen hemen bütün dünya memleketlerinde yerleşen enflasyonist kâğıt para ve "inconvertibilité", yani farklı paraların birbirleriyle tahvil kabiliyeti olmayışları rejimi, ekonomik müvazaneyi tamamiyle bozmuş; geçen asrın "otomatik müvazene nazariyesi" asrımızda "iktisadî müvazenesizlik" doktrini şekline girmişti.

Bununla beraber, her ne kadar iki harp arasındaki devrede, bilhassa 1929 büyük buhranından sonra, bütün dünya milletleri kapalı ve dar bir ekonomi devrine girmiş ve koyu bir iktisadî nasyonalizm cereyanı bankacılık sahasında da milletler arası işbirliği fikrini kökünden baltalamışsa da, bütün bu havaya rağmen, bilhassa 1919 - 1929 fasılasını bir nevi "Milletler arası ekonomik işbirliği ve 19 uncu asrın ideal istikrarına dönüş temayülleri" muvakkat devresi diye vasıflandırmak kabildir. Hakikaten mevzumuzun asıl esasını teşkil eden iki büyük müessesenin tetkikine geçmeden önce, birinci dünya harbini hemen takip eden yıllarda, mil-

letlerarası tediye güçlüklerinin azaltılması fikri etrafında birçok konferansların toplandığına ve bir çok enternasyona projelerin bu hususta ileri sürüldüğüne işaret etmemiz icap eder. Bunlardan en mühimlerine kısaca temas edelim:

a) Bir kere bu mevzuda en başta 1920 Brüksel ve 1922 Cenova konferanslarını sayabiliriz. Filhakika, 1920 - 1922 mali buhranı sularında toplanan bu iki konferanstan birincisi daha çok istişari bir mahiyet taşımakta idi. Mamafî merkez bankalarının devlet elinden kurtuluşu, milletler cemiyetine bağlı bir ekonomiye ve mali komisyonun kuruluşu ve bu komisyonla bağlı komitelerin milletlerarası para istikrarı mevzuunda yaptığı yayınlar ve sarfettiği gayretler, bu konferansın fiili neticeleri olarak ifade edilebilir. Hattâ birçok devletlerin merkez bankaları da bu faaliyet neticesinde kurulmuştu. Fakat, bu konferans kambiyo istikrarsızlığına kat'î bir çare bulamadığından ve enflasyon alıp yürüdüğünden 1922 de, bilhassa Amerika Birleşik Devletlerinin teşebbüsü ile, Cenova konferansı toplanmıştı. Bu konferans da evvelki Brüksel konferansının fikirlerini toplamakla beraber, esas itibarıyla merkez bankaları arasında geniş bir işbirliği fikrinden hareket etmekte ve dış tediyelerde "altın kambiyo standardı" = Gold Exchange Standard" rejimine dayanmakta idi. Bu şekilde, mezkûr konferansın mali komisyonu milletlerarası sahadâ bütün paraların altına serbest bir para üzerinden bağlanması esasını teklif ediyordu. Fakat, derhal ilâve edelim ki, eski rejime dönüşün bir nevi hasretini duyan bu toplantılar, zamanın tediye mekanizmasını düzenleyecek tertibat almaktan maalesef uzak kalmışlardı.

b) Yukardaki konferanslarla birlikte, enternasyonal bir banka kurma cereyanlarına misal olarak, "Trampa Enstitüleri" ni de hatırlamamız icap eder. Bunlardan birincisi, Danimarkalı bir iktisatçı tarafından 1920 Brüksel Konferansına bir teklif olarak ileri sürülmüştü. Burada iki taraflı bir takas teşkilâtı kurmak temayülü hakimdi. Rusya ile ticaretin gelişmesini hedef tutan bu teşebbüs, tediyeler için milletler arası bir emisyon bankasını da meydana getirmeyi teklif ediyordu. Hem kredi müessesesi ve hem de (Clearing House) rolünü oynayacak olan bu banka, Rusya'da rejimin ve ticaret sisteminin tamamıyla değişmesinden

sonra faaliyet göremeyecek bir duruma girmiş bulunuyordu.

İkinci nevi trampa enstitüsü de, Amsterdam'da kurulan "Barter - Institute" idi. Meghur (Wissering) projesinden müphem olan bu trampa enstitüsü de daha çok Hollanda'dan Almanya'ya yapılan kredi işini organize etmek gayesiyle kurulmuştu. Trampa mekanizması şu şekilde işliyecekti: Verilen kredi ile Almanya'nın Hollanda'dan alacağı iptidai maddelerin karşılığı mamul madde ihracı ile ödenmek icap ediyordu. Fakat sonradan Holanda'nın, verdiği krediye dayanarak, Alman kömürlerine de sahip çıkmak istemesi, müttefiklerin bu mevzuda takaddüm hakkını ileri sürmelerini intaç etmiş ve mezkûr teşkilâtın işlemlerini güçleştirmişti.

c) Son olarak, Birinci Dünya Harbini takip eden senelerde bankacılık sahasında milletler arası işbirliği fikrini telkineden projelere de temas edelim. Bunlar arasında en mühimleri, hiç şüphesiz, F. A. Vanderlip ve Wissering projeleri idi. Fakat, bunlardan evvel de bazı mühim teklifler yapılmıştı. Meselâ, milletler arası bir "emisyon enstitüsü"nü ileri süren ve Amerika Birleşik Devletleri'nin itirazı ile karşılaşan Delacroix projesi de bunlardan biri idi.

Amerikan maliyecilerinden F. A. Vanderlip'in projesi ise, zamanında büyük tepkiler yaratan bir teklifti. Bu plânda, altına bağlı olan dolar milletler arası hesap ünitesi olarak kabul edilmekte, Avrupa'da "Avrupa Birleşik Devletlerinin Altın İhtiyat Bankası", (Gold Reserv Bank for the United States of Europe) adı altında bir milyar Dolar sermayelik bir müessese kurulması ileri sürülmekte idi. Kendisine, sermayesinin beş misli tedavül hacmi tanınan bu banka, Avrupa bankalarına beş milyar dolara kadar avanslar açabilecek ve ileride Amerika Birleşik Devletlerindeki banka teşkilatıyla de birleştirilecekti. Fakat, bu sistemle meydana gelecek "Avrupa doları" ile Amerikan doları arasındaki kambiyo farkı ortadan kaldırılamamış ve bu rakip dolar karşısında bankanın aksiyonlarını satın alacak olan Amerikan kapitalistleri ise bu hususta herhangi bir garanti vermeğe yanaşmamışlardı. Sistemin büyük güçlüklerinden biri de bu noktalardan ileri gelmekte idi.

Holandalı maliyeci Wissering'in bu sahadaki meşhur projesine gelince; yukarda bahsi

geçen tekliflerin halledemediği, yeni paranın altına nasıl başa baş kalacağı noktası üzerinde bilhassa durulmuştu. Wissering'in sistemine göre, bu projede milletler arası sektördeki emisyonları durdurmak, iç ve dış tediyeleri yeniden gözden geçirmek ve enternasyonal krediyi organize etmek için "Barter - institute" adı altında bir trampa enstitüsü kurmak teklif ediliyordu. Bu enstitü sayesinde düşük kambiyo memleketler, düşük para ile değil, denk kıymetler üzerinden trampa ederek mallarını satabileceklerdi. Bu malları denk kıymetle mübadele etmek için kurulacak trampa enstitüsü, meselâ, "altın - mark", "altın - florin", "altın - sterlin" ilâh.... şeklinde, ilgili memleketlerin iç piyasalarındaki fiyatları da gözönünde bulundurarak, altına bağlı yeni bir hesap ünitesi üzerinden trampa muamelelerini yapacak ve böylece "kâğıt para = kambiyo" rejimlerindeki kur farklarından doğan zararlar ortadan kalkmış olacaktı. Yani, tediyeler ortaya altın çıkmadan doğrudan doğruya "altın standardı" sistemi üzerinden yapılmakta idi. Fakat, bilindiği gibi, bu teklif de umumî tenkitlerin hedefi olmuş, zamanımız mübadele sistemi için iptidai mahiyette bir trampa mekanizmasının muvaffak 'amyacağını, Enstitü üzerinde devlet müdiresinin artacağını, mezkûr trampa sistemi içinde trampa enstitüsünün mallar üzerinde kabul ettiği "denk kıymetler" in karşılaştığı fiyatlarla, aynı malların iç fiyatları arasında bir fiyat ikiliği doğmasının önüne geçilemeyeceğini, ve böylelikle neticede milletler arası ödemelerin de yeni istikrarsızlıkların mevzuu olacağını iddia eden görüşler ileri sürülmüştü.

O halde kat'iyetle söylenebilir ki, bankacılık sahasında milletler arası iş birliği bakımından büyük hususiyetler taşıyan yukardaki Vanderlip ve Wissering projeleri tatbikata geçememiş, ancak zamanımızda bu mevzulardaki milletler arası tekliflere benzemeleri bakımından enternasyonal bankacılık tarihinde hususî bir yer işgal etmişlerdir (4). Hakikaten bugün bir Vanderlip projesiyle, içinde bulunduğumuz tediye tatbikatı âleminin şahit olduğu "blok paralar" rejimi arasında, ve bir Wissering projesiyle bugünkü Bretton Woods rejiminde büyük münakaşaların mevzuu olan Keynes plânı-

nın teklif ettiği "milletlerarası kliring birliği" fikri arasında, büyük bir benzerlik mevcut değil midir? İşte yukardaki projelerin iktisadî ehemmiyeti de kanaatimizce bu noktalarda belirmektedir.

Netice olarak, bugünkü milletlerarası bankacılığın faaliyette bulunan tipik misallerini tetkik mevzuu etmeden önce tekâmül seyri bizi şu kat'î müşahedeye vardırmaştır: Birinci dünya harbını takip eden muvakkat, nisbî ve zahirî istikrar devresinin sonuna doğru, tatbikatta büyük bir seyyaliyet ile yer değiştiren dalgalı sermayelerin bir nizam altına girmesini temin etmek ve milletler arası tediyelerde bir istikrar havası yaratmak zarureti şiddetle duyulmakta idi. Hemen hemen bütün emisyon bankaları arasında muhtelif millet paralarının sağlam bir temele bağlanması için krediler açılmış, adetâ bir nevi "bankalar kulübü" cereyanı doğmuştu. Bir yandan para mevzuundaki malûmatı toplayacak ve merkezileştirecek, bir yandan da bankalarca yapılacak müdahalelerin hududunu çizerek ihtiyatların plâsmanını bir disiplin altına alacak, ve emisyon bankaları arasında devamlı temaslar neticesinde, enternasyonal çapta müşterek bir para politikası güdecek kuvvetli bir organizasyonun kurulmasına şiddetle ihtiyaç vardır. İşte bu hava içinde 1930 yılına doğru, büyük buhranın gittikçe güçleştirdiği transfer meselelerinin halli ve Alman harp borçlarının da bir neticeye bağlanması zaruretleri, bugün dahi faaliyetlerini hayırlı istikametlerde yönelten "Milletler arası tediyeler bankası" nın kurulmasını hazırlamıştı. (Gelecek yazımızda bu müesseseyi ve İkinci Dünya Harbından sonra daha geniş çapta kurulan "Milletlerarası İmar ve Kalkınma Bankası" nı ve milletler arası tediyeler sahasında bu müesseselerin bugün vardıkları neticeleri gözden geçireceğiz).

- (4) Vanderlip projesi için, "Financial and Commercial Chronicle" in 5 ve 9 Kasım 1921 tarihli sayıları ile "Journal of Commerce" in 15 Ekim 1922 tarihli sayısına ve "La Revue économique internationale" in Şubat 1922 tarihli nüshasına bakınız. Wissering projesi için ise, müellifin "Problèmes internationaux économiques et financiers" isimli kitabına bakınız. (Amsterdam, 1920. Sayfa 23 ve devamı....)

İpotek mukabili kredi

Yazan : Dr. H. Avni ZARAKOLU

Her kredi muamelesi, bu muamele ile girilen tediye taahhüdünün vadesinde yerine getirileceğine dair itimada dayanır. Bunun için kredi veren kimsenin, kredi alanın tediye arzu ve kabiliyetinin bulunduğuna itimat etmesi ve tediye emniyet altına alan bir takım garantiye sahip olması lâzımdır. Krediyi temin eden vasıtalar şahsî (kefalet), maddî (rehin) olabildiği gibi, poliçede olduğu gibi nevî şahsına münhasır da olabilir. Bir gayrimenkul rehni olan ipotek maddî bir teminattır. Kredi vadesinde ifa edilmediği takdirde, mukrizle ipotek edilen gayrimenkul üzerinden alacağını istifa etmek hak ve imkânını sağlar.

Gayrimenkul rehni Medenî Kanunumuzda üç türlü tanzim edildiği malumdur (Medenî Kanun, Mad. : 765 - 852) : İpotek, ipotekli borç senedi ve irat senedi. İpotekli borç senedi ve irat senedi alacağı temin etmekle kalmayıp, aynı zamanda alacağına tedavül kabiliyeti verirler. Bu vassıflarından ötürü kıymetli evrak mahiyetini haizdirler ve gayrimenkullerin mütedavil bir kıymet haline gelmesine vasıta olmak gibi mühim bir iktisadî ihtiyaca cevap verirler. Fakat hemen söyliyelim ki, memleketimizde bu türlü senet tanzimi henüz âdet olmamıştır. Bunun sebebini kıymetli senetlere karşı duyulan çekingenlikte aramak lâzımdır. Nedense, alacak hakkının bir kâğıt parçasında maddileşmesine alışılmamaktadır. Bundan dolayı, memleketimizde tatbik sahâsi bulan yegâne gayrimenkul rehni ipotektir. Makalemizin mevzuu da budur.

İpotek (1) yukarıda işaret edildiği gibi, alacağı temin etmek maksadıyla tesis edilen bir gayrimenkul rehnidir. Tapuya tescil ile teessüs eder. İpotekli borç senedi ve irat senedinde olduğu gibi, tedavül kabiliyetini haiz bulunmadığından, mahdut ve muayyen alacakların değil, hertürlü alacak haklarının teminine elverişlidir.

(1) İpotek hakkında hukukî bilgi edinmek için bakınız: H. Avni Göktürk : Türk Medenî Hukuku, kitap : 4, Aynı Haklar, Ankara 1949, S. 1019 ve müteakip. - Hıfzı Veldet Velidedeoğlu : Gayrimenkul tasarrufları ve tapu sicilli tatbikatı, İstanbul 1950, S. 199 ve müteakip.

Bununla beraber ipotek daha ziyade uzun vadeli kredilerin teminine yarıyan bir vasıttadır. Gayrimenkul alım satımı, mesken inşaat ve tamirâtı gibi devamlı mal ve tesisatın finansmanında olduğu gibi. Bu bakımdan ipotek mukabili kredi bilhassa iki faaliyet sahasında büyük ehemmiyeti haizdir : 1. Ziraatte, 2. Mesken inşaatında.

1 — Ziraatte ipotek mukabili kredi :

Ziüranın krediye ihtiyacı, ziraî işletmenin durumuna göre pek çeşitlidir, bunları uzun vadeli tesisat kredisi ve kısa vadeli işletme kredisi olmak üzere iki büyük grup altında toplamak mümkündür. Ziraî işletme muhtaç olduğu tesis ve işletme sermayesinin kendi öz kaynaklarından temin edemediği kısmını, borçlanma suretiyle tedarik etmek mecburiyetindedir. İpotek daha ziyade uzun vadeli tesisat kredisi için müracaat olunan bir teminat vasıtasıdır : Arazi edinmek, bina inşa ettirmek, sulama tesisatı yaptırmak, ağaç yetiştirmek, ziraat makineleri satın almak gibi işlerin finansmanında olduğu gibi.

Buna mukabil, kısa vadeli işler için ipotek mukabili kredi almak işletme için tehlikeli olabileceği gibi, uzun vadeli kredi alıp, kısa vadeli işlerde kullanmak da doğru olmaz. Mütedavil sermaye ihtiyacının, başka vollarla temin edilebilecek kısa vadeli kredilerle giderilmesi lâzımdır.

Bununla beraber tatbikatta, bu iki sahayı birbirinden ayırmak her zaman mümkün değildir. Bilhassa şahsî kredi vapan müesseselerin az inkişaf ettiği yerlerde kövül ihtiyacının nevi ne olursa olsun, ipotek mukabili krediye müracaat etmekten başka çare bulamayabilir.

İpotek ziraî işletmenin kredi almasını kolaylaştıran bir teminattır. Fakat unutulmamahtır ki, alacaklıya bahsedilen bu teminat, borcun ödenmemesi halinde, borcunun arazi ve işletmesine müdahale imkânını vermektedir. Bu müdahale işletmenin sönmesine kadar gider bilir. Bu tehlikeyi önlemek için bazı şartları

tahakkukuna dikkat etmek lâzımdır. Ezcümle, açılan kredinin, faiz ve amortismandan mürekkep itfa bedellerinin, ziraat işletmenin iradından ödenebilecek bir haddi aşmaması, ipotek şartlarının işletmenin ihtiyacına göre tanzim edilmesi, işletmeyi hususî sermayedarların istismarından kurtarmak için gerekli kredi teşkilâtının kurulması gibi. Bunları kısaca izah edelim :

1 — İtfanın pürüzsüzce yürümesi için, açılan kredinin çiftçinin tediyeye kabiliyetini aşmaması, yani işletmenin iradının çiftçinin geçimine ve itfa bedellerine yetmesi lâzımdır. Buna göre borçlanmanın hududu, çiftçinin geçimi için lüzumlu miktardan fazla olarak elde edilen gelire tekabül etmelidir. Tatbikatta bu hudut, ipotek edilen gayrimenkulün irat değerine göre ölçülmekte ve verilen krediler rehin edilen gayrimenkulün irad değerinin 3/4 ünü geçmemektedir. Fakat bunun için talep edilen faiz haddinin, değer hesabında kullanılan iradî aşmaması lâzımdır. Şu halde borçlanmaya tesir eden diğer bir unsur da faiz haddidir. Meselâ düşük faiz haddi, daha fazla borçlanmaya imkân verir.

Kredi miktarının tayini bakımından işaret edilmesi lâzım gelen diğer bir nokta da, ölçü olarak ele aldığımız irat değerinin sabit olmadığı, ziraat mahsullerinin arz ve talebine ve carî faiz haddine göre değiştiğidir. Arz ve talebin irada dolayısıyla irad değerine tesiri üzerinde fazla durmağa lüzum yoktur. Faiz haddinin tesirine gelince, irad değeri umumiyetle carî faiz haddine göre hesap edilir. Bu hale göre faiz haddinin değişmesi irad değerine tesir eder. Bundan mütevellit mahzuru önlemek için, tatbikatta ekserive irad değerinden başka bir de mübadele değeri hesap edilerek, kredi miktarı düşük olan değere göre tayin edilir.

2 — İpoteğin ziraat işletme bakımından haiz olduğu tehlikeyi bertaraf etmek için dikkat edilmesi lâzım gelen ikinci nokta, ipotek şartlarıdır. Ziraat işletmelerinin borçlarını iratları ile ödemeleri lâzım geldiğine yukarıda işaret ettik. Bunu temin için itfanın taksitlere bölünerek yapılması, alacaklının bundan evvel tediyeye talebinde bulunamaması, ipotek mukabili borçlanmaya kanunî hâd tayin edilmesi, cebri icra bakımından mal sahibini koruyan kanunî hükümlerin mevcudiyeti gibi bir takım şartlar düşünülebilir. Çiftçinin aldığı krediyi kolaylıkla

ödiyebilmesi için itfanın taksite bağlanmasına zaruret vardır. Taksitler muntazam ödendikçe, alacaklı cebri icraya tevessül edememelidir. Misal olarak, memleketimizde devlet tarafından muhtelif maksatlarla yapılan gayrimenkul satışları düşünülün !

3 — İpotek mukabili kredinin teşkilâtlanmasına gelince, bu teşkilâtın zarurî olduğunu anlamak için, hususî şahıslar tarafından sadece kendi menfaatlerini göz önünde tutarak ipotek mukabili verilen kredileri düşünmek kâfidir. Hususî şahıslar, uzun vadeli ikrazatta bulunurken, ağır şartlar ileri sürerler, yüksek faiz haddi talep ederler, taksitli tediyeye usulüne razı olmazlar. Çünkü böyle bir tediyeye usulü onlar için elverişli değildir. Buna karşı bir çok memleketlerde zamanla hususî ve âmmeye hukukuna göre işleyen bir çok kredi müessesesi kurulmuştur. Ezcümle resmî ve hususî ipotek bankaları, tasarruf sandıkları, kooperatifler gibi. İpotek mukabili kredi veren müesseseler arasında sigorta şirketleri de mühim bir rol oynamaktadır.

Memleketimiz ziraatında ipotek mukabili kredi pek az inkişaf etmiştir. Ziraat tekniğinin pek iptidai bir seviyede bulunması, kapitalist düşünce ile istihsal tarzının henüz yerleşmemesi bunda amil olarak gösterilebilir. Devlet, hazinenin elinde bulunan araziye satarken, köylüye toprak tevzi ederken, kanunî ipoteğe gitmektedir. Bankalara gelince, 2999 sayılı kanun bankalara gayrimenkul rehni mukabilinde ödünç para vermeği yasak etmiştir. Ancak Em-lâk ve Kredi Bankası (4974 numaralı kanun, Madde : 2), Emniyet Sandığı (2999 sayılı kanun, Madde : 23) ve T. C. Ziraat Bankası (3202 sayılı kanun, Madde : 11) bundan müstesnadır. Bunlar arasında ziraate kredi yapan yegâne müessese ise T. C. Ziraat Bankası'dır. Bu bankanın ne miktarda ipotek mukabili kredi yaptığını bilmiyoruz. Bununla beraber, bu krediye mevzu olabilecek, tesis, arazi edinmek ve donatım gibi sahalarda banka faaliyetinin gün geçtikçe arttığını söyleyebiliriz (2).

(2) Bakınız : Asım Süreyya Hoğlu : 1951 yılı sonunda T. C. Ziraat Bankası'nın vaziyetine toplu bir bakış, T. C. Ziraat Bankası Mecmuası, Ekim - Aralık 1951, No. 24 de.

2 — Mesken inşaatında ipotek mukabili kredi :

İpotek mukabili kredinin kullanıldığı diğer mühim faaliyet sahaları, şehirlerdeki mesken inşaatıdır. Zamanımızda mesken inşaatının istilzam ettiği yüksek masraflar, krediye müraa'at etmediği bir zürret haline sokmuştur. Muazzam kira apartmanlarının meydana getirilmesinde krediden istifade olunduğu gibi, orta sınıf ve sabit gelirli halk, ancak uzun vadeli borçlanmak suretiyle mesken sahibi olabilmektedir. Hattâ bir çok memleketlerde sosyal politika icabı, bu ikinci nevi ev inşasına hususî kolaylıklar gösterilmektedir (Meselâ memleketimizde, Emlâk ve Kredi Bankası iki daireyi geçmeyen ev inşaatına % 5 den ikraz yapmaktadır).

İnşaat kredisinde, inşaat mevzuu olan arsa ve bina ekseriya maddî teminat vazifesini görür. İnşaat kredisi bunlar üzerine ipotek tesis etmek suretiyle temin edilir. Fakat bundan, ipotek mukabili kredide borçlunun şahsının hiç rol oynamadığı anlaşılmamalıdır. Gerek ziraatte, gerekse mesken inşaatında borçlunun şahsı büyük bir ehemmiyeti haizdir. Bilhassa inşa edilen bina veya kurulan tesisattan temin edilen gelirin sarf şekli, ipotek mukabili borç verenin yakinen alâkadar eder. Zira borcun itfası ile bu kullanma şekli arasında oldukça sıkı bir rabıta mevcuttur. Kaldı ki ipotek mukabili kredide borçlunun mesuliyeti merhun gayrimenkul ile mahdud değildir. Borçlu aldığı kredinin tediyesinden bütün mameleki ile mesuldür.

Şehirlerdeki ipotek mukabili kredinin şartlarına gelince, tıpkı ziraat kredide olduğu gibi mesken inşaatında da verilen kredinin borçlunun tediyeye kabiliyetini aşacak miktarda olmaması, itfanın taksitlere bölünerek icrası ve teşkilâtlanma zaruridir. İnşa edilen binanın mülkiyetini elden çıkarmamak bu yolla mümkün olabilir.

Açılan kredi miktarı, umumiyetle ziraatte olduğu gibi irad değeri üzerinden hesap edil-

mesi lâzımdır. Fakat daha fazla emniyetle hareket etmek isteyen bazı bankalar, ayrıca inşaat değerini hesap ederler ve iki değerden hangisi düşük ise, onu esas kabul ederek, muayyen yüzdesini kredi olarak verirler. Meselâ Türkiye Emlâk ve Kredi Bankası böyle hareket etmekte ve birinci ipotek mukabili % 50 ye kadar kredi vermektedir. Bununla beraber açılan kredi kâfi görülmediği takdirde, bu had ikinci hattâ üçüncü dereceli ipotek mukabili verilerle daha kısa vadeli kredilerle yükseltilmektedir. Bankanın krediyi artırırken, ikinci, üçüncü dereceli ipoteğe gitmesine sebep, kredi alanı aksatılan ipotek mukavelesini bozarak, yenisini yapmakta mütevellit masraf ve külfetten kurtarmaktır. Aslında banka sadece birinci derece ipotek mukabilinde kredi vermektedir.

İnşaata verilen kredinin bir hususiyeti de bunun defaten değil, inşaatın muhtelif safhalarına göre ceste ceste verilmesidir. Bunun için tercih edilen usul ipotek mukabili cari hesap kredisi'dir.

Hazır binalar ve arsaların ipoteği mukabilinde verilen kredilerde tabiatıyla böyle bir şekline lüzum yoktur. Zira teminat vazifesini görecektir olan gayrimenkul inşa halinde olmayıp, hazır vaziyettedir.

İpotek mukabili kredinin mahiyeti ve gördüğü işler hakkında bu kısa izahatımızı bitirirken, memleketimizin ziraatını modern tesisata kavuşturmak, modern mesken inşaatını geliştirmek ve bütün yurda teşmil etmek için, ipotek mukabili kredinin bir an evvel inkişaf ettirilmesi lüzumuna işaret etmek istiyoruz.

Makalenin yazılması için mücaat olunan eserler:

Philippovich : Grundriss der Politischen Oekonomie
2. Bd. 1. Teil, 10. Aufl. Tübingen 1919, S. 126 v. müteakip.

G. Pirou : Le crédit, S. 395 ve müteakip.

Fritz Terhalle : Hypothekarkredit, Handwörterbuch d. Staatswissenschaften, 4. Aufl. V. Bd. da.

Muhtelif memleketlerde mevduat karşılıkları yüzdesi ve karşılıkların istimal şekilleri

Yazan : Şakir ÖZMEN

Mevduat karşılığı olarak mecburî ihtiyatlar tesisi ve mevduat karşılığı yüzdesinde yapılan tadilat harpten sonra çok revaç bulan kredinin kemmi kontrolü tekniğinden birisidir. Filhakika bu usul şayanı dikkat bir surette basit olduğu gibi tesiri de zecridir. Çünkü bu usul yeni depoların blokaına müncer olmaktadır. Mevduat karşılığı olarak mecburî ihtiyatlar tesisi hususunda muhtelif memleketlerde alınan tedbirler birbirinden farklıdır. Şimdi muhtelif memleketlerde cereyan eden tatbikatı gözden geçirelim.

Amerika Birleşik Devletleri :

Umumiyetle Amerika'da otoriteler iki sistemi mezcetmektedirler : Esas karşılık (Couverture de base) — Mevduatın heyeti umumiyesiyle mevduatın bir kısmı nötrale edilmek istendiği zaman nisbeti yükseltilebilen yahut ta tedavüle para çıkarılmak isteniyorsa nisbeti indirilebilen ve derhal kullanılması mümkün olan ihtiyat miktarı arasındaki nisbettir — 2. Marjinal karşılık (yahut ta tefazülü = Dif-férentielle karşılık) ki muayyen bir devre içerisinde yahut ta muayyen bir tarihte elde olunan rakamlara nisbetle husule gelen mevduat fazlalarına tatbik olunmaktadır. Amerika Birleşik Devletlerinde mevduat karşılığı sistemi uzun zamandanberi ve geniş ölçüde tatbik edilmektedir. Filhakika, ticaret bankaları mevduat sahiplerini himaye etmek için ihtiyatları ilk defa reglamantasyona tâbi tutan Amerika Birleşik Devletleridir. Amerika Birleşik Devletlerinde mevduat karşılığı için asgarî bir nisbet tesbit edilmiştir. Karşılık nisbetini değiştirme salâhiyeti Federal Reserve Board'a verilmiştir. 1933 tarihli kanun F. R. B ye evvelâ asgarî ihtiyat yüzdesini artırma selâhiyetini vermiştir. Daima mer'iyette bulunan 1935 tarihli Banking Act'dan beri Federal Reserve Board banka kategorilerine ve mevduatın nevine göre karşılık nis-

betini muayyen bir mütehavvil hadler dahilinde değiştirebilmektedir.

Aşağıdaki tablo 1935 tarihli kanunla tesbit edilen asgarî ve azamî yüzdeleri ve halen mer'iyette bulunan nisbetleri göstermektedir :

Vadeli mevduata tâbi bankalar	Asgarî %	Azamî %	Hali-hazır-daki %
	3	6	6
Vadesiz mevduat, şehir ihtiyat Merkez Bankaları	13	26	24
Şehir İhtiyat Bankaları	10	20	20
Ziraat Bankaları	7	14	14

İkinci Dünya Harbinden sonra bu kontrol tekniği tâbi bankaların karşılık nisbeti 15 defa tadil edilmek suretiyle geniş ölçüde tatbik edilmiştir. 1950 Aralık ayında mer'î yüzdelere âzami bulduğundan Cumhurbaşkanının kredi komisyonu 1935 tarihli kanunla tesbit olunan azamî hadlerin yükseltilmesini tavsiye etmiştir.

Belçika ve Hollanda :

İkinci Dünya Harbinin sonundan beri Belçika ve Hollanda'da Amerikan tecrübesinden mühem olarak mecburî karşılık sistemini tatbik etmeğe başladılar. 1946 yılının başlangıcında Belçika para otoriteleri ticaret bankalarının normal para ihtiyatlarından başka mevduatlarının % 50 - 65 ine (bankanın ehemmiyetine göre) müsavi miktarı devlet tahvillerine yatırmaları lâzımgeldiğine karar vermiştir. Bu tedbir, Belçika bankalarının kendilerine kaynak temin etmek için devlet kıymetleri portföylerini tasfiye etmek hususunda sahip oldukları imkânı müessir surette takyid etmiştir.

1950 yılına kadar entansif bir kredi kontrolü politikasından içtinap eden Hollanda noktai nazarını değiştirmiştir. Hükümet, banka-

ları esas olarak alınan bir devre zarfındaki karşılık nisbetinde müsavi nisbette karşılık bulundurmalarını mecburî tutan bir kanun projesi sevketmiştir. Gayet elâstiki olan bu sistem muhtelif bankalar tarafından tatbik edilen karşılık nisbetlerinin birbirlerinden çok farklı olması dolayısıyla kabul edilmiştir. Hollanda tarihinde ilk defa olarak böyle bir tedbire baş vuracaktır.

İsveç :

İsveç'te 10 Temmuz'da evvelki rejim tamamiyle değiştirilmiştir. Para ve senet olarak teşkil olunacak ihtiyatların nisbeti passifin % 10 u olarak tesbit edilmiştir. (Tasarıf mevduatı hariç). Küçük bankalar için daha aşağı nisbetler tatbik edilmektedir : İhtiyatların % 40 ının para olarak teşkili ve bu % 40 ın % 25 inin de Riksbank'a yatırılması lâzımdır.

Avustralya :

Avustralya'da marjinal (yahut tefazülî) karşılık sisteminin tatbikatında çok ileri gidilmiştir. Hususî hesap (Comptes spéciaux) rejimi 1941 de muvakkat bir tedbir olarak kabul edilmişti. 1945 tarihli Banking Act bu tedbiri Avustralya mevzuatına kat'î surette ithal etmiştir. Bu kanuna göre ticaret bankaları yeni mevduatın muayyen bir kısmını (Merkez Bankası tarafından tesbit edilen) Commonwealth Bank nezdinde açılan hususî bir hesaba yatırmaları lâzımdır. Harp zamanında 1930 dakine nazaran husule gelen mevduat fazlaları bu şekilde dondurulmuştur. 1945 Temmuzundan 1948 Temmuzuna kadar karşılık nisbeti % 45 e indirilmiş, bu tarihten itibaren bu nisbet tediye muvazenesi fazlalığını müteakip husule gelen enflasyon tazyikini azaltmak için hafifçe yükseltilmiştir.

İtalya :

İtalya muhtelit (Mixte) karşılık nisbeti sistemini kabul etmiştir. Bu sistem uzun zamandanberi Amerika Birleşik Devletleri'nde ve Avustralya'da alınan tedbirlerin mezc edilmesinden başka bir şey değildir. Bakanlıklar arası kredi komitesi Nisan 1947 de, Ekim ayında meriyete giren bir takım tedbirler teklif etmiştir : Bankalar gerek sermayelerinin 10 mislini geçen mevduat miktarının % 20 sine müsavi miktarda ihtiyat teşkiline, gerekse mevduat yekûnunun % 15 ine müsavi miktarda bir ihti-

yat bulundurmak mecburiyetindedirler. Bu karşılığın İtalyan Bankası nezdinde depo edilmiş devlet kıymetlerine yatırılması yahut ta İtalyan Bankası veya Hazine nezdinde açılan ve faiz getirmiyen bir hesaba yatırılması lâzımdır. Bundan başka 1 Ekim'de elde olunan rakamlar nisbetle husule gelen mevduat fazlalarının % 40 ının da Banka ihtiyatlarının yekûnu, umumî mevduat yekûnunun % 25 ine vasıl oluncaya kadar ihtiyata ayrılması lâzımdır.

Fransa :

29 Eylül 1948 tarihli bir tamime göre Fransa'da bankalar bu tarihte ellerinde bulundurdukları mevduatın asgarî % 95 i nisbetinde devlet kıymetleri ihtiyatı bulundurmak ve mevduat fazlalarının asgarî % 20 sini Devlet kıymetlerine yatırmak mecburiyetindedirler (Marjinal karşılık).

İngiltere :

İngiltere'de bankaların vadesiz taahhütleriyle kasalarında mevcut paralar arasında asgarî % 8 nisbetini muhafaza etmeleri lâzımdır. Aynı zamanda İngiliz an'anesine göre likiditelerin (kasa mevcudu, vadesiz ikrazat ve Hazine bonoları) vadesiz taahhütlerin % 30 undan aşağı olmaması icap etmektedir.

İsviçre :

8 Ekim 1934 tarihli Bankalar Kanununun 4 üncü maddesinin verdiği selâhiyete müsteniden 1 Mart 1935 de meriyete giren ve Federal Konsey kararı gereğince : Disponibilitelerin asgarî nisbeti umumiyetle miktarı taahhütler yekûnunun % 15 ini geçmiyen kısa vadeli taahhütler için % 2,5, miktarı taahhütler yekûnunun % 15 - 20 si arasında olan kısa vadeli taahhütler için % 3, miktarı taahhütler yekûnunun % 20 - 25 i arasında olan kısa vadeli taahhütler için % 4, miktarı taahhütler yekûnunun % 25 ini geçen kısa vadeli taahhütler için % 5 tir. (Madde 16).

Kolaylıkla kabili istimâl olan aktiflerin ve disponibilitelerin asgarî nisbetinin, miktarı umumî taahhütler yekûnunun % 15 ini geçmiyen kısa vadeli taahhütler için % 25, miktarı umumî taahhütler yekûnunun % 15 - 20 si arasında olan kısa vadeli taahhütler için % 30, miktarı umumî taahhütler yekûnunun % 20 - 25 i arasında olan kısa vadeli taahhütler için % 40, miktarı umumî taahhütler yekûnunun

% 25 ini geçen kısa vadeli taahhütler için %50 olması lâzımdır.

Kısa vadeli taahhütler şunlardır :

- 1 — Kısa vadeli veya üç ay vadeli taahhütler,
- 2 — Vadesiz çek hesapları ve alacaklı hesaplar.
- 3 — Henüz tediye için arzedilmeyen kısa vadeli çekler ve diğer dispozisyonlar,
- 4 — Bir ay zarfında ödenmesi lâzımgelen alacaklar,
- 5 — Tasarruf karnesi üzerinde bir ay içerisinde ödeneceği zikredilen mevduat,
- 6 — Diğer karneler üzerinde bir ay içerisinde ödeneceği zikrolunan mevduat,
- 7 — Tasarruf karnesi üzerinde zikrolunmayan mevduatın % 15 i,
- 8 — Diğer karneler üzerinde zikrolunmayan mevduatın % 15 i,
- 9 — Bir ay içerisinde ödenmesi lâzımgelen sandık obligasyonları ve bonoları,
- 10 — Bir ay vadeli senetler ve kabuller,
- 11 — Repor (Report) muameleleri dolayısıyla yapılan taahhütler.

Derhal istimali kabil olan aktifler şunlardır :

- 1 — Milli Banka (Banque Nationale) tarafından iskontosu kabul olunan senetler, Hazine bonoları ve obligasyonlar,
- 2 — Milli Banka tarafından rehin mukabili kabul edilen obligasyonlar, Hazine bonoları ve senetler,
- 3 — Vadesiz veya bir ay vadeli banka matrupları,
- 4 — Hazine bonoları, Bankalar tarafından birinci dercede yapılan kabuller ve yabancı senet sahibinin veya senedi kabul eden yabancıncının imzasını taşıyan 3 ay vadeli müşabih kıymetler,
- 5 — Report muameleleri için yapılan ikrazlar ve bir ay vadeli rehin mukabili avanslar,
- 6 — Vesikalı ve mevsimlik bir ay vadeli kredi borçluları, Milli Banka tarafından rehin mukabili kabul edilen obligasyonlarla garant edilen borçlu cari hesaplar,
- 7 — Üç ay vadeli kuponlar.

MEHAZ

Crédit et Banque, Fernand Baudhuin, Paris, 1949
30 Ekim 1951 tarihli Problèmes Economiques
23 Ekim 1951 tarihli " "
1 Ocak 1951 tarihli " "
Recueil des Lois usuelles Suisse.

tarlanızda bir nimet !

İLÄNCİLİK - NTA

McCormick

INTERNATIONAL HARVESTER

Türkiye Genel Satıcısı

TÜRK İNTER MAKİNELERİ A.O.

BANKALAR HANI KAT 2 - Telefon : 42983

GALATA - İSTANBUL

ŞUBELERİ :

ANKARA : Posta Caddesi 7a

ADANA : Karsiyaka Garajı

ESKİŞEHİR : Batırlık Caddesi B

İZMİR : Cumhuriyet Bulvarı 93

ACENTELERİ :

ANTALYA : Mehmet Balcı

AKSARAY, NIĞDE : Mehmet ağaçlı ve Kardeşleri

GAZİANTEP : Asım Kepek Kol. Ortaklığı

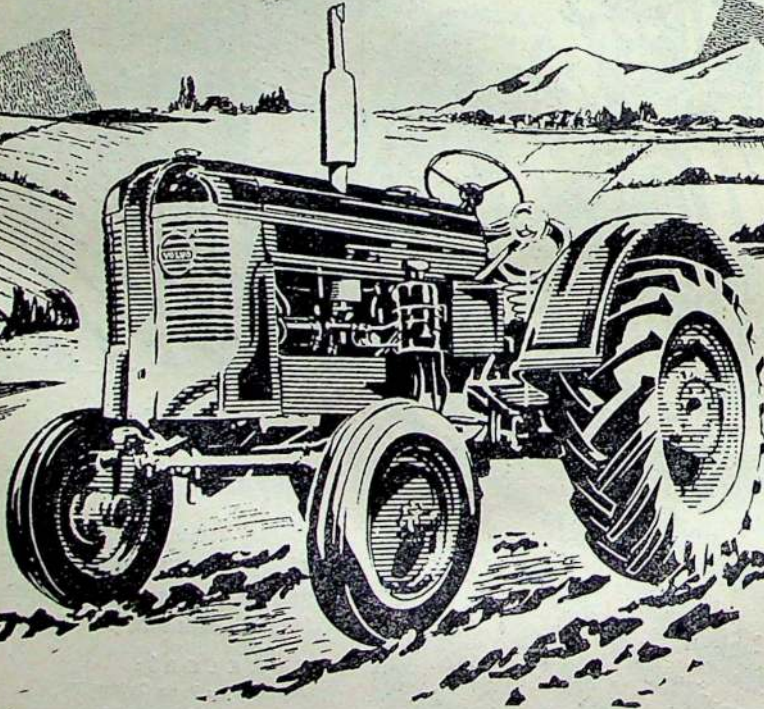
KONYA : Altı oklar Ortaklığı

MEMLEKETE DOĞAN BEREKET GÜNEŞİ...

İSVEÇ MAMULATI

VOLVO T31

GAZLA ÇALIŞIR 35 Beygirlik Traktör

TÜRKİYE MÜNHASİR İTHALÂTÇISI :

MEHMET KAVALA

GALATA - TAHİR HAN - Tel. : 40430

Vesikalı akreditiflerde ibraz edilen vesikaların tetkiki

Yazan : Orhan GÜLEN

Ticari vesikalı akreditiflerden ödeme yapılırken sevk vesaikinin aranması lâzımdır. Akreditif lehtar, akreditifin mevzuunu teşkil eden mallar sevk ettikten sonra, akreditif şartlarına uygun olarak tanzim ettiği vesikaları akreditifi ihbar eden bankaya ibraz eder ve bunların bedelini talebeder. Banka bu vesikaları alır almaz derhal tetkik eder ve hakikaten akreditif şartlarına uygun olduklarını tesbit ettikten sonra leh-tara parasını öder ve vesikaları da iki partide olmak üzere açan bankaya gönderir. Akreditiflerden tediye yapılırken vesikaları çok ince bir tetkikten geçirip akreditif şartlarının harfiyen yerine getirdiğinin tesbit edilmesi lâzımdır. Akreditif şartlarına uygun olarak tanzim edilmeyen vesikalar mukabilinde tediye yapılmaz. Ancak görülecek aykırılıklar esasa taallük etmeyen ufak tefek aykırılıklar olursa tediye, ihtiyat kaydıyla yapılabilir.

Çok mühim olan vesaik tetkikini bir sıraya göre nizamlı olarak yapmak herhangi bir hatanın önüne geçeceğinden bu tetkiki aşağıda gösterdiğimiz sıra ve esaslara göre yapmak yerinde olur.

I — Poliçelerin tetkiki:

a) Poliçeler lehtar tarafından tanzim edilmektedir.

b) Poliçeler akreditifin şartlarına uygun olarak tanzim edilmektedir.

c) Poliçenin meblâğı, faturanın meblâğının aynı olmalıdır.

ç) Poliçenin meblâğı hem rakam, hem de yazı ile yazılmalı ve arada fark olmamalıdır.

d) Poliçede hâk ve silinti bulunmamalı ve usulüne göre ciro edilmiş bulunmalıdır.

II — Faturaların tetkiki:

a) Faturalar lehtar tarafından tanzim edilmektedir.

b) Faturalar akreditif amirinin namına tanzim edilmektedir.

c) Faturalarda gösterilecek mallar, akreditifte gösterilen malların aynı olması ve bundan başka mal, faturalara dercedilmemelidir.

ç) Faturalarda gösterilen mallara ait olmayan masraflar bu faturalara dercedilmemelidir.

d) Akreditif şartlarında müsaade edilmedikçe, telgraf, komisyon, istif masrafları gibi fevkalâde masraflar faturaya dercedilmemelidir.

III — Sigorta vesikasının tetkiki:

a) Sigorta için ibraz edilecek vesika, akreditif şartlarında zikredilene vesika olmalıdır. (Sigorta poliçesi veya sertifikası). Aksi bildirilmedikçe bir sigorta şahadetnamesi, sigorta poliçesinin yerine kabul edilmemelidir. Fakat sigorta poliçesi, sigorta sertifikasının yerine kabul edilebilir.

b) Mallar en aşağı fatura bedeli üzerinden sigorta edilmektedir.

c) Sigorta vesikası, sigorta edilen mallar hakkında bilgi vermeli ve bunları nakledecek vapurun adını ihtiva etmelidir. (ON: BOARD) gemide teslim şartını haiz olmayan bir konşimento ibraz edildiği takdirde, geminin adını şu ibare veya aynı ehemiyette başka bir ibare takip etmelidir. (and/or following steamer- ve/veya müteakip gemi).

ç) Şart koşulan bütün riskler sigorta vesikasına dercedilmelidir.

d) Bütün müzeyyel maddelerin mühür ve imza ile tasdikli olması lâzımdır. (Müzeyyel maddeler ayrı kâğıtlar üzerine tabedilerek bu kâğıtlar sigorta vesikasının üzerine yapıştırılır. Yapışma yerlerine imza ve mühür basmalıdır.

e) Sigorta vesikası, sigortayı deruhte eden müessese tarafından imza edilmektedir.

f) Sigorta vesikası, (negotiable) ciro su mümkün nevinden olması ve zarar vuku bulduğu takdirde, tazminatı almağa yetkili olan kimse tarafından ciro edil-

miş bulunmalıdır. Eğer akreditif şartlarında, zarar vuku bulduğu takdirde tazminatı almağa akreditif âmirinin memleketinde bulunan muayyen bir kimse yetkili kılınmış ise, yukarıda bahsedilen ciroya hacet yoktur.

g) Sigorta vesikasının tarihi konşimentonun tarihinden daha eski olmalıdır.

h) Konşimentoda aktarma yapılabileceği yazılı olduğu hallerde sigorta vesikası da aktarma şartını ihtiva edecektir.

IV — Konşimentonun Tetkiki:

a) Akreditif şartlarında hangi nevi konşimento isteniyorsa o çeşit konşimento ibraz edilmelidir.

b) Faturada yazılı malları ihtiva etmelidir.

ç) Sevk limanı, muvasalat limanı, sevk tarihi, malların kime gönderildiği gibi hususların akreditif şartlarına uyması lâzımdır. (Konşimentonun tarihi sevk tarihi olarak kabul edilir.)

ç) Emre muharrer açık ciroolu bir konşimento istenildiği takdirde, emrinde tanzim edilen kimse tarafından ciro edilmiş olmalıdır.

d) Konşimento, vapur kumpanyası veya salâhiyettar acentesi tarafından imza edilmiş bulunmalıdır.

e) Akreditif şartlarında, «navlun evvelden ödenmiştir». (Freight prepaid) şartının bulunması istenmişse bu husus konşimentonun üzerine de dercedilmelidir. (Navlunun sevkiyatçı tarafından ödeneceğine dair bir kayıt ihtiva eden bir konşimento (freight prepaid) konşimento yerine kabul edilemez.

f) Navlun faturaya ithal edilmişse, konşimento üzerinde navlunun, gideceği yerde tahsil edileceğine dair bir kayıt bulunmamalıdır.

g) Malların iyi bir durumda bulunmaları hakkında konşimentoda hiç bir kayıt bulunmamalıdır. Böyle bir kayıt ihtiva eden bir konşimentoya (Unclean) denir.

h) Akreditif şartlarında kaç nüsha konşimento istenmişse bu miktar ibraz edil-

melidir. Konşimento (On deck) güvertede teslim kaydını ihtiva etmemelidir. Meğerki, sigorta vesikası bu kaydı bilhassa ihtiva etmiş olsun.

i) Konşimento (veya diğer vesaik) eski tarihli yani (stale) olmamalıdır. Mallar sevk edildikten normal bir müddet sonra yani sevk limanından bankanın bulunduğu şehre posta ile gönderilen vesikaların ulaşabileceği normal müddetten sonra, ibraz edilen vesikalar (Stale) yani eski tarihli sayılır (Stale) vesikaları bankalar kabul etmek istemezler. Sevkedilen malar mevrudine gittiği halde vesaikin geç ibraz edilmesinden dolayı gümrükten çekilemez ve bu yüzden ardiye gibi bazı masraflar meydana gelir. Bu itibarla banka bu masrafların mes'uliyetini üstüne almamak için bu gibi vesikaları reddeder. Veyahut alıcıdan, bu şekil olan vesikaların kabul edilip edilmeyeceği sorulur.

V — Menşe şahadetnamelerinin Tetkiki:

a) Menşe şahadetnamesine yazılan mallar, faturada gösterilen malların aynı olmalıdır.

b) Menşe şahadetnamesi muhakkak Konsoloslukça tasdikli bulunmalıdır. Eğer akreditif şartlarında buna lüzum olmadığı kat'i olarak tasrih edilmişse bundan sarfı nazar edilir.

c) Malların sikleti ve diğer evsafı öteki vesikalarda gösterildiği gibi olmalıdır.

VI — Diğer vesikalara :

Vezin listeleri, ambalaj listeleri, muayene raporları, analiz sertifikaları vesair vesikalarda gösterilen mallar vesaikte gösterilenlerin aynı olmalıdır.

Vesaik tetkik edilirken gözönünde bulundurulması lâzım gelen ve buna göre tanzim edilmeleri icabeden hususların başlıcaları yukarıda saydıklarımızdır. Bunlardan başka hatıra gelmiyen bir çok ayrıntılıklarla karşılaşılabilir. Bunun içindir ki, vesaik tetkik ederken son derece dikkat ve itina göstermek lâzımdır.

Türkiye'de Küçük Tasarruf Problemi ve Posta Bankaları

GENEL PLÂSMAN MUAMELELERİ

9

Yazan: Cahit KAYRA

Genel plâsman tâbirile Posta Tasarruf Bankalarına yatırılan paraların nemalandırılması mevzuu ifade edilmek istenilmiştir.

Posta Tasarruf Bankasında birikecek paralar muhtelif şekillerde plâse edilmektedir. Muhtelif memleketlerde plâsman mevzuunda ne şekilde hareket edildiğini ve memleketimiz için en muvafık gördüğünü sistemi aşağıda izah edeceğim.

Plâsman mevzuları çeşitlidir. Tasarruf paraları sağlam esham ve tahvilâta, Ticaret Bankalarına, Devlet tahvillerine yatırılmakta, teminat mukabili müdilere ve ya müdilerden başka kimselere ikraz edilmektedir. Fransada bütün bu yollara mürracet edildiği halde Birleşik Amerika Devletlerinde müdilere ve müdilerden başkalarına ikraz hususu haricinde diğer şekillerin tatbik edilebildiği görülmektedir. İngilterede ise mevduat ancak Devlet tahvillerine yatırılmak suretile temniye edilmektedir.

Birinci dünya harbine kadar gelen devre içinde genel plâsman mevzuunda gayet serbest hareket edildiği halde bu devreden sonra bu (Devlet tahvilâtına yatırma) sisteminin revaç bulunduğu görülmektedir.

Bilcümle genel plâsman işlerinde, esas ittihaz olunacak sistemin ana prensibi kânun vazıları tarafından tesbit edilmiş olup bunun tatbikatı yâni tasarruf paralarının hangi esham veya tahvilâta veya paralara, ne nisbetlerde yatırılacağı meseleleri ve bunlara müteferri hususlar tasarruf faaliyetinin en başında olan makamlara (Ha-

zine Nazırlarına, Millî Tasarruf Komisyonlarına ve ilâh.....) bırakılmıştır.

Aşağıda genel plâsman mevzuunda muhtelif memleketlerdeki tatbikat hakkında muhtasar izahat verilmiştir:

(Amerika Birleşik Devletleri) Sistemi :

1 — Posta Bankasında biriken paralar muayyen şartları haiz kuvvetli Bankalara tevdi olunur. (Bankalardan tasarruf paralarına 2.1/4 faiz verilir. Amerika'da tasarruf mevduatına % 2 faiz ödenir.)

2 — Bankalara yatırılan bu paralar vadesiz olup talepte tediye edilmek lâzım gelir.

3 Bankalardan bu yatırılan paralara mukabil teminat olarak kuvvetli esham tahvilât alınır.

4 — Tasarruf Bankalarındaki paraların % 5 i (Ve Ticaret Bankalarının kabul ettikleri miktardan fazla kalan kısımlar) Hazineye, bir ihtiyat olarak yatırılır. Müdilere tediye sırasında zaman zaman bu ihtiyattan çekilir ve bilâhare yapılan tevdiat ile yeniden muayyen haddine iblâğ olunur.

5 — Hazineye yatırılan paraların % 5 den fazla kısmı Müdürler Heyeti (Hazine Nazırı, Posta Genel Müdürü, Başsavcı veya vekilleri) nin direktifi altında Devlet tahvillerine yatırılır. Bu devlet tahvillerine yatırılan paralar mukabilinde tasarruf sandıklarına tahvil faizlerinin ancak % 2.1/4 e isabet eden kısmı verilir. Faizlerin kalan kısmı Hazineye vâridât olarak kayde-

dilir (X) Posta Tasarruf Bankalarının bu Devlet tahvillerine muhtelif vergi muafiyetleri kabul edilmiştir.

İngiliz Sistemi :

İngiltere'de tasarruf mevduatının hususi esham ve tahvilâta yatırılması veya Bankalara tevdi suretile işletilmesi oldukça eski bir tarihte terkedilmiştir. Hâlen hususi plâsman muamelelerinde dahi müşteriler Posta ve Tasarruf Bankaları vasıtasıyla ancak Devlet esham ve tahvilâtı satın alabilmektedirler.

İngilterede Tasarruf Bankalarında toplanan paralar İngiltere Bankasına yatırılmakta ve Banka bunlara % 2.3/4 nisbetinde hususî bir yüksek faiz vermektedir. Bankada toplanan bu paralar bilâhare Hazineye bağlı bir diğer teşkilât tarafından (Millî İstikrazlar Dairesi) devlet tahvillerine yatırılmaktadır.

Fransız Sistemi :

Fransız sisteminin kuruluşu İngiliz sistemine nazaran çok daha muğlak bir şekil arzeder. Bu memlekette tasarruf sandıklarınca toplanan mevduat iki kısma ayrılır: Bu mevduatın % 40 ı sandıklar ve % 60 ı merkezî bir plâsman müessesesi olan La caisse des depost et des consing - nasyon tarafından plâse edilir. Diğer bir tâbirle sandıklar topladıkları paraların % 60 ını bu merkezî müesseseye tevdi etmek mecburiyetindedirler. Diğer kısmını kendileri muayyen şartlar dahilinde plâse edebilirler.

La caisse des depost et des consing - nasyon müessesine tevdi edilen % 60 miktarındaki kısım şu şekilde kullanılır :

% 10 a kadar olan kısmı Likit olarak muhafaza edilir.

(X) Yâni tahvilin faizi % 3 ile Tasarruf Bankasına % 2.1/4 ödenir. Mütetebaki % 0.3/4 kısmı Hazineye vâridât kaydolunur. Bu suretle Devlet istikrazlarının faizlerine de müsbet bir tazyikte bulunmuş ve Hazine böylece esas normal tahvil faizleri % 3 olduğu halde % 2.1/4 lük tahviller çıkarılmış olur.

% 13 ü kısa vadeli plâsmanlara yatırılır.

% 77 si uzun vadeli plâsmanlara yatırılır.

Tatbikatta bu kısım şu şekilde yatırılmaktadır :

% 87.7 si Devlet tahvillerine

% 3.6 sı umumî menfaate hâdim müesseselere

% 5.8 i ipotekli istikrazlara

% 1.3 ü millî ve yabancı menkul kıymetlere

% 1.6 sı ucuz ev inşaatına.

Sandıklar tarafından plâse edilen % 40 miktarındaki kısım şu şekilde kullanılmaktadır.

% 75 i âme müesseselerine ikraz olunur.

% 25 i ipotek mukabili ikrazlara tahsis olunur.

Belçika Sistemi :

Belçikada resmî tasarruf sandıklarında toplanan mevduatın plâsmanı genel idare meclisi tarafından yapılır. Bu plâsmanların miktar ve sahaları da bu meclis tarafından tâyin olunur. Plâsmanlar (Kısa ve Orta) ve Uzun) vadeli kısımlarına ayrılır.

Kısa ve orta vadeli plâsmanlar poliçeler ve emre muharrer senetlerin iskontosuna, ticarî senetler, yerli yabancı altın şehadetnameleri ve warrantlar (Warrant) mukabili avanslara, millî yabancı menkul kıymetlere, mahallî idare ve Belediyeler tahvillerine ve uzun vadeli plâsmanlar Devlet, Belediye Meclisi İdare tahvillerine, ipotek mukabili ikrazlara, durumları çok kuvvetli olan bazı şirketlere yatırılır.

İtalya Sistemi :

İtalyada Devlet plâsman şekli carî değildir. Tasarruf Sandıkları bilcümle Bankacılık muameleleriyle iştigal ederler ve muayyen tahditler haricinde istedikleri şekilde plâsman işleri yapabiliriz. Bu tahditleri şöyle toplayabiliriz :

1) Ticaret şirketlerinin esham ve tahvilâtını satın almak.

- 2) Uzun ve orta vadeli plâsmanların hacmi tevdiatın % 35 ini geçemez (tatbikatta % 10 - 15 civarındadır).

Alman Sistemi :

Almanya'da Tasarruf Sandıkları alelâde bankalar gibi çalışırlar. Ticari senetler iskonto eder, kredi açar ve benzeri bütün muamelelere girişebilirler. Tatbikatta fonlarının % 60 ını ipotek mukabili avanslara ve zirai kredilere, % 4 ünü açık kredilere, % 1 ini şahsi kredilere ve % 25 ini âmme müesseselerine % 10 unu ticarî ve sınıî teşekküllere yatırmaktadırlar. Mamafih sandıkların spekülâsyon işlerine katılmaları kanunen men'edilmiştir.

Genel plâsmanlar bakımından elde edilen rantabiliteler İtalyada % 6.5, Belçika da 142, Fransada 3.7 - 36 ve İngilterede 3 dür. Rantabiliteler arasındaki farkların sebepleri iki esasa irca edilebilir.

- 1) Umumi faiz piyasası farkı.
- 2) Plâsman siyaseti.

Filhakika, İngiltere'de umumi faiz piyasası diğer memleketlere nazaran pek çok düşüktür. İtalyadaki % 6.5 ile İngilteredeki % 3 nisbeti bu bakımdan hemen aynı mânâyı ifade eder. Zira vadesiz mevduata faiz verilmeyen İngilterede Tasarruf Bankaları müdillerine % 2.5 gibi bir faiz vermekte ve plâsmanlarından ancak % 3 nema alabilmektedir. Halbuki İtalya'da Tasarruf Sandıkları tevdiatlarına umumi faiz haddinden bir az daha fazla yüksek bir had tatbikinden ileri gitmemekte buna mukabil ellerinden fonları pek tehlikeli olabilecek yerlere yatırmaktadırlar. İngiltere'de ise Tasarruf Bankalarının ellerindeki paralar en ufak bir riskli olan yerlere dahi plâse edilmektedirler.

Görülüyor ki İngiltere'de İtalya'ya ve daha düşük nisbetler altında diğer memleketlere nazaran çok daha ideal bir sistem kurulmuş bulunmaktadır.

Memleketimizde kurulacak Posta Tasarruf Bankaları vasıtasile elde edilecek tasarruflara tatbik olunacak genel plâs-

man sisteminde bir kaç noktayı nazara almak mecburiyeti vardır.

- 1 — Tasarruf mevduatı hiç bir tehlikeye maruz bırakılmamalıdır.
- 2 — Her hangi bir panik ânında paralarını talebeden müdilerin talepleri derhal is'af edilmelidir.
- 3 — Genel plâsmanın, Devlet tahvillerinin faiz hadlerini düşürmek bakımından arzedeceği imkânları kullanmak lâzımdır.

1 — Posta bankalarına yatırılacak tasarruf mevduatının emniyet ve selâmeti her şeyin üstünde tutulmak lâzım gelir. Bu bakımdan genel plâsman hacmi genişledikten sonra bu tasarruflardan bir kısmının umumi sermaye piyasasına intikali ve Bankalara (X) yatırılması mümkün olacaktır da bu bakımdan âzamî dikkat ve teyakkuzun gösterilmesi lâzımdır.

İlk başlangıç senelerinde Posta Bankalarında birikecek paraların Bankalara yatırılması, devlet tahvillerine plâse edilmesi gerektiği kanaatindeyim.

2 — Ârızı paniklerin kolaylıkla karşılanabilmesi ve her halikârda hâdis olacak ihtiyaçların yerine getirilebilmesi için tasarruf mevduatının muayyen bir kısmının nakit olarak muhafazası icap eder. Nakit olarak muhafaza edilecek olan miktarın umumi tasarruf mevduatına nisbeti çok yüksek tutulmamak lâzımdır. Zira her hangi bir anda Posta İdaresinin kasalarında bulunabilecek olan paralar icap halde posta bankalarının ihtiyaçlarına karşılık olmak üzere kullanılabilir.

Umumi mahiyetteki paniklerde, mevduat sahiplerinin taleplerinin karşılanması hususunda, bütçe menbalarından, diğer Bankalar ve mali müesseselerle yapılacak anlaşmalardan istifade etmek lâzımdır.

3 — Posta Bankalarında birikecek tasarrufların hacmi arttığı nisbette bunlar vasıtasile sermaye ve istikraz piyasası

(X) Memleketimizde esham tahvilât piyasası olmadığı için zaten başka memleketlerde vazgeçmeğe başlanılan bu şekle hiç temas olunmamıştır.

üzerinde müsbet tesirler yapmak imkânları da belirecektir.

Başlangıçta hiç bir ehemmiyet arzetyemeyen bu keyfiyet bilâhare Devlete % 6 dan daha düşük faizli tahviller çıkarmak imkânını sağlayacaktır.

Yukarıdaki üç hal gözönünde tutulmak suretile yapılacak genel plâsmanları şöylece tertiplemek mümkündür.

Posta ajansları vasıtasile toplanan tasarrufların 5 milyon TL. olduğunu kabul edelim. Bu meblâğın muayyen bir miktarı, günlük ve âcil ihtiyaçları karşılamak üzere vadesiz olarak Bankalara yatırılacaktır. Bu miktarın ne olabileceği zamanla yapılacak tecrübelere ve ihtimalî hesaplara göre tâyin edilmek lâzumdur. Bu haddi fiktif olarak 500.000 lira kabul edelim. Geri kalan 4.5 milyon liralık meblâğın plâse edileceği yer esas itibarile Devlet tahvilâtı olmak icap eder.

İlk tesis senelerinde bütün tevdiat paralarının Devlet tahvillerine yatırılması esasının muvafık olacağına evvelce de işaret edilmişti. Ancak tevdiat hacmi genişledikten sonra bunların muayyen bir kısmı için Bankalara yatırmak şeklinin tatbiki mümkün olabilir. Fakat her halikârda bu tevdiat paralarını hususî eşhasa, müdi olanlara veya olmayanlara ikraz etmek yoluna gidilmelidir. Posta Bankaları ka-

bil olduğu kadar basit gaye ve şekiller içinde işledikleri takdirde inkişaf etme ve faydalı olabilme şansına maliktirler. Esasen İngilteredeki Tasarruf Bankalarının diğer memleketlerdeki Tasarruf Bankalarına nazaran daha fazla inkişaf sistemlerinin ve memleketimizde 1711 sayılı kanunun müsbet netice vermemesinin sebebi de bu vaziyettir.

Yukarıdanberi verilen izahatı telhis edersek Posta Bankalarında toplanacak paraların plâse edileceği yerleri şöylece sıralayabiliriz:

İlk teessüs senelerinde :

- 1 — Muayyen bir miktarın Bankalara vadesiz olarak yatırılması.
- 2 — Mütebaki miktarın Devlet tahvilâtına yatırılması.

Müteakip senelerde.... :

- 1 — Muayyen bir miktarın Bankalara vadesiz olarak yatırılması,
- 2 — Mütebaki miktarın bir kısmının Devlet tahvilâtına, hususî idare Belediye menkul kıymetlerine, İktisadî Devlet Teşekküllerine ait tahvilâta yatırılması ve bir kısmının vadeli olarak Bankalara tevdi veya ikrazı.

Yurt İmarının en esası temeli

İLLER BANKASI

Kapital : 200.000.000 T.L.

1. Banka işlemleri :

Mevduat : Her türlü ticaret ve tasarruf mevduatını en müsait şartlarla kabul eder.

Kredi : Müşterilerine uygun şartlarla ticari krediler sağlar. Teminat mektupları verir.

Sigorta : Gerek Özel İdare ve Belediyelere, gerek özel ve tüzel kişiler ve ticari firmalarınanana en müsait ve en emin şartlarla sigorta işlerine delâlet eder.

2. Harita, plân ve etüdler :

Köy, kasaba ve şehirlerin imarı için gereken harita, plân projeleri ve bunlara ait keşif ve etüdüleri yapar ve yaptırır.

3. Yapı işleri :

Bankanın kurucu ortakları olan Özel İdarelerle Belediye ve Köy İdarelerinin tesis ve yapılarını yapar, yaptırır ve kontrol eder.

4. Makine ve âletler temini :

Kurucu ortak idarelere yurt içinden ve dışından makina, âletler sağlar. Bunların muayenelerini yapar. Montajlarını kontrol eder.

Banka Muhasebesi ve Bilânçoları

Yazan: Hikmet KEYMAN

A — Giriş:

Banka işletme muhasebesi ve bilânçolarını, kendi öz tâbiriyle Banka Muhasebesi ve bilânçolarını, ihtisas muhasebesi ve bilânçoları içinde en önemli branşlardan biri olarak saymak yerinde olur.

Banka bilânçoları, kendilerinden ziyade hitap eylediği geniş halk zümresini ve topyekûn memleketi ciddiyet ve ehemmiyetle alâkadar eylediğinden, bankalar halka ve memlekete sıhhat ve samimiyet şartlarını cami vazih bir bilânço arz ve takdim eylemek zorundadırlar. Ve banka bilânçoları formülü bankacılarla vazi' kanun için uğraşılacak ehemmiyetli bir konu olmuştur.

Halkı ve iş erbabını, bankaların bilânçolarından ayrıca çalışma sistem ve şartları da ziyadesiyle alâkadar eyler. Zira bankaların, hemen ekseri servislerinin faaliyeti, müşterilerle temas halinde veya müşterilerin huzurunda cereyan eylediğinden, faaliyet ve hizmet tarzı itibariyle müşterilerini ve iş erbabını her bakımdan tatmin edecek bir kolaylık ve süratle çalışması elzemdir.

İşte bu sebeplerle rasyonellik prensibine göre bütün ticarî işletmelerin teşkilât ve çalışmasında esas olan; sıhhat, sürat ve ucuzluk kaideleri, banka muhasebesinde bir kat daha ehemmiyet kazanmış ve yer almıştır, demek doğru ve isabetli olur.

Rasyonelasyonun bürolara tatbiki düşünülürken bu sahaya evvelâ bankalar kanaliyle girilmiştir. Birinci Dünya Harbinden sonra büyük bir revaca mazhar olmuş olan rasyonelasyon dünya memleketlerinin hemen hepsinde yeni girdiği bankacılık cihazının baştan organize edilmesi hususundaki ilâhata yol açarak bu konuda geniş bir hareket ve teşebbüse geçilmiştir.

Belirttiğimiz sebepler dolayısıyla bu defa da, «Banka Muhasebesi ve bilânçoları» nı bu sahadaki etüdlerimizde değerli bir

mevzu olarak seçmiş bulunuyoruz. Aşağıda, banka muhasebe ve organizasyonunun bünye ve mekanizmasını ve bilhassa bir bankanın muhtelif servisleri arasındaki hesabi sirkülasyonunu ve toplu olarak başta ticaret bankaları olmak üzere çeşitli banka bilânçoları formül ve hususiyetlerini yazımızın müsaadesi nisbetinde ortaya koymaya ve açıklamaya çalışacağız.

B — Banka Muhasebesi: (1)

1 — Tarifi ve hususiyetleri: Banka muhasebesi banka işletmelerinin hesap ve defter sistemlerini ve tatbikat tarzlarını mütalâa eyleyen bir «İhtisas Muhasebesi» dir.

Banka muhasebesi diğer işletmeler muhasebesine nazaran daha basit ve kolaydır. Çünkü, banka muameleleri karışık kıymet hareketlerini ve istihalelerini intağ eyleyen mürekkep bir faaliyet safhası arz etmez. Ve sanayide olduğu gibi bir maliyet muhasebesini de ihtiva eylemez.

Bankaların faaliyetlerinde devreyledikleri sermaye unsuru, para ve parayı temsil eyleyen kıymetli evrak ve senetlerdir. Ve bunlar maddî bir istihaleye de mâruz bulunmadıklarından hareketleri daima para tutarlarıyla ve muayyen rakkamlarla kayıt ve irae olunur.

Belirtilen faaliyet tarzına göre, bankalarda bir yandan, öz sermaye ve yabancı sermaye (mevduat) olarak para halinde toplanan kaynaklar (para stokları) teşebbüslere muayyen bir faiz mukabilinde kredi halinde kiralananarak, alacak haline inkilâp eder. Ve bu alacaklar tekrar para olarak tahsil edilir ki bu muamele ve hareketlerin muhasebesi kasa, sermaye ve borçlu ve alacaklı şahıs hesaplarında para giriş ve çıkışlarının ve aralarındaki borç ve alacakların kayıt ve iraesinden ibarettir. Mevduat ve kredi muamelelerinde verilen ve alınan faizler de doğrudan doğru-

(1) İktisat ve Ticaret Ansiklopedisi cilt 2. sahife 257.

ya netice hesaplarına geçirilir. Diğer yandan, bankalar kaynaklarını (para stoklarını) kambiyo ve kıymetli evrak alım ve satımına da yatırır. Bu muamelelerin muhasebesi de, ticaret muhasebesinde olduğu gibi, bu kıymetlerin miktar ve hareketlerinin ve alım ve satımından doğan kâr veya zararların kıymet ve alım ve satım hesaplarına kayıt ve neticelerin çıkarılmasına münhasırdır.

Bankalarda masraf ve maliyet meselesine gelince: Bankalar faaliyetlerine müteallik bütün masraf ve gelirini doğrudan doğruya netice hesaplarına geçirirler. Bu mekanizmaya göre umumî masraflar yekûnu tesbit edilen esas ve nisbetler daire sinde muamele nevelerine göre muhasebe harici, tahlil, tasnif ve tevzi edilerek her bir muameleye ve paraya isabet eyleyen masraf miktarı bulunup, banka muamelelerinin adedleri ve kıymetleri itibariyle tahmini maliyet bedelleri hesap ve istihraç olunur ki gerek bu hesap tarzı, gerek masraf nevelerinin mahdut ve muayyen oluşu banka muhasebesinde maliyet hesaplan-

ması da diğer işletmelere nazaran basit bir hale getirmiştir.

II — Muhasebenin organizasyonu:

I — Hesap Plânı: Banka muhasebesi teori ve tekniğine ve memleketimizde müesseses sistemine göre bir bankanın muhasebe hesap plânında bulunacak hesapların başlıcaları aşağıdaki hesap nomanklâtüründe gösterilmiştir.

Nomanklâtürde hesaplar üç sıra üzerinden tertip ve taksim edilmiştir.

a) Birinci sıra hesaplar, bilânço hesaplarıdır. Bankanın bilânçosunda yer alır ve aynı gruba ait muhtelif defteri kebir hesaplarını ihtiva eyleyen bir grup hesabıdır.

b) İkinci sıra hesaplar, defteri kebir hesaplarıdır. Bu hesaplar defteri kebirde yer alan aslı hesaplarıdır.

c) Üçüncü sıra hesaplar, defteri kebir hesaplarının tali partileri ve bunların teferruat hesaplarıdır. Yardımcı defterler de partiler halinde tefrik ve tertip edilerek aylık muhasebe envanterleriyle muhteviyatları tesbit ve kontrol edilir.

I — AKTİF

1 — Kasa ve bankalar

1 — Kasa

1 — Türk lirası

2 — Altın ve gümüş

3 — Ecnebi paralar (Eftaktif)

4 — Tahsil olunacak kuponlar ve çekler

2 — Yoldaki paralar.

3 — Bankalar:

1 — Merkez Bankası.

2 — Dahilî bankalar.

3 — Haricî bankalar.

2 — Kanunî karşılıklar kasası....

4 — Kanunî karşılıklar kasası:

1 — Munzam karşılıklar. M. Ky.

2 — İleride muhtemel zarar karşılığı kıymetler...

3 — İhtiyat akçesi K. kıymetler.

3 — Senetler cüzdanı

5 — Senetler cüzdanı (Türk lirası):

1 — İskonto edilen senetler.

2 — İştira edilen senetler.

6 — Senetler cüzdanı (Ecnebi. P.)

- 4 — R porlar.....
- 5 — Esham ve tahvilât cüzdan...
- 6 — Borçlu cari hesaplar .....
- 7 — Rehinli avanslar .....
- 8 — İştirakler.....
- 9 — Muhtelif hesaplar .....
- 10 — Sabit kıymetler .....
- 11 — Kabul ve kefaletten borçlular..
- 12 — Nâzım hesaplar .....
- 7 — R porlar.
- 8 — Esham ve tahvilât cüzdanı:
1 — Hazine bonoları.
2 — Diğer esham ve tahviller.
- 9 — Borçlu cari hesaplar:
1 — Açık krediler.
2 — İmza mukabili krediler.
3 — Munzam teminath krediler.
- 10 — Rehinli avanslar:
1 — Emtia ve vesaik M. avans.
2 — Senet mukabili avans.
3 — Esham ve tahvilât M. avans.
4 — Sair kıymetler M. avans.
- 11 — İştirakler:
1 — Ticari teşebbüsler.
2 — Sinaî teşebbüsler.
3 — Bankalar.
4 — Sair teşebbüsler.
- 12 — Takipteki alacaklara.
- 13 —  r k alacaklar.
- 14 — Tahsil olunacak gayri menkul satış taksitleri.
- 15 — Muhtelif borçlular.
- 16 — Muvakkat ve mutavassıt borçlular.
- 17 — Merkez hesabı carisi.
- 18 — Kambiyo vaziyeti.
- 19 — Menkul kıymetler:
1 — Büro makineleri.
2 — Kasa ve dolaplar.
3 — Mefruřat.
- 20 — Gayri menkuller:
1 — Hizmet binaları.
2 — Tasfiye olunacak gayri menkul-
ler.
3 — İlk kuruluş masrafları.
- 21 — Kabul ve kefaletten borçlular:
1 — Cirolarımız.
2 — Kefaletlerimiz.
3 — Akreditifler.
- 22 — Nâzım hesaplar:
1 — Tahsil senetleri.
2 — Teminat senetleri.
3 — Diğer kıymetler.
- 23 — Umumî masraflar.

II — PASİF

- 1 — Tediye emirleri
- 2 — Tasarruf mevduatı
- 3 — Alacaklı cari hesaplar
- 4 — Bankalara taahhütlerimiz
- 5 — Muhtelif hesaplar
- 6 — Karşılıklar ve ihtiyatlar
- 7 — Sermaye
- 8 — Netice hesabı
- 9 — Kabul ve kefaletten alacaklılar
- 10 — Nâzım hesaplar
- 1 — Ödenecek çekler.
- 2 — Ödenecek havaleler.
- 3 — Vâdesiz tasarruf mevduatı.
- 4 — İhbarlı tasarruf mevduatı.
- 5 — Vâdeli tasarruf mevduatı.
- 6 — Alacaklı cari hesaplar:
  - 1 — Bankalar.
  - 2 — Ticari cari hesaplar.
  - 3 — Resmî daireler C. H.
  - 4 — Diğer cari hesaplar.
- 7 — Bankalara taahhütlerimiz:
  - 1 — Merkez Bankası.
  - 2 — Diğer bankalar.
- 8 — Muvakkat ve mutavassıt alacaklılar.
- 9 — Muhtelif alacaklılar.
- 10 — Merkez hesabı carisi.
- 11 — Kambiyo vaziyet hesabı.
- 12 — Karşılıklar:
  - 1 — Çürük alacaklar karşılığı.
  - 2 — Amortismanlar.
  - 3 — Fevkalâde zarar karşılığı.
- 13 — İhtiyatlar:
  - 1 — İleride vukuu muhtemel zarar karşılığı.
  - 2 — Kanunî ihtiyatlar.
  - 3 — Fevkalâde ihtiyatlar.
- 14 — Sermaye.
- 15 — Kambiyo alım satım hesabı.
- 16 — Muvakkat kâr ve zarar hesabı.
- 17 — Kat'i kâr ve zarar hesabı.
- 18 — Kabul ve kefaletten alacaklılar:
  - 1 — Cirolarımız.
  - 2 — Kefaletlerimiz.
  - 3 — Akreditifler.
- 19 — Nâzım hesaplar.:
  - 1 — Tahsil senetleri.
  - 2 — Teminat senetleri.
  - 3 — Diğer kıymetler.

2 — Defter Sistemi: Bankalarda uygulanacak defter sistemi, kaideten bankanın cesametine tâbidir.

Rasyonalizasyonun bürolara da teşmil ve tatbiki, muameleleri kesafet ve mürekkep peyda etmiş olan bankalarda büyük bir revaç görmüştür. Bu sebeple banka muhasebe organizasyonunda büyük rasyonalizasyon hareketleri başlamış ve bu çalışmalar sonunda, evvelâ muamele fişleriyle başlayan islâhat, muamele fişlerinin kombine emprime usulüne kalbi, defterlerin föymobil haline getirilmesi ve nihayet el emeği yerine makine tatbikatı halinde tecelli ederek bu sahada büyük bir terakkiye varılmıştır. Ancak makine tatbikatı, muhasebe maliyet masrafını arttırdığından, orta ve küçük bankalar için iktisadî değildir. Bu gibi bankalarda yalnız kombine emprime ve müteharrik yapraklı defterler ve yazı makineleri tatbiki maksadı temine kâfidir.

Bankalarda muhasebe organizasyonunun ve hesap işleminin esası, iş bölümüyle tâyin ve tesbit edilir. Buna ait şemada gösterildiği üzere, banka muamelelerinin ifası, muhtelif servislerde cereyan eylemektedir. Muhasebe kadrosunda, muamele servisleri ayrı bir grup teşkil etmekte ve muhasebe servisi de müstakil bir servis halinde kalmaktadır. Ve her bir servis, ifa edilen muamele nevelerine göre, muhtelif seksiyonlara ayrılır. Ve bir seksiyon da büro ve gişelere bölünür. Muhasebe servisinin müşterilerle teması olmadığından yalnız seksiyonlara ayrılır.

Müşterilerin, bizzat ve gişelere müracaat suretiyle veya mektup, telgraf ve telefonla vâki emirleri taallük ettiği servislerde ifa olunur. Banka muamelelerinin muhasebe safhaları berveçhiatidir:

a — Muamele fişleri: müşterilerin emirleri üzerine servislerde ifa edilen her bir muamele, evvelâ gişe memurları tarafından muamele fişleriyle tesbit olunur. Bu fişler pikür esasına göre, tertip olunmuş olduğundan bir muameleye ait (römiz mektubu, tediye fişi, dosya fişi, irsal mektubu v. s. gibi) bütün vesikalar bir arada

ve makineyle çıkarılır. Badehu çıkarılan vesikalar ayrılarak alâkalı servis ve kısımlara sevkedilir.

b — Yardımcı kayıtlar: Her servis ve seksiyonunda büro memurları tarafından, hesap nomanklâtüründe gösterilen defteri kebir hesapları ve partileri itibarıyla yardımcı kayıtları tutulur. Ve bu defterlere muamele fişlerinden geçilir.

c — Primanotalar (Kayıdlerin Temerküzü): Büyük bankalarda klâsik yevmiye defteri tutulması kabil olamadığından günlük muamelelerin temerküzü merkeziyet sistemine dayanan primanotalarla yapılır. Bu suretle her bir defteri kebir hesabına ait muamele, servislerinde muamele fişlerinden zimmet ve matlûp esasına göre tertip olunmuş; nakit ve mahsup yapraklarına ayrılmış primanotalara geçirilerek her bir hesabın günlük harekâtı nakit ve mahsup olarak ayrı ayrı tesbit edilir. Bundan sonra hesapların nakit ve mahsup harekâtı, hesap sırasıyla primanota icmalinde birleştirilerek muamele gören hesapların günlük harekât ve muhtevaları ve yevmiye kaydının esası tesbit edilir.

ç — Umumî muhasebe kayıtları: Primanota icmalleriyle tesbit edilen günlük muamelât, umumî muhasebede kanuni yevmiye defterlerine mürekkep bir maddeyle yazılır. Ve yevmiye defterinden de defteri kebire geçirilir. Mizanlar ve bilançolar çıkarılır. Ve muamelât servisleriyle günlük ve aylık olarak esas ve yardımcı kayıtlar arasında mutabakat kontrol ve tesis edilir. Bu servis ayrıca servislerde vaziyetleri tutulan muhtelif cari hesapların ikinci kayıtları tutulur; faizleri hesap ve kontrol edilir; müşterilere gönderilecek hesap hülâsaları çıkarılır.

Anlatılan mekanizmaya göre, bankaların defter sistemi merkeziyet sistemine istinat eylemektedir.

Muamelât servislerinde tutulan, primanotalar hususî yevmiyeleri yardımcı defterlerde hususî defteri kebirleri teşkil etmekte ve muamelât servisleri kayıtlarının heyeti umumiyesi husus' muhasebe ve kayıtlarını vücuda getirmektedir.

Umumi muhasebe servisinde tutulan yevmiye ve defteri kebir kayıtları da umumi muhasebe ve kayıtlarını teşkil eylemektedir.

Bu mekanizma daha pratik bir tarza anlaşılacak için aşağıda şematik bir surette gösterilmiştir.

III — Başlıca banka muamelelerinin muhasebesi:

Başlıca banka muamelelerinin muhasebesi aşağıdaki örneklerle pratik bir şekilde gösterilmiştir.

1 — Ticari senetlerin iskonto ve iştirası veya tahsillerine tavassut işleri:

Senedler Cüzdanı (Iskonto)			
K a s a y a			
Muvakkat kâr ve zarara			
..... sayılı senedin iskontosu			
K a s a			
Senedler Cüzdanı (Iskonto)			
..... sayılı iskonto senedinin tahsili			
Nâzım hesaplar (Tahsil senedi)			
Nâzım hesaplara (Tahsil senedi)			
..... sayılı senedin tahsile alınması			
K a s a			
Muvakkat kâr ve zarara			
Alacaklı Cari hesaplar (T.S.)			
Tahsile alınan ..... sayılı senedin tahsili ve komisyonu tefriki			
Nâzım Hesaplar (Tahsil Senedi)			
Nâzım hesaplara (Tahsil senedi)			
Tahsil edilen ... sayılı senedin iadesi			

2 — Mütenevvi rehinler üzerine avans ve borçlu cari hesaplar açılması:

..... üzerine avans			
... sayılı müşteriye ..... mukabili yapılan avans			
Borçlu cari hesaplar			
... sayılı müşteriye ... çekile hesabından ödenen			
K a s a y a			
..... üzerine avans			
Borçlu Cari Hesaplar			
Muvakkat kâr ve zarara			
..... sayılı hesapların üç aylık faizlerinin hesaplarına tahakkuku			
K a s a			
..... üzerine avans			
Borçlu cari hesaplara			
..... sayılı müşterilerden borçlarına mahsuben yapılan tahsilât			

3 — Muhtelif nevi tevdiat ve alacaklı cari hesap muameleleri :

K a s a			
Vâdesiz tasarruf tevdiatına			
İtibarlı tasarruf tevdiatına			
Alacaklı cari hesaplara.			
Sayılı mudilerin yatırdıkları paralar			
Vâdesiz tasarruf tevdiatı			
İhbarlı tasarruf tevdiatı			
Alacaklı cari hesaplar...			
K a s a y a			
..... sayılı mudilerin hesaplarından çektikleri paralar			
Umumi masraflar			
Vâdesiz tasarruf tevdiatına			
İhbarlı tasarruf tevdiatına			
Alacaklı cari hesaplara			
... sayılı mudilerin hesaplarına sene sonunda tahakkuk ettirilen faizler			
K a s a			
Umumi masraflar			
Vâdeli tasarruf tevdiatına			
..... sayılı mudiden bir sene vâde ile yapılan tevdiat			
Vâdeli tasarruf tevdiatı			
K a s a y a			
..... mudinin ..... tevdiat bonosunun ödenmesi			

4 — Havale, çek, nakil :

K a s a			
Merkez h. c. ine			
Muvakkat kâr ve zarara			
Merkez h. c. si			
Ödenecek havalelere			
Ödenecek çeklere			
Ödenecek havaleler			
Ödenecek çekler			
K a s a y a			
Bir bankanın ..... şubesinin ..... şubesi üzerine aldığı havale ve sattığı çekin her iki şubedeki yevmiye yazıları			

Not : Müşteri hesaben emir verdiği takdirde kasa yerine borçlu veya alacaklı hesaplar zimmetlendirilir.

Borçlu cari hesaplar

Alacaklı cari hesaplara
Alacaklı cari hesaplar
Borçlu cari hesaplara
Muvakkat kâr ve zarara
Müşterilerin yekdiğeri lehine verdikleri nakil ve mahsup emirlerinin ve alınan nakil komisyonunun tahakkuku

Satın alınan ..... lik çekin tahsil için muhabir bankaya irsalinin tahakkuku

K a s a

Kambiyo alım satım h. na
B ..... na satılan Berklasbank üzerine keşideli ..... sterliglik çekin cari kurdan tutarı olarak tahsil edilen
Kambiyo vaziyet h.
Bankalar (Ecnebi muhabirler) e Sattığımız çek mudilinin nâzım kurdan kambiyo mevcudumuzdan düşülerek muhabirimize matlup kaydedilmesi dolayısıyla

5 — Akreditif ve kambiyo muameleleri :

Akreditifler h.

(Merkez Bankası)
Bankalar ..... a
Serbest mevduat
..... sayılı müşterimiz lehine Barkles Bank nezdinde açtırılan ..... Sterlinglik akreditifin ..... den muadili TL. sınıfın müşteri lehine Merkez Bankası serbest mevduat hesabımızdan mahsubu.

K a s a

Akreditiflere
Yukarıda açılan akreditifin % 30 marjı olarak müşterilerden tahsil edilen

Akreditifler

Muvakkat kâr ve zarara
Açılan akreditifin tahakkuk ettirilen faiz ve komisyonu

K a s a

Akreditiflere
Açılan akreditifin kapanması dolayısıyla tutarının müşteriden tahsili
Kambiyo alım satım h.

K a s a y a

..... Londra üzerine keşideli ..... Sterlinglik çekinin cari kurdan mübaya ve bedelinin ödenmesi dolayısıyla

(Ecnebi parası)
Ticari senetler İştirâ senetleri

Kambiyo vaziyet h. na

Satın alınan ..... lik çekin nâzım kurdan kambiyo mevcudumuzda tahakkuku
Bankalar (Ecnebi muhabirler)

(Ecnebi parası)
Ticari senetler İştirâ senetleri

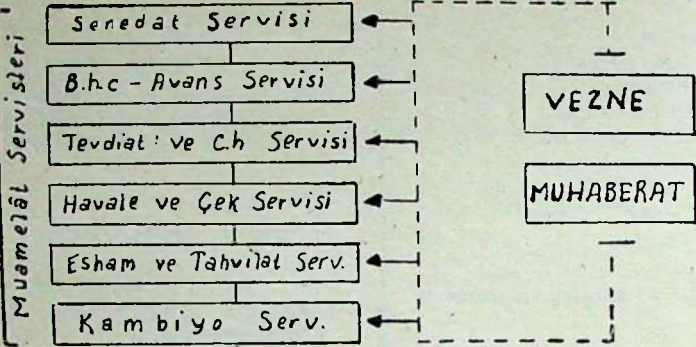
C — BANKALARIN BİLANÇOLARI :

1 — Banka Bilançolarının önemi ve memleketimizdeki mevzuat: Bankalar zati sermayelerinden ziyade tasarruf ve sermaye erbabının paralarını işleten işletmeler olmak itibarıyla, bilançolarının tanzim ve neşri bankalar için olduğu kadar, halk için de bir tetkik vasıtası olarak o derece önemlidir. Tanzim ve neşredilen banka bilançoları bankaların aksiyoneleri, idare meclisleri ve müdürleri için vaziyetlerini bilmek ve reklâm etmek imkânını verdiği gibi, halka da paralarını yatırdıkları bankaların durumu hakkında bir fikir edindirmeye yarar. Bundan başka, muhtelif bankaların vaziyet hülâsalarından çıkarılan ve toplanan umumî hülâsaların mukayesesi de memleketteki ekonomik ve konjonktür hareketleri hakkında faydalı malûmat verebilir. Bu suretle bankalarda bilanço tanzim ve neşri diğer işletmelerden çok ehemiyetli ve faydalıdır.

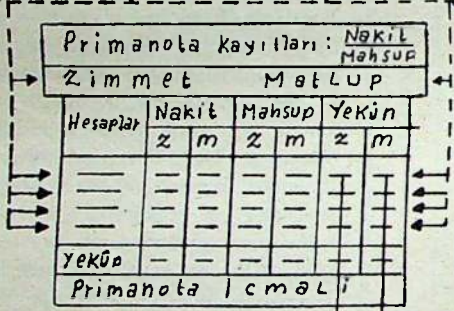
Bu sebeple bir çok memleketlerde kanunun vazii bankaların bilançolarının tanzim ve neşriyle alâkalanmış ve bankalara muayyen müddetlerde muayyen formülere uygun bilanço tanzim ve neşretmeğe mecbur tutmuştur.

Memleketimizde de 2999 sayılı bankalar kanunu mucibince (Md. 32) bankalar Maliye ve Ticaret Bakanlıklarınca müştereken tesbit edilen formüle, yani tip bilançoaya uygun bilanço tanzim etmeğe ve bilançolarını genel kurulun toplanma tarihinden

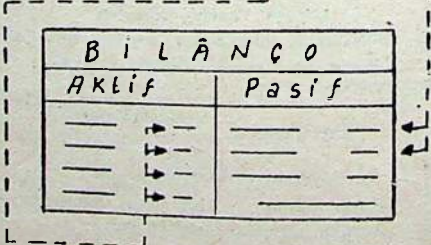
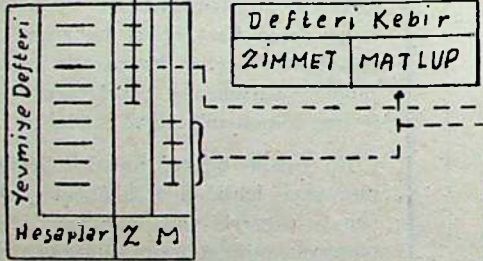
HUSUSİ MUHASEBE VE KAYITLARI

Muamele işleri: Nakil - Məhsup
Zimmet Matlup

UMUMİ MUHASEBE VE KAYITLARI

Defteri Kebir ve Yardımcı Kayıtlar Muhabakatı

itibaren bir ay içinde Maliye ve Ticaret Bakanlığına tevdi ve aynı müddet zarfında biri Resmî Gazete olmak üzere, iki gazete ile neşir ve ilâna mecbur tutulmuştur. Türkiyede şube açmış ecnebi bankalar da, tanzim ve neşir edecekleri işbu tip bilançolarda Türkiyeye tahsis edilmiş sermayelerini ve Türkiyedeki muamelelerini gösterirler. Aynı kanunun (37) inci maddesi bilançoların, hesap doğruluğu bakımından, bankaların şubeleriyle ve dahildeki muhabirleriyle hesap mütabakati elde etmeden, senelik bilançolarını kapatamayacaklarını tasrih etmiştir. Ecnebi memleketteki muhabirleriyle aralarındaki karşılıklı hesap vaziyetinin mütabakatine ait cetveller de bilançolarını tanzimden evvel tesbit etmek mecburiyetindedirler. Bankalar kanunu bilançoların hesap parası itibariyle Türk parası üzerinden tanzim edilmesini âmirir.

Banka Bilançolarının hususiyetleri ve tipleri:

Bankaların çalışma mevzularına göre ihtisaslaşmaları neticesi olarak, muhtelif sınıflara ayrılmaları ve muhtelif bankalar tiplerinin meydana gelmesi, bankaların bilançolarına hâkim olan müşterek ve umumi esaslar dışında, bankaların muhasebe hesap plânında ve bunun aksettği bilançolarında bankanın nevine ve tipine göre bir hususiyet doğurmuştur.

Bu bakımdan banka bilançoları:

- 1 — Ticaret Bankaları bilançoları,
  - 2 — Ziraat ve Emlâk Bankaları bilançoları,
  - 3 — İşbankaları bilançoları,
  - 4 — Merkez Bankaları bilançoları;
- gibi muhtelif tipler dahilinde gruba mütlâa edilebilir.

Tanzim edilecek banka bilançolarının tertip ve tasnifi sureti umumiyede muhasebe ve bilanço tekniği kaidelerine tabidir. Bununla beraber, bankacılık vadele- rin tanzimi sanatı olduğundan, bilanço kalemlerinin aktifte disponibilitate ve paraya tahvil kabiliyetlerine ve pasifte ise, ekziji-

bilite derecelerine göre sıralanmalarına behemehal dikkat ve riayet edilmelidir. Bundan mâada bilanço kalemlerinde - birinci sıra - bilanço hesaplarının sukontlarını teşkil eyleyen - ikinci sıra - defteri kebir hesaplarını veya tasnifli bakiyelerini göstermek doğru ve lüzumlu bir keyfiyettir. Bu suretle bilanço kalemlerinin likidite ve ekzijibilite derecelerinin ve aralarındaki nisbetin alelmüfredat müşahade ve mukayesesi kabil olacağı gibi, bilhassa muhtelif borçlular ve alacaklılar hesapları kalemi içindeki, tahsilleri gecikmiş veya meşhük bir hal almış hesapların ve donmuş kredilerin gizlenmesi de kabil olamaz.

1 — Ticaret Bankaları Bilançoları:

Ticari bankacılık işlemleriyle alekser her banka meşgul olduğundan, banka muhasebe ve bilançosunun esası bu tip bankalarda vücade gelmiştir. Ticaret bankalarındaki hesap sislemi ve bilanço tipi -özel hesaplar hariç- diğer bankaların da hesap sisteminin ve bilanço tiplerinin esasını teşkil ettiğinden, örnek olarak bir ticaret bankası bilançosu verilmiştir. Ve bu bilançonun tertip ve tasnifinde yukarıda mevzubahis edilen prensiplere de riayet edilmiştir.

Banka bilançolarının açıklık ve tertip itibarile en fazla önem verilecek olanlarından biri hiç şüphesiz ki, Ticaret Bankaları bilançolarıdır. Bu bilançolar, gerek hesap, gerek mahiyet itibarile diğer bütün banka neveleri bilançolarına esas teşkil ettiklerinden, bu bakımdan da ehemmiyet arzederler.

Ticaret Bankaları bilançoları tertip ve tanzim bakımından büyük bir dikkat ve itina ile meydana çıkarılmalıdır. Bilhassa bilanço tetkik ve tahlillerine imkân vermek vasfı burada çok mühimdir.

Bilançolarda görülen hesaplar muayyen bir zamanda o hesabın genel durumunu göstermek suretile bu hususta fikir edinmeyi sağlamaktadır.

(2) İktisat ve Ticaret Ansiklopedisi cilt: 2, sahlfe: 248.

2 — Ziraat ve Emlâk Bankaları Bilânçoları:

a) Ziraat Bankalarının hususî iştegal mevzuları olan zirai işleme ve toprak kredilerinin özel hesapları:

1 ci sıra (bilânço) h. ları	2 ci sıra (D. K.) h. ları
Muhtelif teminatlı Zirai Krediler.....	— Müstahsil kefaletli İşletme kredileri. — Zirai Demirbaşlar mukabili donatma kredileri. — Arazi ve tesisat mukabili arazi ve imar kredileri. — Zirai mahsuller M. krediler;

hesaplarıdır.

b) Emlâk Bankalarının hususî iştegal mevzuları olan imar için yapılan ikrazlara ait özel hesapları:

İpotek mukabili ikrazlar:	— Arazi ve arsalar üzerine ikrazlar. — İnşaat üzerine ikrazlar. — Bina ipoteki mukabili ikrazlar.
---------------------------	---

hesaplarıdır.

c) Gerek Emlâk, gerek Ziraat Bankalarının uzun vadeli ikrazlarının kaynaklarını sağlamak maksadıyla tahvil çıkarılması mukabili yaptıkları istikraz hesapları da:

- Tahvilât sahipleri.
- Fonsiye tahvilleri.
- Tahsilât primi.
- İhraç primi.
- Tahvilât amortismanı.
- Tahvilât faizleri

hesaplarıdır.

3 — İş Bankaları Bilânçoları:

İş Bankalarının muhtelif işletmelerin kurulması ve idaresi gayesiyle yaptıkları çeşitli malî iştiraklere ve memleketimizdeki (Sümerbank ve Etibank) sanayi ve maadin bankalarının teşkilât, çalışma sistemine göre, bu tip bankaların özel hesapları şunlardır:

1 nci sıra (Bilânço) h. ları:	2 inci sıra (D.K.) h. ları:
Mali iştirakler.	Ticarî işlemler Sinaî işletmeler Diğer işletmeler Müesseseler. İşletmeler. Bitmemiş tesisler.
Müessese ve işletmelere yatırılan sermaye.....	

4 — Merkez Bankaları Bilânçoları:

Merkez Bankalarının hususî vazife vefonksiyonları dolayısıyla yaptıkları işlemlere ait olarak açtıkları başlıca özel hesaplar şunlardır:

- Tedavüldeki banknotlar.
- Banknot karşılığı:
  - Sikke ve külçe altın.
  - Ecnebi dövizler.
- Muhtelif Tevdiat:
  - Azâ bankalar tevdiatı.
  - Hazine tevdiatı.
  - Diğer idareler tevdiatı
  - Bankalar ve diğer tevdiat.
- Muhtelif ikrazat ve avanslar:
  - Hazineye avans.
  - Azâ bankalar avans
  - Diğer avanslar.
- Döviz Borçları:
- Döviz Taahhütleri.

Yazımızı bitirirken, bilhassa şu noktaya da temas ve işaret eylemeği yerinde buluyoruz: Yukarıki örnek bilançoda, bizdekile bağlı kalınmıyarak, aktif, disponiblite ve paraya tahvil kabiliyetine; pasif ise, ekzyiblite derecesine göre ve ödenecek pasifle ödenmiyecek pasif birbirinden ayrılarak tertip ve tanzim olunmuş ve bu değişik formülle bilançolar da likidite derecelerinin, tetkik ve tahliline imkân vermek ve bu mühim meseleyi kolaylaştırmak maksat ve gayesi istihdaf olunmak suretile bazı memleketlerde olduğu gibi, bu noktadan ideal bir tip yaratılmak istenmiştir.

Halbuki bizim bilanço formülümüzde, pasif tablosu, derecelere de pek riayet olunmıyarak başka ödenmiyecek ve arkasına da ödenecek pasif alınmak suretiyle tertip ve tanzim olunmuştur.

Yukarıda ortaya koyduğumuz prensipler mülâhazasıyla bizim çizdiğimiz formülü vadelerin tanzimi sanatı olarak mütalâa olunan bankacılıkta, bilançolarının da bu ışık altında okunmasını kolaylaştırmak bakımından da maksada daha uygun saymak isabetsiz olmaz sanırız.

Bu sebeplerle, hükümetce hazırlanmakta olan Bankalar Kanunu sırasında banka bilanço formülünün de yeniden tetkik olunup, şeklen yeni ve rasyonel bir karara bağlanmasının muvafık olacağı düşünce-sindeyiz.

BİBLİYOGRAFYA:

Encyclopedie de Banque et de Bourse Revue de Banque

Larousse Commercial Illustre

Eugène Léautey, Albert Leseurre. Comptabilité de Banque et de Bourse:

René Daleporte. La Banque.

Eléments de Comptabilité Financière Publiés par un groupe de Professeur.

La Comptabilité: (Revue Mensuelle de techioue comptable.)

TİCARET BANKALARI BİLANÇO ÖRNEĞİ

AKTİF

PASİF

Kasa ve Bankalar		Tediye Emirleri	
— Kasadaki paralar		— Ödenecek çekler	
— Yoldaki paralar		— Ödenecek havaleler	
— T. O. Kuponlar ve çekler		Alacak e.h. lar ve Mevduat	
— Merkez Bankası (S.M.)		— Bankalar	
— Diğer Bankalar		— Ticari cari hesaplar	
Kanunî Karşılıklar Kasası		— Tahsilât h. ları ve diğer h. lar	
Senetler Cüzdanı			
— (3) aydan az vadeliiler		— İbrazlı tasarruf H. ları	
— (3) ay ve diğer vadeliiler		— Preavili hesaplar	
Raporlar		— Vadeli mevduat	
— Döviz üzerine			
— Esham ve tahvilât üzerine		Bankalara Taahhütler	
Esham ve Tahvilât Cüzdanı		— Merkez Bankası	
— Borsada kote olanlar		— Diğer Bankalara	
— Borsada kote olmıyanlar		Muhtelif hesaplar	
Rehinli Avanslar		İhtiyatlar ve Karşılıklar	
— Emtia ve vesaik üzerine		Sermaye	
— Esham ve tahvilât üzerine		Kâr	
— Sair kıymetler			
Borçlu Cari Hesaplar			
— Açık krediler			
— Karşılıklı krediler			
Muhtelif Hesaplar			
— Takipteki alacaklar			
— Çürük alacaklar			
— Diğer hesaplar			
Sabit Kıymetler			
— Menkuller			
— Gayrimenkuller			
— İlk kuruluş masrafları			
— Zarar			
Y e k û n		Y e k û n	
Nazım Hesaplar			
— Cirolarımız			
— Kefaletlerimiz			
— Diğer nazım hesaplar			

MASRAF ve ZARARLAR (Harcama lar)		GAYRÎ SARÎ KÂRLAR: (Hasılât)	
Ödenen Faiz ve Komisyonlar	—	Açılan Kredilerden Alınan Faiz ve Komisyonlar:	—
Umumî Masraflar:		a — Senetler Cüzdanından	—
a — Personel Masrafları	—	b — Cari Hesap ve Avanslardan	—
b — Büro Masrafları	—	c — Diğer İşlemlerden	—
c — Vergi ve Harçlar	—	Banka Hizmetlerinden Alınan Ücret ve Komisyonlar	—
ç —	—	Eşham ve Tahvilât Cüzdanı Gelirleri	—
d — Diğer Masraflar	—	Kambiyo Kârları	—
Amortisman ve Karşılıklar	—	İştirâk ve Müesseseler Kârları	—
Muhtelif Zararlar	—	Muhtelif Kârlar	—
	—		—
DEVRE KÂR	—	DEVRE ZARARI	—
	—		—
TOPLAM	—	TOPLAM	—
	—		—
	—		—

Vesikalı Kredilere Dair Beynelmîlel Örf ve Âdetler

Yazan: P. F. Swart, Jr. Çeviren: Turhan Tunay

Genel olarak «Milletlerarası Kaideler» olarak tanınan Vesikalı Kredilere dair Beynelmîlel Örf ve Âdetlerin Viyanada toplanan Milletlerarası Ticaret Odasının Yedinci Kongresi tarafından 1933 de tesbitini takip eden seneler zarfında mezkûr kaideler, ondokuz memleket tarafından kabul edilmiştir. Bu ondokuz memleket, vesikalı akreditiflere müteallik açış, senet iştirası ve tediye muamelelerinde mezkûr kaideleri ziyadesiyle faydeli bulmuşlardır. Bununla beraber bu kaideleri resmen kabul etmemiş memleketler dahi bunları bir rehber olarak kullanmışlardır ki, bu da bunların sağladıkları faydayı teyid eder.

Akreditiflere müstenid vesaikle ilgili muamelâtta milletlerarası yeknesaklığın, yalnız akreditif işleri ile iştigal eden bankalar için değil ve fakat aynı zamanda kendi namlarına akreditif açılan banka müşterileri ve kredi lehdarları için de sual götürmeyecek surette maddî faydası mevcuttur.

Hususiyetle bu kaideleri kabul eden memleketlerdeki bankalar için kendi müşterileri ve akreditif lehdarlarını mezkûr kavaidin mealinden haberdar kılmak müted olduğu gibi, bu bankalar tarafından açılan akreditiflere aşağıdaki şekilde bir ibarenin derci de âdettir: «Hilâfî serahatan beyan olunmadıkça işbu kredi Milletlerarası Ticaret Odasının Yedinci Kongresi tarafından tesbit edilen Vesikalı Kredilere dair Beynelmîlel Örf ve Âdetlere tâbidir.» «Kendilerine bu malûmatın temini suretiyle hem alıcılar ve hem de kredi lehdarları, talep edilen veya kabul oluncak vesikaların cinsi ve aynı zamanda bilfarz «Aşağı yukarı», «Takriben» ve daha bir takım benzerleri gibi tâbirlerin tefsiri hakkında tam bir bilgi edinirler ki, bütün bunlar, vesaikin ibraz edilmesine rağmen tediye edenin elde edilmesindeki güçlük ve teahhür veya alıcılar, satıcılar ve ban-

kalar arasındaki suitefsir imkânlarını azaaltırlar

Diğer memleketlere nazaran tatbikatta Birleşik Amerikada mevcut bazı farklar dolayısıyla sözü edilen kaideler Amerikan bankalarınca «Rehber Hükümler» namıyla yadedilen mezkûr fark ve teamüllerin tasrihi suretiyle kabul edilmişti. Bunlar yedi maddeden ibarettir ve Birleşik Amerika bankaları tarafından tesis olunan akreditifler yukarıda zikrodilen ve 18 azâ memleket tarafından kullanılan ibare yerine aşağıdaki şerhi taşırlar: «Hilâfî serahaten beyan olunmadıkça işbu kredi, rehber hükümler ile Milletlerarası Ticaret Odasının Yedinci Kongresi tarafından kabul edilen Vesikalı Kredilere dair Beynelmîlel Örf ve Âdetlere tabidir.»

Mevzuu bahis kaidelerin Viyana'da kabulünden bu yana geçen 18 yıl zarfında beynelmîlel ticarete ait bir kısım âdetlerde ya tamamen yeni veya eskilerin tahavvülü şeklinde tezahür eden bir takım gelişmeler vukua gelmiştir. Bu hal ötedenberi muhtelif memleketlerde tatbik edilegelen mezkûr kaidelerin, mevcut örf ve âdetlerin bu günkü durumları ile kaideleştirilmeleri maksadıyla muhtelif memleketler arasında yapılacak müzakereler marifetiyle yeniden gözden geçirilmesini mucip olmuştur. Beynelmîlel Ticaret Odasının 1950 yılında ve 1951 in Mart ayında Paris'te aktedilen toplantılarında mezkûr kaidelerin revizyonuna mütedair muhtelif teklirfler müzakere olunmuştur.

1950 yılının Kasım ayında Nevyork şehrinde aktolunan Millî Dış Ticaret Kongresi esnasında, Avrupalı bankacılardan mürekkep bir grup, Avrupa İktisadî İşbirliği Teşkilâtı, İktisadî İşbirliği İdaresi Plânı dolayısıyla Birleşik Amerikayı ziyaret etmiş ve burada buldukları müddetçe de mezkûr kaidelerin müzakere mevzuu edildiği müteaddit toplantılar yapılmasına imkân hasıl olmuştur. Bu grupa dahil ban-

kaçılardan bir kısmının sözü edilen kaide-leri kabul eden ve bir kısmının da etmeyen memleketlere mensup bulunmaları, bu toplantıda, geniş bir müzakereye ve her grupu temsil eden çeşitli memleketlere mensup muhtelif bankacıların görüşlerinin açıklanmasına vesile vermiştir.

Beynelmilel Ticaret Odasının geçen Mart Paris'te aktolunan içtimasında, Amerikan bankacılarınca hazırlanıp, «Broşür 82» başlığı altında toplanan hali hazır kaidelerin revizyonunu istihdaf eden bir teklif tetkike arz olunmuştu. Buradaki müzakereler sonunda Birleşik Devletler tasarısı bazı tadilâta uğramış ve bir yenisi hazırlanmıştı.

1951 yılının Mayıs ayı içerisinde Colorado Spring'de aktolup, bir çok Kanadalı bankacıların da iştirak ettiği Dış Ticaret Bankacılar Birliğinin senelik içtimasında, Mart ayındaki Paris toplantısında tehassül eden revizyon keyfiyeti gözden geçirilmiş ve aynı mesele Nevyork'taki Harici Bankacılık Komitesi tarafından da müzakere edilmiştir. Malûmaten söyleyelim ki, Birleşik Amerikada haricî muamelâta iştigal eden bankalardan kısmı azamî bu Dış Ticaret Bankacılar Birliğinin azâları arasındadır ve «Associate» üyelerden büyük bir kısmı da, Birleşik Devletler haricindeki memleket bankalarını temsil ederler. Nevyork'taki Harici Bankacılık Komitesi ise, belli başlı Nevyork bankalarından başka, Boston ve Filâdelfiya bankalarını da ihtiva eder ve bunların ekserisi aynı zamanda Dış Ticaret Bankacılar Birliğinde üyesidirler.

Portekiz'in Lizbon şehrinde 11 - 16 Haziran 1951 tarihleri arasında aktolunan Beynelmillel Ticaret Odasının 13 üncü Kongresinin bankacılık ve ticarî teamüllerin standardizasyonuna dair içtimasına Birleşmiş Devletler murahşas heyeti başkanı olarak iştirak etmek şerefine nail oldum. Kongrede hemen hemen 30 memleket temsil edilmekteydi ve 13 Haziran sabahı yapılan bir toplantıda mevzu bahis kaideler müzakere edildi. Bu toplantıda, halen bu kaidelere katılmamış memleketlerle beraber âzâ memleketlerden kısmı aza-

mı tabiatıyla temsil edilmiş ve Mart ayında Paris toplantısında ortaya atılıp yukarıda mevzu bahis edilen revizyon tasarısı etrafiyle müzakere edilmiştir. Bu arada bazı ufak tefek tadilât teklifinde bulunulmuş ve tasarı bu tadilâtlarla kabul edilmiştir. Yeni kaidelerin, Beynelmillel Ticaret Odasının 13 üncü Kongresine dair Broşür 151 namı altında, 1. Ocak. 1952 tarihinden itibaren yürürlüğe girmesi mukarrerdir.

Zanederim ki, akreditiflere müstenid ve saikle ilgili muamelelerdeki yeknesaklığın sadece bu kredileri açan, konfirme eden, iştirak ve ödemeyi yapan bankalar için değil ve fakat kendi namlarına akreditif açılan mezkûr bankaların müşterileri ve kredi lehdarları için de söz götürmez gerçek faydası tekrara değer. Beynelmillel Ticaret Odası, daha geniş bir iştirak bu kaideleri daha çok tesirli kılacağı ve bu da, gerek bankalar gibi doğrudan doğruya ve gerekse kredi lehdarları ve kendileri için akreditif açılan müşteriler gibi bilvasıta akreditif işleri ile meşgûl olan herkese daha da fazla bir yardım ve himaye sağlıyacağı cihetle, halen mezkûr kaideleri kabul etmiş olanlar yanında daha başka memleketlerin de bu kaidelere katılmasını arzu eder.

Lizbonda kabul edilen yeni kaideler pek öyle evvelce tatbikatta bulunan kaideleri değiştiren, açıklayan ve kaideleştiren yeni maddeleri ihtiva etmiyor. Mamafih, Amerikan bankacılarınca 1938 yılındaki iştirakleri üzerine mezkûr kaidelerin bir parçası haline konulmuş olan 7 Rehber hüküm, bazı noktaların tamamen çıkarılması ve diğerlerinin de muhtelif maddelerin bir parçası haline getirilmesi suretiyle tamamen elimine edilmiştir. Meselâ, 7 No. lu rehber hüküm ki, şöyledir: «A. B. D. lerinde, Demiryolu Tek Konşimentoları, sarahaten zikredilmedikçe, kabul edilmezler. Pasifik limanları tarikiyle Uzak Şarık yapılan ihracat bundan müstesnadır.» Tamamen çıkarılmış, diğer taraftan 1 No. lu rehber hüküm ki, Çarter Parti konşimentoların akreditifte sarahaten şart edilmedikçe ademi kabulünden münbaistir, Madde: 20 olarak yeni Kaidelere ithal e-

dilmiş ve aynı şekilde 5 No. lu rehber hüküm de 45 No. lu yeni bir madde altında toplanmıştır.

Şüphesiz diğer maddelerde de yapılmış bazı değişiklikler mevcuttur. Meselâ, Madde: 5 de, gayrikabili rücu akreditiflere ve akreditifleri açan, ihbar, teyid ve tediye eden bankaların sorumu hakkında anlaşılması kolay ve şumüllü izahat mevcuttur, Madde: 18 de ise, kabule şayan vesikaların tiplerine dair açık bilgi vermektedir.

İster önemli, isterse önemsiz bir neticeyi haiz olsun her bir değişikliğin teker teker sayılıp tahlil edilmesi pek çok yer alır. Ancak sözü edilen kaideleri Lizbon Kongre sinde kabul edildiği şekilde aksettirecek olan Broşür 151 in Beynelmîlel Ticaret Odası tarafından yakında neşredilmesi beklenmektedir. (x) Bu takdirde her bir maddenin halen tatbikatta bulunan 82 No. lu Broşürdeki maddelerle mukayesesi, her isteyen için, mümkün olacaktır.

Dünya üzerindeki bütün bankalar için

olduğu kadar ihracatçılar için de neşredilir edilmez bu yeni broşürün nüshalarından temin ederek, evvelce de işaret edildiği vecdile, 1 Ocak 1952 tarihinde yürürlüğe girmesi mukarrer bulunan revize edilmiş «Vesikalı Akreditiflere dair beynelmîlel adet ve teamüller» in yeni terimleri ile ülfet peydah etmelerinin lüzumuna kaniyim.

Aynı zamanda şunu da tekrarlamak isterim ki, Beynelmîlel Ticaret Odası da, daha geniş bir iştirak, bu kaideleri daha tesirli kılacağı ve netice itibariyle bankalar için olduğu kadar akreditiflerin lehdarları bulunan ihracatçılar içinde daha geniş bir yardım ve himaye sağlayacağı cihetle, halen mevzuu bahis kaideleri kabul eden memleketlere ilâveten daha başkalarını da mezkûr kaideleri kabule teşvik etmektedir.

THE CANADIAN BANKER'den

(x) Bu maktalenin yazılması sırasında Broşür 151 neşredilmiştir.

HALK BANKASI T. A. Ş.

Sermayesi: 5.500.000 T.L. Genel Müdürlük: Ankara

İhtiyatları : 759.343 T.L. Telgraf : Halkbank

Ş U B E L E R

Burdur, Bursa, Denizli, Denizli Delikçinar Bürosu, Eskişehir
Gaziantep, İzmir, Kastamonu, Maraş, Merzifon

Şubeler Telgraf : HALKBANK

S A N D I K L A R

ANKARA HALK SANDIĞI T. A. Ş.

Sermayesi: 1.000.000 T.L.

İhtiyatlar: 689.856 T.L.

İSTANBUL HALK SANDIĞI T. A. Ş.

Sermayesi: 1.000.000 T.L.

İhtiyatları: 78.013 T.L.

Ajansı: ÇARŞIICI

Sandıklı Telgraf: HALKSAN

İkramiyeler her ŞUBE ve SANDIK'ta ayrı ayrı çekildiğinden
isabet şansları çoktur.

HALK BANKASI T. A. Ş.

Halk Sandıklarıyla Esnaf Kefalet Kooperatiflerini finanse eder.

Amerika B. Devletlerinde Ziraî Sigortalar

Yazan: Ali Şakir Ağanoğlu

Sigorta İhtiyacı:

Hayat boyunca her insan, ve bir iş veya teşebbüs sahibi bulunan herkes bir çok tehlikelerle karşı karşıyadır. Bu tehlikeler can, mal, iş, hal ve istikbâldeki kazançlar.. gibi bir çok varlıkları tehdit etmektedir. Hiç umulmadık ve beklenmedik bir zamanda zarar verici hâdiselerden birinin veya birkaçının vukua gelmesi, gerek bu zarara maruz kalan insanın hayatında, gerekse iş veya teşebbüsünde kolayca tâmir edilmeyen çöküntü ve yıkıntılar yapmakta ve dolayısıyla içtimai bünyede ciddi sarsıntılar meydana getirmektedir. Bu beklenmedik tehlikelere karşı bir korunma tedbiri ol maktan ziyade, bunların muhtemel zararlarını telâfi etmek maksadile birtakım hazırlıklarda bulunulması ve tedbirler alınması bu günün dürendiş cemiyetlerinde bir ihtiyaç haline gelmiştir.

Sigorta, cüz'i bir külfet mukabilinde muhtemel zararların telâfisini taahhüt eden ve bu zararları geniş bir camiaya dağıtmak suretile felâketin tesirlerini hafifleten, ve hattâ hissedilmez hale getiren bir müessesedir.

Her şahıs ve teşebbüs sahibi için melhuz olan tehlikelerden ziraat erbabı da masun değildir. Bilhassa iştigâl mevzuları itibarile, çiftçiler bu umulmadık tehlikelere daha fazla mâruz bulunmaktadır. Ve zarar verici hâdiseler vukua gelince de, vaziyetleri pek fazla sarsılmakta ve sıkıntıya düşmektedirler.

Her iktisadî bünyede ziraî faaliyetlere olan ihtiyaç en başta gelir. En mühim ihtiyaç maddelerini istihsal etmek üzere ziraatın sarsıntısız ve fasılasız olarak devam etmesi, ve her faaliyet devresinde muayyen bir hasılâyı elde etmesi umumî geçim ve refah için son derece lüzumludur. Bu

itibarla, ziraat erbabına yarınından emin olarak ve huzur içerisinde çalışma imkânları sağlamak icap eder. Diğer taraftan, içtimai bünyesi itibarile ziraî nüfus kolayca mesgâle değiştirmeye ve başka işlere geçmeye kabiliyetli değildir. Çalıştığı sahada beklediği kazancı temin edemediği zaman fakir ve sefil olmakta, ve bu hal, tekmil cemiyet için ortaya pek mühim bir dâva çıkarmaktadır. Her ne kadar, beklenmedik hasar ve zararlarla ziraat mahsulleri miktar veya hacim itibarile azaldıkları hallerde elde kalan mahsüllerin fiyatları yükselip umumî kıymetleri artmakta ise de, bu kabil fiyat yükselmeleri doğrudan doğruya zarar görmüş bir çiftçinin durumunda herhangi bir değişiklik yapmamakta ve şahsî zararını önlememektedir. Bu şartlar altında, ziraatte sigorta ihtiyacı mühim bir mevzu olarak ortaya çıkmaktadır. Ziraatın maruz kaldığı hasar ve zararları tabii hâdiseler ve insanlar tarafından ika olunan zararlar diye iki grupta toplamak mümkündür:

Tabii hâdiseler: Ziraat büyük ölçüde tabiata bağlı bir faaliyet sahasıdır. Bu itibarla, zamanının, şumül ve şiddet derecesinin önceden düşünülmesine ve tedbir alınmasına imkân bulunmayan birçok tabii hâdiselerin tehdidine maruz bulunmaktadır. Kuraklık, şiddetli yağmur ve sel, dolu, rüzgâr, kasırga veya hortum, yıldırım, şiddetli kış ve don, haşarat tahribatı ve nebat hastalıkları.. gibi âfetler ziraat için daima tehlike teşkil eden hâdiselerdir.

İnsanlar tarafından gelmesi melhuz olan zararlar ise: Ziraatın açık sahalarda bulunması ve korunma tedbirlerinin az olmasından ileri gelmektedir. Yangın ve hırsızlık gibi tehlikeler her zaman vâki olabilecek hâdiselerdir.

Bu iki grupta toplanan sebeplerden bil-

hasşa tabii âfetlerin tahribatı, tahrip sebebini zamanı ve şiddetine göre mahalli, mevzii veya muntıkavî olabildiği gibi, mahsül üzerindeki hasar dereceleri de kısmi veya külli olmaktadır.

Ziraatın emniyet altına alınmasını düşünmek, ve bu hususta lüzumlu tedbirleri almak ihtiyacı, cemiyetlerin bu zarureti hissedişleri nisbetinde bir ehemmiyet taşımaktadır.

Şahsa ve mala karşı vuku muhtemel hasar ve zararları karşılamağa mâtuf tedbirler umumî sigortaların mevzuunu teşkil etmektedir. Ziraî sigortalar ise, bir devre içerisinde yetişmekte olan mahsullerin, yani, elde edilmesi matlûp olan kıymetlerin henüz teşekkül halinde iken, mâruz buldukları tehlikelere karşı teminat altına alınmaları şeklinde anlaşılmalıdır. Sigorta mevzuuna giren kıymetler, yetişmekte olan, yani henüz tarla ve bahçelerde bulunan mahsullerdir.

Bu kısa girizgâhtan sonra, şimdi Amerika Birleşik Devletlerindeki ziraî sigortaları gözden geçirelim:

Amerikada, evvelâ, ticarî mahiyetteki sigorta şirketlerinin faaliyetlerini ziraî sahaya da teşmil etmeleriyle başlamış olarak ziraî sigortaların oldukça eski bir tarihi vardır. Bilâhara, çiftçiler kendi aralarında ve karşılıklı yardım esasına dayanan kooperatif şeklindeki ziraî sigorta şirketlerini kurmuşlardır. Bilhassa ziraî yangınlara karşı kurulmuş olan sigorta şirketleri, büyük bir ehemmiyet taşımaktadır. Devlet elile kurulup idare edilen ziraî sigortalar ise, henüz kısa bir maziye malik bulunmaktadır.

Halen Amerikada hususî ticarî şirketler, çiftçi kooperatifleri, ve devletçe kurulmuş teşekküller olarak üç çeşit ziraî sigorta müessesesi faaliyette bulunmaktadır.

Hususî Sigortalar:

Hususî teşebbüsler tarafından ve ticaret maksadile kurulan sigorta şirketleri, bu asrın başlarından itibaren faaliyetlerini ziraî sahaya da teşmil etmişlerdir. Bu sigortalar, münevver halkı ile en müterak-

ki ziraat bölgelerini teşkil eden Şimal-Doğu ve Orta-Doğu eyaletlerde faaliyete başlamışlar, ve zamanla diğer eyaletlere de yayılmışlardır.

Hususî sigorta şirketleri, bugün otuz yakın tarla ve bahçe mahsullerini sigorta mevzuları arasına almış bulunuyorlar. Meyva ve sebze gibi bahçe mahsulleri dolu ve dona karşı; tarla mahsulleri ise, dolu ve yangına karşı sigorta edilmektedir.

Hususî sigortaların ana hatları şunlardır:

a — Sigorta Müddeti: Sigorta muamelesinin yapılması sırasında başlangıç tarihi olarak kabul ve tesbit edilen gündün itibaren sigorta edilen mahsülün hasat devresi sonuna kadardır. Umumiyetle iki ayı geçmemektedir. İlerisi için tahminlerde bulunma güçlüğü yüzünden sigorta şirketleri daha uzun zamanlar için sigorta yapmaktan kaçınmaktadırlar.

b — Sigortanın yürürlüğe girme tarihi; Sigorta mukavelenamesinin şirketçe alındığı andan yirmidört saat sonra başlamaktadır. Bu bir günlük zaman içerisinde sigorta şirketi, sigortayı kabulden ictinap etmek hakkını muhafaza etmektedir.

c — Sigorta Şartları: Hususî sigortalarda muhtelif mahsuller için ayrı ayrı kayıt ve şartlar mevcuttur. Meyva bahçeleri ve bağlarda, ağaçların yaprak, tomurcuk ve çiçeklerinin hasar görmesinden mütevellit zararlar, doğrudan doğruya mahsülün hasarı telâkki edilmemekte ve kabul olunmamaktadır. Bakliye nebatları ve diğer sebzelerde tomurcuk ve çiçeklerin hasar görmesinden mütevellit zararlar için bu kabil hasarların elde edilecek mahsullerin zararına sebebiyet verdiğini isbat etmek gerekmektedir. Mısır mahsulünde, bir tarlada yetişen mahsülden % 75 inin ikinci boğumunun toprağın üstüne çıktığı tarihten itibaren sigorta yürürlüğe girmektedir. Buğday mahsulünde zarar ve ziyan talebi, herhangi bir tabii tesirle buğday yapıklarının zarar görmüş olması esas tutulmaktadır.

En geniş ölçüde sigorta mevzuu olan

buğday mahsulü için hususî sigortalarda şu esaslar kabul edilmektedir:

Doluya karşı yapılan sigortalarda; Sigorta devresi mahsulün yetiştirilmeğe başladığı tarihten hasat sonuna kadar geçen zamandır. Ekseriyetle tam bir mevsim olarak kabul edilmektedir. Azami sigorta haddi dekar başına 12.5 dolar kadardır. Beher yüz dolarlık sigorta için 3.5 dolar prim alınmaktadır. Sigorta tazminatı mahsulün heyeti umuimyesi üzerindeki hasar derecesine göre hesap edilmektedir.

Yangına karşı yapılan sigortalarda ise; Sigorta mevzuu henüz biçilmemiş halde tarlada bulunan ergin mahsul, veya biçilmiş ve yağın veya bağ haline konulmuş mahsuldür. Sigorta devresi en çok iki ayı (60 gün) geçmemektedir. Sigorta primi nisbeti % 3 dür. Tazminat miktarı, yangının yaptığı hasar derecesine göre hesap edilmektedir.

Uzun tecrübeler ve hesaplardan sonra hususî sigorta muamelelerinde mahsullerin yalnız bir kısmının sigorta edilmesile iktifa olunmaktadır. Bu kısım % 75 i geçmemektedir. Ziraî mahsullere âriz olan tehlikelerin hiçbir zaman bu nisbetten fazla zarar yapmadığı uzun tecrübelerden sonra tesbit edilmiş bulunuyor. Bu itibarla, yetiştirilen mahsullerin muhammen kıymetlerinin yüzde yetmişbeşine kadar bir kısmını sigorta ettirmek çiftçinin lehine olmaktadır.

Sigorta şirketlerince yapılan ziraî sigortalar tekmlî memleket ziraatına şâmil olmaktan ve ziraat için esaslı bir mesnet teşkil etmekten uzaktır. Bu sigortalar ancak münevver çiftçilerin muhitinde faaliyet göstermektedirler; ve mânevî hasar unsuruna, yani ziraat erbabının istikbâl endişesi ve tedbirli olmak düşüncesine istinat etmektedirler. Halbuki, memleketin her

tarafında çiftçiler, muhtemel zararları telâfi etmek hususunda aynı derecede tedbirli değillerdir. Diğer taraftan, sigorta şirketleri muayyen mahsuller üzerine ve birkaç tehlikeye karşı sigorta muamelesi yapmaktadır. Çeşitli ziraat mahsullerini her türlü tehlikeye karşı sigorta etmek üzere daha başka müesseselere ihtiyaç duyulmuş ve zamanla bu müesseseler kurulmuştur.

Yangın Sigortası Kooperatifleri:

Ziraî sahada en çok tekerrür eden ve her sene milyonlarca dolarlık hasar ve zarar tevliht eden tehlike yangındır. Tarla ve bahçelerde biçilmemiş ve toplanmamış mahsullerle biçilmiş veya toplanmış küme ve yağın halindeki mahsulleri, çiftliklerdeki bina ve tesisleri sık sık tahrip eden bir nâdise olarak, «Ziraî Yangınlar», çiftçileri ciddi olarak düşündürmekte ve bu hususta tedbirler almaya sevk etmektedir. Birinci dünya nâbine tekaddüm eden senelerde başlayan, «Ziraî Yangın Sigortaları» çiftçilerin kendi aralarında birleşip kurdukları kooperatif halindeki teşekküllerdir.

Bu kooperatiflerin kuruluş sermayelerile ortaklarını sigorta etmek üzere toplanan sigorta primleri, muhtemel zararları karşılayacak sigorta fonunu teşkil etmektedir.

1935 den sonra yangın sigortası kooperatiflerinin adedi bir miktar azalmıştır. Lâkin, faaliyette bulunanların muamele hacmi mütemadiyen genişlemekte ve ellerinde bulunan ihtiyat fonu çoğalmaktadır. Aşağıdaki tabloda, 1929 ile 1949 seneleri arasında bu teşekküllerin adetleri, yaptıkları sigorta muamelelerinin hacimleri, beher yüz dolarlık sigortanın maliyetleri ve ihtiyatlar gösterilmektedir:

Seneler	Kooperatif adedi	Yapılan sigortanın tutarı (Dolar)	Beher yüz dolarlık si gortanın maliyeti			Sene sonunda elde bulunan ihliyatlar (Dolar)
			Öd. zarar Cent.	Masraf Cent.	Yekûn Cent.	
1929	1876	11.118.510.000	21.8	6.6	28.4	—
1931	1863	11.292.339.000	24.1	6.9	31.0	—
1935	1941	11.083.300.000	15.7	7.5	23.2	33.656.000
1398	1914	11.868.569.000	18.0	8.0	26.0	40.105.000
1940	1898	12.294.287.000	17.1	8.1	25.2	45.474.000
1942	1877	12.982.390.000	14.6	8.1	22.7	55.797.000
1944	1847	14.221.012.000	15.9	7.8	23.7	63.490.000
1946	1838	16.941.434.000	15.8	8.8	24.6	76.194.000
1948	1821	20.120.000.000	17.4	8.5	25.9	98.000.000
1949	1812	21.862.000.000	14.0	8.3	22.3	112.000.000

1949 yılından bu tarafa da yangın sigortaları kooperatiflerinin muamele hacmi genişlemeğe devam etmektedir. Birçok tedbirler alınmakta olmasına rağmen, zirai yangınları önlemek mümkün olamamaktadır. Her sene yıldırımından, elektrik kontağından, dikkatsizlikten ve kazaelen bir çok yangınlar çıkmakta ve külliyetli hasarlar tevhit etmektedir. 1937 ile 1949 arasında, muhtelif yıllarda zirai yangınların yaptığı zararlar:

1937 yılında	66 milyon dolar
1939	« 76 « «
1941	« 68 « «
1943	« 75 « «
1945	« 80 « «
1947	« 99 « «
1949	« 95 « «

olarak mühim miktarlara balığ olmaktadır.

Çiftlikleri nitfaiye teşkilâtı ve vasıtalarından mahrum ve bu teşkilâtı haiz kasaba ve şehir merkezlerine uzak bulunmaları yüzünden ziraat sahalarında zuhur eden yangınlar çiftlik bina ve tesislerinde veya mahsuller üzerinde büyük tahribat yapmaktadır. Bu sebepledir ki, zirai gayrimenkuller üzerine kredi veren müesseseler çiftlik bina ve tesislerinin sigorta ettirilmelerini şart koşmaktadırlar. Diğer taraftan, münevver ve tedbirli çiftçilerin hepsi, çiftliklerindeki bina ve tesislerle yetiştirdikleri mahsulleri yangına karşı sigorta ettirmeyi ihmal etmemektedirler.

Zirai yangın sigortası teşekkülleri, âzâ ve ortaklarından beher bin dolarlık sigorala muamelesi için, ortalama 2.30 ilâ 3.20 dolar arasında bir prim almaktadırlar. Prim nisbetleri yer yer değişiklikler arz etmektedir. Nitekim, (1944 yılında) Maine eyaletinde bu, zirai yangın sigortalarnın prim nisbeti % 7.73 iken, Nebraska eyaletinde % 1.41 idi. Nisbetler yangın ihtimalleri ve tahribat derecelerine göre hesap edilmektedir. Çiftlik bina ve tesisleri umumî kıymetleri üzerinden, mahsulleri ise, nauhammen kıymetlerinin % 75 i üzerinden sigorta edilmektedirler.

Devletçe Tesis Edilen Zirai Krediler:

Gerek ticarî mahiyette kurulmuş olan hususî sigorta şirketlerinin, gerekse çiftçilerin kendi aralarında karşılıklı yardım esasına göre tesis ettikleri zirai yangın sigortası kooperatiflerinin yaptıkları zirai sigortalar memleketin her tarafına şâmil olmadığından ve çiftçileri her türlü hasar ve zararlara karşı teminat altına alamadığından devletin bu mevzuâ alâka göstermesi ve lüzumlu tedbirleri elması icap etmiştir.

1929 da başlamış olan büyük iktisadî buhranda en çok zarar gören ve sıkıntıya düşen zümre çiftçiler olmuştur. Memleket iktisadiyatını geliştirmek üzere bir çok tedbirler alınmaya başlandıktan sonra, ziraat erbabının emniyet ve huzur içerisinde çalışmasını temin etmek üzere zirai si-

gortalar mevzuu'da ehemmiyetle ele alınmıştır. Birçok tetkik ve araştırmaları ihtiva eden uzun bir çalışmadan sonra hazırlanan kanun tasarısı Şubat 1937 de kongreye sevk edilmiştir. Ziraî sigorta mevzuatı olarak bu ilk tasarı, Mebuslar Meclisi ve Senato da, ayrı ayrı müzakere ve etraflıca tetkik edildikten sonra, bunun müstakil bir kanun olarak değil, Ziraî Kalkınma Kanunu içerisinde bir fasıl olarak çıkarılmasına karar verilmiştir. Kongrede bir senelik tetkikten sonra, 1938 yılında çıkarılan (Agricultural Adjustment Act) Ziraî Kalkınma Kanununda - ki, 16 Şubat 1938 tarihinde Cumhurbaşkanının tasdikinden geçmiş ve yürürlüğe girmiştir - 502 ilâ 519 uncu maddeler, ziraî sigorta mevzuunun ana hatlarını çizmektedir. Kanunda, devlet elile bir Ziraî Mahsul Sigortaları Korporasyonu (Federal Crop Insurance Corporation) kurulması, ve memleket içerisinde ziraî sigorta mevzuunda yapılması gereken işlerin bu korporasyona tarafından tedvir edilmesi derpiş olunmaktadır.

Kanunun maksadı, 502 inci maddede şöyle anlatılmaktadır:

«— Bu kanunun gayesi, kuraklık ve diğer sebeplerle ziraî mahsullerin hasar ve zarara uğraması halinde husule gelecek iktisadî sıkıntıları önlemek; millî refahı emniyet altına almak; zarar gören çiftçilere yardım ederek iştirâ kabiliyetlerini muhafaza ettirmek; halkın ihtiyaç duyduğu ziraî mahsullerin istihsal ve piyasalara arzında istikrarı temin etmek; bir mıntıka içerisinde olduğu gibi ayaletler ve memleketler arasında da ticarî münasebetlerin devamını ve bu münasebetlerde istikrarı temin etmektir.»

503 üncü maddeise «— Kanunda mün-demîç gayeyi tahakkuk ettirmek üzere, Tarım Bakanlığı teşkilâtı içerisinde, Federal Mahsul Sigortaları Korporasyonu adile bir teşkilât meydana getirilecektir. bu dairenin merkezi Vaşington'da olacak; bir idare Meclisi ilâ idare olunacak, lüzum ve ihtiyaçlara göre memleketin muhtelif yerlerinde şube ve ajanslar tesis edilecektir.» denilmektedir.

Sermaye mevzuuna ait 504 üncü mad-

dede, «a — Korporasyonun Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti tarafından taahhüt ve temin edilmek suretiyle 100 milyon dolarlık sermayesi olacaktır. Bu sermayenin kısmen veya tamamen tediyesi, idare meclisinin teklifi ve Tarım Bakanının tasvibi ile yapılacaktır. Bilâhare, sermaye hacmında vâki olacak değişiklikler ve azalmalar korporasyonun faaliyetinden elde edilecek gelirlerle telâfi edilecektir. b — Sermaye hiçbir zaman 100 milyon doları geçmeyecektir. c — Federal hükümet tarafından Korporasyona sermaye olarak verilecek tahsisata mukabil, Korporasyon hazineye makbuz verecek, bu makbuzlar hükümetin korporasyondaki mülkiyetini ifade edecektir.»

Korporasyonun idaresi, kanunun 505 inci maddesinde şöyle anlatılmaktadır: «a — Korporasyonun idaresi bir İdare Meclisi tarafından tedvir edilecektir. İdare Meclisi üç âzadan teşekkül edecek, bu âzalar Tarım Bakanlığı memurları arasından Bakan tarafından tefrik ve tâyin olunacaklardır. b — Âzalardan birinin bulunması halinde İdare Meclisi iki kişi ile çalışabilecek, ve icap eden kararları almak ve teşkilâta direktif vermek salâhiyetini haiz bulunacaktır. c — İdare Meclisi âzaları, Bakanlıktaki aslî vazifelerinden aldıkları maaş veya tahsisatları haricinde bu münzam vazifeleri dolayısıyla ayrı bir ücret veya tahsisat almayacaklardır. Yalnız, Korporasyonun işleri icabı Vaşington haricinde yapacakları seyahatler için zarurî ve hakikî masrafları ödenecektir. d — İdare Meclisi, Tarım Bakanının tasvibi ile katileşmek üzere korporasyona bir müdür tâyin edecektir. Bu müdür, korporasyonun faal idare âmiri olarak İdare Meclisince kendisine verilecek salâhiyetlerle vazife görecektir.»

Sigorta Plânı : Ziraî Kalkınma Kanununda buğday ve pamuk mahsullerinin sigorta edilmeleri esas tutulmuştur. 1939 yılında hasadı yapılacak buğdaylarla 1942 yılında toplanacak pamukların sigorta edilmeleri için faaliyete geçilmişti. Bu iki mevzu üzerinde çalışılmasını derpiş eden kanun, memleket ölçüsünde büyük bir ihtiyacı karşılamaktan uzak bulunuyordu.

Bu sebeplerdir ki, 23 Aralık 1944 tarihinde Federal Mahsul Sigortası Kanunu (Federal Crop Insurance Act) adı ile yeni ve müstakil bir kanun çıkarılmış, ve zirai sigortalar buğday ve pamuktan başka daha birçok mahsullere teşmil edilmiştir. Kanunda zikredilen, «mısır, yulaf, arpa, darı, pirinç, soya fasulyesi ve diğer bakliye nebatları, yer fıstığı, şeker pancarı, şeker kamışı, patates, tütün, sebzeler, limon ve diğer meyvalar, hayvan yemleri, çayır ve otlar, korular, ormanlar..» dan başka, kanunda zikredilmeyen diğer mahsullerin de sigorta edilmeleri hususunda bu kanunu tatbik edecek makama salâhiyet verilmiştir.

Bu yeni kanunla, her çeşit ziraat mahsullerinin sigorta edilmeleri yoluna girilmiş; ve zirai sigortalara tahakkuk ettirilmesi düşünülen maksat hasıl olmuştur. Her çeşit ziraat mahsulleri her türlü hasar ve zarara karşı sigorta edilmekle çiftçiler teker teker emniyet altına alınmakta ve millî iktisat içerisinde ziraatın mevkiî sağlamlaştırılmaktadır.

Federal Mahsul Sigortası Kanununda, sigortaya esas teşkil eden şu noktalar bilhassa dikkate şayandır:

a — Sigorta ihtiyaridir. Çiftçi, yetiştirmekte olduğu mahsulleri mutlaka Federal Sigorta teşkilâtına sigorta ettirmeğe mecbur tutulmamaktadır. Bu hal, hususi sigorta şirketleriyle çiftçilerin kendi aralarında kurdukları zirai yangın sigortası kooperatiflerinin faaliyet ve rekabetlerine yer vermektedir.

b — Mahsullerin, vasatî hasılâtının asgari % 50 ve âzami % 75 şî arasında bir kıymet üzerinden sigorta ettirilmeleri çiftçilerin takdirlerine bırakılmaktadır.

c — Sigorta primlerinin nisbetleri, geçmiş senelerde vâki olmuş hasar ve zararların vasatilerine göre hesap edilmektedir. Ekim sahası esasına göre ve hektar başına istihsal olunacak mahsulün vasatî kıymeti üzerinden sigorta haddi tâyin edilmektedir. Sigorta, her şeyden evvel istihsal masraflarını karşılamağı hedef tutmaktadır. Sigorta gölgeleri olarak vilâyet taksimatı esas tutulmakta, ve her vilâyet bir sigorta ünitesi telâkki edilmektedir. Bu suretle, bir vilâyet içerisinde bulunan çift-

çiler kendi kendilerini sigorta etmekte, başka vilâyetlerde vâki olan hasar ve zararlara iştirâk etmemektedirler.

d — Mahsuller, gayri kabili içtinap tabii âfetlerin hepsine karşı sigorta edilmektedirler. Bu âfetler, (kuraklık, sağnak, dolu, fırtına, yıldırım, hortum, şidetli kış, hasarat ve nebat hastalıkları) olarak kanunda tasrih edilmekte; ayrıca, (don, yangın, hayvan hastalıkları, rutubet azlığı veya fazlalığı...) gibi tehlikeler de nazarı itibara alınmaktadır. Hattâ, «çiftçinin kaçınabilmesi kabil olmayan diğer bütün tehlikeler..» ibaresi konulmuş olarak kanun, vuku mümkün her türlü hasar ve zararların tazminini teminat altına almaktadır.

e — Çiftçinin şahsî ihmali, kasdî hareketi ve tekrar ekilmesi mümkün olan arazinin ekilmemesi hallerinde hasar ve zararlar sigorta dışında bırakılmaktadır. Bu gibi hallerde çiftçinin sigortadan zarar ve ziyan talebi kabul edilmemektedir. Kezâlik, mer'a veya çayırıkların normalden fazla istimali, arazinin verim kabiliyetinin üstüne gayet kesif ekilmiş olması, kötü tohum kullanılması, tarla veya bahçelerin usulüne uygun şekilde hazırlanmamış olması, gerekli zirai amelîyelerin yapılması ve mahsullere lüzumu kadar alâka gösterilmemesi hallerinde de sigortadan istifade hakkı kaldırılmaktadır. Sigortadan istifade edebilmek için çiftçinin normal ve mutad olan tekmi işleri yapmış, ve her işte hüsnüniyet sahibi olduğunu isbat etmiş olması şarttır.

Federal zirai mahsul sigortaları bir yardım programı değildir. Ziraatte emniyet ve istikrarı temin etmek gayesinin yanı sıra; çiftçiyi her işinde mesuliyetini müdrük, ilerisi için tedbirli olmayı düşünen şuurlu bir müteşebbis haline getirmek gayesi de esas tutulmaktadır.

Federal zirai sigorta teşkilâtı kurulurken yapılan masraflar, zirai faaliyetlerle de istikrarı temin etmek maksadile Federal hükümetçe yapılmış idarî masraflar telâkki edilmiştir. Federal Mahsul Sigortaları Korporasyonuna tefrik edilen 100 milyon dolarlık sermayenin tedricen hazineye geri verilmesi prensibi kabul edilmişti. Nitekim, geçen 14 sene içerisinde bu sermaye, Korporasyon tarafından Hazineye peyder-

pey iade edilmektedir. Yapılan sigorta muamelelerinden toplanan primlerle elde bir fon toplanmaktadır. Bir zaman sonra, bu ihtiyat fonun, başka bir menbadan yardıma ihtiyaç hissedilmeksizin her türlü zirai hasar ve zararları karşılamağa kâfi geleceği tahmin edilmektedir.

Hâlen, Federal Mahsul Sigortaları Korporasyonu ve memleket dahilindeki teşkilâtı Tarım Bakanlığının bir dairesi olarak idare edilmekte, ve teknil idare masrafları devletçe karşılanmaktadır. Sigorta bölgeleri olarak vilâyet taksimatı esas tu-

tulduğundan her vilâyette bir sigorta teşkilâtı vardır. Bir vilâyette Federal Mahsul Sigortaları tatbikatına geçilebilmesi için Kongreden müsaade alınmaktadır.

1948 den 1950 ye kadar üç sene içerisinde buğday, mısır, kuru fasulyeler, keken, pamuk, tütün ve diğer muhtelif mahsuller üzerine Federal Mahsul Sigortalarının tatbik edildiği vilâyetler ve çiftçilerin adedi, yapılan sigortaların balığı, tahakkuk ettirilen primler, ödenen tazminat ve saire aşağıda gösterilmektedir:

	1948	1949	1950
Vilâyet adedi	375	394	624
Sigortaya giren çiftçiler	194 163	198 686	361 644
Sigorta mukaveleleri adedi	169 172	165 079	306 685
Sene içinde hüküm ifade eden mukavele adedi.	143 760	150 308	276 885
Sigorta edilen ekim sahası. (Hektar)	3 568 811	4 426 914	5 858 688
Yapılan sigortaların balığı. (Dolar)	154 085 959	162 928 883	240 690 427
Alınan primler. (Dolar)	12 684 837	11 373 147	14 319 350
Hasar gören çiftlikler	16 918	34 579	61 575
Ödenen tazminat. (Dolar)	6 779 540	15 537 237	12 748 708
Kâr veya zarar (Dolar)	+5 905 297	-3 800 090	+1 570 642
Sigortaların zarar nisbeti	% .53	% 1.32	% ,89

Bir çiftçi ailenin tasarrufunda bulunan birkaç çiftlik ekseriyetle tek bir sigorta mukavelesine ithal edildiğinden meriyette bulunan sigorta mukavelelerinin adedi çiftçi ve çiftlik adedinden daha az görünmektedir. Diğer taraftan, Devamlı bir sigorta mukavelesi akdetmiş olan çiftçiler, sigorta mevzuuna girmiyen mahsulleri yetiştirdikleri senelerde fiilen sigortaya dahil olmadıklarından bir sene içerisinde hüküm ifade eden sigorta mukaveleleri, mevcut sigorta mukavelelerinden daha azdır.

1950 yılına kadar 26 ayalet içerisinde Federal Mahsul Sigortaları tatbik olunuyordu. 1951 yılında tatbikat sahası birden genişlemiş ve 47 ayalet içerisinde 810 vilâyette çeşitli mahsuller üzerine sigorta muamelesi yapılmaya başlanmıştır. Bu durum, son senelerde Federal Mahsul sigortalarına karşı umumî alâka ve rağbetin arttığını ifade etmektedir.

Henüz on üç - on dört senelik bir marzisi olan bu sigortalar bir tecrübe devresi geçirmektedirler. Bir kısım vilâyetlerde zararlı neticeler vermekte, toplanan primlerle hasar ve zararlar karşılanamamaktadır. 1948 den sonra, Kongrenin bir kararı üzerine Federal Mahsul Sigortaları bir takım kayıt ve şartlarla çalışmaktadırlar. Esas itibariyle ihtiyarî ve gönüllü olan bu sigortaların muvaffakiyeti, çiftçilerin anlayışına ve topluca sigortalara iştirâk etmelerine bağlı bulunmaktadır. Mamafî, seneden seneye çiftçiler arasında bu anlayış, ve ilerisi için tedbirli olma düşüncesi genişleyip yayılmakta ve sigortalara karşı alâka artmaktadır.

Devlet eliyle kurulmuş olan bu sigorta müessesesinin Amerika ziraatına büyük bir hizmet ifa ettiğini, ve yıldan yıla hizmet sahası ile sağlanan faydaların genişlemekte olduğunu bilhassa kaydetmek icap eder.

İngiltere'de Ziraî Kredi mevzuatı

II

İngiliz ziraî kredi mevzuatının tetkikine başlarken Büyük Britanyadaki ziraî kredi sisteminin bugüne kadar geçirdiği safahata ve bu meyanda ziraî kredi mevzuatının tarihçesine de kısaca göz gezdirmek faydalı olacaktır.

1) Ziraî kredi kanunlarının tedvinine tekaddüm eden devre :

İngiltere'de ziraî kredi sistemi bir taraftan, bir asır evveline gelinceye kadar, bu memleketteki Bankacılık sisteminin taşıdığı küçük taşra bankaları (Country Banking) karakterinin diğer taraftan da İngiliz çiftçisinin malî durumunu herkesden gizlemek isteyen, kefil olmaktan da hoşlanmayan ferdiyetçi haleti ruhiyesinin tesiri altında kalmıştır. Bu sebeple bir çok Avrupa memleketlerinden farklı olarak İngilterede köylüye kısa vadeli ziraî kredi verecek hususî kredi müesseseleri ve kredi kooperatifleri teşekkül etmemiştir.

Öndokuzuncu asrın ikinci nısfında, ser mayeleri muayyen şahıslara ait olan küçük taşra bankalarının müşterileri arasında çiftçiler büyük bir yekûn teşkil ediyordu. Muhitlerinde çalışkan, tecrübeli ve borcuna sadık tanınmış çiftçiler bu bankalardan kolaylıkla faydalanmak imkânlarını buluyorlardı. 19 uncu asrın sonlarında İngilterede sermayeleri eshama munkasem büyük bankalar kurulmağa ve küçük taşra bankaları yavaş yavaş bunlara iltihakla büyük bankaların birer şubesi haline gelmeğe başladılar. Bu bankalar ticarî kredilerinde olduğu gibi zürraa da, hesabı carile rinin zaman zaman borç bakiyesi devretmesine müsaade eylemek suretiyle teminatlı veya teminatsız kredi vermekte iseler de şube müdürlerinin selâhiyetleri Umum Müdürlüklerince tahdit edilmiş olduğu, geniş miktarda teminatsız kredi talepleri idare merkezlerince tasvip

edilmediği, ekseriyeti teşkil eden kiracı çiftçilerin ellerinde ise bankalara teminat olarak verilebilecek bir şey bulunmadığı cihetle çiftçiler, çevirme kredisi bakımından bankalarca tamamen tatmin edilemiyordu.

Kısa vadeli kredi ihtiyaçları Bankalar tarafından karşılanamıyan çiftçilerin kredi temin eyledikleri başlıca menabi şunlardır :

a) İdrak mevsiminde mahsullerini ken disine satmak vadile tohum, hayvan yemi, gübre gibi ihtiyaç maddelerini veresiye satın aldığı tüccar,

b) Besleyeceği hayvanları satış mevsiminde aynı kanalla satmak vadi ile veresiye hayvan satın aldığı sürekkiler,

c) Gereken bütün masrafları yaparak besili duruma getireceği hayvanları aynı simsar vasıtasıyla satıp alım satım bedelleri arasındaki farkı paylaşmağa razı olmak suretile bu hayvanları veresiye satın aldığı dellâlar,

d) Ziraî âlet ve makineleri veresiye satın almak suretiyle borçlandığı taksitli satış yapan firmalar,

e) — İşlediği toprağın kira bedelini peşin ödemiyerek mahsul idrak mevsimine kadar geciktirmesine razı olan arazi sahipleri.

Bilhassa tüccarla sürekkî ve dellâllara yapılan borçların şeraiti pek ağır olup mahzurları şöylece sıralanabilir :

I — Çiftçiyi, mahsulünü istediği zaman, dilediği kimseye ve arzu ettiği fiyatla satmak serbestisinden mahrum kılması,

II — Kredi faizinin mütehavvil, gayri muayyen ve fahiş olması,

III — Çiftçilerin umumiyetle harice borçlu bulduklarını nazarı itibara alan

bankaların zirai kredilerde fazla ihtiyath davranmak ve avans limitlerini dar tutmak temayülünü göstermeleri,

IV — Çiftçilere verdikleri kredileri karşılamak üzere ekseriyetle kendi bankalarından geniş mikyasta kredi sağlayan bu şahısların bankalarla zürra arasında fuzuli ve borçlu cephesinden zararlı bir mutavassıt rolü oynamaları.

25 sene evveline gelinceye kadar İngilterede arazi sahibi çiftçilere uzun vadeli kredi sağlayan belli başlı iki teşekkül mevcuttu:

I — Gayrimenkul ipoteği mukabilinde ikrazat yapan emlak şirketleriyle komisyoncular,

II — 1864 tarihli Arazi İslâh Kanunu hükümlerine göre ikrazatta bulunan (The Lands Improvement Company = Arazi İslâh Şirketi).

Bu şirketin faaliyeti hakkında uzun vadeli krediler faslında izah verilecektir.

2) Kısa vadeli kredi mevzuunda ilk kanun - Tarım Kredi Kooperatifleri kurulması teşebbüsü :

Çiftçiyi, yukarıda izah olunan ağır şartlarla tüccara ve sair eşhasa borçlanmaktan kurtarmak maksadiyle İngilterede zirai kredi mevzuu Hükümetçe İkinci Cihan Harbinden sonra ele alınmış ve kurulan komisyonlar tarafından yapılan tetkikat neticesinde hazırlanan raporlara müsteniden bu sahada kanunlar tedvinine başlanmıştır.

Buna tekaddüm eden devrede; zirai işletmelerde Tarım Bakanlığının müsaadeleriyle yapılacak bazı islâh amelîyeleri için arazi sahiplerine muayyen şartlarla uzun vadeli kredi temini maksadiyle çıkarılmış bulunan, anahatlarını uzun vadeli krediler faslında izah edeceğimiz 1864 tarihli Arazi İslâh Kanunu uzun vadeli zirai kredi mevzuunda İngilterede gösterilebilecek yegâne kanundur. Kısa vadeli kredi konusunda ise 1923 yılına kadar hiç bir kanuna rastlanmamaktadır.

Birinci Cihan Harbini takip eden senelerde Hükümetçe teşkil edilen bir zirai

kredi komitesinin 1922 senesinde hazırladığı rapordan mülhem bulunan 1923 tarihli Zirai Kredi Kanunu hususi bir kısa vadeli kredi sistemi kurmak üzere İngilterede neşredilen ilk kanundur.

Raporda; (zirai kredilerin tezyidi çarelerinden en müessiri, çiftçilerin kredi kooperatifleri teşkili suretiyle müşterek kredi alabilmelerini temin ve onları bu nevi muameleye ikna eylemektir.) deniliyor ve doğrudan doğruya Devlet yardım ve teşviki olmaksızın kredi kooperatifleri kurulmasına imkân bulunamayacağı, İngiltere'de gayri mahdut mesuliyetli Raiffeisen sisteminin de yürütülemeyeceği fikri ileri sürülüyordu.

Bu rapora müsteniden 923 yılında neşredilen (Zirai Kredi Kanunu) iki kısımdan müteşekkildir.

Birinci kısımda; 5.4.917 - 27.6.921 tarihleri arasında arazi satın almış olan çiftçilerin bu araziyi ellerinden çıkarmamalarını teminen ipotek edecekleri gayri menkullere ait kıymetlerin % 75 ine kadar Hükümetten 60 sene vade ile ve müsait şartlarla istikrazda bulunmaları sağlanmakta, ikinci kısımda ise İngilterede Tarım Kredi Kooperatifleri kurulması zemini hazırlanmaktadır.

Kurulacak Kredi Kooperatifleri için kanunda tesbit olunan esaslar şöylece hülasa edilebilir.

Tarım Bakanlığına; yapacağı ikrazatın ödenmiş sermaye ile karşılanamayan Devletçe temin edilmek üzere zirai kredi şirketleri kurmak yetkisi verilmiştir. Ortak adedi gayri mahduttur. Fakat kanuna göre kurulacak her şirket faaliyet sahasını statüsünde tesbit eyliyecek ve bu faaliyet sahalari geniş tutulmamak suretiyle üyelerin yekdiğerini yakinen tanıyan kimselerden ibaret kalması hususu temin olunacaktır. Bir ortaklık payı dörtte biri ödenmiş olmak şartıyla bir sterlindir. Ortakların mesuliyetleri teahhüt ettikleri sermaye hissesi ile mukayyettir.

Hükümet bu şirketlere, kanunun meriyete girdiği tarihten itibaren üç sene veya mukavelenamelerinde gösterilecek da-

ha uzun müddetle, taahhüt edilen beher ortaklık payı için, bir sterlini aşmamak üzere ikrazat yapacak ve buna mukabil bilumum aktifleri üzerinde rehin hakkına sahip bulunacaktır. Üç sene nihayetinde lüzum görürülürse bu müddet temdit olunabilir. Bu şirketler Tarım Bakanlığının mürakabesine tâbidir. Bakanlığın muvafakatini almadan tevdiat kabul edemeyecekleri istikrazda da bulunamazlar.

Ortaklara taahhüt eyledikleri beher paya beş sterlinden fazla ikrazat yapılamaz. Bir ortağa yapılacak ikraz miktarı da şirket sermayesinin onda birini tecavüz edemez.

İkrazat maddî teminata istinat edebileceği gibi teminatsız da yapılabilir. Âzâmî vade beş yıldır.

Bu şirketler; 1893 tarihli (The Industrial and Provident Societies) Kooperatif Şirketleri Kanununa göre tescile tâbi bulunmaktadır. Fakat mezkûr kanunla kooperatif şirketlerinin Bankacılık muameleleri yapmaları men'edilmiş olduğundan 1923 tarihli kanunda; kurulacak bu kooperatiflerinin ortaklara yapacakları kredi işlemlerinin Bankacılık muamelesi adedilemeyeceği tasrih olunmuştur. Bu kanunla kurulmak istenilen kooperatiflerin Raiffesein tipi kooperatiflerden ayrıldığı ana prensipler; ortakların mali mesuliyetlerinin mahdut olması ve kooperatiflerin Bankacılık muameleleri yapmaktan men'edilmiş, ortaklardan tevdiat kabul eylemelerinin dahi Tarım Bakanlığının tasvibine vabeste kılınmış bulunmasıdır.

Tarım Bakanlığı Kooperatiflerinin muamele ve idare şekillerini gösteren ana mu-kavelename örneklerini hazırlamış, zirai teşkilâtlandırma cemiyeti (Agricultural Organisation Society) de bu nevi şirketlerin kurulmasını teminen faaliyete geçmiş ise de İngiliz çiftçisi bu teşekküllere girmek hevesini göstermemiştir.

Mezkûr kanuna göre ancak dokuz kooperatif tescil edilmiş; bunlardan üçü hiç bir faaliyete geçememiş diğerleri de kayda değer bir faaliyet gösteremediklerinden kanun tam bir muvaffakiyetsizliğe uğramıştır.

3) Kısa vadeli kredi sahasında atılan ikinci adım - Çiftliklerdeki hayvanat ve mahsuller üzerinde Bankalar lehine rehin tesisine imkân verilmesi ve ayrıca uzun vadeli ikrazat yapacak bir müessesenin kurulması zemininin hazırlanması :

Bankalarca tatmin edilmeyen zürrain hariçten aldıkları kredilerin yıkıcı olduğuna kanaat getiren ve 1023 zirai kredi kanununun tatbik sahası bulamadığını gören Hükümet zirai kredi sahasında alınması gereken kabili tatbik tedbirlerin tesbitini teminen R. R. Enfield'in Başkanlığı altında ikinci bir zirai komite teşkil eylemiştir. Bu komite tarafından tanzim olunan 926 tarihli rapora nazaran; «İngiltere ve Wales bölgelerinde beş büyük banka tarafından çiftçilere verilen krediler yekûnu 46.5 milyon sterlindir. Bu meğlâğın 26.5 milyonu arazi satın alınması veya imarı maksatlarıyla ipotek mukabilinde, 20 milyonu ise çevirme masrafları için ekseriyetle teminatsız açılmış bulunmaktadır. Bu 20 milyon sterlinlik çevirme kredilerinin; kıymetleri tutarı 400 milyon sterlinden yukarı tahmin olunan zirai menkul varlıklara nisbeti % 5 i geçmemektedir. Bu nisbetin küçüklüğünü Bankaların kifayetsizliğinde değil zürrain kredi müesseselerine verebileceği teminatın nevinde aramak lâzımdır. Bir çiftçinin belli başlı varlığı mahsulât, hayvanat, zirai alât ve makinalarından ibaret bulunduğu cihetle bunların Bankalarca teminat alınmasındaki güçlüklerin izalesi icabeder. Bankalar çiftçilere ekseriyetle hesabı carilerinin borç bakiyesi devretmesine müsaade eylemek suretiyle ikrazat yaparlar. Kredi limitinin tesbiti sırasında çiftçinin bilumum varlıkları nazarı itibara alınmakta ise de Bankalar bu varlıklar üzerinde rehin hakkı tesis edemedikleri cihetle açacakları kredileri pek düşük hadler dahilinde tutmağa mütemayildirler. Binaenaleyh 400 milyon sterlinlik zirai menkul varlıklardan teminat olarak kolaylıkla faydalanılmasını mümkün kılınacak mevzuat tedvin olduğu takdirde Bankalardan alınabilecek kredi miktarı da büyük miktarda artabilecek ve müstahsil çok müsaait seraitle ve kolaylıkla lüzumu kadar kredi almak imkânlarını bulacaktır. Zira müstahsilin en ziyade borçlu bulunduğu devre

hasat zamanına ve hayvanlarının satış mevsimine hemen tekaddüm eden devredir ki mahsulât ve hayvanat kıymetlerinin de en yüksek hadlerine yaklaştığı anlara rastlar. Diğer taraftan; çevirme sermayesinin müstahsilin mahsulât ve hayvanatı gibi mütedavil aktifleri karşılığında tedarikini temin edecek bir sistem tesisi suretiyle çiftçinin kısa vadeli borçları ile istihsal eylediği maddelerin satış bedelleri arasında makul bir nisbet kurulması da arzu ya şayandır. Bu suretle çiftçinin sabit aktifleri mevcut arazinin islâh ve imarı ve diğer arazi satın alınması gibi maksatlarla yapılacak uzun vadeli istikrazlarda teminat gösterilmek üzere tamamen serbest kalacak, menkul varlıklar gayrimenkul ipotegi mukabilinde alınabilecek olan uzun vadeli bir kredinin tezyidini sağlayıcı bir teminat olarak kullanılamıyacaktır. Netice itibariyle kısa ve uzun vadeli zirai kredi

mekanizmaları ve bu kredileri tevzi eyleyen müesseseler yekdiğerinden tamamen ayrılmış olacaktır.»

1928 ve 1929 senelerinde bu rapora müsteniden iki zirai kredi kanunu nesredilmiştir.

928 tarihli kanunun birinci kısmı; İngiltere ve Wales bölgelerindeki, 929 tarihli kanunun birinci kısmı ise İskoçya'daki zurraa uzun vadeli zirai kredi verecek olan zirai ipotek şirketlerinin tesisini derpiş etmekte ve aynı kanunların ikinci kısımlarında kısa vadeli zirai krediler için çiftçilerin ve tarım muhayyaa ve satış kooperatiflerinin bilumum varlıkları üzerinde Bankalar lehine rehin hakkı tesisine imkân verecek yeni bir teminat sistemi vücuda getirilmektedir.

Bu kanunların anahatlarını gelecek yazımızda inceleyeceğiz.

(Devam edecek)

TAMAL TİCARET T. A. O.

İSTANBUL — ANKARA — SAMSUN — DİYARBAKIR

MERKEZİ: Bankalar Caddesi, Agopyan Han, İstanbul

TELEFON : 40656, 41978, 43860

TELGRAF : Tamaltaş - Galata

T. C. Ziraat Bankası Kredili Satışlarına Dahil :

FERGUSON

Traktör ve Ekipmanları

FOWLER

Tank Tipi Traktörleri

DECHENTREITER

Bıçer Döğerleri

RITZ UND SCHWEIZER

SMIT

COVENTRY VICTOR

Su Motör ve Tulumbaları

Türkiye'nin 84 Yerinde Acenta ve Satış Mağazaları

BOL YEDEK — TAM SERVİS

Avrupa'da kadro mensuplarıyla mes'uliyet derubte eden elemanların yetiştirilmesi (")

Yazan: Hasun ERDİNÇ

Avrupa memleketlerinde bilhassa sanayiye lüzumlu olan kalifiye elemanların bulunmaması hususunu nazara alan Milletlerarası İş Organizasyonu, bu sahada gereken tedbirlerin tesbiti için 30 Marttan 2 Nisan 1949 tarihine kadar Cenevrede bir Avrupa Ekspertler Toplantısı tertip ederek kadro mensuplarla âmir mevkiindeki zatlara eşaslı bir surette yetiştirilmelerini derpiş eden muhtelif sistemleri etüd etmiştir. Bu etüd «Müesseselerde aldıkları sorumlu vazifeler dolayısıyla icra mevkiindeki personeli idare, irşat ve muayyen bir sektöre dahil bulunan işleri organize etmek durumunda bulunan bütün zevatin yetiştirilmesi» ile ilgilidir.

Şüphesiz, eskiden de mes'ul organların yetiştirilmesi için usuller mevcuttu. Fakat, sanayi inkişaf ve organizasyonunun tekâmülü, modern müesseselerde âmir mevkiinde bulunanların daha esaslı bir surette yetiştirilmelerini icap ettiren bir durum yaratmıştır. Gerçekten, İkinci Dünya Harbi, istihsalin arttırılmasında işçi zümrelerinin olduğu kadar mes'ul organların da vazifelerini âzami derecede tesirli yapabilmelerine imkân vermek üzere bilhassa Amerika'da bahis mevzuu yetiştirme usulünde yeni bir inkişaf ve hareket kaydetmiştir. Harbi müteakip, imar programlarının tahakkuk zoru karşısında bu ihtiyaç Avrupa'da da belirmiştir. İngiltere ve Hollanda gibi bir kaç memleket, kendi sanayisini idare edecek kadar sistematik bir organizasyona malik bulunmakta iseler de, İtalya gibi memleketlerde bu sahada henüz yeter derecede bir terakki kaydedilememiştir.

Avrupada halen başta gelen dört yetiştirme sistemi mevcuttur. Bunlardan birincisi, harp yılları içinde Amerikada teessüs ve sonra Almanya, Belçika, Danimarka,

Finlandiya, Fransa, Norveç, Hollanda, İngiltere, İsveç ve İsviçre'de teammüm eden (TRAINING WITHIN INDUTRY) T. W. I. sistemidir. İkincisi, İsviçre enstitülerinin tatbik ettikleri tatbikî psikoloji usulü; üçüncüsü, Fransada fenni organizasyon komisyonu tarafından tesbit edilen yetiştirme usulü ve dördüncüsü, Belçikada ekonomî kadrolarının yetiştirilmesi ve idaresi için kurulan komite tarafından tesbit olunan programdır.

Yetiştirme programlarının, mesul organlara tevdi olunan vazifelerin ve bu vazifeleri görebilmeleri için sözü geçen organların mücehhez bulunmaları lâzım gelen kapasitelerin tahliline dayanmak suretile tesbitleri icap etmektedir. Bununla beraber, vazifeleri şu suretle tasnif mümkündür.

- a) Âmir mevkiindeki zat bir teknisyen ise, işin yapılmasını sağlama-sı, mesai arkadaşlarını irşat ve lüzumlu takdirinde onların hatalarını tashih etmesi lâzımdır. Bunun için de, kendi mesleği ve sınaî işlerin tekniği hakkında derin bilgisi olmak iktiza eder.
- b) Âmir mevkiindeki zat bir şef ise, kat'i ve sarîh bir şekilde emirler, direktifler ve izahat vermesi ve hususî sektöründe ekip zihniyetinin muhafazasına ve iyi iş münasebetlerinin teessüsüne nezaret etmesi lâzımdır. Mesuliyetlerini tam mânasile müdrîk bulunacaktır. Yalnızda çalışanları idare ve onları anlamlamak hususunda ehil olması gerektiği cihetle, fitrî istidat sahibi

(*) Cenevrede intişar eden Beynelmîl İş Bürosu mecfuasının Temmuz 1950 sayısında çıkan yazıdan hülâsa edilmiştir.

bulunmakla beraber, bu istidatları kendine hâs bir psikolojik yetiştirme usulü ile inkişaf ettirmesi zaruridir.

- c) Âmir mevkiindeki zat bir organizatör ise, personelin emniyet ve sıhhatini gözönünde tutarak memnuluk verici bir istihsal elde etmek maksadile işini organize etmesi lâzımdır. Bu itibarla, organizasyon prensip ve metodlarını bildirmesi ve iş tatbik şekillerinin ve istihsal tekniğinin tahlilini yapabilmesi gerekir.
- d) Âmir mevkiindeki zat bir tatbikat öğretmeni ise, mesaf esnasında çalışanları yetiştirmesi lâzımdır. Bu vazife, kalifiye işçi ihtiyaçlarını karşılamak bakımından çok büyük bir ehemiyet arzeder. Bu sebeple, iş öğretiminin ana prensiplerini bilmesi ve tatbik etmesi icap eder.
- e) Âmir mevkiindeki zat müdürlükle müessese personeli ve idare etmekte olduğu kısım ile müessesenin kendi servisleri arasında bir irtibat memurluğu vazifesi görüyorsa, aldığı emirleri ve malûmatı, ekseriya izah ettikten ve tamamladıktan sonra intikal ettirmesi gerektiği cihetle, bu malûmat ve emirleri yalnız anlamakla yetinmiyerek aynı zamanda bunları vuzuhla şifahi ve yazılı olarak ifade edebilmelidir.

Sözü geçen dört yetiştirme tarzını bu esas anasır zaviyesinden mütalâa ettiğimiz takdirde, gerek varılmak istenilen hedef ve gerekse kullanılan metodlar bakımından büyük farklar arzederler.

Training within industry (T. W. I.) sistemi:

Bu sistemde bilhassa âmir mevkiindeki kimselerin, gördükleri işlerin rasyonel bir şekilde organize edilmesini temin eden bazı prensiplere nüfuz edilmesi hususu üzerinde durulmaktadır. Bu prensipler çok basit olup en iptidai lojiğe dayanmakta ve

kolayca öğrenilebilmemektedir. Bu metodla maksat ve gayesi, sözü edilen prensiplerin tatbikini ilgililer nezdinde itiyat haline sokmaktır. Filhakika, ilgililer günlük işlerini yaparlarken veya karşılaştıkları meseleleri hallederlerken bu prensipler aşılıp yerleşmektedir. Yoksa, bu zevata yeni umumî veya teknik bilgiler vermek bahis mevzuu değildir. Bu kabilden olan bilgilerle kendilerinin esasen mücehhez bulunduğu kabul olunmaktadır.

Bu sistemle ilgililere üç meziyet kazandırılmak istenmektedir. Bunlar: İnsanları idare etmek san'atı; usulleri islâh etmek sanatı ve madun personele öğretmek sanatıdır. Bunların her biri, iş münasebetleri, iş metodları, iş öğretimi hususlarını ihtiva eden hususî bir program mevzuu teşkil etmektedir.

Yetiştirme işi kısa bir devreye inhisar etmekte ve mesai saatleri içinde müessese-lerde yapılmaktadır. Her program devamlı olarak beş gün içinde ikişer saatlik beş seans ile tamamlanmaktadır. Bununla beraber, bitirilen bir programdan öğrenilen prensiplerle tatbikatta ünsiyet peyda edebilmeleri için ilgililer diğer bir programa ancak bir kaç ay sonra iştirâk ettirilmektedirler.

Öğretim, her âzanın iştirâkini mümkün kılacak şekilde de sekiz on kişilik gruplar halinde ve münakaşalı olarak yapılmaktadır. Program fazla teferruata girilmeden tahakkuk ettirilmektedir. Usul ve prensipleri iyice kavrayabilmeleri için ilgililere pratikten misaller verilmektedir. Münakaşa ve isbatların pratik şekilde cereyan etmesi, prensiplerin ilgililer tarafından hazmedilmesi imkânını sağlamakta ve bunları her ihtimale karşı tekrarlayan cep kartları da ayrıca ilgili âzaya dağıtılmaktadır. Bu metodun en bariz tarafı, yetiştirmede yeknesaklık (uniformité) ve sürat temininidir.

İsviçre Metodu

Bu metod T. W. I. metodundan çok farklıdır. T. W. I. metodunda gaye ilgililere işin rasyonel bir şekilde yapılması imkânını sağlamak maksadile bazı itiyatlar

zerk ve telkin etmek iken, İsviçre metodu daha ziyade şahsiyete tesir edilmek istenilmektedir. İki prensibe dayanan İsviçre programında evvelâ kendine hâs psikolojik bir intihap üzerinde durulmaktadır ki, bu prensip, insanları tanımak, obpektif düşünmek, kendine imtad beslemek, inisiyatif sahibi olmak, karar verebilmek, işinde fikri takip sahibi olmak, mes'uliyet deruhte etmekten zevk duymak; ikinci prensip ise; yine tamamile psikolojik mahiyette olan kendine hâs bir yetiştirme tarzile bu meziyetleri inkişaf ettirmeyi derpiş eden hususiyetleri şumullüne almaktadır. Bu yetiştirme metodunun başlıca üç hedef ve gayesi vardır: Amir mevkiindeki zatın kendi emrindeki mesai arkadaşlarını anlaması ve reaksiyonlarını sezmesi lâzımgeldiği cihetle, ruhiyat bilgisi bulunması ve otoritesini kendi menfaati uğruna değil, fakat emrinde çalışanların menfaati uğruna kullanması zarduridir. Biinaenaleyh, ilgilinin karakterini inkişaf ettirmek ve dolayısıyla kendi işine ve dolayısıyla mesai arkadaşlarına karşı ta-kındığı tavrı islâh etmek bahis mevzuudur. Bu gayeye vasil olmak için, İsviçre psikoloğları ilgili zevatın günlük işlerinden ve mensup oldukları müesseselerden uzaklaştırılıp rahatça düşünebilecekleri lâ-tif bir mahalde kurslarına devam etmelerini ekseriya uygun mütalâa etmişlerdir. Kurslar bir hafta kadar sürmektedir.

Program on iki ilâ yirmi beş kişilik münakaşaya açan gruplar halinde tatbik olunmaktadır. Münakaşayı bir mütehâssıs idare etmektedir. Bu metodun hususiyeti, için ekip halinde organize edilmesindedir. Üç dört kişilik gruplar, ertesi günü öğrenilecek şeyleri etüt etmiye ve aralarında fikir teatisinde bulunmıya davet olunmakta ve bu toplantı sonunda aynı gruplar ertesi günkü münakaşanın mevzularını maddi misaller seçerek hazırlamaktadırlar.

Fransız metodu

Bu metod her müessesenin kendi meselelerinden ve ihtiyaçlarından ilham almak suretile ilgilileri yetiştirdiği cihetle, bundan evvelki metodlardan farklıdır. Bu me-

seleler üç ana mevzu halinde gruplandırılmıştır: İş organizasyonu meseleleri idare etme psikolojisi meseleleri; umumi teknik işler. Burada daha ziyade ilgilinin meziyetlerinin ve malûmatının genişletilmesine çalışılmaktadır. Aynı zamanda bu metod, âmirler arasında bir grup zihniyetinin yaradılmasını da hedef tutmaktadır.

İlgililerin yetiştirilmesi, mesai saatleri içinde müesseselerde vâki olmaktadır. Yetiştirici, ilgilileri münakaşaya açan on iki ilâ on beş kişilik gruplar halinde toplayıp idare etmektedir. Münakaşalar, bizzat müessese içinden alınan tecrübelerin teatisinden ibarettir. Bunlar bazı müesseselerin gezilmesi ve filmlerin gösterilmesi ile tamamlanmaktadır.

Belçika metodu

Bu metod, Fransız usulü gibi ilgililerin meziyetlerini arttırmaya müteveccih ise de, daha ziyade bunların umumi bilgilerinin genişletilmesini hedef tutmaktadır. Emniyet ve sıhhat iş organizasyonu, kanunî mevzuat, içtimai işler, rapor tahrir meseleleri öğretilen mevzular arasındadır. Diğer bir programda da, maiyette çalışanların idaresinin ortaya koyduğu meseleler incelenmektedir.

Görülen stajların organizasyonu kullanılan yetiştirme usulüne göre değişir. Yüksek kadrolardaki âmirlerin öğretimi iki üç gün devam eder; ustabaşlarının ki, ise; mektep usulü üç yıl sürer. Her brans bir mütehassısın idaresine tevdi olunmuştur.

Yetiştirme işinin organizasyonu ve finansmanı

Bu organizasyon, resmî ve hususî müesseselerin sıkı bir işbirliği yapmaları; yetiştirme sahasında inkişaf kaydetmek için merkezî bir teşkilâtın kurulması; endüstri ve hükûmete düşen mes'uliyet paylarının tâyin edilmesi ve iş verenlerle çalışanların işbirliği yapmaları ile mümkündür. Bu yoldaki faaliyetler için bir çok memleketlerde toplantıların yapıldığı malûmdur. İngiltere'de müesseseler bahis mevzuu yetiştirme işini tahakkuk ettirmek için cemiyetler kurmuşlardır. İsviçre'de kurulan merkezî teşkilât, bir endüst-

ri için çalışmakta, Finlândia'da kurulan enstitü ise, muhtelif endüstrilere ait iş verenleri bir grup altında toplamakta ve nihayet, Fransa, Norveç, Hollanda, İsveç gibi memleketlerde sözü edilen merkezi teşkilât, bütün memleketin faaliyet saha-larını şumulüne almaktadır.

Amerika, İngiltere, Fransa, İsveç ve İsviçre gibi memleketlerde yetiştirme masraflarının bir kısmı endüstri tarafından sağlanmakta, bu masrafların geri kalan kısmı ise, devlet tarafından karşılanmaktadır. Bir çok memleketlerde de, iş verenler ile çalışanlar arasında bir işbirli-ğinin tesisi için mevzuat mevcuttur. Hol-landa'daki Merkezi Enstitü bu suretle fa-liyet göstermektedir. Bir İstişari Komis-yon tarafından idare edilen Enstitüde iş verenlerle çalışanların mümessilleri müsa-vi adettedir. Belçika ve Norveç'de de bu-na benzer bir vaziyet vardır.

Finansman işine gelince, umumiyetle ilk tesis masraflarını devlet ve işletme mas-raflarını ise, yetiştirilen unsurlardan fay-dalanacak olan müesseseler ve endüstri vermektedir. Bazı ahvâlde de müesseseler bu masrafları senelik aidat şeklinde veya Finlândia'da olduğu gibi, masrafların bir kısmını ilgililer tediye etmektedirler.

Âmirlerin yetiştirilmesi mevzuunda kay-dedilen terakkî hakkında bir fikir vermek üzere Belçika'da muhtelif endüstrilere ait bulunan (4000) kişinin Belçika metodu ile ve (800) kişinin de yine Belçika'da T. W. I. metodu ile yetiştirildikleri kaydedilebilir.

Yetiştirilmelere Danimarka'da T. W. I. sistemile 1948 yılında, Finlândiyada T.W.I. ve İsviçre metodlarla 1946 yılında, Fransada Fransız metodu ile 1949 yılın-da ve ayrıca, akşam kursları şeklinde bundan 15 yıl önce başlanmıştır. Nor-veç'te T.W.I. metodu ile öğretim 1949 yılın-da, Hollanda'da 1946 yılında başlamış ve bu memlekette 1949 yılı Mart ayına kadar 25.300 âmir yetiştirilmiştir. İngilterede de bir çok hususî teşekküller mevzu ile ilgilidirler. İş Nezateri, T.W.I. sistemini mem-lekete sokmuş ve 1950 yılı Martı sonunda iş öğretimi sahasında 161894 iş münase-

betleri sahasında 90333, iş metodu saha-sında 25174 kişi yetiştirilmiştir.

İsveçte T.W.I. sistemile yetiştirme 1948 de başlamış ve 1950 yılı başına kadar 10.000 kişi yetiştirilmiştir. İsviçrede alti enstitüde İsviçre metodu ile yetiştirilen-ler 10.000 kadardır.

Avrupa İktisadi İşbirliği İşçilik Organi-zasyonu Komitesi, 1948 yılı Ekim ayında olduğu bir kararla endüstri sahası için ye-tiştirme metodlarında derhal islahat yapı-labileceğini kabul etmiş ve Milletlerarası İş Organizasyonundan acele olarak Avru-pa memleketleri için milletlerarası kurs-ların açılması temenni eylesmiştir.

Mevzu, her memleketin bünyesine uy-gunluk bakımından tatbik edilecek metod-larla ilgili bazı meseleler ortaya koymuş-tur.

1949 yılı Nisan ayında Milletlerarası İş Organizasyonu, mevzuun etüdü için bir teknik eksperler toplantısı akdetmiştir. Bu eksperler, tam olan T.W.I. sistemi ile İsviçre metodunun kendi aralarında veya başka metodlarla birleşebilecekleri netice-sine varmışlardır. Ayrıca, her memleket-te bir Merkezi Yetiştirme Teşkilâtının ku-rulmasını temenni etmişler ve yetiştirme işlerinin inkişafı için hususî bir finans-man sisteminin kurulması lüzumuna işa-ret etmişlerdir. Bundan başka, adı geçen eksperler, metodların birleştirilmesi üze-rinde durmuşlardır. Bu temenni Milletler-arası İş Bürosu tarafından 1949 yılı Ma-yıs ayında Paris'te T.W.I. sistemi için ilk staj olarak Belçika, Fransa, İtalya ve İs-viçrenin iştirakile organize edilmekle ye-rine getirilmeye çalışılmıştır. Bunu müte-akip, Fransız hükümetinin talebi üzerine İş Bürosu aynı mevzuda iki staj daha tertip etmiş ve 1949 yılı sonunda Fransa'da T.W.I. sisteminin artık yerleştiği kanaati-ne vararak, Fransa'da faaliyetine son ver-miştir. Filhakika, halen müessese şefleri-nin pratik surette yetiştirilmesi için Fran-sada bir enstitü kurulmuş bulunmakta-dır. Fransa'da birinci staj devresine işti-râk eden diğer devletler de bu sahada mü-him ilerlemeler kaydetmişlerdir.

Millî Plânlama

Birleşmiş Milletler «Kalkınma Projeleri İktisadî Tahlil Enstitüsü» nün Ankara'da (Akdeniz Yetiştirme Merkezi) adıyla açtığı kursta Mr. Hans W. Singer tarafından verilen konferanslardan tercümedir.

— Geçen sayıdan devam —

Çeviren: Mentek A. ERTAY

T. C. Ziraat Bankası Müfettişi

Bu neviden ziraî gelişme zamanla kendi kendini itfa etmektedir. Zikrettiğimiz az masraflı metodlarla 4000 doları plâse etmeğe devam edemezsiniz. Bu miktarı plâse ederek daha iyi tohumlar, daha mükemmel gübreleme cihazları, daha iyi araştırma lâboratuvarları kurmuş ve sulama tesisleri vücuda getirmiş iseniz bu işleri yapmış bulunuyorsunuz demektir. Bundan daha ileriye gidemezsiniz. Bunların faydasını tabiatıyla idrâk edeceksiniz. Fakat bu fayda mütezait değildir. Yine hatırlanmalıdır ki bu yeni tessilerden dolayı elde edilen fayda muayyen bir müddet devam edecek, zaman geçtikçe kendi kendine azalacaktır. Bu faydayı ilânihaye elde edemeyeceksiniz.

Buna mukabil sınaî (gayri ziraî) yatırımların veçhesi tamamiyle başkadır. Bu sahaya yatırdığımız paraya son vermez ve bilfarz 5 - 10 sene devam ederseniz temin edeceğimiz gelir (fayda) zamanla artacaktır. Gayri ziraî investismanın gelirinin zamanla artması başlıca iki sebebe dayanmaktadır. Bir kalkınma programıyla âlâkasının büyük olması hasebiyle tafsilâtlı olarak münakaşa edeceğimiz birinci sebep şudur: Kalkınma projemizin tatbikinde ilk yıllarda yaptığımız plâsmanlar büyük ölçüde doğrudan doğruya istihsale mütevecih değildir. Büyük paralar istikbale matuf istihsal için imkânlar hazırlamağa plâse edilmektedir. Geniş finansmanlar münakale sistemine, limanların ve nehirlerin islâhına, elektrik kudreti teminine yatırılmaktadır ki bu yatırımlar takdir edileceği üzere doğrudan doğruya istihsale akmış değildir. İyi bir yol veya elektrik şebekesi temin etmiş iseniz direkt bir istihsalde bulunmuş değilsiniz.

Görülüyor ki, sanayileşmenin ilk merhalelerinde bulunan memleketler aşağı yukarı bütün varlıklarını direkt istihsale değil, istihsal için elzem olan diğer unsurlara yatırmağa mecburdurlar. Bilfarz Birleşik Amerika'yı bu bahiste Habeşistanla mukayese edersek mevzuu daha iyi aydınlatmış oluruz. Birleşik Amerika'da yatırımların kısmî küllisi doğrudan doğruya istihsale akmaktadır. Çünkü bu memlekette münakale şebekesi ve diğer âmme tesisleri tamamen mevcuttur, ve bunlara ilâveler yapmak şüphe yok ki onları yeniden yaratmaktan çok daha kolaydır. Kuvvet ve münakale sistemi mevcut oldukça herhangi bir yerde kurulacak fabrikanın bundan faydalanması kabildir. Mütad olarak yeni kurulacak sanayi müesseselerinin bu kudretten faydalanması büyük paralara mütevakkıf değildir.

Sınaî kalkınmanın zamanla müterekkil şekilde ilerlemesinin birinci sebebi budur. Sınaî gelişme zaman geçtikçe sürat kazanır. Yüksek bir dağın tepesinden kopmuş bir çığ aşağı indikçe nasıl hızlanıyorsa gayri ziraî gelişme de zamanla süratini artırmaktadır.

Gayri ziraî yatırımların sağladığı gelirin zamanla artmasını intaç eden ikinci sebebe gelince; az gelişmiş memlekette denebilir ki muhtelif sanayi zümreleri arasındaki «irtibat» mevcut değildir. Her şeyden evvel bu memleketler münakale şebekesi, kuvvet santralleri ve genel olarak diğer lüzumlu âmme tesislerinden mahrumdur ve bu sebeplerle kurulmuş olan sınaî bir tesis doğrudan doğruya istihsalî istihdaf etse dahi kayıplara uğramağa mahkûmdur. Maksadımızı daha iyi teşrih etmiş olmak için bir misâl vereyim: Gayri

zirai bir tesis olan bilfarz bir konserve fabrikası kurmuş bulunuyorsunuz. Eğer Birleşik Amerika veya İngiltere'de kurulmuş ise bu fabrikanın verimliliği, civarında düzinelerle fabrikanın mevcudiyeti dolayısıyla ehemmiyetli surette yüksek olacaktır. Çünkü, aynı işi görmekte olan diğer mümasil fabrikalardan bu işde ihtisas sahibi işçiyi yeni fabrikaya celbetmek imkân dahilindedir. Kezalik bu fabrikalar arasında yeni fabrikamızın imalâtı ile alâkalı istihsalde bulunanlar olacaktır. Konserve fabrikamız muhtaç olacağı tenekeden kutu ve kapları, bunları imâl eden mücavir fabrikalardan tedarik edebilecektir. Bu kapları kendisinin imâl etmesine ihtiyaç yoktur. Fabrika muhtaç olduğu kapları ya doğrudan doğruya pazardan temin etmek veya bunların imalâtçılarıyla mukavele akdetmek suretiyle elde etmek imkânlarına maliktir.

Şimdi, az gelişmiş bir memlekette bu fabrikanın kurulduğunu tasavvur ediniz. Fabrikamız muhtaç olduğu kapları ya haricden ithal edecek veya bu kapları kendisinin imâl etmesi için lüzumlu tesisler kurulacaktır ki imalâtın mahdut olması zarureti karşısında bu tesislerin gayri iktisadî olacağı muhakkaktır. Gıda konserve etmekle teneke kutu imâl etmek arasındaki farklı ihtisas icaplarının tevlit edeceği zorlukları da göz önünde bulundurunuz. Tamamen ayrı personele, başka âlet ve tesislere, farklı sevk ve idareye muhtaçsınız. İlerlemiş bir ekonomik sistemde yekdiğeri ile olan irtibat dolayısıyla her sanayi zümresi diğerinden bir çok şekillerde fayda görmektedir.

Az gelişmiş memleketlerde sınaî faaliyetlerin rantabilitesini azaltan mühim bir sebep de bu memleketlerde teknik personelin ve tamir tesislerinin âdemi mevcudiyetidir. Bu nokta yukarıda kaydettiğimiz «irtibat» ın ehemmiyetini belirtmektedir. Meselâ dokuma sanayiindeki durumu ele alınız. Bu sanayiînin mütemerkiz bulunduğu İngiltere'nin (Lancashire) şehrinde bu sanayi ile ilgili sayısız meşgale zümreleri ve tesisler yer almıştır. Bu havalide tezgâh, iş, imâl eden bir çok fabrikalar vardır. Tamir işleri geniş ölçüde münkeşiftir.

Dokuma sanayiinin muhtaç olduğu her türlü ameliyeler için geniş bir sanayi zümresi burada teessüs etmekle kalmamış pamuğu ham madde olarak kullanan meselâ lâstik fabrikaları, pamukla yünü ve yine pamukla ipeği karıştırarak çeşitli mamum maddeler istihsal eden fabrikalar bu sahadaki faaliyetlere iştirak etmiştir.

Görülüyor ki bu nevî «irtibat» sınaî kalkınmanın ilk merhalelerinde mevcut değildir ki bu husus az gelişmiş memleketlerde envestismanların süratli netice vermesini engelleyen ve rantabiliteyi azaltan ehemmiyetli bir faktördür. Şüphe yok ki zaman ilerledikçe bu faktörün tesirleri azalacak ve rantabilite yükselecektir. Mücerret bir projenizi tahakkuk ettirmiş bulsanız «irtibat» dan mahrum olduğu için verimi az olacaktır. Fakat zamanla 20, 30, 300 projenizi tahakkuk ettirdiniz vakit kurulacak tesisler mütakabilen birbirlerini destekliyecek ve bunların verimliliği artacaktır. Birbirine irtibatı olan sanayiî muvazi olarak birden kurmak daha kolay olduğu kadar daha verimli neticeler de sağlamaktadır. Dokuma sanayiinin yanında iş, tezgâh imâl eden fabrikaları, tamir tesisatını, lâstik fabrikasını, trikotaj, ipek ilâ.... fabrikalarını aynı zamanda kurarsanız elde edeceğiniz rantabilite bu tesislerin münferiden kurulması halinde alınacak neticelere kıyasla daha yüksek olacaktır.

Bir kalkınma programında bu cihet ehemmiyetle göz önünde tutulmağa değer mahiyettedir. Münferit ve mücerret tesisler yerine birbirine irtibatı olan ve birbirini tamamlayan sanayie ait projeleri tatbik mevkiine koymak verimliliği artırmak bakımından çok lüzumludur.

İktisadî kalkınmanın ilk merhalelerinde bulunan bir memleket bir çok projelerden mahrum olduğu için yapacağı hamleler bizzarure münferit ve mücerret projeleri tahakkuk ettirmeğe inhisar edecek ve dolayısıyla rantabilite düşük olacaktır. Ancak zamanla tahakkuk eden projeler taaddüt ettikçe bunların birbirine irtibatı artacak ve verimliliğin yükselmesini mücip olacaktır.

Sınai ve zirai kalkınma programlarının vechesi birbirinden tamamen farklıdır. Ziraaati geliştirme programı verim bakımından kendi kendine yayılmak ve yükcelmek vasfını haiz değildir. Yukarıda zikredilen bu neviden bir programın semereleri bilfarz 5 veya 10 sene alınacak ve ondan sonra daha geniş sermaye yatırımlarına ihtiyaç gösteren büyük sulama işleri, ziraaatin makineleşmesi gibi işler üzerinde durmak zarureti kendini hissettirecektir. Sınai kalkınma programına gelince zirai gelişme programının aksine bu programın tatbik mevkiine konması başlangıçta zor, verimlilik bakımından zirai gelişme programına nazaran düşüktür. Fakat zamanla verimi artırma ve bizatihi müterekki fayda sağlama imkânlarını nefsinde toplama keyfiyeti de bu programın mümtaz hususiyetleridir.

Yukarıda verilen izahattan anlaşılacağı üzere zirai kalkınma programı ilk yıllarda daha cazip bir vecheye arz etmektedir. Bu bakımdan sanayii kalkındırmağa çalışmaktansa ziraaati kalkındırmanın daha faydalı olacağı kanaatini tevlit edebilir. Fakat kalkınma için yapılan masrafla elde edilen gelir üzerinde mukayese ve hükümlerin ilk yılların neticelerine istinat ettirilmesi doğru değildir. Bir memleketin uzun devreli kalkınması mevzubahs olduğu zaman daima iki nokta hatırdan tutulmalıdır. Zirai kalkınma programımızda olduğu gibi seri neticeler alındığı cihetle evvelâ ilk bir kaç senede neye intizar edileceği düşünülmeli, saniyen program tatbikatının zaman içindeki müterekki neticeleri hatıra getirilmelidir. Bu iki nokta zirai ve sınai kalkınma programlarımız arasındaki münasebetleri tipik şekilde ortaya koymaktadır. Şöyle ki: İlk yılların neticelerine bakarsanız zirai kalkınma programı daha müsbet bir manzara arz etmektedir. Zira yukarıda da belirtildiği üzere programın neticeleri seridir. Diğer taraftan plâsmana devam ettiğiniz ve istikbale muzaf neticeler üzerinde düşündüğünüz takdirde verimliliğin müterekki şekilde artma imkânları bakımından gayri zirai program lehine bir kanaate varmanız mümkündür.

Şimdi, âdetlere istinat eden modeli-

miz üzerindeki incelemelerimize devam edelim. İbliyorsunuz ki modelimizin umumî milli geliri 100.000 dolar, diğer bir ifade ile beher nüfusa isabet eden gelir hissesi 100 dolardır. Ve yine hatırlarsınız ki mefruz kalkınma programımızın üç cephesi vardır: 1 — Gayri zirai faaliyet sahasına nüfus transferi. 2 — Ziraaati geliştirme programı. 3 — Tabii nüfus artışının sermaye ile teşhizi. Görmüştük ki böyle bir programın tahakkuku 16,500 dolara mütevakkıftır. Ve bunu neticesinde millî gelir % 2,5 nisbetinde artacak yâni nüfus başına isabet eden gelir hissesi 2,5 dolar yükselecektir. Yine hatırlarsınız ki modelimizdeki mefruz cemiyetin ihtiyarı tasarruflarla kalkınma programına tahsis edebileceği para 5.000 dolar yâni millî gelirin % 5 inden ibaret kabul edilmişti. Bir memlekette nüfus başına isabet eden gelir 100 dolar gibi düşük bir miktar olduğu takdirde % 5 den fazla tasarrufa intizar edemezsiniz.

Bu neviden bir kalkınma programı için lüzumlu olan paraya nisbetle ehemmiyetli surette az olan % 5 tasarrufun geniş ölçüde israf edildiğini yâni iktisadi kalkınmaya matuf olmayan gayelere tevcih edildiğini de kabul etmek lâzımdır. Tasarrufun bir kısmı altın ve kıymetli taşlar iddiharına, eşya mübayaasına, muhtelif neviden lüzumsuz bina inşaatına ve faydasız projelere sarfedilmektedir. Mevcut menabiin faydalı şekilde nasıl kullanılacağı hususu ileride münakaşa edileceğinden bu nokta üzerinde şimdilik durulmayacaktır.

Yukarıdaki mülâhazalara rağmen 5 bin doların tamamen iktisadi kalkınmada kullanılabileceğini kabul ediyoruz. Kalkınma programımızın tahakkuku için 16,500 dolara ihtiyaç duyulduğuna göre bakiye 11,500 dolar nasıl temin edilecektir? Bunun için üç ihtimal tasavvur edilebilir: 1 — İhtiyaç duyduğumuz 11,500 dolar ölçüsünde bir yabancı sermaye memlekete akmağa başlamıştır. 2 — Dış ticaret muvazenesi fevkalâde hâdiselerle memleket lehine yükselmiştir. Umumî istihsalin çok büyük bir kısmını ihraç eden şark memleketlerinden Endonezya, Malaya veya Veneziüella ve İran gibi memleketleri düşününüz. Bu memleketler kauçuk veya petrol

istihsal ve ihraç etmektedirler. Bu maddelerin fiyatlarının bazı hâdiselerle iki veya üç misli yükselmiş olması mümkün olabilir. 3 — Üçüncü ihtimal memleketin fevkalâde mahrumiyetlere katlanarak beher nüfusa isabet eden 100 dolar gelirden 16,5 uğnu tasarruf etmesi ve bu miktarın kalkınma programının tatbikatına hasredilmesi mesidir. Farzediniz ki memlekette çok kuvvetli ve kuvvetli olduğu kadar merhametsiz bir hükümet işbaşındadır. Bu hükümet istihlâki çok sıkı kontrol ve kayıtlara tâbi tutarak bu neticeyi elde etmiştir.

Bu üç yoldan biri ile muhtaç olduğumuz parayı elde ettiğimizi kabul edelim. Adetlere istinat eden modelimiz, paranın teminine âmîl olan şartların ne kadar müddetle devamının zaruri olacağını bize gösterecektir. Diğer bir ifade ile bu şartlar ne kadar devam etmelidir ki bunlar zail olduğu halde kalkınma kendi kendini idame ettirebilmek kudretini iktisap edebilsin?

Birinci ihtimal üzerinde duralım. Kabul edelim ki 11,500 dolar ölçüsünde bir yabancı sermaye memlekete akmıştır. Bu yabancı sermaye akışı ne kadar devam edecektir? Modelimizden istifade edilerek sermaye akışının ne kadar müddetle devam etmesi gerektiğini ve kalkınma programınızın kendi kendine yürür hale gelmesi için ihtiyaç duyulacak yabancı sermaye hacmini tahmin edebilirsiniz. Bu tahminde usul şöyledir: Biliyorsunuz ki gelişimizde yıllık artış umumi gelirimizin % 2,5 ğu nisbetinde olmak üzere 2500 dolar ve programın tatbiki için ihtiyaç duyulan sermaye senevî 16500 dolardı. 2500 dolar gelir artışı kısmen envestismana eklenecek kısmen de istihlâk edilecektir. Bir kalkınma programında iki şeyin aynı zamanda düşünülmesi ve tatbik edilmesi gereklidir. Birincisi istihlâki artırmak, ikincisi artan geliri kısmen ekonomik gelişmeye tahsis etmektir. Bunun gibi ekonomik kalkınmanın da iki cephesi vardır, birincisi refahı yâni istiklâki artırması, diğeri kendi kendini desteklemesi, beslemesidir. Kalkınma programının tatbiki sırasında, daha çok kalkınmanın menbalarını da elde etmiş oluyorsunuz.

Yıllık gelir artışının istihlâke ve en-

vestismana tahsis edilecek nisbetleri üzerinde iki mülâhaza yürütmek isterim. Evveîâ kabul edelim ki - kabulü pek mümkün olmamakla beraber - gelir fazlasının envestismana ayrılan kısmının 2500 dolara nisbeti, umumi gelirin envestismana giden kısmının umumi gelire nisbetinden yüksektir. Biliyorsunuz ki umumi gelirin yalnız % 5 inin tasarruf edilmesi ve dolayısıyla kalkınmaya müteveccih yatırımlara tahsisi mümkündür. 2500 dolar gelir fazlasının % 5 inden fazla bir kısmının kalkınmaya ayrılmasının mümkün farzediyoruz. Bu faraziye iki esas sebep istinat ettiriyoruz. 1) Gelir arttıkça yâni bir sene umumi gelirinizin % 2,5 ğunu millî gelire ekledikçe nüfusunuzun refah ve serveti artmaktadır demektir. Refah içinde bulunan insanlar fakirlere nisbetle daha yüksek nisbette tasarruf yapmağa muktedirdir. Yapılabilecek tasarruf daima millî gelirin beher nüfusa isabet eden kısmı ile mebsuten mütenasiptir. Bu malûm hakikati hepimizin bileceğini tahmin ediyorum. 2) Resmî ellerle tatbik konulan kalkınma programının temin ettiği gelir fazlası cemiyet fertlerinin elde ettiği 100 bin dolarlık millî gelire nisbetle daha yakından devlet kontrolü altına alınmağa müstaittir. Eğer kalkınma programı devletçi bir idare altında yürümekte ve program devlet elektrik santralleri, devlet fabrikaları kurmağı hedef tutmakta ise bu teşebbüslerden elde edilecek gelirin devlet bütçesi kanalı ile tamamen yeni yatırımlara ayrılması mümkündür. Kezalik, kalkınma programının ziraî bir karakter taşıyorsa, Hindistan ve Pakistan'da geniş ölçüde tatbik edildiğı üzere, bilfarz sulamadan faydalanacak kimselere tarh edilecek ücret sayesinde gelir fazlasının mühim bir kısmının yeni envestismanlarda kullanılması kabildir. Bu takdirde, sulama tesislerinden faydalanan çiftçiler sulamadan dolayı elde edecekleri fazla geliri kısmen müstakbel kalkınma için feda ediyorlar demektir.

Görülüyor ki umumi gelirin yalnız % 5 inin kalkınmaya ayrılmasına mukabil gelir artışı için bu nisbetin daha yüksek farzedilmesi mümkündür. Biz bu bahiste, şimdilik mevzu üzerinde umumi bir fikir vermek için yalnız iki sebep üzerinde dur-

duk, diğer bir çok sebepler ileride münakaşa edilecektir. Şimdi, gelir artışı hangi nisbet tahtında yeni investismanlara tahsis edilebilecektir. Yani ne kadarı istihlâk edilmeyecektir? Bu nisbet memleketin umumî durumuna ve hususiyile siyasetine göre değişebilir mahiyettedir. Modelde bu mevzuda üç faraziye yürütüyorum. Evvelâ gelir fazlasının mütesaviyen istihlâk ve yatırımlara gittiğini kabul ettim. 1250 doların investismanlara tahsis edildiğini kabul edersek görürüz ki, programın tatbikatında ihtiyaçlar sabit kalmak şartı ile, kalkınmamızın muhtaç olduğu yabancı sermaye gelir artışıyla 9 - 10 senede replâse edilebilecektir. 1250 doları her sene yerli tasarrufumuz olan 5000 dolara ilâve ediyoruz ve 9 - 10 sene sonunda kalkınma programı için muhtaç olduğumuz 16500 doları sağlamış oluyoruz. Derhal ilâve edeyim ki icap ve ihtiyaçlar sabit kalmamaktadır. Maksadımız bu tipteki bir kalkınma programı için umumî bir fikir vermektir. Bu itibarla verilen rakamların kat'î olmaması tabiidir. Her sene envestismana 1250 dolar ayrılacağına göre muhtaç olduğunuz yabancı sermayenin 10 senede replâse edileceğini kabul edebilirsiniz.

Modelden faydalanarak, kalkınma programının tahakkuku için muhtaç olacağınız umum' sermaye tutarını da hesaplayabilirsiniz. İhtiyaç duyulacak yabancı sermaye şüphe yok ki 9 - 10 kerre 11500 dolar değildir. Çünkü, zaman ilerledikçe yabancı sermaye ihtiyacı azalacaktır. Takdir edeceğimiz üzere ihtiyacınız her sene 1250 dolar azalacaktır. İhtiyaç ilk sene 11500, ikinci sene 10250, üçüncü sene 9000... ilâ dolar olacaktır. Hesabı böylece yürütmek sureti ile kalkınma programınızın kendi kendini idame ettirmesi için ihtiyaç duyacağınız umumî sermayeyi hesaplayabilirsiniz. Şüphe yok ki, yabancı sermayeyi elde ettikten sonra, bu sermaye bir hibe olmadıkça, ödenecek yıllık taksit ve faizlerini de tediye muvazenesinde nazara almağa mecbursunuz. Temin eylediğiniz yabancı sermaye bir ikraz veya hususî yatırım olduğu takdirde, ihtiyaç duyulacak umumî miktarın hesaplanması ve tahmil edilecek faizlerle tediye şartlarının derpiş ve tesbit edilmesi lâzımdır. Ödenecek faiz ve

taksitleri muhtemel ihracatınızla karşılaştırarak tediye mümkün kılacak yabancı dövizini temin edip edemeyeceğinizi hesaplamak zorundasınız. Bütün bu müfredat cinizde olduktan sonra bu esaslar dahilinde uzun devreli bir kalkınma programı tertipliyebilirsiniz.

Şimdi, daha realist olması icabeden ikinci faraziyeye geçiyorum. Gelir artışının % 50 si gibi yüksek bir kısmının yeni investismanlara ayrılacağını farzetmek vâkıalara pek uymamaktadır. İkinci ihtimalde 2500 dolar gelir fazlasından beşyüzünün (% 20 sinin) yeni yatırımlara ayrılacağını tasavvur ediyorum. Bu takdirde, basit bir hesap amelîyesinden anlaşılacağı üzere, yabancı sermayenin replâse edilmesi ihtiyaçların sabit kalması kaydı ile, 23 seneye mütevakkıftır. 10 yerine 23 yıl yabancı sermaye ihtiyacınız devam edecektir. Görülüyor ki ihtiyaç duyulacak yabancı sermaye miktarı gelir artışına yeni investismanlara kayması ile çok yakından alakalıdır. Gelir artışı istihlâkten alarak yeni yatırımlara tahsis edebildiğiniz nisbette kalkınma programınız kendi kendine yürüme (otomatikleşme safhası) vasfını erken iktisap edebilecektir. Eğer süratle istihlâkin artmasına lüzum ve ihtiyaç hissediyorsanız daha uzun bir devre için yabancı sermaye ihtiyacınız devam edecek demektir. Şüphesiz aksi de vârit olduğu gibi.

Üçüncü ihtimal olarak gelir artışının % 5 inin yeni investismanlara ayrılacağını farzediyorum. Bu takdirde, ihtiyaçlar sabit kalsa dahi yabancı sermaye ihtiyacını bertaraf edebilmek için 90 sene beklemek icabedecektir.

Şimdi, evvelce de söylediğim gibi bu hesaplarımız kat'î ve riyazî değildir. Biraz düşündükten sonra anılabileceğiniz üzere, 2500 dolar gelir artışı sabit kalacak değildir. Gelir artışının % 20 sini investismanlara ayrılabilirseniz yabancı sermayeye muhtaç olacağınız 23 yıl zarfında gelir artışınızda tedricî de olsa bir yükselme hasıl olacaktır.

Muhtaç olacağınız yabancı sermaye ihtiyacını gösteren kalkınma programınızı

Maliye Bakanına arzmeden evvel (sermayenin temini maksadiyle) menfi istikamette hareket eden mühim bir faktörü maalesef ehemmiyetle düşünmeğe ve hesaplarınızı ona göre hazırlamağa mecbursunuz. 16500 dolar yabancı sermaye ihtiyacınızı, hatırlıyacağınız üzere ziraati kalkındırma, nüfus transferi ve nüfus artışının sermaye ile teşhizi için gerekli icaplara göre tesbit etmiştik. Biliyorsunu zik ziraati kalkındırma programımıza umumî millî gelirin yüzde muayyen bir nisbetini tahsis etmiştik. Bu bakımdan millî gelirimiz arttıkça maksada ayrılması gereken meblâğ da o nisbette artacaktır. Gayri ziraî faaliyetlere aktardığımız nüfus da kezalik senevî nüfus artışı nisbetinde çoğalacak demektir. Malûm olduğunuz üzere, nüfusumuzun % 1 ini her sene ziraatten sanayie transfer ediyorduk. Böyle olunca, transfer için ihtiyaç duyulacak meblâğ da her sene % 1,25 nisbetinde yükselecektir. İlk sene transfer ettiğiniz 10 nüfus ertesi yıl 10,125, müteakip yıl 10,25 ilâ .... olacaktır. Transfer edilen nüfusta görülen artış nisbeti şüphe yok ki transferin finansmanında da görülecektir. (*)

Görülüyor ki, bu faktör kalkınma programının maliyetini her yıl müterakki şekilde arttırmaktadır. Az gelişmiş memleketlerde ihtiyarı olarak tasarılıp edilmesi mümkün olan gelirin % 5 i nisbetini gelir artışı için de kabul ederseniz, yani 2500 dolar gelir artışının % 95 ini istihlâke, % 5 ini de yeni enveslismanlara ayırırsanız, kalkınma programınız hiç bir zaman kendi kendine yürür vasfını iktisap edemez. Yukarıda kaydettiğim mülâhazaları dikkate alarak, rakamlar üzerinde işlerseniz, göreceksiniz ki, kalkınma programınız hedefe (kendi kendini idame ettirecek mertebeye) hiç bir zaman vasıl olamayacaktır. Gelir artışının yalnız % 5 inin envestismanlara ayrılması halinde ihtiyaçlar menabiden daha hızlı şekilde büyüyecek ve az gelişmiş memleket otomatik inkişafa hiç bir zaman mahzar olamayacaktır.

(x) Bu mülâhazalarla, birinci ihtimalde yabancı sermayenin 10 senede, ikinci ihtimalde 23 senede replase edilmesi mümkün iken, tabloda seneler sıra ile 12 ve 34 olarak gösterilmiştir.

Böyle basit bir modele dayanarak, gelir artışının cüz'î bir kısmını yeni envestismanlara ayırmakla meselâ, 10, 23, 46, 100 yılda kalkınmanın otomatik yürüdüğü merhaleye varacağını farzetmek hatalı bir düşüncedir. Zaman ilerledikçe programın maliyetinin müterakki şekilde artacağını da hesaba katmak lâzımdır. Yeni envestismanlara ayıracağınız meblâğ aksi istikamette hareket eden bu faktörü karşılayacak kadar kuvvetli olmazsa, zaman geçtikçe hedeften uzaklaşmış ve kalkınmayı otomatik hale getirmekten mahrum etmiş olursunuz. Nüfus arttıkça kalkınma programınızın süratini idame ettirmeniz o nisbette zor ve pahalı bir mahiyet almaktadır. Gelir artışlarının kâfi miktarını yeni envestismanlarda kullanmazsanız, netice alamazsınız, sizi daima geriye çeken bir kuvvet vardır, ve ilerlemek için bu kuvveti bertaraf etmek lâzımdır. Eğer lüzumlu müfredat ve bilhassa sıhhatli rakamlar elinizde ise, modelimizden faydalanarak, hiç olmazsa kalkınmanın ikinci merhalesine (otomatikleştiği safha) varmak için ne kadar paraya ve zamana muhtaç olduğunuzu aşağı yukarı hesaplamak imkânına sahip olursunuz.

Süratle gelişmekte olan bir kaç müstesna, az kalkınmış memleketlerde genel olarak nüfusun artış nisbeti beher nüfusa isabet eden gelirin artış nisbetinden yüksektir. Umumiyetle bu gibi memleketlerde gelirin artış nisbeti % 1 veya daha aşağı olmasına mukabil, nüfusun artış nisbeti % 1,5, 2, hattâ bazı ahvalde daha yüksektir. Bu bakımdan modelimizin, evvelce söylendiği ve hile oldukça nikbinane tertiplendiğini takdir edersiniz.

Yukarıda da tebarüz ettirildiği ve hile, bir zaman sonra sanayileşmenin mütezayit geliri, sanayide irtibatın faydaları imdadınıza yetişecek ve programınızın ve hilesini daha cazip hale koyacaktır. Fakat, 5 veya 7 senelik gibi kısa devreli bir program üzerinde duruyorsanız, bu unsurlara geniş ölçüde istinad edemezsiniz. Bu unsurların müsbet tesirleri ancak 15 - 20 senede görülebilecektir. Sanayin müterakki fayda ve gelirlerine ziraatte rastlıyamazsınız. Bizim modelde kabul edilen ne-

viden ucuz metodlarla kalkınma youna giren ziraatimiz, bu yolda ancak 10, 15, 20 sene yürüyebilecek ve bir müddet sonra mütevatir investismanlarla elde edilen hamle kendi kendini ifna edecektir. Ziraatte kalkınmayı tezyit ve idame etmek isterseniz, maliyet bakımından sınai kalkınmaya yakın bir mükellefiyet tahmil edecek olan ziraatte sanayileşmeye doğru gitmek zorundasınız. Bu takdirde, ziraatinizi makineleştirmeyi, pahalıya malolacak olan elektrikleşmeyi ve geniş sulama tesislerini ilâ... temin etmek zorundasınız:

Şimdiki halde, adetlere istinad eden modelimiz üzerindeki tetkiklerimize nihayet veriyorum. Hatırlamalısınız ki, bu model riyazi bir kat'iyet taşımamaktadır. Model tamamıyla basit bir taslaktır, ve daha ziyade millî gelirin rakamlarla tahlilinden ibarettir. Bazı kimseler adetlere dayanan bu modellerden hoşlanmazlar. Bazı kimseler bu tip modelleri faydalı bulurlar. Şimdi adetlere istinat etmeyecek bazı tahlillere başlayacağım. Fakat, rakamlara istinad etmekle beraber, bu tahlil ve izahlarımız geniş ölçüde şimdiki kadar gördüğümüz münakaşalardan mülhem olacaktır. (X)

İLK ADIM

SERMAYESİZ KALKINMA

Adetlere istinad eden modelimizde müterekki kalkınma ve gelirin temin edildiğini gördük. Fakat, tatbikatta her zaman bu neticeye varmak mümkün olamamaktadır. Bu itibarla bazı ihtimaller üzerinde de durmak lâzımdır. Modelimizde münakaşa ettiğimiz esasları, otomatik şekilde yürüyen bir kalkınmaya varmak için menbaları kifayet etmeyen memleketele tatbik etmeye çalışacağız.

Modelimizde sermaye yatırımı neticesi olarak kalkınmayı gördük. Fakat, bu, kalkınmanın tek yolu değildir. Sermaye yatırımına mukabil kalkınma elde edememeniz muhtemel olduğu kadar, sermaye yatırmadan da kalkınmanız mümkündür. Sermaye yatırılmasına karşılık kalkınma elde edilememesine misal vermeme isterseniz, zannederim, en iyi misal olarak Fili-

(X) Modelé ait tablo müteakip sahifededir.

pin adalarını zikredeceğim. (Bell) misyonu raporunda, tafsilâtiyle belirtildiği üzere, ikinci dünya harbini takip eden ilk yıllarda bu adalara çok büyük sermaye yatırımları olduğu halde, pek az kalkınma temin edilebilmiştir. Hakikatte durum daha kötüleşmiştir. Orada öyle bir vaziyet mevcuttur ki, plâse edilmeye müsait bir çok sermaye bulunduğu halde, gelişme ve kalkınmayı mucip olamamaktadır. Bu noktai nazardan misyonun zikrettiğim raporu çok dikkate şayandır.

Sermayesiz kalkınmaya misal olarak da, Yunanistanı zikredebilirim. Birleşmiş Milletler hesabına çalışan Mr. Leet'in yardım ve irşatlarıyla çok az sermayeye mukabil ziraatte mevcut işsizliğin, istifade edilmeyen yerli menabi ve ham maddelerin iktisadî mânada istismarı sayesinde bu memleket kayda değer bir kalkınma sağlanmış, mektepler, hastahaneler, köylerdeki sıhhat şartları, münakaale ve ziraatte kullanılan vasıtalarda önemli gelişmeler temin etmiştir. İmkân bulursanız, Bell misyonu raporu ile Mr. Leet'in raporunu karşılaştırınız. İki kutup hakkında faydalı malûmat elde edeceksiniz.

Önemle ilâve etmeliyim ki, tek başına sermaye, kalkınma için kâfi bir unsur değildir. Bir çok kimseler Birleşik Amerika ile Batı Avrupadaki ekonomik kalkınmayı - şüphesiz Doğu Avrupada da ekonomik bir kalkınma mevcutsa da bunun teferruatı meçhulumuzdur - millî gelirin yüksekliğine ve bu gelirin mühim bir kısmının istihsale matuf yeni investismanlara akmasına hamlelerler. Bu telâkki tarzının yanlış olduğu şüphesizdir. Zikrettiğim memleketlerdeki daimi ilerleyiş, eldeki maddî kapitali «görünmeyen sermaye», «beşeri sermaye» diye tavsif edebileceğimiz kuvvetle iyi kombine ederek temin olunmaktadır. Bu memleketlerde mevcut tahsil ve kültür seviyesi, ilmi araştırma servisleri, nüfusun sıhhat şartları bakımından durumu, görünmeyen sermayeden maduttur ki, bu unsurlar otomatik ilerlemede mühim rol oynarlar, fakat otomatik ilerleme safhasına erişmek için lüzum olan sermayenin, tesbitinde bu unsurların rakamla sermaye olarak ifadesi mümkün değildir. Kalkınmış memleketle-

rin ilerlemesinde rol alan sermayeyi Aysberglere benzetebiliriz. Aysberglerin ccsametinin 1/9 u suyun sathında, 8/9 u da suyun içinde olduğunu biliyorsunuz. Bunu ben de biliyorum, fakat ilmi bir sebebe dayanan bu vakianın izahını benden istemeyiniz. Çünkü, veremem. Su sathının üstünde aysberglerin yalnız 1/9 unu gördüğümüz halde, bunların korkunç derecede büyük olduğu malumdur. Kalkınma mevzuunda da görünen ve modelimizde kabaca hesaplanan sermaye, para ile kıymetlendirilebilecek makine ve vasıta ihtiyacı muhtemeldir ki, meselenin yalnız 1/ 9 udur. Görünmeyen, yani teşbihimizde olduğu gibi, su sathının altında kalan şeyler, görünmeyen sermaye, beşeri sermaye ihtiyacı yekününun 8/9 udur.

Az kalkınmış bir memleket hakkında düşününüz. Farzediniz ki hiç tanımadığımız fakat fakir olduğu muhakkak olan Hayiti, Libya gibi bir memlekete gönderilen heyetin bir üyesisiniz. Şüphesiz böyle bir vaziyette modelimizi tatbîke kalkışmak büyük bir zaman israfını icap ettirecektir. Eğer Libya'da uzun zaman oturdukları sonra modelimizde münakaşası yapılan rakamları tesbit ederek modele göre tertiplenen bir programı hükümete tevdi eder seniz bu memlekete faydalı bir şey yapmış sayılmazsınız.

Az kalkınmış bir memleket hakkında düşünürken hatıra gelmesi icabeden ilk sual -sermaye ve para ihtiyacından tamamen tecerrüt ederek- bu memlekette mevcut içtimai ve hukuki müesseselerin durumunun neden ibaret olduğudur. Bu müesseseleri ben haklarında aşağıda ayrı ayrı tafsilât vereceğim altı başlık altında topluyorum ki tasnif tamamen tecrübeye müstenittir. Bir memleketin kalkınma programını hazırlıyacak heyetin veya kalkınmaya muhtaç memleketteki hükümetin bir âzası iseniz çok az paraya ihtiyaç gösteren bir takım değişikliklerin (reformasyonların) bazı ahvalde istihsali ve millî geliri geliştirici tesirlerini hatırdı tutmalısınız.

Hususiyle Birleşmiş Milletlere üye olan bir memleketin hükümeti memleketinin ekonomik kalkınmasını düşünmeye mecburdur. Bu memleketlerin kendi kalkınma-

larına olduğu kadar diğer üyelerin de ekonomik inkişafına yardım etmeleri Birleşmiş Milletler Anayasasının 55 inci maddesi icabıdır. Kalkınmaya muhtaç bir memleket bahis mevzuu olurken bu memleketteki hükümetin, iktisadi kalkınmaya mesnet olacak iptidai vazifelerini yerine getirip getirmediğini düşünmeliyiz. Bir hükümetin kalkınma mevzuunda yalnız sınaî kalkınma bankalarını, vergi tarhiyatını, devlet fabrikaları kurulmasını düşünerek diğer şeyleri ve ezcümle memlekette cari mevzuatı kâle almaması çok gafilâne bir şeydir. Bir hükümetin ekonomik kalkınmaya yapacağı en büyük yardım, kalkınmanın yürümesini mümkün kılacak bir muhit hazırlaması siyasi, içtimai ve idari bakımlardan memlekette müstakar bir idare mekanizması kurmasıdır. Bir hükümetin ilk ve en büyük vazifesi budur.

Kanun ve nizam temin etme lüzumu

Bu mevzuda size üç misal vereceğim. Misalin birincisi mühim bir muhacir meselesiyle karşı karşıya olan bir memlekette alınmıştır. Göçmenlerin çoğu yerleşmemiş, yol kenarlarında barınmakta bulunmuş ve iaşesini zaman zaman hükümetin dağıttığı gıdalarla temin edegelmişti. Bu durumda olan göçmen kitlesi kanun ve nizamı tehdit etmekten hali değildi. Hiçbir mesgalesi olmayan bu göçmenler sizin de tahmin edeceğiniz veçhile -bu duruma düşen herkesin muhtemelen yapacağı gibi- hasad zamanı tarlalardan gıda maddeleri çalmağa başladılar. Bu durum yerli çiftçiler üzerinde çok fena tesir icra etti. Yerli çiftçiler ancak kontrol altına alabilecekleri evleri civarında bulunan sahaya zeretiler ve mahsulü muhacirler tarafından çalınabilecek araziye ekmekten imtina ettiler. Bu vaziyet yüksek nüfus kesafetine malik olan memlekette bir çok sahanın işlenmesini intaç etti, çiftçiler bu araziye işlemekte fayda görmediler. Emniyet kifayetsizliği buna sebep olmuş ve hükümeti, göçmenlerin yerleştirilmesi için çok masraflı projeleri tatbike mecbur eylemiştir.

Bu misalle şunu anlatmak istiyorum ki göçmenleri yerleştirmeyi düşünürken ev-

MİKYAS MODEL

1000 Nüfus Behrinin geliri \$ 100 = Umumi milli gelir \$ 100.000

Zirai 700 nüfus, beherinin geliri \$ 57 = \$ 40.000   Gayri zirai 300 nüfus beherinin geliri \$ 200 = \$ 60.000

Tabii nüfus artış senevi 12,5 insan = % 1.25

% 70 i zirai	% 30 u Gayri zirai
+ 8.75 kişi	+ 10.— kişi
—10.— kişi ziraatten G. zirai transfer	+ 3.75 Kişi
— 1.25 (Umumi nüfusun % 1 i)	+ 13.75

Kalkınma

A) Zirai Envestisman

Maliyet: = Milli gelirin % 4 ü = \$ 4.000
(Rantabilitesi = % 25)

Verimi = Genel zirai istihsalın % 2,5 u = \$ 1000

B) Sanayileşme (Transfer)

Maliyet = transfer edilen beher işçi için \$ 2.500 beher nüfus için
\$ 1.000 = \$ 10.000 (Rantabilite = % 15)

Verimi = Umumi Milli gelirin % 2 si \$ 2000
Ziraatte hasıl olacak azalış — \$ 500
Net verim \$ 1500
Zirai verim \$ 1000
Umumi — 2500

C) Gayri zirai nüfus artışı olan 3.75 kişinin sermaye ile teşhizi=beher nüfus için \$ 600 hesabıyla maliyet \$ 2500 (yuvarlak)

Umumi maliyet (A+B+C) = \$ 16500
Mahalli tasarrufla temini mümkün = 500

Verimi = yoktur (Gelir artışı)

Açık \$ 11500

İktisadi kalkınma

I — 12 senede
II — 34 senede
III — Hiç bir zaman
Kendi kendine yürür vasfını kazanır.

Umumi Gelir artışı \$ 2500

Envestismanlara	istihlâke
\$ 1250	1250
\$ 500	2000
\$ 125	2375

velâ bölgedeki yerli çiftçilerle göçmenler arasındaki münasebetleri, istihsali baltalamayacak şekilde tanzim etmeye mecbursunuz. Bunu da muhtelif suretlerle yapabilirsiniz. Göçmenleri sıkı bir disiplin altında araziden uzak tutar veya onlara da muayyen bir arazi tahsis edersiniz. Veya yerli çiftçileri mahsullerinin bir kısmını göçmenlere vermeye mecbur tutarsınız. Hülâsa meseleye bir hal şekli bulmak zorundasınız. Bir hükümet kalkınma plânlarını tatbik başlanmadan evvel bu neviden içtimaî meseleleri düzene koymalıdır.

Hükümetin kanun ve nizam temin etme mecburiyetine müteallik olarak ikinci misalimiz enflasyon halidir. Yukarıda mevzuat ve nizam hazırlama hususundaki hükümetin vazifesine temas etmiştim. İçtimaî hayatı tahrip edici ve ekonomik kalkınmayı imkânsızlaştıran enflasyona mani olmak da hükümetin vazifelerindedir. Enflasyon bir dereceden sonra içtimaî hayatı topkayın teşevvüshe sevkeder ve onu çekilmez hale koyar, ekonomik inkişafa doğru atılacak her adıma mani olur. İnsanlar iktisadî mânada çalışmaktan vazgeçerler. Çünkü mesai mukabilinde alacakları ücret kıymetten mahrumdur. Geniş halk kütlesi çalışmayınca istihsal seviyesi azalır, eşya istifçiliği başlar ve ekonomik hayat tamamen hareketsiz bir mahiyet alır. Bu durumda olan bir memleket kalkınma programı için herhangi bir envestismana tevessül etmeden evvel enflasyonu durdurmağa, paranın istikrarını temin etmeğe mecburdur.

Bu mevzuda zikredeceğim üçüncü misal, hırsızlık ve gasp halidir. Uzak şarkta siyasi istiklâline yeni kavuşmuş bir memleketin durumundan bahsedeceğim. Bu memlekette idare istikrarını bulmamış ve bir çok meseleler halledilmemiş, çalışanla çalıştıran münasebetleri tanzim edilmemiştir. Bu memleketin ekonomik hayatı geniş ölçüde ithalât ve ihracata dayanmakta olduğundan dış ticaret memlekette mühim bir rol oynamaktadır. Bu memlekette alınan raporlara nazaran, iş adamları teşebbüslerini tatil etmek zorunda kalmıştır. Çünkü faaliyetlerini idame için ithal ettikleri makine ve ham maddeler daha ithal li-

manında iken çalınmakta ve ellerine varmamaktaydı. Bu durum bir türlü önlenemedi ve memleketteki gayri zirai faaliyet tamamen felce uğramıştı. Şimdi, kalkınma mevzuunda bu memlekete yapılacak ilk tavsiye, en küçük bir yatırımda bulunmadan kalkınma plânının tatbikini kat'î surette engelleyen bu duruma son vermesi olmaktadır. Kalkınma programı için hayati ehemmiyeti haiz olan malzeme daha ithal limanında iken gasbedilirse, bütün yatırımların heder olacağı tabiidir.

Verdiğim bu üç misali çoğaltmak mümkündür, ve muhtemelen bazı haller şimdi sizinde aklınızdan geçmektedir. Bir memleketin kalkınma programı üzerinde düşünürken, mahalli hükümetin kalkınma programının tatbikinde deruhte edeceği vazifeleri hatıra getirmeden evvel bir sual sormağa mecbursunuz. Sual şudur: Hükümet vazifesini yapıyor mu, kalkınma programı düşünülmeden asli vazifesini, program için esas olacak iptidai tedbirler mahiyetinde bulunan normal vazifesini yapıyor mu?

İçtimaî Bünye:

Bir memleketteki müesseselerin altı başlık altında tetkik edilebileceğini yukarıda kaydetmiş ve mevzuat müessesesi hakkında izahat vermiştim. Altı başlıktan ikincisi memleketin sosyal yapısıdır. Memleketin sosyal yapısı mevzuat müessesesine nisbetle halli daha müşkül meseleler yaratmakta ve bu bakımdan kalkınma programı mevzuunda daha önemli bir mahiyet arz etmektedir. Meselâ, düşününüz ki, bazı memleketlerde halk arasında muteber sayılan ve rağbet gören meşgale ve meslekler iktisadî faaliyeti, istihsali baltalayıcı mahiyettedir. Bir kısım memleketlerde kültürlü ve iyi aileden kimselerin askerliğe, din adamı olmağa veya istihsali hedef tutmayan ticaret nevine kıymet ve ehemmiyet vermiş olması mümkündür. Diğer bir ifade ile, memleketin içtimaî bünyesi ekonomik gelişmeye imkân vermeyecek karakterde olabilir.

Başka bir misal vermek lâzımsa, daha bir çok memleketlere şâmil olabilecek bir misali Hindistandan alabiliriz. Bu memle-

kette ekonomik kalkınmayı engelleyen sebeplerden birisi; «Kast'ların» mevcudiyetidir. (Kast: Bilhassa Hindistanda bulunan kapalı içtimai sınıflar) muhtelif kast'lara mensup insanlar bir araya gelemez, ekonomik çalışmada işbirliği yapamaz. Buna mümasil ahvalde keza kalkınma programını tatbik ve bu uğurda para yatırmağa başlamadan evvel iki noktayı gözönünde tutmak ihtiyacındasınız: 1 — Memleketin içtimai yapısı nedir? Kalkınma için sarfına başlanacak parayı semeresiz kılacak durumda mıdır?? 2 — Para sarfına başlamadan evvel bu içtımai bünyede kalkınma programımızın tatbikatını kolaylaştıracak ve daha iyi neticeler alınmasını mümkün kılacak ne gibi değişiklikler yapılabilir. Tekrar edelim, para sarfetmeğe başlamadan evvel memleketin içtimai bünyesini ehemmiyetle mütalâa etmek zorundasınız. Ekonomik kalkınmaya en müsait içtimai bünyeler İngiltere ile Birleşik Amerikada «serbest cemiyet» olarak tavsiye edilenlerdir. Bu cemiyetlerde büyük bir hareket kabiliyeti bulunmakta ve insanlar doğum veya muayyen bir zümreye mensubiyetle değil, yaptıkları işe göre kıymetlenmektedir.

İçtimai bünyenin muhtelif meselelerini aydınlatmak maksadı ile bu mevzuda daha üç misal vereceğim. Birinci misalimiz, Afrika'nın geniş kısımlarında para yerini alan hayvan sürüleri meselesidir. Bu memleketlerde ekonomik kalkınmaya mâni olan sebeplerin en büyüğü bu müessesedir. Halk para veya faideli başka vasıtalar iddiharı yerine mümkün olduğu kadar sürüsünü arttırmaya çalışmaktadır. Afrika'nın geniş bölgelerinde bir kimsenin içtimai bakımdan kıymet ve ehemmiyeti malik olduğu sürünün hayvan adedi ile ölçülmektedir. Bu adedin keyfiyetle alakası yoktur, itibar gören mutlak hayvan adedir. Bu halin bir neticesi olarak bu memleketlerde istihsale matuf gayelerde kullanılmayacak geniş bir hayvan kitlesi hasıl olmaktadır. Bu durum bir servet ölçüsü olarak sahiplerin prestijini arttırmaktan başka bir işe yaramamaktadır. Bu hayvan sürülerinin kalitesi son derece düşük olduğundan, bu tarzda teraküm eden serveti ekonomik mânada istismar et-

mek mümkün değildir. Hayvanların cer kuvvetinden faydalanmak mümkün olmadığı gibi, süt ve etinden de istifade etmek imkânsızdır. Bu memleketlerde kalkınmayı hedef tutan envestismanlara başlamadan evvel, mümkün olursa, cemiyette yerleşmiş bulunan bu ananeyi yıkmaya mecbursunuz.

İkinci misalimiz, Kolombiya'dan alınan çok karakteristik bir durumdur. İki sene evvel beynelmil bankaya mensup bir heyet Kolimbiya'nın umumî kalkınması mevzuunda tavsiyelerde bulunmağa ve bu memleket için bir program yapmağa memur edilmişti. Heyet üyeleri, bu memlekete gider gitmez memleketin ziraate çok müsait en münbit yerlerinin zer edilmediğini görmüşlerdir. Ziraat daha ziyade verim derecesi düşük olan dağlık bölgelerde yapıyordu. Tabiatıyla bu memlekette yatırıma başlamadan evvel ziraatin neden münbit topraklarda yapılmayarak dağlık ve verimsiz bölgelere hasredildiğini sormaya mecbursunuz. Bu sualin cevabı Kolombiya'nın içtimai bünyesinde mündemiçtir. Latin Amerikanın başka memleketlerinde olduğu kadar bir çok Akdeniz memleketlerinde de yerleşmiş olan tarihi ananeye göre memlekette mühim bir şahsiyet olmak istiyorsanız, memleketiniz politikasında yer almak, mevkiinizi yükseltmek arzusunda iseniz araziye sahip olmalısınız. Araziye işletmek için değil, hükümette iyi bir vazife almak, siyasi hayatta muvaffak olmak için tesahüp edeceksiniz. Durum böyle olunca hakiki çiftçilerin dağlık ve verimsiz bölgelerde çalışmaya mecbur kalacakları tabiidir. Böyle bir içtimai bünyeye sahip herhangi bir memlekette kısır ve makineleşmeğe gayri müsait dağlık bölge ziraatını kalkındırmak maksadı ile masraf ihtiyarında faide yoktur. Bu ilibarla envestismana başlamadan evvel bu memlekette ilk iş, içtimai bir reform yapmanın, ziraati münbit ve verimli mintakalara teşmil etmenin mümkün olup olmayacağını tetkik etmekten ibarettir.

Üçüncü misalimiz, Lâtin Amerikanın diğer bir memleketinden alınmıştır ki ötekenden tamamen farklıdır. Bu memlekette ayrı bölgelerde yaşayan iki grup halk

vardır. Birinci grup, eski ailelerden, ikinci grup ise, memlekete sonradan yerleşmiş ve diğer gruba nisbetle kalkınmış ve sanayileşmiş İtalyan, İspanyol, Alman, Fransız mühacirlerinden teşekkül etmiş bulunmaktadır. Bu memlekette sosyal yapının karakteristik vasfı iki muhtelif gruptan insanların bir araya geleme- mesi ve birbirinden tamamen tecerrüt etmesidir. İki gruptan birincisi, devlet hizmetlerini, ikincisi de sanayi ve ticareti inhisarı altında tutmaktadır. Bir grup halk diğer grupun yaptığı işle hiç alakadar olmamaktadır. Şüphesiz bazı temas ve ihtilâtlar olmaktadır, fakat daha bariz şekilde ortaya koymak için meseleyi biraz mübâlagalı anlatmak ihtiyacındayım. Şimdi, ekonomik kalkınma için gayret sarfeden ve geniş bir hususî teşebbüs sahasına malik olan bir memlekette âmme hizmetlerini yürütenlerle hususî teşebbüsü elinde bulunduranlar ve dolayısıyla memleketin kalkınması sorumluluğunu taşıyanların birbirlerini yalnız tanıması maksadı temine kifayet etmez. Bu kimselerin birbiri ile yakından teşriki mesai etmesi lâzımdır. Âmme hizmetinde bulunanlar arasında sınavı kalkınma meseleleri üzerinde vukuf sahibi kimseler mevcut olacağı gibi, hususî teşebbüs sahasında bulunanların da âmme hizmetlerinde ne gibi işler görüldüğünü, ne gibi plânlar yapıldığını bilmek ihtiyacını hissetmeleri tabiidir.

Âmme ve hususî teşebbüs sahalalarına para yatırımına başlamadan bu iki grupun birbiriyle teşriki mesai etmelerinin ne dereceye kadar mümkün olacağını telkik etmeye mecbursunuz. Aksi takdirde, paranın semeresiz sarf edilmesi mukadderdir. Zira, âmme teşebbüsleriyle hususî envestismanların ahenkli olarak yanyana yürütmesi ve birbirine demet olması elzemdir.

İDARE:

Memlekette mevcut müesseselerden ele alacağımız diğer bir grup, «İdare» dir. Her ne kadar idareye müteallik hususatin mevzuat ve içtimai bünye müesseseleri içinde mütalâa edilebileceği düşünülürse de, iktisadî kalkınmaya mani olan muayyen hususî sebeplerin idari bünyeden münbais

olması mümkündür. Bir iki misal vereyim. Birinci vaziyet Lâtin Amerikada bir memlekettten alınmıştır, ve şahsî müşahademe dayanmaktadır. Bu memleket Birleşik Amerikanın yakın komşularındandır. Bildiğiniz üzere harbin son üç yılında diğer memleketlerde olduğu gibi, Birleşik Amerikada da kullanılmasına fırsat kalmayan büyük malzeme stokları vücutte getirilmişti. Şüphe yok ki, bu büyük stoklar meyanında iktisadî kalkınmada kullanılması mümkün olan Bulduzerler, Ekskavatörler, her türlü yol açma vasıtaları, büyük mikroyasta jip arabaları gibi bir çok malzeme de mevcuttu ve bu malzemenin çoğu çok ucuz fiatlarla satılmakta idi. Birleşik Amerika hükümeti, bu stokları eritmek için hıcların durumuna göre bir tercih listesi hazırlamıştı. Bu listenin başında bizzat Amerikan ordusu, ondan sonra iş hayatına atılacak olan askerler .... ilâh. Amerikanın alâkalı makamlarıyla bahsedilen memlekete bu malzemedan yapılmış satışlar hakkında temaslara başladığım zaman büyük bir hayretle gördüm ki, mezkûr memleket bu vasi malzeme stoklarının miadını doldurmuş, bir kaç küçük harp gemisi, bir kaç krovet, bir yat ve Cumhurbaşkanlığı için başka bir yat satın almakla iktifa etmiştir. Düşününüz ki, bu memleket çok fakirdi ve her sahada kalkınmaya şiddetle muhtaç durumda idi. Bu memleketin hareket tarzı cidden gülünçtü, çünkü yok pahasına satılmakta olan ve memleketin kalkınmasında mühim roller oynayacak olan malzemedan mübayaaya edecek yerde bazı küçük krovetlerle, yat temin etmeyi tercih eylemişti. Bu memleketin Amerikadaki elçiliğinde ya bir ticaret ataşesi veya bu gibi satış işlerini takip etmekle vazifeli bir kimse yoktu. Takdir edeceğimiz üzere bu hâdisede memleketin ekonomik kalkınması idari bir sebeple baltalanmıştır.

Bu gibi memleketlere ehemmiyetle tavsiye edilecek başlıca hususattan birisi, dış memleketlerdeki temsilcilikleri arasında iktisadî münasebetleri takip edebilecek kimseler bulundurmaktır.

Bu mevzuda ikinci misalimiz, Malarya halidir. Bazı memleketlerde insanların çoğunun hususiyile hasat zamanında sıt-

malanması neticesinde mahsul toplanamamaktadır. Zamanımızın tababatteki terakkiyatı karşısında şüphe yok ki, malarya önenebilir bir hastalıktır. Dâfi tedbirler sayesinde malaryaya yakalanmamak da mümkündür. Tarafımdan bizzat görüldüğü veçhile, bir memleketin şehirlerinde malaryaya karşı kullanılan ilaçlardan ehemmiyetli stoklar mevcuttu. Bu ilaçlardan serbest şekilde istediğiniz kadarını almanız mümkündür. Fakat bilhassa hasat zamanında şiddetle muhtaç olan köylülere bu ilaçlar vasıl olamamış ve bazı büyük şehirlerde faidesiz beklemişti. Çiftçiler bu ilaçların mevcudiyelinden tamamen bihaberdi. Şimdi, ilaçların köylülere dağıtılmasını temin etmeyen idarenin büyük hatası aşikârdır. Basiretli bir idare, bilhassa hasat zamanında köylünün bu ilaçlara daha çok muhtaç olduğunu ve ilaçların köyle sevk edilmemesi sebebiyle memleket iktisadiyatının zarar göreceğini idrak edebilir kanaatındayım. Köylünün ilaçtan mahrumiyeti memleketin parasızlığından veya ilaçların ademi mevcudiyetinden değildir. Yukarıda söylediğimiz gibi, mualeceyi memleket ithal etmiş ve şehirlerde mebzulen bulundurmuydu. Böyle bir durum karşısında malaryalı memleket sıtmayı önleyici ilaçlara daha çok para ayırmasını değil, idarede bir reform yaparak, mevcut malzemenin daha iki şekilde memleket içine dağılmasının sağlanmasını tavsiye etmek lâzımdır.

Memleket içindeki müesseselerin altı grup içinde mütalâa edileceğini yukarıda zikretmiş ve mevzuat, içtimai bünye ve idare müesseseleri üzerinde durmuştum. Ekonomik kalkınma mevzuunda bazı değişikliklere uğramasında zaruret hissedilecek diğer müesseseleri idari zümre içinde kabul edebiliriz.

Bu konuda kayda değer meselelerden birisi, sık sık vaki olan hükümet değişiklikleridir. Yeni bir hükümet iş başına geldiği zaman ondan evvelki hükümetin plân ve projelerini iptâl ederek, yeni fikirler üzerinde durabilir. Bu şartlar altında ilerleyen bir kalkınma temin edemeyeceğiniz gibi, kalkınmanız için sermaye ihtiyacınızı hesaplayarak daha çok yatırımla neler yapabileceğinizi tesbit edemezsiniz.

Bu duruma ilk çare, başlıca siyasi partilerin esaslarında mutabık oldukları bir kalkınma programı hazırlayarak, onun tatbik mevkiine konmasıdır. Yani programınız iktidarda bulunan hükümetin değil, başlıca siyasi partilerin temsil edildikleri bir komisyonun hazırladığı program olmalıdır. Bu hususta Brezilya iyi bir misal teşkil etmektedir. Bu memleketin kalkınma programı partilerarası bir komisyon tarafından hazırlanmıştır ve bu sebeple tatbikinde mühim inkıtalara uğramaması umulabilir.

İkinci çare, birçok memleketlerde oldukça muvaffakiyetli surette tatbik edildiği üzere, gayri siyasi bir «idare» kurmağa çalışmaktır. Yani öyle şartlar hazırlanmalıdır ki, hükümet ve bakanların değişmesi idari mekanizmaya ve bilhassa kalkınma programını yürütmekle vazifeli elemanlara tesir etmemelidir. Her hükümel değişikliği memurların ve hususiyle aşağı kademelerdeki elemanların topyekûn değişmesini mucip olmamalıdır.

Nihayet, hükümete ve dolayısıyla idaredeki istikrarsızlığa bir çare olarak, hususî bir tip hükmi şahsiyetler yaratmak şekli düşünülebilir. Yani kalkınmaya müteallik hizmet ve vazifeleri hükümetten ayırarak, bu maksatla kurulacak ve daimî bir hayatiyete malik olacak, hükümetin değişmesinden mütesir olmayacak şirketlere veya hususî bir tip üme bankalarına ve müesseselerine vermek suretiyle meseleyi halletmek şeklini bir çare olarak tatbik etmek kabildir. Söylemeye hacet yoktur ki, bu işin tekniği Türkiyede çok iyi bilinmekte ve tatbik edilmektedir.

İktisadi kalkınmayı engelleyen idari problemlerden birisi de, koordinasyon eksikliğidir. Az gelişmiş memleketlerde sık sık rastlanan birkaç hali zikrederek, maksadımı izaha çalışacağım. Az kalkınmış memleketlerin büyük çoğunluğunda çeşitli faaliyet zümrelerine tallûk eden muhtelif proje ve plânların birbirile olan alâka ve münasebetlerini tetkik etmekle vazifeli bir grup, bir teşkilât yoktur. Mutad olduğu üzere, birçok memleketlerde her daire, her bakanlık mücerret olarak kendi

programını hazırlar ve programların heyeti umumiyesi parayı temin edecek olan Maliye Bakanına gelir. Maliye Bakanı menabiin programlara kıfayet etmeyeceğini ileri sürerek, bunları ait oldukları makamlara jade eder ve tahsislerin yarı yarıya azaltılmamasını ister. Neticede, programlar başlangıçta ifade ettikleri yekûnun yarısına rucu ederek, tatbiki konur. Bu muhtelif programlar bir araya konmak ve bir kalemde yekûn edilmek suretiyle umumî kalkınma programı hüvviyetini iktisap ederler. Bir kalkınma programının ihzar ve tatbikinde bu hareket şekli çok verimsizdir. Muhtelif Bakanlıklara ait programların mütekabil münasebetleri tetkik edilmeden tatbiki konmaları, kalkınmaya ayrılacak paradan azami faide teminini mümkün kılamaz.

Yukarıda kaydedilen misalden daha menfi tesirler icra etmesi melhuz olan ikinci bir hal da bakanların siyasi nüfuzlarını istismar ederek, Başbakan veya Devlet Reisi üzerinde yapacakları tazyikle kendi bakanlıklarına ait projeleri empoze etmeleri keyfiyettir. Memleketin muayyen bir bölgesinde seçilme şansı yüksek ve büyük bir kitleyi peşinden yürütecek olan bakanların projeleri siyasi mülhâzalarla üst mercilerce itibara şayan görülür ve bu projelerin lüzumu, birbirlerini destekleyiş derecesi araştırılmamakta, bunun neticesi olarak da sarfedilen para ile azami randıman alınması mümkün olamamaktadır. Bu gibi ahvalde bir numaralı kalkınma projesi idarî mekanizmada bir reformu hedef tutan proje olmalıdır. Az gelişmiş memleketlerde olduğu kadar, kalkınmış memleketlerde de teknik elemanlara devlet kedroları içinde geniş yer verilememesi kalkınmayı engelleyen sebeplerden birisidir. Bir çok hallerde, memlekette vazife görebilecek teknik elemanlar mevcut olduğu halde, kadro icapları dolayısıyla bunların tavzif edilemediği görülmektedir. Teknisyenler daha ziyade hususî teşebbüslerde ve serbest işlerde çalışmaktadır.

Memlekette mevcut menabiin bu mevzu da bihakkın istismar edilmemesine sebep sayılabilecek bir çok haller daha zikretmek

kabildir. Size Pakistandan bir misal vereyim, Penjap eyaletinde oldukça eski ve modern sulama tesisleri mevcuttur. Bu sulama kanalları üzerinde altı düz gemilerle nakliyat yapmak pek âlâ mümkün iken, bu iş yapılamamaktadır. Keza, su cereyanından elektrik istihsalı en küçük ölçüde dahi sağlanamamaktadır. Bu demektir ki, seyrüsefer hususunda kanallardan istifade edilerek münakale ve yol şebekesine tahsis edilecek investismanlardan bir miktar tasarruf edilmesi imkân dahilinde iken, bu yapılamamaktadır. Kezalik, kanallardan faydalanarak büyük enerji tasarrufu sağlayabilecek imkânlardan da istifade edilememektedir. Şüphesiz bunun birçok teknik sebepleri vardır. Fakat maksadım, para yatırmağa başlamadan evvel nelerin düşünülmesi icabettiğini göstermekten ibarettir. Yani, mevcut kanalizasyon tesislerini elektrik istihsalı ve münakale hususlarında istismar etmek kabül iken, aynı şeyleri memlekete sağlamak için daha masraflı yollar aramaktan çekinmelisiniz. Aksi takdirde paranızı geniş ölçüde ısraf etmiş olursunuz. Bu itibarla, bir projenizi tatbiki başlamadan evvel, bu projenin hakikaten lüzumlu olup olmadığı sualini sormalısınız. Çok defa az kalkınmış bir memlekette herhangi bir projeyi tatbik ederken, aynı yolda istismarı mümkün olan bir çok menabiden istifade edilemediğini görmek mümkündür.

Bir memlekette mevcut menabiin tamamıyla istismar edilmemesine çok defa ücret ve fiat politikası da sebep olabilir. Az kalkınmış memleketlerde bu hale sık sık rastlanmaktadır. Meselâ, az kalkınmış bir memleket farzediniz ki, münakale şebekesinin memleket ihtiyaçlarına kıfayet etmediğinden müstekidir. Bu memleket demiryolu şebekesini genişletmek için borç para aramaktadır. Çok defa görüleceği üzere, memleketin durumunu tetkik edersemiz, mevcut tesislerden tamamile istifa edilemediğini, lokomotiflerin, vagonların atıl kaldığını, katarlara azami adette vagon takılmadığını, hülâsa mevcutlarının istismar edilmediğini tesbit etmiş olursunuz. Buna sebep de nakliye ücretlerinin yüksek tutulmuş olmasıdır. Bu hali görünce sorarsınız: Mademki mevcutlardan tam

tandımanla istifade edemiyorsunuz, ücret tarifeniz neden bu kadar yüksektir? Ve hangi sebeple ilâve demiryolu inşaatı için başka para yatırmayı düşünüyorsunuz? Mutad olarak demiryolları idareleri kendi kendilerini yürütmekle, hattâ kâr da temin etmekte olduklarından bu idarenin kârlarından umumî bütçeye bir varidat temin etmek endişesi ücret tarifesinin yüksek tutulmasına sebep olmaktadır. Mevcut tesislerin tam randımanla çalıştırılmamasına rağmen, varidat mülâhazası az kalkınmış memleketleri çok defa böyle yanlış düşüncelere sevk etmektedir. Mevcut menabiden istifade edilememesi ekseriya teknik sebeplere değil, misalimizde olduğu gibi varidat ve muhasebe mülâhazalarına dayanmaktadır. Binaenaleyh, para yatırıma ve yeni menbalar aramağa başlamadan evvel daima mevcutların iyi istismar edilip edilmediğini araştırmak zorundasınız.

Evvelce de söylediğim gibi, para yatırımına muhtaç olmadan ekonomik kalkınmada muhtelif usul ve şekillerle bir dereceye kadar ilerleme sağlamak, istihsali arttırmak mümkündür ve bu konuda zannedirim kâfi derecede izahat vermiş bulunuyorum.

Memlekette mevcut müesseseler üzerinde değişiklik yapma mevzuunda arazi reformu belki bu vâdide en önemli bir yer işgâl etmektedir. Çiftçileri daha çok

istihsale teşvik etmenin ehemmiyeti çok büyüktür. Fakat vaktimizin darlığı sebebiyle bu sahada geniş münakaşalara maalesef girişemeyeceğim.

Şu noktayı göz önünde bulundurunuz ki, eğer çiftçi her bakımdan kendisini emniyette hissetmez ve teşvik görmezse, ziraî kalkınma için tahsis edilecek yatırımlar heder olmağa mahkûmdur. Ekonomik mânada bir istihsal artışı elde edemezsiniz ve yalnız arazi sahiplerinin istihlâkını arttırmış olursunuz.

Diğer taraftan, toprak tevziinde gerekli ıslâhâtı ve ziraî sahadaki diğer meseleleri temin ve tanzim eden mevzuatı tatbik etmek istihsalin artmasına kâfi değildir. Çiftçiye sermaye ve az faizli ziraî kredi sağlamağa da mecbursunuz. Aksi takdirde, çiftçi kısa zamanda muayyen bir zümrenin tahakkümü altına girecek ve muhtemelen kendisine temin ettiğiniz araziyi elinden çıkarmak zorunda kalacaktır.

Müesseselerde yapılacak değişikliklerle envestismanların birbiriyle ahenkli olarak yürütmesi kâmil bir kalkınma programı için şarttır. Şu kadar ki, müesseselerde yapılacak reformasyon ameliyesinin zaman bakımından envestismanlara tekaddüm etmesi zaruridir. Reformasyona envestismanlar iltihak ettiği takdirde, yaptığımız değişikliklerin semeresini alabileceksiniz.

(Devamı gelecek sayıda)

ANKARA'DA

CİHAN PALAS

OTELİ

Ankara'nın

EN RAHAT, EN KONFORLU ve EN TEMİZ

otelidir.

İŞ ADAMLARI ORADA BULUŞUR..

1951 yılında dünya ticareti ve Türkiye ticareti

Yazan: Şakir ÖZMEN

Giriş ve umumi düşünceler

«1951 yılında dünya ticareti ve Türkiye ticareti» adı altında hazırladığımız bu etüd birçok bakımlardan ehemmiyet arz etmektedir. 1950 yılında başlayan Kore harbi dolayısıyla Dünya konjonktürü istikamet değiştirmiş ve ham maddeler müstahsili memleketlerle mamul maddeler müstahsili memleketler arasındaki mubadeler yeni bir veçhe vermiştir. Ham maddeler fiatlarında mamul maddeler fiatlarına nazaran husule gelen değişiklik milletler arası gelir tevziinde tadilat husule getirdiği gibi, millî gelirin bir memleket içinde dağılışı itibariyle de bir tadilat husule getirmiştir. İkinci Dünya Harbine hemen tekaddüm eden devreye nisbetle ham maddeler endeksi 260, ziraî maddeler endeksi 280, mamul maddeler endeksi ise 212 dir. 1950 den beri fiatlarda hafif bir düşüklük husule gelmiş ise de, ham maddeler fiatlariyle mamul maddeler fiatları arasındaki nisbet 1938 deki fiatlar esas alındığı takdirde 125 olmuş, sınaî maddeler fiatlariyle ziraî maddeler fiatları arasındaki nisbet ise yine 1938 esasından 136 olmuştur. Ham maddeler fiatlariyle mamul maddeler, ziraî maddeler fiatlariyle sınaî maddeler fiatları arasında husule gelen değişiklikler uzun devreli hareketlere ve konjonktür seviyesine tabidirler. Talep azaldığı zaman ham maddeler ve ziraî maddeler istihsalî güçlkle azalacağından neticede fiatlar birden bire düşer. Talep arttığı zaman ise istihsal artışı yavaş olduğundan ve aynı tempoyu takip etmediğinden fiatlar birden bire yükselir. Hattâ İngiltere'de kabul edilmiş bir teze göre fevkalâde ham maddeler krizi geçtikten sonra dahi mubadele rayiçlerinin mamul maddeler ihracatçısı memleketler lehine değişeceğini beklememek lâzımdır. Bu tezi 1912 yılında ilk defa ortaya atan Keynes olmuştur: «Mamul maddelerin ham maddelerle mubadelesinde ham mad-

delerin iştirâ gücünün daimi surette çoğaldığına dair bir temayül vardır. Keynes bu fikrini bu nazariyeye istinat ettirmektedir: «Ham maddeler istihsalî mütenakız randıman kanununa, mamul maddeler istihsalî ise mütezayit randıman kanununa tabidir. (1)

Batı Avrupa memleketleri zaviyesinden bu fiat değişiklikleri kat'i bir ehemmiyet ifade etmektedirler. Batı Avrupa memleketleri esas itibarile ham maddeler, bu meyanda İngiltere ve Federal Almanya Cumhuriyeti ise gıda maddeleri ithalâtçısı ve mamul maddeler ihracatçısı olduklarından, bu memleketlerin satın aldıkları maddelerin sattıkları maddelere nazaran pahalılaşması fiat endeksinde aleyhlerine bir fark husule getirmektedir. Nitekim, Kore harbinden bir kaç ay sonra Avrupa memleketlerinin fiatlarda husule gelen bu değişiklik dolayısıyla aldıkları Marshall Yardımına muadil olan miktardan daha fazla miktarda kayıpları olmuştur. Bu durum karşısında Batı Avrupa memleketleri pahalı ithal mallarının bedelini ödemek için millî gayretlerinin mühim bir kısmını ihracatın artırılması için sarfetmeleri lâzımdır. Halbuki, bir taraftan ham maddeler kıtlığı diğer taraftan silâhlanma devam ettiği müddetçe Avrupa memleketlerinin ihracat gayretleri takyit edilmiş olacaktır. Askerî sektör için yapılan istihsal başta geldiğinden sivil sektöre ait istihsal takyide tabi olacaktır. Neticede fiatlar ve ücretler yükselecek, eflâsyon husule gelecektir. Enflâsyon temayülü ise ihracatın azaltılması ve ithalâtın çoğaltılması yönünde bir tesir yapacaktır.

Diğer taraftan, silâhlanma dolayısıyla ve ham maddeler talebindeki artışın bir tâbii olarak ham maddeler fiatlarının yükselmesi ham maddeler müstahsili

(1) 29 Ekim 1951 tarihli «Problèmes Economiques», Le Problème du dollar en Europe.

memleketler lehine bir durum yaratmıştır. 23 ağustos 1951 tarihli «Notes et Etüdes Documentaires» bu hususta şöyle bir mütalâada bulunmaktadır: «Eğer ham maddeler fiatları 1950 yılındaki ortalama seviyelerini muhafaza edecek olursa, ham maddeler müstahsili memleketlerin Avrupa'ya ve Şimalî Amerika'ya ihracatından mütevellit döviz gelirleri 1951 yılında 3-4 milyar doları bulacaktır. (1) Ancak ham maddeler müstahsili memleketlerin artan işтира gücü dolayısıyla husule gelen talep fazlalığını karşılamak için Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa Devletleri tarafından mamul maddeler ihracı mümkün görülmemektedir. Çünkü, ham maddeler kıtlığı vardır. Askerî gayeler için yapılan istihsal başta gelmektedir. Sivil sektöre ait istihsal takyide tabidir. Binaenaleyh, ham maddeler müstahsili memleketlerin artan işтира gücü bu faktörler dolayısıyla sözü geçen memleketlerde bir enflasyon yaratacak ve bu memleketlerin iktisadî hayatında da bir muvazenesizlik doğuracaktır.

Bu umumî mülâhazalardan sonra şimdi 1951 yılındaki dünya ticaretine bir göz atalım:

1951 yılında dünya ticareti yıllık kıymet itibarile misli görülmemiş bir seviyeye vasil olmuştur. 1950 yılında 56 milyar dolar olan dünya mal ihracatı 1951 yılında 76 milyar dolara baliğ olmuştur. (1) Bu rakam 1950 yılına nisbetle % 37 ve harpten evvelki (1937) en yüksek seviyeye nisbetle % 200 nisbetinde bir artışı ifade eder.

Dünya ticaretindeki bu inkişaf hem hacim itibarile artışı hem de fiat itibarile artışı ifade etmektedir. Dünya ticaretindeki bu artış esas itibarile Kore harbinin başlangıcından beri bazı memleket-

(1) La situation economique de l'Europe en 1950, Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyi tarafından hazırlanan etüd.

Keza Ekim - Aralık 1951 tarihli «Banka» mecmuasına bakınız: Avrupa'nın 1950 yılında Ekonomik durumu.

(1) Burada kastedilen dünya ticaretine Çin ile Doğu Avrupa arasındaki ticaret elde resmî doneler olmadığından ithal edilmemiştir.

ler tarafından duyulan Millî Savunma ihtiyaçlarından ileri gelmiştir.

Hakikatte, 1951 yılında dünya ticaretinde husule gelen artışta bütün memleketlerin hissesi olmakla beraber, artış nisbeti her memlekette bir değıldir. Meselâ Amerika Birleşik Devletleri ihracatı 1950 yılında dünya ihracatının % 18 iken, 1951 yılında bu nisbet % 20 ye çıkmıştır. Halbuki, Batı Avrupa'nın (deniz aşırı memleketler de dahil olduğu halde) dünya ticaretindeki hissesi 1950 ile 1951 arasında % 27 den % 28 e çıkmıştır. Buna mukabil, sterlin bölgesinin dünya ihracatına yardımı 1950 yılında % 27 iken 1951 yılında % 25 e düşmüş, Lâtin Amerikasının dünya ihracatındaki hissesi ise % 12 den % 10a düşmüştür. Türkiye'nin 1951 yılında dünya ihracatındaki payı takriben % 0,41 dir.

Amerika Birleşik Devletleri

1951 yılındaki Amerika Birleşik Devletleri dış ticareti, ihracat bakımından olduğu kadar ithalât bakımından da fevkalâde bir inkişaf kaydetmiştir. Amerika Birleşik Devletleri tarafından yapılan ihracat, kıymet itibarile 1950 yılında 15 milyar dolar olan ihracatı % 46 geçmiştir. Bu artışın % 28 ine yakın miktarı hacim artışından, % 14 dü ise ihraç olunan mallar ortalama fiatının yükselmesinden ileri gelmiştir. Amerika Birleşik Devletleri ihracatındaki en şayanı dikkat artış Deniz aşırı memleketler, sterlin bölgesi ve Uzak Şark (2) memleketlerinin döviz ihtiyatlarındaki artış dolayısıyla bu memleketler tarafından vaki olan ithalât taleplerinin çoğalmasından ve sözü geçen memleketlere yapılan ihracattan ileri gelmiştir.

Amerika Birleşik Devletleri tarafından 1950 ve 1951 yıllarında yapılan ihracatın Bölge itibarile sarîh bir şekilde tasnifine imkân yoktur. Çünkü, bu yıllara ait ihracatın müteakibilen ve takriben % 6 sı ve % 10 nu hususi bir takım ma-

(2) Burada Uzak Şark memleketlerinden maksat, Japonya, Formoza, Hindicini, Filipinler, Güney Kore ve Taylandır.

muller kategorisine dahil bulunmaktadır ki memleket itibarile bu kategorilere ait teferuatlı bir neşriyat yapılmış değildir. Maamafih, elde mevcut donnelere göre Lâtin Amerikasının ve Kanada'nın Ame-

rika Birleşik Devletleri ihracatındaki pa-
yın azaldığını müşahade etmek mümkündür. Batı Avrupa'nın Amerika Birleşik Devletlerine yapılan ihracattaki hissesi ise çoğalmış bulunmaktadır.

Büyük bölgeler itibarile 1950-1951yıllarındaki dünya ihracatı
(Milyon Sterling hesabı)

	1950	1951
1) Sterlin Bölgesi	14.758,1	19.365,5
İngiltere	6.297,4	7.571,9
Deniz aşırı memleketler	8.230,6	11.524,4
2) Batı Avrupa (a)	15.015,1	21.695,3
Kara Avrupası	13.097,5	19.253,8
Deniz aşırı memleketler	1.917,6	2.441,5
3) Doğu Avrupa (b) ve Kara Çin'i	1.339,1	1.570,5
4) Orta Şark (c)	1.469,7	2.050,0
5) Kuzey Amerika	13.139,7 (d)	18.725,8 (d)
Amerika Birleşik Devletleri	10.269,7 (d)	15.016,0 (d)
6) Merkezi ve Cenubi Amerika	6.511,3	7.877,1
7) Uzak Şark	2.201,5	3.461,6
8) Diğer memleketler (e)	1.084,3	1.596,2
Dünya (f)	55.545,8 (d)	76.342,0 (d)

a) «Diğer memleketler» adı altında zikrolunan İspanya ve Finlandiya hariç olmak üzere,

b) Arnavutluk, Alman Rus Bölgesi, Bulgaristan, Macaristan, Polonya, Romanya, Çekoslovakya ve Rusya (Yugoslavya «diğer memleketler» adı altında zikredilmiştir.)

c) Suudi Arabistan, Mısır, Habeshistan, İran, İsrail, Lübnan, İngiliz - Mısır Sudan'ı ve Suriye. (Aden, Bahreyn, Irak ve Kuveyt sterlin bölgesine dahildirler.)

d) 1950 yılına ait 632 milyon dolar ve 1951 yılına ait 1.552,1 dolar dahil olmak üzere memleket itibarile tasnif edilmeyen Amerika Birleşik Devletleri ihracatı.

e) İspanya, Finlandiya ve Yugoslavya,

f) Kara Çin'i ve Doğu Avrupa memleketlerinin aralarında yaptıkları ticaretle, ticareti ehemmiyetsiz olan bazı küçük memleketler dahil değildir.

1951 yılında Amerika Birleşik Devletlerine yapılan ihracat 10.500 dolar olarak tahmin edilmiştir. (Bir evvelki seneye nisbetle % 22 i nisbetinde bir artış). Bu ihracatın üçte biri Lâtin Amerikasını tarafından, beşte birisi sterlin bölgesi memleketleri tarafından, yedide biri ise Batı Avrupa memleketleri tarafından yapılmıştır.

Batı Avrupa 1951 yılında Amerika Birleşik Devletlerine olan ihracatını % 50 nisbetinde artırmıştır.

Amerika Birleşik Devletleri ihracatının 1951 yılında aynı seviyeyi muhafaza etmesine mukabil 1951 yılının ikinci yarım sömestri esnasında bazı ham maddeler ithalâtının birden bire ve bariz şekilde azalmasını müteakip Amerika Birleşik Devletleri ithalâtının heyeti umumiyesi aynı yılın ikinci sömestri içerisinde düşmüştür. Neticede, ilhalât Temmuzdan Aralık ayına kadar ilk 6 aya ait, ilhalâta nazaran % 17 nisbetinde düşmüştür. İthalâta husule gelen en bariz az-

bu sterlin bölgesi Deniz aşırı memleketlerle (birinci smestrede 983 milyon dolar ikinci smestrede 583 milyon dolar) Lâtin Amerikas tarafından (birinci smestr 1.929 milyon dolar, ikinci smestr 1.518 milyon dolar) yapılan ihracattaki azalıştan ileri gelmiştir. Çok daha az ehemmiyetli olmasına mukabil İngiltere ve Orta Şark ihracatında da bir azalma husule gelmiştir.

Sterlin Bölgesi

Milletler arası bazı ham maddeler talebinin kuvvetle artması fiat yükselmeleriyle birlikte sterlin bölgesi ihracatının 1951 yılının ilk smestrinde rekor kıran rakamlara baliğ olmak üzere suretle artmasına sebep olmuştur. Meselâ bu devre zarfında Amerika Birleşik Devletlerine yapılan ihracat 1.217 milyon dolara baliğ olmuştur ki bu miktar 1950 yılının aynı devresindeki rakamın aşığı yukarı iki mislidir.

Yukarıda zikrolunan talebin azalmasını müteakip ihracat aynı yılın ikinci smestri zarfında, birinci smestrdeki seviyenin % 10 aşığına düşmüştür. Bu durum Amerika Birleşik Devletleri ve Batı Avrupa ihracatı üzerinde çok müessir olmuştur. İngiltere'nin 1951 yılındaki ithalât ve ihracatı, 1950 yılındaki ithalât ve ihracatı müteakiben % 50 ve % 20 nisbetinde geçmiştir. Bu artış İngiltere'nin, bilhassa diğeri sterlin bölgesi memleketleri, Batı Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleriyle olan ticaretinin inkişafından ileri gelmiştir.

1951 yılı içerisinde İngiltere'nin ticaretinde mühim değişiklikler husule gelmiştir. İkinci smestrde Amerika Birleşik Devletleri ve Batı Avrupa'ya yapılan ihracatta senenin ikinci yarısında yapılan ihracata nisbetle takriben % 10 nisbetinde bir azalma kaydedilmiştir. İhracattaki bu azalma sterlin bölgesine dahil diğeri memleketlere yapılan % 21 nisbetindeki ihracat fazlalığı ile telâfi edilmiştir. İngiliz ithalâtı ise tamamilen maks bir seyir takip etmiştir. 1951 yılının birinci yarısında Amerika Birleşik Devletleri ve Batı Avrupa tarafından yapılan mal ihra-

cı aynı yılın evvelki ayları içerisinde yapılan ihracatı geçmiştir, halbuki sterlin bölgesi memleketleri tarafından yapılan ihracat birinci smestre nisbetle % 4 nisbetinde bir azalma kaydetmiştir.

Orta Şark memleketleri tarafından yapılan ithalât ile bu bölge tarafından yapılan ihracat aynı yıl içerisinde büyük bir azalma kaydetmiştir.

Batı Avrupa

1951 yılında Batı Avrupa memleketleri tarafından yapılan mal ihracatı takriben 22 milyar doları bulmuştur. Bu miktar kıymet itibarile ve 1950 deki rakamlara nisbetle aşığı yukarı % 45 nisbetinde bir artışı ifade eder. 1951 yılı içerisinde Batı Avrupa memleketlerine yapılan ihracat evvelki yıla nisbetle üçte bir fazla olmak üzere 24 milyar dolara yükselmiştir. Aşığıdaki tabloya bakarak Batı Avrupa'nın 1951 yılındaki ticareti hakkında bir fikir edinmek mümkündür.

Batı Avrupa

1951 yılındaki ticaretin % de itibarile taksimi

	Yıl	I inci smestr	II inci smestr
Batı Avrupaya yapılan ihracat	54	54	54
İngiltere'ye yapılan ihracat	12	12	12
Diğeri sterlin bölgesi memleketlere yapılan ihracat	7	7	8
Amerika Birleşik Devletlerine yapılan ihracat	7	8	7
Lâtin Amerikasına yapılan ihracat	8	7	8
Diğeri memleketlere yapılan ihracat	12	12	11
Batı Avrupa tarafından yapılan ihracat	49	47	51
İngiltere tarafından yapılan ihracat	8	8	7
Diğeri sterlin bölgesi memleketleri tarafından yapılan ihracat	10	12	8
Amerika Birleşik Devletleri ihracatı	13	13	13
Lâtin Amerikas ihracatı	9	9	9
Diğeri memleketler	11	11	12

Yukarıdaki donnelerden aşağıdaki neticeleri çıkarmak mümkündür: a) Bir sene evvel olduğu gibi 1951 yılında da Batı Avrupa memleketleri bir birlerinin en iyi müşterisi olmuşlardır. Batı Avrupa memleketlerinin kendi aralarında yaptıkları ticaret, bu memleketler ticaretinin heyeti umumiyesinin % 50 sinden aşağı düşmemiştir. b) Sterlin bölgesinin aksine olarak 1951 yılının birinci sömestri ile ikinci sömestri arasında Batı Avrupa memleketlerine yapılan ihracatta mühim bir değişiklik olmamıştır. c) Sterlin bölgesinin (İngiltere dahil) Batı Avrupa'ya yaptığı ihracat geçen yılın birinci sömestri ile ikinci sömestri arasında umumî ihracat yekûnunun % 12 sinden % 8 ine düşmüştür.

Orta Şark

1951 yılının ilk altı ayı zarfında Orta Şark memleketleri ihracatı yüksek bir seviyeyi muhafaza etmiş, ihracatın büyük kısmı sterlin bölgesi memleketlerine (kıymet itibarile % 40), Batı Avrupa'ya (% 32) ve Amerika Birleşik Devletlerine (% 11) yapılmıştır. Mamafi iktisaden geri kalmış memleketlerin ekserisinde olduğu gibi Orta Şark memleketlerinin kendi aralarında yapmış oldukları ticaretin mühim ölçüde artmasına mukabil, bu memleketler ihracatının heyeti umumiyesinde senenin ikinci yarısında hisseditir bir azalma kaydedilmiştir. Sterlin bölgesi tarafından ikinci sömestri zarfında yapılan ihracat, birinci sömestride yapılan ihracatın kıymet itibarile % 16 aşağı düşmesine mukabil, Orta Şark memleketleri tarafından 1951 yılında yapılan ihracat bütün bir sene zarfında nisbeten sabit kalmıştır. Sterlin bölgesi tarafından ikinci sömestri zarfında yapılan ihracattaki azalma Batı Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri tarafından yapılan ihracat fazlasile telâfi edilmiştir.

Türkiye

1951 yılında Türkiye ithalâtı ve ihracatı, gerek hacim itibarile, gerek kıymet itibarile artmıştır. 1951 yılında Türkiye ithalâtı hacim itibarile 1.635,568 to-

nu, ihracat ise 1.505,537 tonu bulmuştur. 1950 yılına nazaran ithalâtta hacim itibarile % 10, ihracatta ise hacim itibarile % 52,8 nisbetinde bir artış kaydedilmiştir ki böylelikle ihracatımız 1951 yılında yarıdan fazla artmış bulunmaktadır.

1951 yılında Türkiye ithalâtı kıymet itibarile 1.113,582 milyon lirayı, ihracat ise 879,438 milyon lirayı bulmuştur. 1951 yılında dış ticaretimiz 234 milyonluk pasif bir bakiye ile neticelenmiştir. 1950 yılına nazaran Türkiye ithalâtında kıymet itibarile % 39,2, ihracatta ise % 19,2 nisbetinde bir artış kaydedilmiştir. İthal ve ihraç maddelerine ait ortalama fiat artışı nisbetine gelince, bu artış 1950 yılına nazaran ithalâtta % 20,4, ihracatta ise % 21,6 yı bulmuştur. Şu hale nazaran fiat seyri ihracat fiatları lehine kayda değer bir gelişme kaydetmiş bulunmaktadır.

Memleketler itibarile Türkiye'nin dış ticareti:

İthalâtımızın % 24 ü Batı Almanya'dan, % 17 si İngiltere'den, % 11 Amerika Birleşik Devletlerinden, % 7 si İtalya'dan, % 6 sı Fransa'dan % 4 ü Belçika'dan yapılmıştır.

Ihracatımızın % 27 si Batı Almanya'ya, % 21 Amerika Birleşik Devletlerine % 18 i İngiltere'ye, % 7 si Fransa'ya % 7 si ise İtalya ve Çekoslovakya'ya yapılmıştır.

Doğu Avrupa ve Kara Çini

Doğu Avrupa'ya ve Kara Çini'ne yapılan ihracat (bu memleketlerin kendi aralarında yaptıkları ihracat hariç olmak üzere) 1951 yılının birinci sömestri ile ikinci sömestri arasında takriben % 25 nisbetinde bir azalma kaydetmiştir. Bütün sene zarfında yapılan ihracat kıymet itibarile dünya ihracatının % 2 sini teşkil etmek üzere 1.550 milyon dolara balığ olmuştur. Bu memleketler ihracatının aşağı yukarı üçte ikisini Doğu Avrupa'ya yapılan ihracat teşkil etmiş, mütebaki kısmı ise Kara Çini'ne aittir. Doğu Avrupa ve Kara Çini tarafından dünyanın diğer kısmına yapılan ihracat yekûnu

1.570 milyon dolar olarak tahmin edilmiştir. Takriben ihracat yekûnunun % 20 si Rusya tarafından, % 50 si diğer Doğu Avrupa memleketleri tarafından, % 30 u ise Kara Çini tarafından yapılmıştır. Bu memleketlere ait hiç bir istatistik neşredilmemiş olduğundan bu tahminler sadece memleketler tarafından yapılan neşriyata müstenit bulunmaktadır.

Kaynak :

- 1 — 31 Eylül 1952 tarihli «Problèmes Economiques»
- 2 — 20 Mayıs 1952 tarihli «Problèmes Economiques»
- 3 — 23 Ağustos 1951 tarihli «Notes et Etüdes Documentaires»
- 4 — Ekim - Aralık 1951 tarihli Konjonktür, Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı. Ankara
- 5 — 19 Ekim 1951 tarihli «Problèmes Economiques».

ÇİFTÇİNİN HER TÜRLÜ İHTİYAÇLARINI KARŞILAMAK İÇİN
KURULMUŞ OLAN

Türkiye Ziraî Donatım Kurumu

1 4 1

Satış Yerinde
ÇİFTÇİNİN HİZMETİNDEDİR

- ★ Pulluktan Traktöre kadar her çeşit ziraat âleti
- ★ Kimyevi gübreler
- ★ Mücadele ilâç ve âletleri

A D A P A Z A R I

Z İ R A A T A L E T L E R İ F A B R İ K A S I

Mamûlü

- ★ Hayvanla çekilir âletler, Tınaz makinaları
- ★ Yayık, Araba, Arı kovanları

T Ü R K İ Y E

TEK SATICISI OLDUĞU

Keçiborlu Saf ve Korsantre

K Ü K Ü R T L E R İ

DAİMİ BAKIM

SÜRATLI VE EMNİYETLİ TAMİR

BOL YEDEK

ÖDEMELERDE AZAMİ KOLAYLIK

İ ç i n

ZİRAİ DONATIM

Bankacılığı ilgilendiren Hukukî Hâdiseler ve Kararlar

Nazif KEYMAN

Bu seferki yazımız ecnebî mahkemelerde hükme bağlanmış olan iki kararın tahlili mahiyetinde olacaktır. Yalnız, bilhassa hemen aşağıda tetkikine başlayacağımız hukukî hâdise hukuk sahasında bazı bahisleri alâkadâr ettiğinden bunlar hakkında da kısa bir malûmat vererek hâdisenin izahını ve tetkikatını karilerimiz bakımından birazcık olsun kolaylaştırmak istiyoruz.

I

Bir Şirketle karz akti yapılmış ve bu akit ayrıca kefalet yoluyla da temin edildikten bir müddet sonra istikraz eden şirketin bütün aktif ve passifinin eski şirketin sahipleri tarafından teşkil edilen bir Anonim Şirket marifetiyle devir alınmasını müteakip mezkûr şirketin iflâsı halinde alacaklıların kefiller aleyhinde kanunî takibe geçtiği takdirde alacağının hükmen tahsilî mümkün müdür?

Yukarıda mevzu bahis edilen hâdisede üç hukukî bahis, mevzuun esasını teşkil edecektir:

1 — Karz akti 2 — Kefalet, 3 — Mamelekin devri (Borcun nakli).

Karz, Borçlar Kanununun 306 ncı maddesinde tarif edilmiştir. Bu tarife göre; karz, bir akittir ki, onunla ödünç veren, bir miktar paranın yahut diğer bir misli şeyin mülkiyetini ödünç alan kimseye nakil ve bu kimse dahi buna karşı miktar ve vasıfta müsavi aynı neviden şeyleri geri vermekle mükellef olur.

Şu halde karz aktinde borçlu, teslim ile mülkiyetine geçen parayı akit mucibince tesbit edilen zamanın nihayetinde alacaklıya geri vermekle mükellef olur. Bu hususta faiz ödeneceği kararlaştırılmış ise; borçlu onu da tediye ile mükellefdir. Ticarî muameleden mütevellit karzlarda ise; faiz tahakkuku asıldır.

Şimdi hâdiseyi izaha başlayalım:

Bu borç için alacaklı ile varılan anlaşma gereğince; üçüncü bir şahıs mezkûr borcu ödeyeceğini taahhüt etse ve bu husus borçlu tarafından kabul edilse dahi eski borçlu, borç faiz ve masraflarıyla birlikte ödeninceye kadar yeni borçlu ile birlikte mes'ul kalacaktır.

Bu mütabakattan sonra borçlu şirketin sahipleri bir anonim şirket kurmuşlar ve bu şirket tarafından eski borçlu şirketin bütün aktif ve passifi devir alınarak, bu mamelek üzerinde mevcut olan borcu devren tekabül etmiş vaziyete girmişlerdir.

Bu husus ise; şöyledir: (Bir mameleki veya bir taahhüdü borç ve alacaklılarıyla beraber iktisap eden kimse bunu alacaklılara ihbar veya gazetelerle ilân ettiği tarihten itibaren onlara karşı borçlarından mes'ul olur ve iki sene nihayetine kadar evvelki borçlu dahi yenisiyle birlikte müteselsilen mes'ul kalır. Bu müddet, muaccel borçlar için ihbar veya ilân tarihinden ve diğer borçlar için muacceliyet iktisap ettikleri tarihten başlar. (B.K.M. 179)

Bu hâdise dolayısıyla bizim aradığımız husus mamelekin passif tarafının temlikidir. Çünkü aradığımız borç alan şirketin mesuliyetinin devamı olduğu kadar bu gibi ahvalde borcu eda edecek ayrı bir garantinin mevcudiyetidir. Mamelekin devri hâdisesinde hem aktif ve hem de passif hesaplar temlik edildiği cihetle, passif hesapların devri hâdisesinde şirket vecibe iltizam ettiğinden alacaklı yanında mevcut borç için bir borçlu meydana gelmektedir. Şu halde mameleki üzerine alan kimse, temlik edene karşı bir taahhüde girerek borçluyu mamelekine veya sınaî teşebbüsüne ait zamin olduğu borçlarından kurtarmayı vaatmiştir.

Borçlar Kanununun derpiş ettiği ma-

melekin temlikine ait hükümlerin yanında Ticaret Kanununun aradığı başka maddedeki şekil ve şartlara gelince: Bu kanun yalnız şirketlerin birleşmesi hakkında hüküm sevk etmiş ve bir beyanname tanzimini emreylemiştir. Bu beyanname bilanço ile birlikte ilân edilerek bu ilâna üç ay zarfında ilgililer itiraz etmedikleri takdirde derhal iki şirket birleşir ve zeval bulan şirketin hak ve borçları yeni teşekkül eden şirket tarafından devralınır veya ona intikal eder.

Bu bahis hakkında biraz daha malûmat vermeği faydalı telâkki etmekteyiz.

Mamelekin temlikinde yeni şirkete intikal eden borçların mahiyetinden çıkarılacak netice: Temellük eden, mahiyetleri itibariyle ancak temlik eden kimse tarafından ifa edilmesi lâzımgelen borçlar ile mameleki üzerine alan tarafından deruhte edilmediği ihbar olunan borçlar hariç hattâ yapılan ihbarda bu mahiyeti haiz bir takyit konulmadığı takdirde bile nakil mukavelesinde temlik eden zimminde kalacağı tasrih olunan borçlardır.

Tekrar dâva mevzuuna döndüğümüz takdirde; borç alan şirketi de borçlular arasına ithal ettiğimiz zaman sözü geçen karz borcunu deruhte eden borçlular:

a) Eski borçlu şirket (Borcun muaceliyet iktisap edeceği tarihten itibaren iki yıl müddetle) ile,

b) Eski şirketin bütün hak ve borçları kendisine intikal eden yeni anonim şirkettir.

Bu borç ayrıca kefalet yoluyla da temin edilmiştir. Buradaki kefaleti müteselsil kefalet olarak görmekteyiz. Borçlar Kanununun 487 nci maddesine göre kefil borçlu ile beraber müteselsil kefil ve müşterek müteselsil borçlu sıfatıyla veya bu gibi diğer bir sıfatla borcun ifasını deruhte etmiş ise alacaklı asıl borçluya müracaat ve rehinleri nakde tahvil ettirmeden evvel kefil aleyhine takibat icra edilebilir.

Bu dâva dolayısıyla alacağın bir de kefalet yoluyla temin edilmiş bulunması alacaklı bakımından büyük bir garanti

teşkil etmektedir. Çünkü alacaklının isterse evvelâ kefil aleyhine takibe geçebileceğini sözü geçen maddenin tetkikinden anlamaktayız. Lâkin, kanun daima alacaklıyı değil aynı zamanda borçluyu ve onunla birlikte borçlu olanları da koruyacak hükümler vazetmiştir. Bunlar borçluların ihtiyarına terk edilen hükümler olarak mütalâa edilebilir. Müruru zaman, doğan bir hâdise zımında eski kefalet ortadan kalkabileceğine dair hükümler, vs....

Bu dâvada şimdide kadar izah ettiğimiz hukukî safahat eski şirketin yeni bir şirket tarafından devralınmış olmasıdır. İşte kanun burada bir hüküm vazetmiştir. Bunun kefil bakımından mahiyetini tetkik edersek, kefil ancak kendisine kefalet ettiği borçlu ve onun borcu için kefaletinin devamına mecbur ve ancak bu borç ve borçlu değişirse, nakil ve devir keyfiyetine itiraz ederek eğer devir ve nakil keyfiyeti tekemmül ettirilecekse kendisinin eski borca maksur olan kefaletinin artık hüküm ifade etmeyeceğini ve çünkü yeni teessüs eden borcu ve borçluyu kefalet yoluyla temin etmek niyet ve tasavvurunda olmadığını beyan eder.

Bu husus kefilin ihtiyarına bırakılan bir keyfiyet olması itibariyle mamelekin temlik halinde ve ilân vukuunda hâdiseye ittula hasıl eden kefil bu yolda bir itiraz serdetmediği takdirde kanunî olarak yeni borçluyu da kefalet yoluyla alacaklıya karşı temin ediyor demektir.

Bu vaziyet karşısında mezkûr borcun alacaklı karşısında borçluları üç kişi olmaktadır.

A — Zeval bulan şirket

B — Zeval bulan şirketi bütün hak ve borçlarıyla birlikte devralan ve sahipleri eski şirketin sahipleri olan yeni Anonim Şirket,

C — Müşterek müteselsil borçlu sıfatıyla, kefil.

Hâdisenin cercyanına göre geçirdiği diğer safahata gelince:

Borçlu şirket yeni Anonim Şirket ta-

rafından devir alındıktan sonra bu devir işini tedvir eden memur (NOTER) karz senedi üzerine mezkûr anonim şirket tarafından sözü geçen borcun devir alındığını belirten bir şerh verdi. Bu devir keyfiyeti neticesi olarak alacaklı borçlu kefillerle yeni bir senet tanzim etmeyi arzu ettiyse de; buna imkân bulamadı.

Buna mukabil kefiller bu devir keyfiyetine de müarız bulduklarını ve devir kabul edilmekte ise, kefaletten ibra edilmelerini talep etmediler.

Anonim şirketin iflâsı üzerine masaya iştirak eden alacaklı 20.000 lira tutan alacağına mukabil ancak bin lira temin edebildi. Bu vaziyet karşısında geri kalan miktarı kefillerden talep etti. Kefiller bu talebi kabul etmeyince alacaklı mahkemeye müracaat etti. Mahkeme yaptığı tetkikat neticesinde alacaklının ikame ettiği alacak dâvasını reddetti.

Bu durum karşısında yüksek dereceli mahkemeye müracaat eden alacaklı idgialarını tekrar etti. Yapılan tetkikat neticesinde alacaklının talebi kabul edilerek kefillerin 19 bin lira ödemelerine karar verildi.

Bu dâvanın her iki mahkemede geçirildiği safahatı inceliyelim:

1 ... Kefalet, yalnız eski şirket için kabul edildiğine göre; müşterek müteselsil borçlu sıfatıyla kefillerin kefaletten mütevellit mesuliyetleri ancak, eski şirketin yeni teşekkül eden anonim şirket tarafından devralınmasını müteakip karz aktından tahaddüs eden borcun muacceliyet kesbettiği tarihten itibaren iki sene müddetle ve eski borçlu ile birlikte devam edeceğine nazaran, iki senelik müddetin hitama ermesinden sonra alacaklı tarafından dermeyan edilen hususun kabule mazhar olmaması gerekmektedir.

Bu noktai nazar mahkemenin kararı na mesnet teşkil eden hukukî düşüncenin bir hülâsasıdır.

2 — Ancak; bir borcu kefalet yoluyla ayrıca temin eden kefillerin, kefaletlerinin devam ettiği bir sırada borçlunun

borcunu bir başkasına devretmesine karşı ilân tarihinden itibaren üç ay içerisinde itiraz etmek hakkına sahip oldukları ve eğer nakil keyfiyetine muvafakatleri olmadığını beyan etmelerine rağmen nakil vaki olacak ise; kefaletten ibra edilmelerini daima dermeyana malik oldukları halde bu yola tevessül etmedikleri ve buna zamimeten anonim şirketin iflâsını müteakip teşekkül eden ikinci alacaklılar toplantısına da iştirak ettikleri cihetle, bu husus onların yeni şirketi de kefalet yoluyla temin edeceklerine sarıh bir delil teşkil ettiğinden (ki bu husus İcra ve İflâs Kanununun 219 uncu maddesinin 5 inci fıkrasında açık bir şekilde izah edilmiştir) iki senelik müddetin hitam bulmasından sonra alacaklı tarafından kefiller aleyhine cereyan ettirilen kanunî takibin kabulü mümkün ve bu itibarla 19 bin liranın tahsiline karar vermiştir.

Bu noktai nazarda Yüksek Mahkemenin kararına mesnet teşkil eden hukukî düşüncesinin bir hülâsasıdır.

Bir banka tarafından açılan kredinin müşteri bakımından gayri münasip bir zamanda iptal edilmesi neticesinde Banka aleyhine ikame edilecek zarar, ziyan dâvasının kabulü mümkün müdür?

Hâdiseyi şu şekilde izaha başlayalım:

Müşteri tarafından kabul ve imza edilen mukavele mucibince, Banka, müstakrizme vermekte olduğu krediyi önceden ihbarda bulunmaksızın her zaman ve istediği şekilde feshetmek ve bu keyfiyet üzerine tahassül eden alacağını istemek hakkını muhafaza etmektedir.

Bu şekilde kredi almakta devam eden müşterinin Banka nezdindeki hesabı derhal kat' olunarak tesbit edilen borç bakiyesi borçlu müşteriden aleyhine alacak dâvası ikame edilerek talep edilmesi üzerine bir anda kullanmakta olduğu krediden mahrum edilmesi karşısında işi icabı uğradığı zararı göz önüne alan müşteri ile Banka aleyhine mukabil bir zarar ziyan dâvası ikame etmiştir.

Bu dâva yapılan gerekli incelemeyi müteakip Bankanın ikame ettiği alacak

dâvasının kabulüyle mütekabil dâvanın reddine karar verilmesi şeklinde tecelli etmiştir.

Bu hâdisenin bu şekilde neticelenmesine sebep halen mer'î kanunlar ve hukukî telâkkiler muvacehesinde şöyledir:

Yukarıda bahsettiğimiz mukavele tipi iki kişi arasında tamamıyla serbest olarak tesbit edilen bir akit değildir. Çünkü bu tip mukaveleler iktisadî ve içtimaî bakımdan kuvvetli olan tarafça önceden tanzim edilir ve hiç bir suretle değiştirilmez ve zayıf olana kabul ettirilir. İstigal ettikleri mevzular dolayısıyla büyük müessese ve işletmeler tarafından evvelden hazırlanan bu tip mukaveleler icaba dâvet eden müşterilerin kabulüne arz edilir ve kabul edildiği takdirde, akit Borçlar Kanununun birinci maddesine göre tamam olur. Meselâ: Bankalar, Sigorta şirketleri vesaire...

Borçlar Kanunumuzdaki nazariyeye göre: böyle bir akti müşterinin tamamıyla görmüş ve okumuş olduğunu kabule mecburiyet vardır. Çünkü bu tip akitler (akit yapma mecburiyeti bahsindeki hükümlerle) izah edilemezler. Fakat aslında burada iradesini izhar eden müşteri sadece mevcut akte iltihak tasavvurundadır. Zira her hangi bir teklifinin o anda kabule mazhar olamayacağını ve hattâ bunu temine bir hukuk kaidesinin mevcut olmadığını da bilmektedir.

Bu durum karşısında; Borçlar Kanunundaki bazı bahis ve hükümlerin bu dâva zımında müşteri tarafından dermeyan edilemeyeceğini iddia edebiliriz.

Bir kere akitte icap ve kabul üçüncü bir şahsın tesiri veya bir ikrah altında olmaksızın serbest olarak tecelli etmiştir. Bu aktin mevzuu gayri mümkün, gayri muhik veya ahlâka aykırı olmadığı için batıl değildir. Hattâ, iradesini izhar ederken sadece bu akti teemmül etmiş olması itibariyle hata iddiasında da bulunamaz.

Bu vaziyete tebaan, akit normal şartlar altında tesbit edildiği eihetle ve mu-teber olduğundan ne kasden ne imal ve nede sair suretle Bankanın müşteriye bir zarar ika etmek kasdı ve fiilî mevcut değildir. Bu şekilde zarar ziyan iddiası da mesnetsiz kalır.

Hukukî kaideler dışında Banka bir müşteriye ancak itimat ettiği müddet zarfında kredi vermekte devam eder. Bu halin sona ermesinde mevcut kredinin kesilmesi tabii bir keyfiyettir. Alacaklının, alacağını temin zımında kanunun müsaade ettiği bütün tedbirleri itihaz etmesi, kanun hükmü olduğundan, yukarıda bahsettiğimiz anlaşmanın gayri muhik bir tarafı yoktur.

Bu yazının hazırlanmasında müra-caat olunan eserler:

- 1 — Adalet Dergisi, Yıl: 38, Sayı: 7 sayfa: 666-670
- 2 — Adalet Dergisi, Yıl: 37, Sayı: 1, Sayfa: 54-61
- 3 — Borçlar Hukuku Dersleri (Prof. Dr. Ferit H. Saymen)
- 4 — Borçlar Hukuku Ord. Prof. Esat Arsebük.

TÜRKİYE KÖMÜR SATIŞ VE TEVZİ MÜESSESESİ

M E R K E Z İ

İstanbul, İzmir, Tavşanlı, Zonguldak, Ankara Şubesi

Ereğli İrtibat Memurluğu
(Karadeniz-Ereğlisi)

Karabük İrtibat memurluğu - Karabük

Dünyada ve Türkiye'de Bankacılığı İlgilendiren Haberler

CHASE NATIONAL BANK İHTİYATLARINI ARTTIRIYOR

Londra, (27 Aralık 1952) — Chase National Bank'ın İdare Meclisi, Banka ihtiyatlarının 30 milyon dolar arttırılmasına salâhiyet vermiştir.

Bu meblâğ, tevzi edilmemiş temettülden transfer edilmek suretiyle Bankanın ihtiyatları 219 milyon dolara yükseltilmiş olacaktır. Bunun neticesi, Bankanın sermaye ve ihtiyat mecmuu toplu olarak 330 milyon dolara balığ olmaktadır.

(Financial Times)

AVRUPA'DA ENFLASYONCU KUVVETLER AZALIYOR

Vaşington, (4 Ocak 1953) — Karşılıklı Güvenlik Teşkilâtının sene sonu raporunda belirtildiğine göre, ağır sanayide elde edilen rekor istihsal, Batı Avrupa'da 1952 senesi zarfında istihlâk malları sanayiinde husule gelen daralışı karşılamıştır.

Raporda, Batı Avrupa'nın istihlâk ettiği sınaî tesisat sayesinde, hür dünyanın savunma kudret ve imkânlarının önemli surette desteklenmiş olduğuna işaret edilmektedir. Karşılıklı Güvenlik Teşkilâtı ve İktisadî İşbirliği İdaresinin nezaret ve himayesi altında hazırlanmış bulunan 143 projenin 63 ünün tatbikine bu yıl başlanmıştır.

Karşılıklı Güvenlik Teşkilâtının açıkladığına göre, enflasyoncu kuvvetler azalmış olup iktisadî istikrarı ve istihsalin arttısını tehdit eden tehlike artık bir sene evvelki kadar kuvvetli değildir.

Gıda maddeleri durumunu da gözden geçiren Karşılıklı Güvenlik Teşkilâtı, son mahsul yılı içinde topyekûn ziraî istihsalin sadece % 3 nisbetinde bir artış kaydetmiş olmasına rağmen, Batı Avrupa'nın kendi ihtiyaçlarının temini bakımından dünyanın

Derliyen: S. ALSON — R. DERVİŞOĞLU

geri kalan kısmına % 30 nisbetinde tâbi olduğuna da işaret etmektedir.

Bu rapor, Batı Avrupa'da istihsalin, bu yılın Eylül ve Ekim aylarında, bir rekor devresi olan 1951 sonbaharında elde edilen miktardan da üstün olduğunu açıklamaktadır.

Çelik istihsalı de bu yılın Ekim ayında, geçen senenin Ekim ayına nazaran % 12 bir artış kaydederek rekor teşkil etmiştir.

BATI ALMANYA'NIN ALTIN VE DOLAR İHTİYATLARI

Frankfurt, (Main) — (4 Ocak 1953) — Batı Almanya'nın altın ve dolar ihtiyatları, 31 Aralık 1951 ile 15 Aralık 1952 devresi zarfında, 365.300.000 dolardan 612.000.000 dolara yükselmiştir.

Bununla beraber, Bank Deutscher Laender bu artışı az bulmaktadır. Bu ihtiyatlar ancak iki aylık ithalâtın vasatısına tekabül etmekte olup, Birleşik Amerika hariç, diğer Batı memleketlerinin ihtiyatları, ortalama olarak, 1951 yılı sonunda, üç aylık bir devre zarfındaki ithalât kıymetlerine tekabül etmektedir.

Batı Almanya'nın altın stokları, Avrupa Tediye Birliği kliringinde Batı Almanya hesabına kaydedilen fazlalıklar sayesinde artmış ve dolar bölgesine karşı ticaret muvazenesinde görülen salâhın da bu artışta rolü olmuştur. Bahis mevzuu bölge ile yapılan ticarî müdahaleler Kasım ayı zarfında Almanya'ya 30 milyon dolar miktarda bir fazlalık sağlamıştır. Ağustosan Kasım kadar Alman ihtiyatları, Avrupa Tediye Birliği dışındaki muamelelerden mütevellit olarak 76 milyon kadar artmıştır.

(Agefi)

BRİTANYA'NIN UMUMİ BÜTÇE AÇIĞI 951 MİLYON STERLİN

Londra, (1 Ocak 1953) — Maliye Bakanlığı tarafından 1952 - 53 bütçe yılının

ilk 9 ayı için dün gece neşrolunan rakamlar, Hükümet hesaplarındaki umumî açığın şimdi 951 milyon Sterline varmış olduğunu göstermektedir. Durum aşağıda gösterilmiştir:

	1951 - 52	1952 - 53	1952 - 53 yılının 12 ayına ait tahmin
	(İlk 9 aylık neticeleri)		
	(Milyon Sterlin)		
Alelade gelirler	2.682,2	2.612,0	4.661,4
Alelade masraflar (x)	2.908,0	3.137,2	4.179,4
Fazla (+) yahut açık (—)	— 225,8	— 525,2	+ 482,0
Safî sermaye masrafları	380,0	426,0	506,0
Umumî açık	605,8	951,2	24,0

(x) Amortisman Sandığı dahil

(Financial Times)

HOLLANDANIN ALTIN VE DÖVİZ İHTİYATLARI

Amsterdam, (2 Ocak 1953) — Son iki yıl içinde Hollanda'nın altın ve döviz ihtiyatlarında husule gelen inkışaflar aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

	Altın	Döviz	İhtiyatlar mecmuu
1951			
2 Ocak	1.174,7	294,1	1.468,8
23 Temmuz	1.176,8	282,8	894,8
31 Aralık	1.195,2	463,5	1.658,7
1952			
31 Mart	1.288,4	954,1	2.242,5
30 Haziran	1.302,9	1.406,8	2.709,7
29 Eylül	1.234,8	2.160,9	3.395,7
29 Aralık	2.060,9	1.646,0	3.706,9

FRANSA'NIN AVRUPA TEDİYE AÇIĞI

Paris, (6 Ocak 1953), Aralık ayında Fransa'nın Avrupa Tediye Birliğine açığı daha da vahamet kesbederek 70 milyon dolara yükselmiştir. Bu açık, Kasım ayında 24,5 milyon Jolardı.

Bütün sene için, Fransa'nın topyekün hesap açığı, kotasını da 90 milyon aşarak, 610 milyon dolara yaklaşmaktadır.

Şunu da hatırlatmak yerinde olur ki, 1952 yılı zarfında, sadece Nisan ve Haziran ayları, Avrupa Tediye Birliği hesaplarında alacaklı bakiye göstermiştir. 1952 nin müfredatı aşağıdadır:

Ocak (—102,9); Şubat (—128,8); Mart (—29,5); Nisan (+2,7); Mayıs (—0,5); Haziran (+47,2); Temmuz (—2,6); Ağustos (—23,1); Eylül (—54); Ekim (—42); Kasım (—24,5); Aralık (—70).

İSVİÇRE'NİN E. P. U. DURUMU

Zürih, (6 Ocak 1953) — İsviçre'nin E. P. U. karşısındaki alacaklı durumu, 1951 yılının ikinci yarısında sür'atle kuvvetlenmiş ve aynı yılın Haziran sonu ile Aralık sonu arasındaki devresi içinde müterakim alacakları 49 milyon İsviçre frangından 621 milyona yükselerek İsviçre kotasının istimali % 4,4 den % 56,8 e çıkmıştır. Bu memleketin E. P. U. daki hesapları 1952 yılında daha da düzelmiştir. 1951 yılının ilk 11 ayında İsviçre'nin müterakim alacakları 620 milyon ve 1952 yılının aynı devresi içinde ise 140 milyon İsviçre frangı artmıştır. Aşağıdaki tablo, İsviçre'nin E. P. U. memleketleri karşısındaki müterakim fazlalarını yahut açıklarını göstermektedir.

E. P. U. memleketleri	Aralık 1951	Haziran 1952	Kasım 1952
Belçika	+ 269	+ 398	+ 465
Danimarka	+ 41	+ 52	+ 74
B. Almanya	- 433	- 725	- 904
Fransa	+ 92	+ 77	- 42
Yunanistan	+ 2	+ 5	+ 4
İngiltere	+ 468	+ 671	+ 796
İtalya	+ 2	+ 8	+ 33
Hollanda	+ 29	+ 14	+ 30
Norveç	+ 35	+ 51	+ 65
Avusturya	+ 5	+ 2	- 2
Portekiz	+ 20	+ 38	+ 51
İsveç	+ 55	+ 90	+ 111
Türkiye	+ 54	+ 59	+ 71
Yekün	+ 618	+ 738	+ 752

NATIONAL CITY BANK ALTIN FİATLARININ YÜKSELMESİNE MUARIZ

New - York, (8 Ocak 1953) — National City Bank, Ocak sirkülerinde, altın fiatlarının yükseltilmesi tasavvuruna açık ça muhalif olduğunu belirtmekte ve böyle bir tasavvurun tahakkuku halinde, bunun umumî ekonomiyi enflasyona sürüklemekten ve durumun ıslahına yarıyacak hakikî ilâcı bulabilmek için sarfedilmekte olan gayretleri baltalamaktan başka bir işe yaramıyacağını tasrih etmektedir.

Diğer taraftan Banka, paraların ve bilhassa sterlinin tahvil kabiliyetine dönüş keyfiyetinin, hükümetin müdahalesi olmaksızın, hususî teşebbüsler marifetiyle yeniden tesisine taraftardır. Bu itibarla da, büyük miktarda kambiyo ihtiyaçlarına ihtiyaç kalmaksızın tahvil işini kolaylaştıracak mütemevvic bir «Sterlin» in ihda-

sını tavsiye etmekte ve İngiliz mahsul ve mamullerinin dış memleketlerde gördüğü rağbet ve bankalarla sigortacıların ve armatörlerin yine dış memleketlerde ifa ettikleri hizmet ve gösterdikleri kolaylıklar devam ettikçe mütemadi düşüş tehlikesinin asgarî hadde inmiş olacağını ilâve etmektedir.

(Agefi)

STERLİN SAHASININ ALTIN VE DÖVİZ DURUMU

Londra, (13 Ocak 1953) — Aralık ayı içinde Sterlin sahasının altın ve dolar açığı 49 milyon dolar tutmakta idi. Bu açık bilhassa Birleşik Devletlerle Kanadadan yapılan istikrazlar için 31 Aralıkta 181 milyon dolara baliğ olan resülmal ve faiz tediyeatından tevellüt etmiştir. Kasım ayında 128 milyon ve Ekim ayında da 82 milyon dolar tutarında bir fazlalık mevcuttu ki, bu da, 1952 nin son üç aylık fazlasını net olarak 161 milyon dolara iblâğ etmişti.

1952 şonlarında, ihtiyatlar, 1.846 milyon dolar tutarında idi. Aynı senenin 30 Nisanında ihtiyatlar, 1.662 milyon dolarla en düşük seviyeyi göstermiştir. Bir yıl önceki ihtiyatlar ise, 2.335 milyon dolardı.

İngiltere'nin, Aralık ayı içinde Avrupa Tediye Birliğindeki durumu salâha doğru giderek 29,5 milyon Sterline baliğ olan bir fazlalık kaydetmiştir. Halbuki, bu rakam, Kasım ayında 36,3 milyon, Ekim ayında 34,2 milyon ve Eylül ayında ise 13,2 milyon Sterlindi. Aşağıdaki tablo, Sterlin sahasının 1952 nin 3 üncü ve 4 üncü aylık devrelerindeki umumî tediye muvazenesi durumunu göstermektedir :

	Üçüncü üç aylık devre	Dördüncü üç aylık devre	Yılın ikinci yarısı
Ticaret ve tediyeler	+ 19	+ 176	+ 195
A. B. D. yardımı	+ 133	+ 98	+ 231
E.P.U.'ya ödenen veya alınan altın	- 127	+ 213	+ 86
A.B.D. ve Kanada'ya borç ödemeleri		- 181	- 181
Dolarla emtia arbitraj masrafları	- 25	- 145	- 170
Sterlin sahasının altın ve dolar durumu	-	+ 161	+ 161

(Financial Times)

İSVEÇ'E AIT BAZI İKTİSADİ İSTATİSTİKLER

Stokholm, (6 Ocak 1953) — Aşağıda-

	1948	1949	1950	1951	1952 (tahmini)
Sınai istihsal	+ 6	+ 4	+ 4	+ 4	- 2
Elektrik enerji istihsalı	+ 5	+ 13	+ 13	+ 8	+ 8
Çimento istihlâki	- 13	+ 5	+ 15	+ 4	+ 8
Hububat	+ 31	+ 3	- 1	- 5	+ 5
Esham endeksi	- 9	+ 8	+ 24	+ 18	+ 15
Toptap fiyat endeksi	+ 6	+ 1	+ 16	+ 26	- 2
Banknot tedavülü	+ 8	+ 6	+ 7	+ 16	+ 10
Mevduat	+ 2	+ 10	+ 6	+ 18	- 3
Vergiye tâdi gelirler :					
Şahsi gelirler	+ 5	+ 3	+ 5	+ 22	+ 15
Şirket gelirleri	- 13	+ 4	+ 34	+ 37	- 10

(B. I. S.)

YUNANİSTAN'DA YENİ KREDİ POLİTİKASI

Atina, (31 Aralık 1952) — Atina'da vazife gören ve Fransa'daki Kredi Milli Meclisinininkine benzer bir rol oynayan Para Komisyonu, Yunan Milli Bankasının re-eskont suretile yaptığı yardımın da katılması ile, ticari bankaların kendi öz kaynaklarından avanslar vermeleri mevzuundaki faaliyetin genişletilmesine mâtufluk karar almıştır.

Diğer taraftan, Para Komisyonu, mun hasıran tütün ticaretinde, ihracatta, zanaat ve istihlâk kooperatiflerinde ihraç müessesesinin imkânlarından faydalanılmak suretile doğrudan doğruya yapılmakta olan finansmanlara da tahditler koymuştur. Komisyon, ancak, tek bir teşebbüse ikraz edilecek meblâğ 4 milyar drahmiyi aşacağı takdirde müdahalede bulunacaktır.

Bankalar için tevzi edilmiş olan para kaynaklarının kullanılmasını umumî menfaatlere en uygun istikametlere tevcih etmek suretile, hükümet, sermaye piyasasının yeniden teşkilâtlandırılmasını ve çapraşık bir mevzu teşkil eden yatırımlar meselesini doğrudan doğruya ele almaktadır. Sermaye yatırımlarının artışı, memleket kaynaklarının en muvafık şekilde verimlendi-

ki çelvet, İsveçte, muhteli önemli endesklerle son 5 yıl içinde vukubulan değişikliklerin yüzde nisbetlerini göstermektedir:

rilmesini temin etmekle Yunan ekonomisinin yeniden kalkınmasında mühim bir rol oynamış olmaktadır.

(Agefi)

BATI ALMANYA'DA İSKONTO HADDİ

Franfurt, (7 Ocak 1953) — Batı Almanya Merkez Bankacılık Konseyi, iskonto haddinin, 8 Ocak 1953 tarihinden itibaren, % 4 1/2 den %4 e indirilmesine karar vermiştir.

(Financial Times)

Ankara, (15 Ocak 1953) Avrupa Ekonomi Komisyonu tarafından yayınlanan istatistiklere nazaran, memleketimizin ham çelik ve ham demir istihsalâtı geçen seneki miktara nisbetle bu yıl % 27 nisbetinde artmıştır. Türkiye, bu suretle, dünya memleketleri arasında en fazla artış kaydeden memleket olmuştur.

Türkiye'nin ham demir istihsalâtı da % 43 nisbetinde artmıştır ki, memleketimiz, Batı Avrupa Devletleri arasında ham demir istihsalâtındaki artış bakımından üçüncü gelmektedir.

MADENCİLİK BANKASI

İstanbul, (14 Ocak 1953) — Maden istihsalı ve ticaretiyle uğraşan serbest teşebbüs sahipleri, merkezi İstanbul'da olmak üzere bir «Madencilik Bankası» kurmağa karar vermişlerdir. Bu işi organize edecek komisyonu seçmek üzere madenciler İstanbul Ticaret Odasında bir toplantı yapmışlardır. Seçilen komisyon derhal faaliyete geçecek ve banka kısa zamanda kurulacaktır.

Yeni Madencilik Bankası, maden istihsal ve ticaretini genişletmek üzere lüzumlu imkânları sağlayacaktır.

TÜRKİYE'DEKİ BÜYÜK İKTİSADİ GELİŞME

Vaşington, (5 Ocak 1953) — «United Press Amerikan Ajansı yayınladığı haftalık bülteninde Türkiye'nin 1952 deki iktisadi durumunun rekor teşkil ettiğini, Türk hükümetinin gelecek yıllar için ayrıca sağlam esaslara dayanan bir program hazırladığını belirterek şunları yazmaktadır:

Türkiye'nin bugünkü iktisadi kalkınması ziraate dayanmaktadır. Türkiye, çeşitli toprak mahsulleri yetiştiren ve zirai maddeler istihsal eden bir memleketdir. Türkiye'de ithalâtın serbest ve ithal maddeleri ihtiyacının pek fazla olması ticaret muvazenesinde bir açık husule getirmişse de, memleketin sür'atli iktisadi kalkınması yakında bu açığı kapayabilecektir. Türkiye evvelce sanayişleşme istikametine doğru gidiyordu. Fakat, 1951 de Milletlerarası Kalkınma Bankasının tavsiyelerinin de inzimamile hükümet, ziraat siyasetine dönerek millî iktisadi ziraate istinat ettirmek gibi yerinde bir karar aldı.

1952 senesinde her sahada büyük bir artış olmuştur. Bilhassa zirai mahsullerdeki artış hükümete büyük bir cesaret vermiştir. Buğday istihsalı 1952 de 6 milyon 400 bin ton olup iki sene evveline nazaran % 40 fazladır. Arpa istihsalı % 30 fazlasıyla 2 milyon 900 bin tona çıkmıştır. Diğer hububat çeşitleri 2 milyon 242 bin ton hesap edilmiş, eski rekolteye kıyasen % 40 bir artış göstermiş ve ekilen arazi de % 35 fazla olmuştur. Türkiye'nin en büyük ih-

raç maddesi tütün ve pamuktur. Bilhassa pamuk büyük bir ehemmiyet kazanmış ve iki sene evveline nazaran istihsal % 50 artmıştır. Maden istihsalinde de büyük bir inkişaf kaydedilmiştir. Kömür istihsalı 4 milyon 730 bin tonu bulmuş ve iç istihlâki karşıladıktan sonra ihraç olunabilecek bir vaziyete girmiştir.

Türkiye'de büyük sermayeler az, şahsî gelir düşüktür. Demokrat Parti hükümeti yavaş yavaş, fakat plânlı ve sistemli olarak hususî teşebbüse büyük imkânlar açmıştır.

Mahalli yatırımlar bakımından Türkiye'nin kudreti mahduttur. Hükümet geçen sene, ecnebi sermayenin memleketi girmesi için bir kanun kabul etmiştir. Daha şimdiden İstanbul'da İngiliz, Amerikan ve Holanda sermayelerle fabrikalar kurulmağa başlamış, iki büyük Amerikan kimyevi maddeler fabrikası için geniş sermaye yatırılmıştır. Demokrat Parti hükümetinin aldığı yerinde ve isabetli kararlar ve teşebbüsler neticesinde Türkiye'de hayat standardı artmış ve artmakta bulunmuştur.

İLLER BANKASININ 1953 PROGRAMI

İstanbul, (6 Ocak 1953) — İstanbul'da bir basın toplantısı yapan İller Bankası Umum Müdürü Nafiz Ergeneli ezcümle şunları söylemiştir:

«1951 yılı sonuna kadar Bankamız, daha ziyade şehir ve kasabaların harita, imar plânları, içme suyu ve elektrik projeleri üzerinde çalışmak suretiyle âtiye hazırlık yapmıştır. Tesisler üzerindeki faaliyeti bu devrede mahduttur. Halbuki 1952 yılında bilhassa içme suyu tesislerini ön plâna alarak 148 şehir ve kasabamızın içme suyu ve 56 belediyenin elektrik tesisatını ve kanalizasyon inşaatını müteahhitlerine ihale etmiştir.

1952 yılında ihale edilen Göksü - Konya, Tortum - Erzurum, Eğridir - İsparta bölge hidro-elektrik tesisleri yurdun mühim bir sahasını kalkındırarak çok mühim tesislerdir.

1953 yılı plâsman ve iş programımız hükümetimizden aldığımız direktife uyarak, Türkiye'de belediyesi mevcut bütün kasabaların bir iki yıl içinde bilhassa içme suyuna kavuşmaları ve rantabl olan elektrik tesislerinin yapılması gayesine göre hazırlanmış ve bunun temini için istifade edilecek mali kaynaklar programımızda gösterilmiştir.

1953 yılında, projesi hazır bulunan 233 şehir ve kasabanın içme suyu tesisi ve 29 yerin hidro-elektrik su kısmı inşaatı, 30 yerin içme suyu projesi, 20 adet kanalizasyon projesi, 116 şehir ve kasabanın elektrik tesisatı, 30 yerin elektrik projesi, 41 şehir ve kasabanın haritası, 51 yerin imar plânı, 49 adet muhtelif inşaat olmak üzere cem'an 599 adet iş yeniden ihale edilecek yıldan müdevver olanlarla beraber yeni yıl içinde 12 büyük hidro-elektrik santrali vardır. Bütün bu işlerin keşif ve ihale bedeli 204 milyon liradır.»

BAŞBAKAN'IN DIŞ TİCARET HAKKINDAKİ DEMECİ

İstanbul, (8 Ocak 1953) — Cumhurbaşkanının refakatinde İstanbul Ticaret Odasını ziyaret eden Başbakan Adnan Menderes, burada yaptığı bir demecde dış ticaret rejimindeki son şeklin mucip sebeplerinin tüccarlarımız tarafından takdir edileceğinden emin olduğunu söylemiş ve sözlerine şöyle devam etmiştir:

«Hem ihracat, hem ithalât olarak dış ticaret hacminin mümkün olduğu kadar sür'atle artırılmasını gaye bilen bir politikanın peşindeyiz. Bu politikanın esası, mümkün olduğu kadar geniş istihsal yapmak, çok satmak ve çok satın almaktır... Geniş bir dış ticaretle muvakkat muvazenesizliği tamamiyle geçiştirip ihracatta olduğu gibi ithalâtta da daha geniş bir hacme varacağımızdan eminiz.»

Sözü dış ticaret açığına getiren Başbakan, gazetelerde, bu açığın 480-490 milyona vardığı hakkında sansasyonel haberlerin çıktığını, ancak, bir kısım milletlerarası anlaşmalarla temin edilmiş ve vadeleri dahi tesbit edilmemiş meblâğları açık gibi saymanın hüsnüniyete makrun bir hareket

sayılamıyacağını, bu Haziran sonuna kadar ödenmesi lâzım gelen vadeli ve muayyen taksitli borçlarımız, yâni, açığımızın 220 milyon olduğunu ifade etmiştir. Liberasyon sisteminde değişiklikler yapılacağı ve tahditlere gidileceği hakkındaki tahminlerin ve endişelerin son 7 - 8 ay zarfında çok geniş mikyasta ithalât yapılmasını mucip olduğunu hatırlatan Adnan Menderes, bunda memleketin iştirak gücünün artmış olması keyfiyetinin de tâli de olsa bir rol oynadığına işaret etmiş ve bu vaziyet karşısında tedbirler alındığını ve büyük gayretler sarfedildiğini söyleyerek Eylül açığının 15 - 17 milyon civarında seyrettiğini, Ekim ayının 7 milyon, Kasım ayının ise 3 milyon açıkla kapandığını, Aralık ayının ise, Ağustos'un 38 milyon açığına mukabil, lehimize olarak 21 milyon dolarla kapanmış olduğunu açıklamıştır.

Bundan sonra, yeni satışlarımızdan da bahseden Başbakan demiştir ki: «Açığın lehimize sür'atle kapatılmasını mümkün kılacak bir seyir içindeyiz. Ağustos ayındaki manzara ile bugünkü manzara arasında lehe mevcut çok esaslı fark, yakında daha büyük ferahlıklara kavuşacağımızı açıkça göstermektedir.»

TAHSİLÂT DURUMUMUZ

Ankara, (11 Ocak 1953) — İçinde bulunduğumuz malî yılın gelir ve tahsilât durumu hakkında Maliye Vekili Hasan Polatkan aşağıdaki beyanatta bulunmuştur:

«1952 yılı bütçesinde gelirimiz 1 milyon 551 milyon 455 bin lira olarak tahmin edilmişti. Malî yılın hitamına iki aydan daha az bir zaman kalmıştır. Bu on ay sonunda tahsilâtımız 1 milyar 390 milyon lirayı bulmuştur. Malî yılın on aylık devresi içinde, geçen yıla nazaran 267 milyon liralık bir gelir fazlası mevcuttur.

Gelir bütçesinin aylık tahsilât plânına göre, 1952 yılının gelir tahmini yekûnu olan 1 milyar 551 milyon liranın, onuncu ay sonuna kadar 1 Milyar 275 milyon lirasının tahsil edilmesi gerekmektedir. Tahsilât plânı ile tesbit edilen miktarı 115 milyon lira aşmış bulunuyor. Aylık tahsilât

vasatısı 139 milyon lira olduğuna göre, yıl sonuna kadar sağlanacak hasılatının, sene başı gelir tahminleriyle sene içinde alınan ek ödeneğe karşılık tutulan ilâve 80 milyon liralık tahmini karşıladıktan başka mühim bir miktar fazlalık da göstereceği mühakkaktır.

Her yıl olduğu gibi, 1953 bütçe yılı gelir tahminlerinin bililtizam yüksek tutulduğunu iddia edenler olmuştur. Bu şekildeki iddialar, 1952 yılında olduğu gibi, 1951 yılında da ortaya atılmıştı. 1951 yılı sonunda ise tahsilâtımız tahminlerimizi aşmıştı. 1952 yılının onuncu ayı sonu itibarıyla görülen duruma ait parlak neticeleri de yukarıda açıkladım. Tahsilât rakamlarının bu sarahatı karşısında bütçe tahminlerinde gelirlerin yüksek tutulmakta olduğu yolundaki iddiaların ne derece mesnetten mahrum olduğu aşikârdır.»

OSMANLI BANKASILE YENI MUKAVELE İMZALANDI

Osmanlı Bankasile bir müddettenberi yapılan görüşmeler sona ermiş ve Maliye Bakanı Hasan Polatkanla Banka Umum müdürü tarafından yeni bir mukavele imzalanmıştır. Mukavele 1933 te akdedilmiş olan son anlaşmanın yerine kaim olacaktır. Yetkili bir şahsiyetten öğrendiğimize göre, eskisinden tamamen ayrı bir görüşle tanzim edilmiş olan bu mukavele ile banka, bütün Türk mevzuatına uymayı kabul etmiştir. Ancak kendi statüsü ve mukavele ahkâmından olan bir Türkiye'de, bir de Pariste umum müdürlüğü bulunması kabilinden dahilli teşkilât ile ilgili cihetler bırakılmıştır. Fakat bankanın bazı vergi ve resimlerden muaf olması ve Türkiyede ihtiyat tesis etmemesi gibi imtiyazları tarihe karışmıştır.

Osmanlı Bankası Türkiyeye tahsis etmiş olduğu sermayenin ancak 3,5 milyon liralık kısmını Türk parasına çevirmiş bulunmaktadır. Yeni hükümlere göre, Türk parasına çevrilecek sermaye, kanunlarımızıza göre, mukavele tarihinde bulunması gerekli miktar olan 8 milyon liraya iblâğ edilmiştir.

Mukaveleye Türk parasına çevrilmiş sermayenin bundan böyle kanunlarımızın gerektirdiği miktarda olmasını sağlayıcı hükümler konulmuştur.

Diğer taraftan bankanın mukavelenin devamı müddetince hazine emrine amade bulunduracağı cari hesap kredisi eskiden 1,240,000 sterlin ve faiz asgarî % 4, azamî % 7 olduğu halde yeni mukavele ile 2 milyon sterline çıkarılmış ve faiz İngiltere Bankası iskonto haddinin % 1 fevkinde olarak tesbit edilmiştir.

Yeni mukavele tasdik edilmek üzere Büyük Millet Meclisine sunuldu.

(Cumhuriyet'ten)

BANKACILIK İNKİŞAF EDİYOR

Memleketimizde Bankacılık mevzuunda mühim terâkkiler kaydedilmektedir. Yeni bir çok bankaların faaliyete geçebilmeleri için gerekli müracaatlar yapılmıştır. Bunlar arasında Bayındırlık Vekâletinin teşebbüsü ile kurulacak olan Enerji Bankası Maden İşleriyle uğraşanların vücuda getirecekleri Madencilik Bankası, üçüncü olarak Eskişehir Pancar Ekicileri arasında kurulacak olan Pancar Bankası zikredilmektedir. Bundan başka Çalışma Bakanlığının teşebbüsü ile İşçiler Bankası ve son olarak Doğu Bank namı altında yeni bankaların kurulacağı söylenmektedir.

İstiklâl'den

ÇUKUROVA İTHALÂT ve İHRACAT T. A. O.

ADANA — İSTANBUL

(Caterpillar, John Deere, Sterling, Daf)

Her nevi Traktör ve Ziraat âletleri Kamyon, Lâstik, Boru v.s.

Cin
+ SODA

ATIF
TUNA

FERAHLIK
ve NEŞE

J. I. Case Fabrikaları

Dünyanın beş kıtasında 114 seneden beri Çiftçiye hizmet etmektedir.

Merkezi: Racine, Wisconsin, U. S. A.

TÜRKİYE UMUMİ VEKİLİ NEPTUN T. A. O.

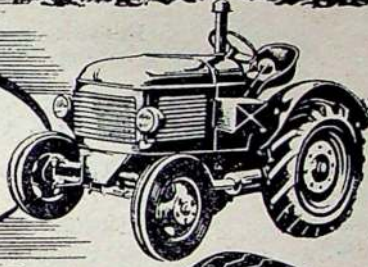
Ömer Abed Han Kat. 3

Galata — İstanbul

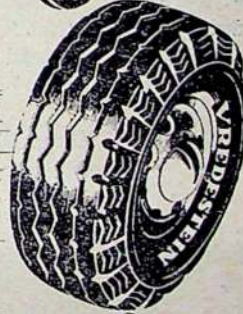
Nakliyecinin
Her yerde aradığı ve daima
tercih ettiği
STEYR - DİZEL
5 Tonluk kamyonları

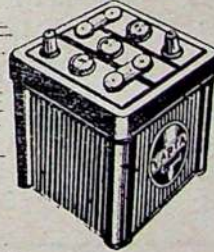
Çiftçinin
Begendiği takdir ettiği
Kullanışlı, ekonomik
TAM DİZEL
STEYR
Traktörleri

Çiftçinin, Nakliyecinin
ve bilumum Oto sahiplerinin
Tecrübe mahsulu, dayanıklı
% 100 saf kauçuktan mamul
VREDESTEIN
Lâstikleri

VARTA
Akümülatörleri dünyaca tanınmıştır.
Traktör, Kamyon, Oto sahiplerinin Varta
Akümülatörlerini neden tercih
Ettiklerini kendilerinden sormanız
Menfaatiniz icabıdır.

YAKUP SOYUGENÇ

Firması ihtiyaçlarınızı karşılamaya her zaman amadedir.
Taksim, Cumhuriyet Cad. Pak ap.3 - Tel. 87352 - 87353.
Galata, Karaköy Palas karşısı 86 - Tel 42048

Yakup Soyugenç

Fen Ticaret Türk Anonim Ortaklığı

Sermayesi : 500.000 TL.

Merkezi: İstanbul — Şişli
Halaskâr Gazi Cad. 305/307

Şubesi: Ankara
Posta Cad. Cündoğlu Han No. 24/25

ALMANYANIN

KLÖCKNER - HUMBOLDT - DEUTZ A. G.

FABRİKALARININ

Dünyaca Tanınmış

DEUTZ DİZEL TRAKTÖRLERİ
MAGİRUS KAMYON VE OTOBÜSLERİ

ACENTALARIMIZ:

Adana	: Zafer Ticarethanesi — Belediye Cad. 81
Adapazarı	: Adnan Turgut — Yeni Halk Sineması
Ankara	: Mehmet Süer — Çankırı Cad. 119
Antalya	: Remzi ve Salih Sipahioğlu — Kâzım Özelp Cad 116
Burdur	: Rıfat Kanrıcı — Tüccar
Diyarbakır	: Zülkifil Cizrelioğlu — Tüccar
Edirne	: İhsan Özakhun — Kredi Kooperatifi altında
Elâzığ	: Mehmet Arslan — İkinci Harput Cad. 13
Elbistan	: İhsan Davdav—Deutz traktör ve zirai âlet acentası
Eskişehir	: Muammer Ulukan — Sivrihisar Cad. 82
İskenderun	: Yeni İş — 5 Temmuz Cad. 59
İzmir	: Kemal Gencol — Halit Ziya Bulvarı 34
Kırşehir	: Cevat Çoşkuntuna — Aşağı Pazar yeri
Konya	: Urfalı M. Cemal Eryılmaz — Selimiye Cad. 37/2
Malatya	: Remzi Bora — Kışla Cad. 51
Mardin	: M. Ali Eldem — Birinci Cad. 236
Mersin	: Olopar Ticarethanesi — Taksi Alanı 3/5
Niğde	: Tâciroğulları Ticarethanesi
Polatlı	: İsmail Atalay — Haymana Cad. 81
Samsun	: İsmail Işın — Tütün Merkezi
Trakya	: Bahri Uray — P. K. 5 Lüleburgaz
Yerköy	: Kılıç Sorgucu

EROL BEKER LİMİTED

Münhasıran

BİLUMUM KİMYEVİ GÜMRELER VE ZİRAAT MÜCADELE
İLÂÇLARI İLE İŞTİĞAL EDER

MERKEZ: İstanbul, Aşiriefendi Cad; Dilsizzade han

ŞUBE : İzmir, Gazibulvarı 1336 Sokak No; 3

ŞUBE : Mersin, Azak han No; 14

Alman Schlüter

UNIVERSAL-TRAK AS 30
MONO-TRAK AS 17

Traktörleri
Çiftçimizin
Gözbebeği!

Türkiye Genel Müessesii

Türk Motor
Anonim Şirketi

Bayoğlu İstiklal Caddesi
392-394 İSTANBUL
Telefon : 49244-49245
Telgraf : TÜRK MÖTÖB

HAMAMCIOĞLU
MÜESSELERİ
TİCARET TAŞ.

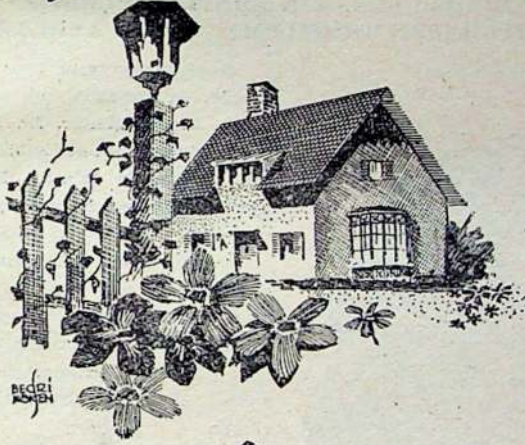
İZMİR

İSTANBUL

ANKARA

*Küçük ..
fakat benim !*

EMLÂK BANKASI

YAPI TASARRUFU 'na
başlamıştır

İNŞAAT MALZEMESİ

ELEKTRİK LEVAZIMI VE ALETLERİ

FORD OTOMOBİL VE KAMYONLARI

TRAKTÖR VE ZİRAİ ALETLERİ

RADYOLAR BUZ DOLAPLARI V. S.

HER İSTEDİĞİNİZİ EVVELÂ

KOÇ TİCARET T. A. Ş.

MAĞAZALARINDA ARAYINIZ

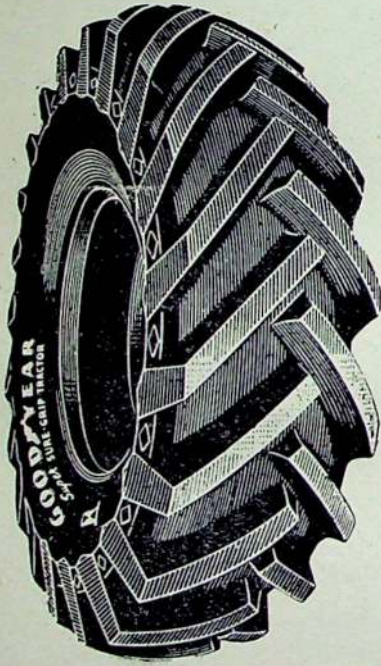
HEM EN GÜZELİNİ

HEM DE DAYANIKLISINI BULACAKSINIZ

Çamurlu ve kuru topraklarda bu yeni Super - Sure - Grip

Az zamanda çok iş görür

SURE GRIP MODELİ DİŞLERİN EMNİYETLİ ÇEKİŞİ - DÜZ DİŞLER-KENDİLİĞİNDEN TEMİZLEME - HEPSİ AYNI LÂSTİKDE

Good-Year'ın yeni Sper - Sure - Grip'inde çiftçiler az zamanda, çok iş gören bir traktör lâstiği keşfetmişlerdir. Bu lâstiğin her cins arazide Azamî çekme kabiliyetini haiz olduğu son tecrübelerle sabittir. Kuru veya çamurlu ağır toprakta en zorlu çalışma sahalarında Super - Sure Grip'in eşi yoktur.

Masif, düz, çubuk halindeki dişler toprağa derinlemesine nüfuz der ve toprağı sağlam bir suretle kavrar. Dişlerin, boydan boya bütün satırları, azamî çekiş temin edecek kudreti toprağı yükler bu lâstikler için zorluktan kaçmak yoktur. Dişler sert bir cisimle karşılaşınca eğrilmez.

Omuzlardan taban merkezine doğru genişleyen aralıklar ile bu lâstiğin dişleri toprakta emniyetle hareket eder. Dişleri açık merkezli yâni taban ortasında rabatasız olduğundan çamur ve toprağın sıkışmasına mahal kalmaz ve dişler topraktan yükselirken diş araları kendiliğinden temizlenerek tekrar toprağı daldığında aynı tesirle nüfuz eder.

İşinize daha çok yarayacak bir traktör lâstiği daha uzun ve emniyetli bir lâstik ömrü, ve dñnyanın en zörlü çekme kudretini istiyorsanız. traktörlerinize Good - Year'ın icad ve tekâmül ettirdiğı düz çubuk dişli açık merkezli Super - Sure - Grip traktör lâstiğini takın.

Super - Sure - Grip traktör Lastiği

GOOD YEAR

GOOD - YEAR FABRİKALARI MAMULÂTINDAN OLUP,
EMSALSİZ ÇEKME KUVVETİ TEMİN EDER.

T. C. Merkez Bankası vaziyeti

A K T İ F	25/10/1952	29/11/1952	27/12/1952
Altın	401.761.526	401.761.528	401.716.366
Döviz borçluları	104.111.240	127.292.910	132.388.279
Ufaklık Para	4.419.281	4.542.214	4.694.569
Dâhildeki Muhabirler	278.811	362.430	294.192
Senetler Cüzdanı	1.754.625.944	1.767.586.240	1.757.303.400
Tahviller Cüzdanı	26.732.786	26.695.175	26.347.734
Avanslar	38.875.326	58.561.894	27.732.928
Hissedarlar	4.500.000	4.500.000	4.500.000
Muhtelif	101.555.720	118.548.380	115.453.211
P A S İ F			
Sermaye	15.000.000	15.000.000	15.000.000
İhtiyat Akçesi	41.680.104	41.680.104	41.680.104
Tedavüldeki banknotlar	1.261.826.118	1.267.362.828	1.237.660.715
Mevduat	262.854.169	275.030.568	271.922.500
Altın alacaklıları	153.299.655	153.299.655	153.299.655
Döviz alacaklıları	551.175.570	554.447.922	545.317.701
Muhtelif	151.025.018	203.029.694	205.549.914
TOPLAM	2.436.860.634	2.509.850.771	2.470.430.589

26 Şubat 1951 tarihinden itibaren iskonto haddi % 3, altın üzeri-
ne avans % 2,5

Tasarruf Hesapları İkramiyesi

Mart Çekilişi

50. 000 Liradır

Bir kişiye 25.000 lira

Her (150) liraya bir kur'a

Şimdiden hesap açtınız

EMNİYET SANDIĞI

LANZ

Bulldog

30 yıl önce
memleketimize
gelen L A N Z
TRAKTÖRLERİ
el'an ârızasız
çalışmaktadırlar.

Dünyanın en sağlam
yapılı en basit
yapılı, en tasarruflu
traktörleri:

LANZ dır

Aynı yüksek vasıflarda :

L A N Z harman makinaları

L A N Z Biçer-Bağlar makinaları

L A N Z Çayır makinaları

K U X M A N N Sun'i Gübre Serpme makinaları

I M B E R T Ekim Taşıma arabaları

Türkiye'de satan: TARMAK - Ziraat Makinaları T. A. O.

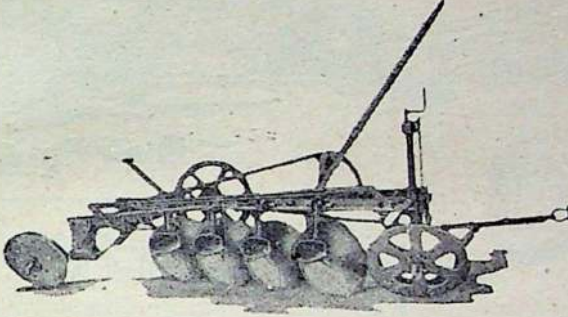
İstanbul Merkezi: Bahçekapı Ticaret Bankası Han (Taş Han)

Telefon : 24420 - 24428

Ankara Bürosu: Yenışehir - Atatürk Bulvarı, Ragıp Sosyal Apart.

Telefon: 22628

COEKSHUTT

DÜNYANIN EN SAĞLAM ZİRAAT MALZEMESİ
UMUMİ TÜRKİYE MÜMESSİLİ :

MATAŞ TİCARET T. A. Ş.

ESKİ YOLCU SALONU KARŞISI

ŞUBELERİ :

ANKARA : İstanbul Caddesi No: 5

ADANNA : Çakmak Caddesi No: 59

ACENTELERİ :

İzmir : M. Ali Yeğenoğlu, 9 Eylül Meydanı

Diyarbakır : Nâzım Sami İsmen, İnönü Caddesi No: 11

Eskişehir : Ahmet H. Erman, Sivrihisar caddesi No: 169.

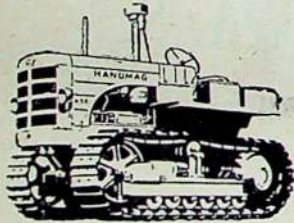
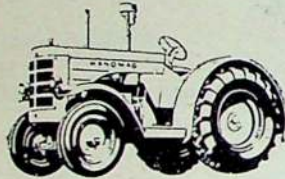
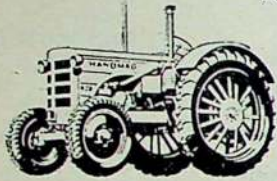
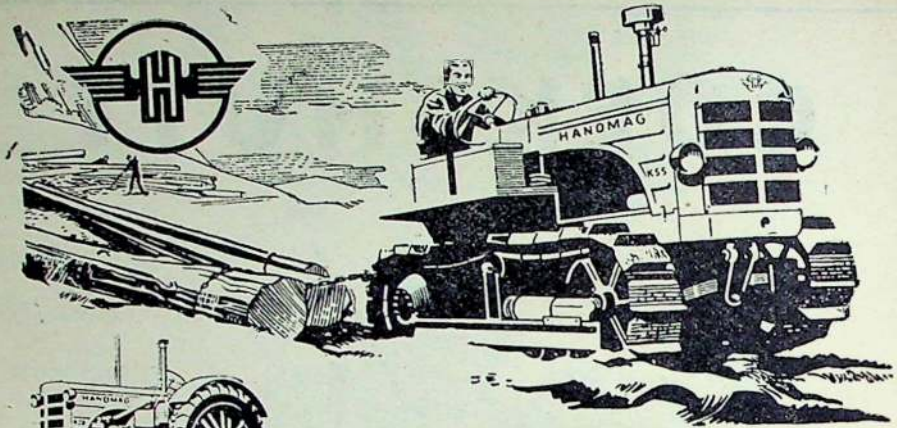
Konya : Ahmet Küçükarmağan, İstanbul Caddesi No: 92

Sivas : Yurdakullar Cumhuriyet Cad. No: 2

Van : Enver Perihanoğlu, Şerifiye caddesi No: 65

Tekirdağ : Hüseyin Soyuer, Ziraat Bankası karşısında.

Kırklareli : Şevket Onat, Kuyumcular caddesi No: 1

55 beygir kuvvetinde paletli 45, 28, 22 ve
16 beygir kuvvetinde tekerlekli

TAM DİZEL

ZİRAAT TRAKTÖRLERİ

(Her türlü ekipmanı ile)

55 beygir kuvvetinde buldozer ve
angledozerler

HANOMAG

Müessili : RAGİB SARI MAHMUD OĞLU

İstanbul, Taksim, Cumhuriyet C. Dörtler Ap. 8/1 Tel. 82245 - Telgraf: RASAMA - P.K. 127, Şişli

ÇUKUROVA PAMUK TARIM SATIŞ KOOPERATİFLERİ BİRLİĞİ

A D A N A

Tesis Tarihi: 1940

Kapitali : 3.457.000,—
Yedek akçe : 844.000,—
Ortak adedi : 5.783
Telgraf adresi : Çukobirlik - Adana

Sicilli Ticaret :
İhracat Ruh. No.:
İştigal mevzuu : Pamuk, Susam, Yer-
fıstığı, Çeltik (pirinç)

Telefon :
Umum Müdürlük 1740
Muhasebe Md. 1881
Santral 1837

Birliğe bağlı Kooperatifler:
Adana - Ceyhan - Tarsus - Yenice - Osmaniye.
Yenice Sawgin çırçır ve
prese fabrikası
Ceyhan Sawgin çırçır ve
prese fabrikası

Posta Kutusu :3

Tesisler

Kod : Bentley's Compete Phrase

T A M İ Ş

TÜRK TİCARET ve SANAYİ ANONİM ŞİRKETİ

İdare Merkezi : Galata - Adalet Hanı/9 - Telefon: :41375
Teknik Büro : Galata - Necati Bey Cad. - » : 49005
Ankara Bürosu : Kedi Seven Sokak 4/2 - » : 16870

Uzun senelerdenberi tedricen tekemmül ettirdiği çok kuvvetli Teknik Büro'su ile Birinci sınıf Türk ve Alman Motörlerinden müteşkil montaj teşkilâtı sayesinde her takat ve cinstе Hidroelektrik Santralleri ile yüksek gerilim hava hattı, alçak gerilim şebekelerine ait proje işleri ile anahtar teslim taahhüt işlerini kabul eder.

Gerek santral ve tesisata ait taahhüt işlerinde meşhur «SIEMENS» mamulâtını kullanmak hususunda inhisar hakkına sahip olması, gerekse «MAIER, BRACKWEDE» Türbin Fabrikasının Türkiye Mümessiliğini haiz bulunması ve ancak dünyanın en tanınmış Dizel Fabrikaları ile çok sıkı münasebette bulunması dolayısıyla T A M İ Ş en meşkülpesentleri dahi tatmin edecek durumdadır.

Şimdiye kadar cem'an 9 492 beygir enstalle takatda DİZEL-ELEKTRİK ve HİDROELEKTRİK santral tesisatını ikmal ve teslim etmiş bulunan T A M İ Ş Şirketi el'an, cem'an 20 388 beygir takatında santrallerin montaj ve ikmali ile meşğuldür.

RENAULT

Otomobil, Kamyon ve Traktörleri

Türkiye Umumi Acenteliği: «KAVİ» - Rifat
Kambo, Jak Avidor ve Şısı Eshamlı Komandit Şirketi
Adres: Taksim, Cumhuriyet Caddesi No: 271/1
Telgraf: KAVİKTO — Telefon: 86097

1953 Yılında

**5516 ALTIN
4 EV ve PARA
Çehiz ve Tahsil
Masrafı**

350. 000

LİRALIK İKRAMIYE

Bir
Müşteriye **2.000** ALTIN

- BANKAMIZDA EN AZ 150 LİRALIK BİR HESAP AÇTIRINIZ VEYA HESABINIZI 150 LİRAYA ÇIKARINIZ.
- POSTA ÜCRETİ BANKAMIZA AIT OLMAK ÜZERE HER YERDEN MEVDUAT KABUL EDİR.

AÇILACAK HER ŞUBE VE
AJANS İÇİN 150 ALTINLIK
BİRER İKRAMIYE DAHA

A K B A N K

YAKIN DOĞU MAKİNE A. Ş.

Muazzam servis istasyonları tecrübeli teknisyenleri, Bol yedek parçaları ile Daima emrinizdedir.

Allis-Chalmers Traktör ve Ziraat aletleri
Farh Traktör ve Ziraat aletleri

Adapazarı	:Muammer Yazar	Eskişehir	:İlhan Kalkanoglu
Adana	:Yakın Doğu Şube Md.	Elâzığ	:Mustafa Saka - İlhan Kılıçarslan
Ankara	: Yusuf Sirmen	Gaziantep	:Fuat Korkmaz - Yılmaz Çakmakçı
Antalya	:Mehmet Ali Gönen		
Amasya	:Hamdi Zeki Rahtuvan	İzmir	:Cezmi Uyum
Babaeski	:Şefaeddin Neş'eli	Konya	:Saffet Gürol
Bursa	:Doğan Güner	Kütahya	:İbrahim Germiyanoglu
Burdur	:Fethi Kut	Lüleburgaz	:Ahmet Azun
Çorlu	:Saffet Tonguç	Malkara	:Hüseyin Alp
Edirne	:Kemâl Argun	Uzunköprü	:Salih Yüksel

T. C.

ZİRAAT BANKASI

Vadeli, Vadesiz Tasarruf Hesapları için Bu yıl 1.000.000 Liralık bir İkramiye Plânı Hazırlanmıştır. Bu Plânda

15 EV

Muhtelif para ikramiyeleri ve Traktör vardır.
ÇEKİLİŞLERE İŞTİRÂK ŞARTLARINI BANKA ŞUBE VE
AJANSLARINDAN ÖĞRENMEKTE ACELE EDİNİZ.

T. C. Ziraat Bankası Şube ve Ajansları

Abana	Borçka	Ermənük	Kaman	Mesudiye	Söğüt
Acipayam	Boynabat	Erzincan	Kandıra	Midyat	Söke
Adana	Bozdoğan	Ereğli	Kangal	Mihalıççık	Sungurlu
Adapazarı	Bozcaada	Eskişehir	Karaburun	Milas	Sunurluk
Adıyaman	Bozkr	Eğne	Karabük	Mucur	Suşehri
Afşin	Bozbuğ	Eğir	Karacabey	Mudanya	Sürmene
Afyon	Bucak	Ezine	Karacasu	Mudurnu	Sürç
Agri	Bulancaek	Fatsa	Karaisalı	Muğla	Sütçüler
Ahlat	Bulanık	Fethiye	Karakocan	M. Kemalpaşa	S. Karahisar
Akcaabat	Buldan	Finike	Karaman	Mus	Sabanözü
Akcaadağ	Burdur	Foca	Karamürsel	Mut	Sadırvanaltı
Akcaokca	Burhanıye	Gaziantep	Karapınar	Nalihan	Sarıgözü
Akdağmadeni	Bursa	Gazipaşa	Karasa	Nazilli	Sarıköy
Akhisar	Bünyan	Gebze	Karşıyaka	Nevşehir	Saygıt
Aksaray	Ceyhan	Gediz	Kastamonu	Niğde	Senkaya
Akselik	Çdo	Gelibolu	Kastamonu	Niksar	Srf. Kochisar
Akselir	Çibanhaylı	Gemlik	Kas	Nizip	Siran
Akyazı	Çifre	Genç	Karak	Nusaybin	Suhut
Alacam	Çal	Gerede	Kayseri	Of	Tulum Bürosu
Alanya	Çanardı	Gerze	Keban	Oltu	Tasköprü
Alaşehir	Çan	Geyve	Keçiborlu	Ordu	Tarsus
Alucra	Çankırı	Giresun	Keleşli	Orhanlı	Tavas
Amasya	Çarşamba	Gökkuş	Kemah	Orhangazi	Tavaslı
Anamur	Catalca	Gölcük	Kemaliye	Osmaniye	Tefenni
Anırtın	Caycuma	Gölköy	Kemalpaşa	Osmansiy	Tekirdağ
Ankara Ajansı	Cayeli	Gölpazarı	Keşin	(Cebelibereket)	Tercan
Antakya	Çayralan	Gönen	Kesap	Ovacık	Terme
Antalya	Çekerek	Gürdes	Kesap	Ödemiş	Tire
Arac	Çemisgeztek	Göyçük	Kesap	Palu	Tirebolu
Arapkır	Çerkes	Göynük	Kırıkk	Pasinler	Tokat
Ardahan	Çermik	Gülner	Kırıkkale	Patnos	Torbali
Ardanuç	Çesme	Gülşehir	Kırkaçak	Pazar	Torun
Arpaçay	Çıldır	G. Hacıköy	Kırklareli	Pazarçık	Tosya
Artvin	Çelekdağ	Gümüşhane	Kırşehir	Pertek	Trabzon
Artova	Çine	Gürün	Kızılcahamam	Pınarbaşı	Turgutlu
Aşkale	Çivril	Hacıbektas	Kığı	Polatlı	Tuzluca
Avanos	Corlu	Hadim	Kilis	Posof	Uluborlu
Ayancık	Çorum	Hafik	Kiraz	Pütürge	Ulukışla
Ayaz	Çölemerik	Hassa	Kocaeli	Pülümür	Uşak
Aydin	Cubuk	Havza	Konya	Rehalye	Urşanlı
Ayvancık	Cumra	Haymana	Korkutell	Resadiye	Urfa
Ayvalık	Daday	Hayrabolu	Kozan	Ryhanlı	Urfa
Babaeşki	Datca	İkikimhan	Köyceğiz	Rize	Uşak
Bafra	Darende	Hendek	Kula	Safranbolu	Uzunköprü
Bahçe	Demirci	Hilvan	Kurşunlu	Sallıhl	Ünye
Bahçelıkapı	Denizli	Hinis	Kusadası	Samsun	Ürgüp
Balı	Derik	Hopa	Kuyuluhsal	Sarıgözü	Üsküdar
Balıkesir	Devlet	Hozat	Küre	Sarıkebir	Vakkıkebir
Balıy	Devrek	İğdir	Kütahya	Saray	Van
Bandırma	Devrekani	İğaz	Ladık	Sarayköy	Varto
Bartın	Dikili	İğaz	Lapseki	Sarıkamsı	Vezirköprü
Baskale	Dinar	İğaz	Lice	Savur	Viraneşir
Baskil	Divriği	İsparta	Löleburgaz	Salmbeyli	Vize
Bayburt	Diyarbakır	İlçe	Maçka	Seferihisar	Yalova
Bayındır	Doğubayazıt	İnceşu	Maden	Serik	Yalvac
Bayramic	Dörtöyl	İnebolu	Malatya	Seydişehir	Yatağan
Bergama	Dursunbey	İnegöl	Malkara	Seyitgazi	Yayladağ
Besni	Düzce	İskenderun	Manavgat	Sindirgi	Yenice
Besirli	Edirne	İskilip	Manisa	Silirt	Yenişehir
Beypazarı	Eğremit	İshahiye	Manyas	Silifke	Yerköy
Beyşehir	Eğirdir	İstanaol-Galata	Maras	Silivri	Yeşilhisar
Bla	Elazığ	İspir	Mardin	Silvan	Yeşilova
Bilecik	Elazığ	İpsala	Marmaris	Sinop	Yıldızeli
Bingöl	Elazığ	İzmir	Mazgirt	Sivrek	Yozgat
Birecik	Emet	İznik	Mecidiözü	Sivrek	Yusufeli
Blamlı	Emirdağ	Kadınhanı	Menemen	Sirrihisar	Zara
Bitlis	Erbaa	Kadirli	Mengen	Soma	Zilo
Bodrum	Erdek	Kağızman	Merkez Md.	Sorgun	Zonguldak
Boğazlıyan	Ereğli	Kahta	Mersin		
Bolu	Ereğli (Konya)	Kalan	Mersin		
Bolvadin	Ergani	Kalecik	Mersin		
Bor			Mersin		

Fiyatı : 250 Kurus

Basılış Tarihi: 9.2.1953

Yeni Matbaa, Tel. 15023 - Ankara